T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANA BİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ÇATIŞMA SÜREÇLERİNDE
MEDYA-ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ETKİLEŞİMİ:
IRAK SAVAŞI ÖRNEĞİNDE
EL CEZİRE İNGİLİZCE'NİN İNCELENMESİ

Doktora Tezi- Meltem Ersoy

İstanbul-2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANA BİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ÇATIŞMA SÜREÇLERİNDE
MEDYA-ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ETKİLEŞİMİ:
IRAK SAVAŞI ÖRNEĞİNDE
EL CEZİRE İNGİLİZCE'NİN İNCELENMESİ

Doktora Tezi- Meltem Ersoy

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Beril Dedeoğlu

İstanbul-2013

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı 301200320070004 no'lu Doktora öğrencisi Meltem ERSOY' un hazırladığı "Çatışma Süreçlerinde Medya-Uluslararası İlişkiler Etkileşimi: Irak Savaş Örneğinde El Cezire İngilizcenin İncelenmesi" konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 20.06.2013 Perşembe günü, saat 14.00 ' te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin Kabulune...' ne OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU		
Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN		
Doç. Dr. Füsun TÜRKMEN		
Doç. Dr. Cengiz TOMAR		
Doç. Dr. Cengiz ANIK		

ÖZET

Ersoy, Meltem, Çatışma Süreçlerinde Medya-Uluslar arası İlişkiler Etkileşimi: Irak Savaşı Örneğinde El Cezire İngilizce'nin İncelenmesi

Bu çalışmada, medyanın siyaset ve uluslar arası ilişkilerle nasıl bir etkileşim halinde olduğu Irak Savaşı ve El Cezire İngilizce örneği üzerinden incelenmektedir. Çok disiplinli bir bakış açısı kullanılan çalışmada, bir yandan medya teorileri ve uygulamaları ele alınmakta, diğer yandan ise medyayı siyaset ve uluslar arası ilişkiler teorilerinde bir girdi olarak kabul eden görüşler analiz edilmektedir.

Bu çalışma sadece teorik tartışmalar çerçevesinde kalmayarak Irak Savaşı'nın gelişimine ve El Cezire kurumunun doğuşuna da ışık tutmaktadır. Özellikle 1990'lardan itibaren yoğunlaşan çatışma süreçlerindeki medya unsurunun fotoğrafının çekilmesini amaçlayan bu çalışma, El Cezire'nin bir kurum olarak kararlarının Katar siyasetinden bağımsız düşünülemeyeceğini savunmaktadır. Çalışma, 2003-2006 yılları arasında El Cezire Arapça yayınları ve El Cezire İngilizce sitesinin yayınlarını incelemekte, bu tarihten itibaren de El Cezire İngilizce televizyonunun da yayınlarını ele almaktadır. Çalışmanın bulgularına göre, El Cezire kurumunun 2005 yılına kadar yayın politikaları gereği kanal Irak Savaşı yayınlarında şiddet görüntülerine rakiplerinden çok yer vermiş, bu tutumu izleyicileri tarafından kabul görse de rahatsız edici bulunmuştur. 2005'ten itibaren ise fokusun Irak Savaşı'ndan uzaklaştığı, sivil ölüm görüntülerinin daha az yansıdığı göze çarpmaktadır.

Barış ve medya çalışmaları incelendiğinde, çatışma bölgesinin içinde ya da bölgeye yakın medya kanallarının büyük çoğunlukla çatışmayı artırıcı nitelikte yayın yaptığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum şiddet görüntülerinin 'ötekileştiren' bir dille harmanlanarak ekranlara getirilmesiyle olmaktadır. El Cezire'nin de 2005 yılına kadar yaptığı yayınların çatışmayı artırıcı etkiler yaptığını, bu tarihten sonra ise görüntülerin ve dilin 'temizlenmeye' başladığını söylemek mümkündür. Çalışma, El Cezire'nin siyasi konjonktürden bağımsız olarak yayın yapan bir kurum olmadığını, yayınlarının en azından 2005 yılına kadar ABD'nin Irak'taki varlığının meşruiyetini güçlendirir nitelikte olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: El Cezire, Irak Savaşı, barış çalışmaları, Katar, ABD.

ABSTRACT

Ersoy, Meltem, Interaction Between Media and International Relations During Conflicts: Analysis of Al Jazeera English's Broadcast of Iraq War

This thesis aims at analysing to explore interaction between media and international relations with the example of Iraq War and Al Jazeera English. This thesis, with a multidiscipinary point of view, analyses media theories and practices on the one hand, international relations theories taking into accound media as an input on the other hand.

This thesis, not limited only to theoritical discussions, light the way for background of Iraq War and born of Al Jazeera as an institution. This thesis, aiming at taking a picture of media during conflicts especially after 1990's, argues that Al Jazeera as an institution can not be thought or analysed independently from Qatari politics. It's analysing Al Jazeera Arabic broadcast and Al Jazeera English web site from 2003 to 2006, and also adds Al Jazeera English broadcast analysis from 2006. According to findings, Al Jazeera as an institution featured violent images of Iraq War more than its competitors until 2005 in compliance with channel's broadcasting policy. Their viewers, as much as they are disturbed, endorsed this policy. Starting with 2005 Al Jazeera changed its focus of broadcasting from Irap War and images of civil casualties began to decay.

Media and peace studies' findings show that media channels' broadcasting within conflict areas or close to conflict areas tend to increase tension. This occurs by violent images blended with an 'othering' language. It's plausible to argue that Al Jazeera's broadcasting until 2005 tend to increase tension of conflicts, but after that year images and language began to be cleaner.

This thesis argues that Al Jazeera is an institution not independent from political context and its broadcasting, at least until 2005, helps increasing legitemacy of US forces' presence in Iraq.

Keywords: Al Jazeera, Iraq War, peace studies, conflict resolution, Qatar, US.

TEŞEKKÜR

Bu doktora sürecinde yola çıkarken mesleğim olan gazetecilikle akademik çalışmaları bir araya getirmek, bu iki teori ve pratik alanını ortak bir pencereden anlamlandırmayı amaçlamıştım. Yolun başındayken, dünyada aynı pencereyi arayan ne kadar çok kişinin oluşmaya başladığının farkında değildim. Okurken, araştırırken ve yazarken öğrendim ki, 10-15 yıl öncesine kadar daha çok önsezilerle ve deneyimlerle yapılan bu ilişkilendirmeyi artık daha detaylı ve hatta rakamlarla ortaya koyan pek çok kurum ve akademisyen oluşmuş. Medya ile siyasetin ilişkisinin genel ve ortalama cümlelerle yapılmasından bu yeni sürece geçiş hem mesleğim adına hem de yapmak istediğim akademik çalışma adına beni çok heyecanlandırdı ve halen de heyecanlandırıyor.

Bu süreçte, en başta danışmanım Prof. Dr. Beril Dedeoğlu'na teşekkürü borç bilirim. Tez konumla ilgili fikrimi duyduğu ilk günden itibaren konunun içeriğiyle ilgili beni cesaretlendirdi, aynı zamanda insan davranışlarının dahil olduğu her sosyal bilimde yola çıkabilecek genelleme hataları konusunda uyardı, neden-sonuç ilişkilerini doğru kurabilmem için yönlendirdi.

Yine tez çalışmamın başından itibaren sürecin içerisinde yer alan Doç. Dr. Füsun Türkmen'e de teşekkür ederim. Kendisi özellikle ABD ve Irak Savaşı ile ilgili hem bakış açısı hem de kaynakça anlamında hep yönlendirici oldu. Aynı zamanda içerikle ilgili de heyecanımı hep paylaştı.

Ayrıca Prof. Dr. Talip Küçükcan'a da teşekkür borçluyum. Kendisinin Ortadoğu siyaseti ve El Cezire ile ilgili notları ve değerlendirmeleri benim için yol gösterici oldu.

23 Nisan 2013, İstanbul

Meltem Ersoy

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UNMOVIC: United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (Birleşmiş Milletler İzleme, Değerlendirme ve Denetleme Komisyonu)

UNSCOM: United Nations Special Commission (Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu)

MBC: Orta Doğu Yayıncılık Şirketi

ART: Arap Radyo ve Televizyonu

HARİTALAR DİZİNİ

TABLO DİZİNİ

KRONOLOJİ

- 3 Eylül 1971: Katar bağımsızlığını ilan etti.
- 2 Ağustos 1990: Irak, Kuveyt'i işgal etti, BM Irak'ı kınadı ve Kuveyt'ten çekilmesini istedi.
- 6 Ağustos 1990: BM'nin 661 nolu kararıyla Irak'ta ticari ambargo dahil ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlandı.
- 28 Şubat 1991: 17 Ocak 1991'de başlayan Çöl Fırtınası Operasyonu sonrasında Irak Kuveyt'ten çekilmeye başladı.
- 26 Haziran 1995: Şeyh Hamed bin Halife es-Tani, Katar Emiri babasının Cenova ziyareti sırasında tahta geçerek kansız bir darbe gerçekleştirdi.
- 1 Kasım 1996: el Cezire Arapça yayınına başladı.
- 1 Ocak 1999: el Cezire Arapça günde 24 saat yayın yapmaya başladı.
- 11 Eylül 2001: ABD'de başta Dünya Ticaret Merkezi olmak üzere 3 noktaya uçak saldırıları düzenlendi.
- 7 Ekim 2001: el Cezire Arapça, Usame bin Ladin'in ABD Ortadoğu'dan çekilene kadar mücadele edeceklerini söyleyen görüntülerini yayınladı.
- 13 Kasım 2001: ABD, Afganistan'daki el Cezire ofisini bombaladı.
- 20 Mart 2003: ABD ve İngiliz askerleri Irak'a askeri müdahale düzenleyerek işgale başladı.
- 8 Nisan 2003: ABD, el Cezire'nin Bağdat ofisini bombaladı ve muhabir Tarık Ayyub ile kameramanı Züheyr el Iraki'nin ölümüne neden oldu.

- 1 Mayıs 2003: ABD Başkanı George Bush, savaşın önemli ölçüde kazanıldığını açıkladı.

- Mayıs 2003: CIA, el Cezire'nin içerisine Iraklı casusların sızdığını ileri süren belgeler açıkladı.

- 13 Temmuz 2003: Koalisyon Geçici Yönetimi tarafından Irak Hükümet Konseyi kuruldu.

- 22 Temmuz 2003: Saddam Hüseyin'in oğulları Uday ve Kusay Hüseyin öldürüldü.

- 1 Eylül 2003: el Cezire İngilizce internet sitesi yayına başladı.

- 23 Eylül 2003: Irak Geçici Hükümeti, el Cezire'nin resmi kurumlara erişimini askıya aldı.

- 13 Aralık 2003: Saddam Hüseyin yakalandı.

- 2 Mart 2004: Kerbela'da Şii kutlamalarında 200 kişiyle o güne kadar en fazla sivilin ölümüne neden olan bombalamalar gerçekleşti.

- 8 Mart 2004: Geçici Irak Anayasası imzalandı.

- 31 Mart 2004: Felluce'de Mukteda es-Sadr liderliğinde direniş ve çatışmalar başladı, farklı yoğunluklarla Ağustos ayının sonuna kadar sürdü.

- 28 Haziran 2004: Koalisyon Geçici Yönetimi Başkanı Paul Bremer, Irak'ı terk etti, yönetim Geçici Irak Hükümeti'ne bırakıldı.

- 1 Temmuz 2004: Saddam Hüseyin'in yargılanmasına başlandı.

- 7 Ağustos 2004: Irak Geçici Hükümeti, el Cezire'nin Bağdat ofisini bir ay süreyle kapattı.

- 6 Nisan 2005: Celal Talabani Irak Başkanı olarak seçildi.

- 4 Temmuz 2005: el Cezire, İngilizce kanal açmayı planladığını duyurdu.
- 15 Ekim 2005: Irak Anayasası oylandı ve onaylandı.
- 20 Mayıs 2006: Yeni Irak Hükümeti görevine başladı.
- 15 Kasım 2006: el Cezire İngilizce televizyon kanalı yayınlarına başladı.
- 31 Ocak 2009: Irak yerel seçimleri gerçekleşti.
- 7 Mart 2010, Irak parlamenter seçimler gerçekleşti.
- 18 Ağustos 2010: Amerikan muharip güçleri Irak'tan çekildi.
- 20 Eylül 2011: el Cezire'deki en etkili isimlerden Genel Direktör Waddah Khanfar, ABD'li yetkililerin talepleriyle yayınların içeriğini değiştirdiğine dair yazışmalar ortaya çıkınca istifa etti.

1

GİRİŞ

el Cezire, kuşkusuz, son yılların en çok konuşulan ve tartışılan televizyonu olmuştur. Kuruluşunun ilk yıllarından itibaren hiçbir rakibine nasip olmayan bir üne kavuşmuş, marka bilinirliği ve izlenme oranları tüm dünyada hızla yükselmiştir. Katar'da 1996 yılında kurulan el Cezire Arapça'nın dünya çapında tanınması Afganistan'dan yaptığı yayınlar ve 11 Eylül saldırılarının ardından yayınladığı Usame bin Ladin görüntüleriyle olmuştur. Daha önce pek çok örnekte olduğu gibi 1991 yılındaki 1. Körfez Savaşı'nda da kendi savaşını Batı'nın gözünden izleyen Arap coğrafyası, el Cezire'yi kısa sürede benimsemiştir. el Cezire, gerek Filistin'den yaptığı yayınlar gerek Irak Savaşı'nda Bağdat ve Felluce'den yaptığı yayınlarla Arap coğrafyasının sesi olma iddiasını taşımıştır. el Cezire'yi öne çıkaran en önemli özelliklerinden bir tanesi haber neredeyse orada yaşayan ya da bulunan haberciler aracılığıyla bildirmesi olmuştur. Dolayısıyla bir Iraklı kendi ülkesinde ya da komşu ülkesinde olan bitene bir Batılının gözüyle değil, kendi coğrafyasından ve kültüründen bir kişiden ve dilden erişme imkanına kavuşmuştur. Bu noktadan hareketle el Cezire'nin ortak bir Arap kamuoyu yarattığını savunananların sayısı da az değildir.

Bu tez çalışmasının yazım sürecinin başında daha Arap Baharı başlamamış, el Cezire'nin Libya ve Suriye'deki yayınları kanalı daha da tartışmalı hale getirmemiştir. Tez çalışmasının ana sorunsalı el Cezire'nin çatışma süreçleriyle ne yönde etkileşim içerisinde olduğunu anlamaya çalışmaktır. Bugün gelinen noktada bu sorunun cevabını bulmak çok daha önemli hale gelmiştir. Özellikle Arap Baharı süreciyle birlikte el Cezire, pek çok siyaset bilimci tarafından analiz edilen, dikkatle takip edilen ve yayınları irdelenen bir kanal haline gelmiştir. el Cezire bugün, ünü ve etkisi Arap coğrafyasını aşmış bir kanal olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, el Cezire kurumu 2006 yılında İngilizce kanalını açmış, bu kanal aracılığıyla da tüm dünyada İngilizce bilen ve Batılı anaakım medyadan farklı bir bakış açısı arayan kitleleleri hedef almıştır. el Cezire kurumu ilerleyen yıllarda daha da gelişmiş, bugün belgesel kanalından spor kanalına pek çok kategoride yayın yapan bir kanallar bütünü haline gelmiştir.

Elbette ki, tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi bu tez çalışmasının konusunda da bazı yöntemsel dezavantajlar bulunmaktadır. Her şeyden önce, etki kelimesini ölçmek

ve anlamlandırmak son derece sorunlu bir alan olmaya gebedir. Bir bireyin ya da topluluğun herhangi bir uyarıcıdan hangi noktalarda ne derece etkilendiğini ortaya koyabilmek oldukça zor bir iddiadır. Ancak yine de, ölçülmesinin zorluğu konunun yok sayılmasını ya da görmezden gelinmesini beraberinde getirmemelidir. Bu tez çalışmasında, hem yayınların incelenmesiyle ortaya konmuş somut verilerden hareketle, hem de medyayı uluslararası ilişkiler ve çatışma teorilerinin içerisine dahil eden literatürden hareketle "el Cezire'nin yayınları Irak Savaşı'nda ne tür etkilere yol açmıştır ve ne tür etkilere maruz kalmıştır?" sorusuna yanıt aranacaktır.

Bu sorunun cevabı aranırken pek çok diğer soru da beraberinde gelecektir: el Cezire nasıl kurulmuştur? Sahibi Katar Emiri'nin kanal üzerindeki etkisi ve baskısı ne ölçüdedir? el Cezire yayınları Katar dış siyasetiyle uyum göstermekte midir? Çalışanlarının ve izleyicilerinin siyasi duruşu ve eğilimleri nelerdir? Kanalın yaptığı yayınlar siyasilerden ne yönde tepki çekmiştir? Medyanın çatışma süreçlerinde ne tür etkileri olabilmektedir? Medya, siyasilerle ve izleyicilerle ne ölçüde etkileşim içerisindedir? Medyanın kullandığı dil ve şiddet görüntüleri izleyiciler üzerinde ne tür etki bırakmaktadır? İzleyicilerin oluşturduğu kamuouyu siyasiler üzerinde ne ölçüde baskı kurabilmektedirler? Medyanın yapısı ve doğası itibariyle barış dili kullanması mümkün müdür? el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarını hangi çerçevede değerlendirmek mümkündür?

Tüm bu sorular cevaplanması zor, ama bir o kadar da gerekli sorulardır. Bu soruların cevabını arayan bu tez çalışması, 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, el Cezire kurumunu ve yayın politikalarını ortaya koymayı, bir genel harita çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, öncelikle el Cezire Arapça kanalının kurulmasına olanak sağlayan ortamın ele alınmasının ardından, kanalın nasıl bir patronaj yapısıyla kurulduğu, çalışanlarının kimlerden oluştuğu, kanalın finansmanın nasıl sağlandığı gibi konular incelenecektir. Bu temel veriler kanalın kimliğini belirleyen yapıyı da ortaya koyacaktır. 1996 yılında kurulan el Cezire Arapça'nın genel yayın akışı ve program içeriğine göz atılacak, söz konusu yayınlarda Doğu'ya ve dışlanmışa ne ölçüde yer verildiği analiz edilecektir. Yani, el Cezire Arapça'nın bilgi akışını tersine çevirmek, duyulmayanın sesi olmak, karşı fikirlere ses vermek gibi

iddialarını hayata geçirip geçiremediği sorusuna yanıt aranacaktır. Kanalda öne çıkan programlar ve kişilere yer verilecek, ardından da bu verilerden hareketle kanalın politik söylemine ilişkin tespitlerde bulunulacaktır. Kanalın kendi yapısı detaylı bir şekilde incelendikten sonra, en az onun kadar önemli olan bir diğer konu, yani izleyicileri masaya yatırılacaktır. el Cezire Arapça izleyicilerinin hangi ülkelerde yaşadığı, hangi yaş grubu ya da gelir grubundan geldiği, siyasi duruşları itibariyle hangi kesimlere yakın olduğu ele alınacaktır.

Birinci bölümün ikinci kısmında, ilk kısımda el Cezire Arapça için cevabı aranan soruların aynıları el Cezire İngilizce için sorulacaktır. el Cezire İngilizce incelenirken öncelikle 2003 yılında yayın hayatına başlayan internet sitesi ele alınacaktır. el Cezire İngilizce televizyon kanalının tohumu olarak kabul edilen İngilizce internet sitesine ilişkin bilgilerin ve verilerin verilmesinin ardından, İngilizce kanalın kuruluşunu hazırlayan konjonktür de ortaya konmuş olacaktır. el Cezire İngilizce kuruluş tarihi itibariyle el Cezire kurumunun da yayın politikalarında yeni bir döneme girdiği döneme denk gelmektedir. el Cezire İngilizce'nin patronaj ve çalışan profilinde Arapça kanala göre çok önemli bir değişiklik olmasa da hitap ettiği çok daha geniş coğrafya nedeniyle izleyici profilinde farklılıklar göze çarpacaktır. el Cezire İngilizce'yi daha iyi anlamak için yine yayın akışı ve program içeriği ele alınacak, buradan elde edilen verilerle de kanalın politik söylemine ilişkin tespit ve analizler yapılacaktır. Bu noktada kaçınılmaz olarak el Cezire Arapça ile el Cezire İngilizce arasındaki yayın akışı, ağırlık verilen bölgeler, kullanılan dil ve görüntülerdeki farklılıklar da gündeme gelecektir. İki kanalın kuruluş dönemlerinin uluslararası konjonktürleri de dikkate alınarak kanallar arasındaki üslup ve yaklaşım farklılıkları irdelenecektir.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde el Cezire'nin Irak Savaşı'na ilişkin yayınları incelenecektir. Bu incelemeyi yapmadan önce Irak Savaşı'nın gelişimi ele alınacaktır. Irak Savaşı'nı hazırlayan konjonktürü anlamak için 11 Eylül saldırıları, bu saldırıları takiben hazırlanan raporlar, bu raporlarda ele alınan bulgular, Irak ile ilgili alınan BM kararları, Irak'a savaş ilanından önce siyasilerin verdikleri demeçler ve alınan kararlar ortaya konacaktır. Daha somut olayları tarihi ve siyasi konjonktürü bağlamında iyi görebilmek için Bush yönetiminin söylemi de analiz edilecektir. Özellikle yeni

muhafazakarlık çerçevesinde şekillenen bu söylemin, tarihi kökleri ve hangi mesajlar ve terimler üzerinden hayat bulduğu belirlenecektir. Bu girişin ardından da Irak Savaşı'nın fiilen başlaması ve savaşın kronolojik gelişimi irdelenecektir.

Tezin ikinci bölümünün ikinci kısmında el Cezire'nin Irak Savaşı'na ilişkin yayın politikaları ve konuyla ilgili kamuoyu eğilimleri ele alınacaktır. Bu kısımda öncelikle Irak Savaşı öncesinde ve sırasında Irak'ta görev yapan Iraklı ve Iraklı olmayan medyanın değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirmenin ardından el Cezire Arapça'nın yayınları incelenecek, ardından da Arap kamuoyu eğilimleri ortaya konacaktır. el Cezire Arapça'nın yayınlarının incelenmesi iki çerçeveden yapılacaktır. İlk olarak kanalın yayınlarının genel olarak içeriği incelenecek, yayınlarda Irak'a ne kadar yer verdiği ve genel olarak Irak ile ilgili tutumu ele alınacaktır. Ardından kanalın haber ve tartışma programlarında Irak ile ilgili kullanılan yaklaşım örneklerle ortaya konacaktır. Bu noktadan sonra Arap kamuoyunun eğilimleri yapılan çeşitli araştırmalarla irdelenecektir. Burada hem Irak kamuoyunun eğilimleri hem de Arap kamuoyunun eğilimleri ayrı ayrı gündeme gelecektir. Irak kamuoyu eğilimlerinde ABD müdahalesinin nasıl karşılandığı, beklentiler, bu beklentilerin zaman içerisinde nasıl değiştiği, yeni oluşan siyasi konjonktürde en çok desteklenen liderleri, hangi liderin ne kadar destek aldığı, kısacası Iraklıların ülkelerindeki durumdan ne ölçüde ve hangi noktalarda memnun olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Benzer bir kamuoyu yoklaması da Arap coğrafyası üzerinden yapılacaktır. el Cezire'nin özellikle Arapça kanalının tüm Arapça konuşan kitleler üzerinde etkisi olmasından hareketle Arap kamuoyunun da eğilimleri önem kazanmaktadır.

Aynı mantıkla el Cezire İngilizce'nin yayınları da masaya yatırılacaktır. el Cezire İngilizce'nin Irak Savaşı ile ilgili yaptığı yayınlar önce genel çerçeveyi çizerek ardından da daha detaylı bir şekilde haber ve tartışma programları ele alınarak incelenecektir. el Cezire İngilizce'nin tüm dünyada İngilizce konuşan kitleleri hedeflediği akılda tutularak, ancak Irak Savaşı'nda ABD'nin bir taraf olmasından hareketle el Cezire İngilizce'nin yayınlarının özellikle ABD kamuoyuyla ne ölçüde birleştiği ve ayrıştığı merceğe alınacaktır. ABD kamuoyunun farklı dönemlerde

eğilimlerinin nasıl değiştiği, bu eğilimlerin farklı haber kanallarını kullanmakla ilişkisi irdelenecektir.

Bu noktaya kadar bu tez çalışmasının sorunsalı olan kurumlar ve olaylar üzerine durum verileriyle ortaya koyulacaktır. Yani öncelikle el Cezire'nin doğuşunun, özelliklerinin, yayınlarının haritası çıkarılacak, ardından 11 Eylül saldırıları ve onu takip eden süreçte Irak Savaşı'nın gelişimi ele alınacaktır. Akabinde el Cezire'nin Irak Savaşı yayınları ortaya konacak, takiben Irak, Arap ve ABD kamuoylarının eğilimleri incelenecektir. Tüm bu noktaları, bu tezin cevabını aradığı soruyu bulmak için gerekli olan malzemeler olarak değerlendirmek mümkündür. "el Cezire Irak Savaşı'nda çatışmayı sonlandırıcı mı yoksa tırmandırıcı mı bir etki yapmıştır?" sorusunun cevabını aramak için önce soruda geçen kurum ve olayların doğuşu ve gelişimi ortaya konacaktır. Bu noktadan sonra da bu bölüme kadar elde edilenleri bir araya getirerek ve harmanlayarak değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Tez çalışmasının üçüncü ve son bölümünde medyanın kamuoyu yaratma gücü ve uluslararası ilişkiler ile etkileşimi incelenecektir. Bu bölümün ilk başlığı el Cezire yayınları ile kamuoyu eğilimlerinin etkileşimi olacaktır. Bu başlık altında el Cezire yayınlarında Irak ve ABD ile ilgili yer alan başlıklar ve kullanılan terimlerin kamuoyu gündemindeki yerleriyle ne kadar örtüştüğü araştırılacaktır. Dolayısıyla el Cezire'nin yayınlarının ana hatlarının izleyicilerin eğilimleriyle ne ölçüde örtüştüğü ya da ayrıştığı ortaya çıkacaktır. Benzer şekilde el Cezire'nin en tartışmalı yayın kararlarından biri olan sivil ölümlerin gösterilmesi konusunda da izleyicilerin görüşleri ele alınacaktır. İzleyicilerin, sivil ölümlerin ve esirlerin görüntülerinin sansürsüz yayınlanması konusunda kanalın politikasına ne ölçüde destek verdiği ya da nasıl tepki koyduğu da cevabı aranacak sorular arasında yer alacaktır.

Bu giriş kısmının ardından çatışma sürecinde ve barışta medyanın etkisi irdelenecektir. Bu irdelemeyi yapabilmek için de literatürü son 30-40 yılda oluşmuş çatışma çözümleri ve barış çalışmaları literatürü taranacaktır. Çatışma çözümleri ve barış çalışmaları yüzyıllar boyunca kabul edilen çatışma ve barış tanımlamalarını yeniden ele alan ve içini yeniden dolduran akademik çalışmalar yapmışlardır. Çatışma ve barış kavramlarını sadece geleneksel askeri tanımlar içerisinde görmeyi reddeden bu

literatür, aynı zamanda kimlik çalışmalarının da gelişmesiyle elele ilerlemiştir. Nitekim, çatışma ve barış çalışmalarında medyayı inceleyen bu bölümde kimlik çalışmalarının uluslararası ilişkiler teorilerine nasıl girdiği, nasıl değiştirdiği ele alınacaktır. Klasik ulus devlet tanımlarının dışına çıkan yeni anlayış özellikle 11 Eylül saldırılarının ertesinde, klasik uluslararası ilişkiler teorilerinin kabul ettiği oyuncular üzerinden tanımlanamayacak yepyeni şartlar oluştuğundan önem kazanmıştır. Bu anlamda bu bölüm uluslararası ilişkiler teorilerinde medyanın kamuoyu oluşturma ve kimliklerin oluşması anlamında nasıl bir girdi olarak kabul edilmeye başlandığını ortaya koyacaktır.

Bir sonraki kısımda, yani değerlendirme bölümünde de bu noktaya kadar ortaya konmuş tüm bulgular ve teoriler ışığında tezin ana sorunsalının cevabı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu kısımda, el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarının çatışma ve barış çalışmaları bağlamında değerlendirilmesi yapılacak, ardından da el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarında şiddet görüntülerinin çatışma ve barış çalışmaları bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Dolayısıyla, el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarının çatışma ya da barış sürecine hangi noktalarda dahil olmuş olabileceği üzerine fikirler yürütülecektir.

İlk başta da değinildiği gibi, bu tez çalışmasının cevabını aradığı soru cevaplanması kolay olmayan bir sorudur. Verilmeye çalışılan her cevabın mutlaka başka bir açısı ortaya çıkacaktır. Özellikle el Cezire kurumunun halihazırda yayınları devam eden bir kurum olması itibariyle geçirdiği değişimler de bu tez çalışmasının zaman içerisindeki değerlendirmesini farklı kılabilecektir. Buna ek olarak, medyanın sadece olanları aksettirmek görevi mi olduğu, yoksa barışa hizmet etmek gibi bir misyonu mu olduğu sorusu da yine sorunlu başka bir sorudur. Ancak bu tezin amacı bu soruya cevap bulmak değildir. Bu tez çalışması, medyanın farazi değerlendirmelerden çıkarılıp yayın analiziyle, verilerle bir araştırmaya tabii tutulabileceğini savunmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda da medyanın çatışma ya da barışla nasıl bir ilişkide olabileceğine dair fikir yürütmek hem kolaylaşmakta hem de kendine daha doğru bir zemin bulabilmektedir.

Dünyada son 10 yılda çok ciddi gelişme kaydetmiş çok disiplinli medya analizinin örneklerini Türkiye'de çok fazla görmek mümkün olmamıştır. Yani medya

ile uluslararası ilişkileri tek bir çerçevede anlamaya çalışmak bile alanında fazla örneği bulunmayan bir denemedir. Bu tez çalışmasının umudu bu anlamda yapılacak çalışmalara da mütevazı bir adım atabilmektir.

Giriş bölümünü bitirmeden önce tez çalışmasıyla ilgili ifade edilmesi gereken bir diğer unsur da tezde kullanılan dil ve yazıma ilişkindir. Ele aldığı konu itibariyle tez çalışmasında Arapça isim ve terimler sık sık yer almıştır. Bu isim ve terimler bazen Arap bir siyasi lider, bazen bir program adı, bazen de bir akademisyenin adı olabilmektedir. Yazım kuralı olarak, Türkçe'ye de yerleşmiş (Mukteda es-Sadr, el Cezire gibi) isimlerin yazımında Türkçe kullanım esas alınmış, ancak kitap ya da makalelerde adı geçen Arap kökenli akademisyenlerin isimlerinin yazımında ise kendilerinin yayınlarında kullandığı yazım (Adel Iskandar, Edmond Ghareeb gibi) esas alınmıştır. Benzer şekilde Arapça kelimeler akademik yayınların isminde kullanıldıysa yine yayındaki kullanım (Al Jazeera gibi) dikkate alınmıştır.

BÖLÜM 1: EL CEZİRE VE YAYIN POLİTİKALARI

el Cezire, yayınlarının yarattığı etkiler dikkate alındığında sadece son dönemin en çok konuşulan televizyon kuruluşu olmaktan çok daha fazlası haline gelmiş bir kanaldır. Başta Arap coğrafyası olmak üzere, Arap coğrafyası üzerinden tüm dünya için yeni bir dönemin yapı taşlarından ve hatta baş oyuncularından biri olarak değerlendirilen el Cezire, kuruluşundan bu yana pek çok önemli tartışmanın ortasında yer almıştır. Bu tartışmalar, sadece medya disiplinini ilgilendiren tartışmalar değil, siyaset ve uluslararası ilişkiler disiplinlerini de ilgilendiren tartışmalar olmuştur. el Cezire'nin, yeni bir 'Arap kamusal alanı'nın yaratıcısı olup olmadığı, Batı dünyasındaki CNN'in Doğu dünyasındaki karşılığı olup olmadığı, çatışma süreçlerinde izlediği yayın politikaları nedeniyle tarafsız olup olmadığı, şiddet görüntülerine yer vererek 'etik kurallar'a uyup uymadığı, savaşın kanlı yüzünü ifşa ederek barışa mı savaşa mı hizmet ettiği, kurucusu Katar Emirliği ve onun müttefiklerinden ne kadar bağımsız olduğu, Ortadoğu'da değişen dengelerde başrol oyuncusu olmaya soyunarak nasıl bir misyona 'hizmet ettiği' en çok tartışılagelen konulardan bazılarıdır.

el Cezire'yi ve el Cezire'nin içerisinde yer aldığı tartışmaları daha iyi anlamak için kuşkusuz kanalın kuruluşunu, yayın politikalarını ve kritik çatışma dönemlerinde ne tür tutumlar benimsediğini incelemek gerekmektedir. el Cezire, bugün el Cezire Arapça'nın ardından el Cezire İngilizce, el Cezire Spor ya da el Cezire Belgesel gibi başka kuruluşları da doğurmuş büyük bir kurum haline gelmiştir. Bu çalışmada, siyasi duruşu ve etkileri tüm dünyada hem uluslararası ilişkiler literatürü hem de medya çalışmaları literatürü bağlamında incelenen, bu iki disiplini bir araya getirerek disiplinler arası çalışmaların da önünü açan el Cezire Arapça ve el Cezire İngilizce kanalları incelenecektir. Siyasi anlamda önem taşıyan bu iki kanal hem kuruluş tarihleri hem de söylemleri itibariyle farklılıklar taşısa da 'el Cezire' markası bazı temel ortak özellikler de barındırmaktadır. 'el Cezire' kurumunu analiz etmeye, bu 'marka'yı ve 'kurum'u yaratmış bir yöneticinin, kanalda uzun dönem en üst düzey yönetici olarak çalışan Genel Direktör Waddah Khanfar'ın kurumun yayın politikalarını analiz eden

sözleriyle başlamak yararlı olacaktır. Mayıs 2006 tarihli değerlendirmesinde Waddah Khanfar, o dönem halen başında olduğu kurumun genel duruşunda ortaya çıkan eğilimleri 3 döneme ayırarak, bu dönemleri belirleyen ana perspektifleri şu sözlerle anlatmaktadır:

"Kanalın ilk kurulduğu 1996 yılı ile 2001 yılı arasında birinci dönem yaşandı. Bu dönemde el Cezire'nin 'Fikir ve Karşı Fikir' (Opinion and the Other Opinion) mottosu yayın politikalarına damga vurdu. el Cezire, statükoyu tehdit eden, Arap hükümetlerini sarsan yayınlar yaptı. Odak noktası Arap bölgesiydi. Temalar bölgesel temalardı. Altı çizilen unsurlar da Arap coğrafyasında yaşanan reform, demokrasi ve yolsuzluk gibi unsurlardı. Ardından ikinci dönem geldi. Bu dönem 2001 ve 2005 yılları arasındaki dönemdi. Bu dönemde odak uluslararası arenaya kaydı. Ana temalar da terörle savaş, Irak, Afganistan ve Filistin olarak öne çıktı. Uluslararası ilişkilerde ABD ve AB'nin bir bloğu oluşturduğu, Arap coğrafyasının da başka bir bloğu oluşturduğu bir sistem olarak algılandı. Bu dönem savaş haberciliğinin öne çıktığı, el Cezire'nin de savaş haberciliğine odaklandığı bir dönem oldu. Arap dünyasındaki ulusal haberler geri planda kaldı. 2005 ile birlikte başlayan dönem ise Mısır ile başlayan ve Kuveyt, Bahreyn, Irak ve Filistin ile devam eden reform yanlısı hareketlerin yayınlarda öne çıktığı bir dönem. Bu dönemde, birinci dönemde olduğu gibi demokrasi, reform gibi konular yeniden ön plana çıktı. Bu üçüncü dönem el Cezire İngilizce'nin de kurulduğu dönemi kapsıyor, el Cezire İngilizce'nin yayınlarında da yine bu ana temaların ön planda tutulduğunu görmek mümkün. el Cezire İngilizce kendi yayın ilkelerini kendisi belirleyecek, ortak bir editoryal yayın komitesi olmayacak, ancak iki kanalın yöneticileri düzenli olarak bir araya gelecek. el Cezire İngilizce, Arapça'ya göre tabii ki farklı bir dil ve terminolojiyi benimsemeyecek, çünkü her dilin düşünce sistemi ve kodları farklıdır."[1]

Khanfar'ın sözlerinden de anlaşıldığı üzere, el Cezire alışılageldik Arap medyasından çok daha farklı öncelikler ve misyonlarla yayın yapan bir kurum olarak dikkat çekmektedir. el Cezire, daha kuruluş tarihi itibariyle Arap medyasında var olan, kendi coğrafyasını aşma amacı taşımayan ve hükümetlerine karşı eleştirel olmayan

[1] http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=06DOHA793&q=iraq%20jazeera

yayın geleneğine aykırı bir hedefle yola çıkmıştır. Önemli bir diğer çıkarım da, el Cezire'nin de değişen ve önceliklerini değiştirebilen bir kanal olduğu gerçeğidir. Bu nedenle el Cezire'nin yayınlarıyla ilgili bir sonuca varmak için hangi dönemden ya da hangi spesifik olaydan bahsedildiğini akılda tutmak oldukça önemlidir. el Cezire İngilizce'nin daha yayın başlamadan önce farklı bir dil kullanacağının işaretleri verilmiştir.

Bu ilk bilgiler göz önünde bulundurularak, el Cezire'nin, ne kadar değişirse değişsin, farklı dönemlerine ilişkin yayınlarının analizi yapmak ve bu yayınların olası etkilerini incelemek mümkündür. Bu analize geçebilmek için öncelikle el Cezire'nin bölgenin ve dünyanın en güçlü kanallarından biri haline nasıl geldiğini anlamak gerekmektedir. Bunun için de kanalın kuruluş sürecini, çalışanların profilini, sahipliği, izleyicilerin profilini, yapılan yayınlarda kullanılan dili, kullanılan dilin anlamını ve etkisini, bu dilin siyasi konjonktürde nereye denk düştüğünü analiz etmek şarttır.

I- El CEZİRE KANALI

A. Kanalın kuruluşu, gelişimi

1. Kuruluşu hazırlayan konjonktür ve kuruluş hikayesi

1996 yılında yayına başlayan el Cezire (Arapça) kanalı yayın yaptığı coğrafyadaki medyanın alışılageldik dilini ve duruşunu ciddi biçimde değiştirmenin yanı sıra yayınlarının yol açtığı sonuçlar itibariyle de halen tartışılan bir kanaldır. Bu nedenle, el Cezire kanalını incelerken ve siyasi gelişmelerle ne ölçüde paralel ya da ters gittiğini analiz ederken kanalın sadece o anki yayınlarının değil, kuruluşunun, siyasi dilinin ve diğer kanallardan farklarının göz önünde bulundurulması şarttır. Bu tez çalışmasında el Cezire kanalının Irak Savaşı yayınlarını incelemeye geçmeden önce kanalın kuruluşunu hazırlayan konjonktür ele alınacaktır.

el Cezire'nin de yayına başladığı 1990'lı yıllarda Arap medyasında köklü bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimin temelinde de, tarihsel olarak kitle iletişiminde devlet

kanallarının etkin olduğu Arap coğrafyasında ilk kez 1985 yılında yayına başlayan ve 1990'lı yıllar boyunca yaygınlaşan uydu kanalları yatmaktadır.[2] Arap medyası uydu kanallarının yaygınlaştığı bu süreçle birlikte çeşitlenmiş ve el Cezire'nin de doğmasına olanak sağlayan bir zemin ortaya çıkmıştır. Yine de, 1990'lı yılların ilk yarısında yeni yeni çoğalmaya başlayan Arap uydu kanallarının etkinlikleri sınırlı kalmıştır. Bu dönemde, Arap coğrafyasında uluslararası nitelikte olan kanallar düşünüldüğünde birincil haber kaynağı halen Batılı haber kanalları ve kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Sözü geçen dönemde BBC'nin Arapça versiyonu ya da Voice of America kanalları yaygın olarak ulaşılabilir durumdadır, ancak güvenilirlik açısından çok başarılı olamamışlar ve Arap devlet kanallarına duyulan güven seviyesini geçememişlerdir.[3] Bu durumun o dönem için geçerli olan en önemli nedeni 1. Körfez Savaşı'nda ABD'li CNN televizyonunun oynadığı rol ve yarattığı etkilerin açık bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Hatta el Cezire televizyonunun kuruluşunu doğrudan 'CNN Etkisi'nin[4] sonuçlarına bağlayanlar da mevcuttur.[5] Tabii ki, bu süreçte, CNN aracılığıyla medyanın çatışma süreçlerinde ne kadar etkili olduğunun ortaya çıkması kadar, CNN gibi mevcut televizyon kanallarının Arap coğrafyası'nın duygu ve düşüncelerini anlamak, yansıtmak ya da haberlerini üretebilmek anlamında ne kadar başarısız olduğu da ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, Arap medyasını değişime zorlamış, siyasi ve sosyo-kültürel olarak el Cezire gibi kanalların doğmasına uygun olan zemini hazırlamıştır.

Arap coğrafyasında Batılı haber kaynaklarından duyulan rahatsızlık bir yana, Arap medyasına göz atıldığında da çok tatmin edici bir tablo ortaya çıkmamaktadır. Söz konusu dönemde, Arap medyasının yapısını kısaca özetlemek gerekirse, iki ana kategoriden bahsetmek mümkündür. Amin'e göre, birinci kategori medyanın tamamen kontrol altında tutulduğu ve milli önceliklerle yayın yaptığı kategori (Cezayir, Mısır, Irak, Suriye, Libya, Yemen ve Sudan bu kategoride yer almaktadır), ikinci kategori ise

---

[2] William Rugh, **Arab Mass Media: Newspapers, Radio and Television in Arab Politics,** Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 25.

[3] Louay Bahry, "The New Arab Media Phenomenon: Qatar's Al-Jazeera", **Middle East Policy,** 8(2), 2001, s. 88-99.

[4] CNN Etkisi, televizyon kanalları ile hükümet arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılanı bir siyasi iletişim terimidir. Buna göre, televizyonlar tartışmalı bir içerikle ilgili yayın yaptıkları zaman hükümetler etkilenerek politikalarını değiştirebilmektedirler. Livingston'a göre, bu etki hızlandırma, önleme ya da gündem belirleme şeklinde olabilmektedir.

[5] Edmond Ghareeb, "New media and the information revolution in the Arab world", **Middle East Journal,** 2000, s. 403-417.

bürokratik bir 'laissez faire' anlayışının hüküm sürdüğü kategori (Fas ve Lübnan dışındaki diğer Ortadoğu ülkeleri de bu kategoride yer almaktadır) olarak sayılmaktadır.[6] Ancak hangi kategoride yer alırsa alsın Arap medyasının genel olarak devletin resmi ideolojisi perspektifinden yayın yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyanın diğer bölgelerindeki medya kuruluşlarıyla karşılaştırıldığında, Ortadoğu'nun dünyanın en kapalı ve kontrollü medyalarından birine sahip olduğu belirtilmektedir.[7]

el Cezire'nin kuruluşunu doğuran ortamı daha doğru anlamak için sadece 1990'lı yıllardaki Arap medyasının yapısına bakmak yeterli değildir. Bu dönemde el Cezire'nin doğduğu Katar Emirliği'nin içinde bulunduğu konjonktürü de incelemek gereklidir. 1990'lı yılların Katar'ı incelendiğinde de, ülkede yeni bir siyasi iktidar ve yeni bir siyasi iklimin doğduğunu görmek mümkündür. 1995 yılında Katar'da darbe yaparak iktidara gelen Şeyh Hamed bin Halife es-Tani, İngiltere'de eğitim almış, 'liberal bir siyasi sistem'in savunucusu olarak tanımlanmaktadır. Siyaset bilimciler, Katar Emiri'nin iktidara gelişini Arap tarihindeki diğer darbelerden ayrı bir yere koymaktadırlar, çünkü Katar Emiri 'kansız' bir darbeyle iş başına gelmiş ve 'ilerici' olarak tanımlanan birtakım reformları hayata geçirmiştir.[8] Bunlardan bir tanesi, kadınlara seçme, çalışma ve kamu görevine atanabilme haklarının verilmesidir. Yine bu reformlar arasında sayılabilecek bir nokta da medya ile ilgili atılan adımlardır. Katar Emiri, el Cezire'nin doğuşuna yol açan bu süreci kendi sözleriyle ülkesinin "İsviçre gibi zengin, güvenli ve tarafsız"[9] olmak amacına hizmet etmesi gerekçesiyle açıklamıştır. Belediye seçimlerinin önünü açmak, denetleyici ve engelleyici bir nitelikte işlev gören Enformasyon Bakanlığı'nı lağvetmek gibi adımlar atarak ülkesinde demokratikleşme sürecini başlatan Katar Emiri, yine kendi ifadesiyle el Cezire televizyonunu da bu anlayışla kurmuştur.[10] Özellikle Arap coğrafyasında devletin denetim aracı olarak

---

[6] Hussain Amin, "Egypt and the Arab states between diversification and stagnation", **New Patterns in Global Television,** Der. J. Sinclair, E. Jacka, S. Cunningham; Oxford: Oxford University Press, 1996, ss. 101-125.
[7] J. Sinclair, E. Jacka, S. Cunningham; "Peripheral Vision", **New Patterns in Global Television,** Der. J. Sinclair, E. Jacka, S. Cunningham; Oxford: Oxford University Press, 1996, ss. 1-32..
[8] Josh Rushing, **Mission Al Jazeera,** New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 48.
[9] Hugh Miles, **Al-Jazeera: The Inside Story of the Arab News Channel that is Challenging the West,** New York: Grove Press, 2005, s. 32.
[10] Mohammed el Nawawy, Adel Iskandar, **Al Jazeera, How the Free Arab News Network Scooped the World and Changed the Middle East,** Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 12.

kullanılagelen Enformasyon Bakanlığı'nın lağvedilmesi el Cezire'nin kurulmasının önünün açılması açısından ayrıca bir önem taşımaktadır.

Uydu kanallarının açılması ve yaygınlaşmasıyla Katar'daki siyasi dönüşüm üst üste konulduğunda el Cezire kanalının doğuşunu hazırlayan zemin daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, teknolojik gelişmelerle siyasi gelişmeler üst üste gelerek el Cezire'nin doğuşunu mümkün kılmıştır.

Tüm bunlara bir de insan kaynağı ihtiyacına cevap verir nitelikte olan başka bir gelişme eşlik etmiştir. el Cezire televizyonunun kurucu kadrosunu ortaya çıkaran süreç, Suudi Arabistanlı yatırımcıların sahibi olduğu Orbit Radio ile İngiliz BBC arasında yaşanan anlaşmazlıkla başlamıştır. Kaynaklara göre, yayınların içeriğinde yer alan 'Suudi Arabistan'da yapılan siyasi infazlar'a itiraz eden Suudiler, BBC ile sözleşmelerini sonlandırmış, buna bağlı olarak da BBC'nin kapanan Arapça bölümünde çalışan ve işsiz kalan çalışanlar el Cezire televizyonunun kurucu kadrosunu oluşturmuşlardır.[11]

Bu noktada çok önemli bir parantez açarak, Katar ve Suudi Arabistan'ın o dönemdeki ilişkilerine de kısaca göz atmak yararlı olacaktır. Nitekim, el Cezire televizyonunun çoğu zaman Suudi Arabistan ile ters düşecek yayınlara imza atabilmesi bir tesadüf değildir. Burada iki önemli temel faktör öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Suudi Arabistan'ın bölge ülkeleriyle imzaladığı medya protokolleridir. Bu protokollerin tarihi kökenleri 1960'lara dayanmaktadır. Medyanın tüm dünyada oluşmaya başladığı ve aynı zamanda hızla güçlendiği 1960'lı yıllarda Ortadoğu coğrafyasında da dönemin Mısır Devlet Başkanı olan Cemal Abdünnasır, ABD tarafında yer almakla eleştirdiği Suudi Arabistan rejimiyle siyasi mücadele ve rekabet içinde olmuştur.[12] Nitekim, Yemen'in kuzey ve güney olarak ikiye bölünmesi sürecinde Mısır ile Suudi Arabistan'ın farklı grupları desteklemek suretiyle dolaylı olarak da olsa savaştığı da hatırda tutulmalıdır. Abdülnasır, Arap coğrafyasında saygınlığı ve etkinliği

[11] İbid, s. 32.

[12] 1956-1970 yılları arasında Mısır'da Cumhurbaşkanı olan Cemal Abdünnasır, Soğuk Savaş döneminde öncelikle Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucularından olmuş ve Doğu ya da Batı blokunda yer almaktan kaçınmıştır. Ancak, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi sürecini takiben Abdülnasır Sovyetler Birliği ile ilişkilerine hız vermiş, bu sıcak ilişkiler 1967'de İsrail'e karşı girişilen 6 Gün Savaşı'nda alınan mağlubiyete kadar sürmüştür. Abdülnasır bu yenilgiden sonra 'denge siyaseti'ne ağırlık vermiştir.

hızla yükseldiği bu dönemde özellikle radyoyu çok etkin bir şekilde kullanmış, propagandalarını ağırlıklı olarak radyo aracılığıyla yapmış ve başarılı da olmuştur. Bu dönemden, deyim yerindeyse, ders çıkaran Suudiler ise, 1970'li yıllara gelindiğinde Arap hükümetleriyle 'medya protokolleri' imzalar hale gelmiştir. Bu medya protokollerindeki temel amaç, Suudi kraliyet ailesi ya da rejimiyle ilgili olumsuz yayın yapılmasını engellemek olmuştur. Bu alışkanlık zamanla Suudi yönetimini rahatsız edebilecek diğer konuları da kapsar hale gelmiştir. Maddi gücünü de bu amaçla etkin bir şekilde kullanan Suudi Arabistan, zaman içerisinde pek çok Arap medya kanalının da finansörü konumuna gelmiştir.[13] Bu perspektiften bakıldığında bir nevi hami pozisyonuna gelen Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri üzerinde önemli bir etkinliğe sahip hale gelmiştir. Zayani, bu durumu, "Suudi Arabistan kendisini yabancı kaynaklı medya kurumlarının fiili sahibi olarak göstermeyi başarmıştır. Avrupa'daki yarı özel, teknolojiyi takip eden, Batıcı, yabancı kökenli medya girişimleri aracılığıyla Suudi Arabistan, bölgesel medya yayıncılığında hatırı sayılır bir nüfuza sahip olmayı ve Arap medyası üzerinde bir etkinlik kurmayı başarmıştır. Arap dünyasına yayılan çok sayıda radyo ve televizyon şirketini içeren bir medya şirketler grubu olan ARA Grup International'ın bir bölümü olan Orta Doğu Yayıncılık Şirketi (MBC), Arap Radyo ve Televizyonu (ART) ve Orbit Communications gibi güçlü medya şirket gruplarını kontrol etmektedir"[14] sözleriyle değerlendirmektedir.

el Cezire, medya üzerindeki bu Suudi Arabistan protokolünü kıran ilk kanal olmuştur. Öyle ki, daha önce değinilen Katar'daki 'kansız darbe'nin ardından Suudi Arabistan ile artan rekabetin el Cezire yayınlarına daha önce başka hiçbir Arap kanalında olmadığı kadar açık bir şekilde yansıdığı farklı mecralarda dile getirilmiştir. Örneğin, 2 Ocak 2005 tarihli New York Times'da bu konu bir makalede ele alınmış ve "el Cezire'den önce Suudi işadamları neredeyse tüm Arap medyasının sahibi

---

[13] Tanıl Bora, "Arap Medyası– Suudi Sermayesinin Kıskacında", **http://www.medyakronik.net/arsiv/tbora_arv_201201.htm,** 21.04.2009.

[14] Mohammed Zayani, **The Al Jazeera Phenomenon Critical Perspectives on New Arab Media,** Boulder: Paradigm Publishers, 2005, s. 24.

konumundaydı. el Cezire ise Suudiler'e karşı sadece Katar'ın değil, tüm Arap dünyasının bir başkaldırısı oldu"[15] yorumu yapılmıştır.

el Cezire'nin kuruluşunu ve yükselmesini daha iyi anlamak açısından Katar ile Suudi Arabistan ilişkilerinde bakılması gereken ikinci önemli faktör de, uluslararası ilişkiler bağlamında ABD ve diğer bölge ülkeleriyle kurulan ilişkilerdir. Her şeyden önce, ABD'nin bölgeye yönelik izlediği politikalara göz atmak yararlı olacaktır. Bilindiği üzere, ABD bölge ülkeleriyle ilişkilerinde aktif ve taraf bir oyuncudur. ABD, kendisini garantör olarak tanımladığı dünya düzeninde Ortadoğu coğrafyasını riskli bir 'fırtına bölgesi' olarak tanımlamakta, bu nedenle bölge ülkelerinin iç politikalarına da müdahil olmaktadır.[16] Bu durum, tarihten bilindiği üzere, kimi zaman aktif askeri operasyon, kimi zaman muhaliflerin desteklenmesi, kimi zaman ise ekonomik yardımlarla vücut bulmuştur. ABD ile Katar'ın ilişkilerine bakıldığında da, Katar bölgede ABD'nin en sadık müttefiklerinden biri olarak görülmektedir. Katar'da ABD Büyükelçiliği 1973 yılında kurulmuş, iki ülke arasındaki sıkı askeri ilişkiler Tanker Savaşı'nın[17] ardından imzalanan güvenlik anlaşmaları ve 1991 yılındaki Körfez Savaşı ile gelişmiştir. Katar, özellikle Tanker Savaşı sırasında hem petrol sevkıyatının hem de kendisinin güvenliğini sağlamak amacıyla bölge ülkeleriyle ittifak yapmanın yeterli olmayabileceğini görmüş, Batılı güçlerle daha etkin bir askeri işbirliği yapmaya yönelmiştir. ABD ile 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllardan itibaren gelişen askeri ilişkilere bir diğer neden olarak da Katar'ın ülkesindeki İran ve Suudi Arabistan etkisini azaltma motivasyonunu göstermek mümkündür.[18] ABD ve Katar arasındaki askeri ittifaklara örnek olarak, 1988-1990 yılları arasında Katar'ın Sovyetler Birliği karşısında Afgan direnişçilere karşı verdiği Stinger füzesi desteğini, 1. Körfez Savaşı sırasında ABD ve Kanada hava birimlerine verilen Katar'da toplanma iznini göstermek

[15] Samantha M. Shapiro, "The War Inside the Arab Newsroom", **New York Times Magazine,** 2 Ocak 2005, s. 26-33.
[16] Samir Amin, Ali El Kenz, **Avrupa ve Arap Dünyası,** İstanbul: Versus Yayınları, 2006, s. 74.
[17] Tanker Savaşı, 1980-1988 yılları arasında İran ile Irak arasındaki savaş sürecinde 1984 yılında başlayıp savaşın sonuna kadar cereyan etmiştir. 1984 yılında Irak'ın İran'ın petrol taşıyan tankerlerini vurmasıyla başlayan süreç, karşılıklı saldırılarla devam etmiştir. Irak, İran'ın saldırıya çatışmayı tırmandırarak cevap vermesini ve Hürmüz Boğazı'nı kapatmasını hedeflemiştir, çünkü Hürmüz Boğazı'nın tamamen kapatılmasıyla petrol sevkıyatının zarar görmesi ve ABD'nin sürece müdahale etmesi istenmiştir. Ancak ABD petrol taşıyan Kuveytli tankerlere eskortluk yapmış, 1987 yılında ABD'li askerlerin ölümüyle sonuçlanan saldırıya kadar da çatışmalara aktif dahil olmamıştır.
[18] David G. Victor, Amy M. Jaffe, Mark H. Hayes, **Natural Gas and Geopolitics from 1970-2040**, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 237.

mümkündür. 1. Körfez Savaşı'nda ABD ve Kanadalı birimlerden 1.600 asker, 60 zırhlı taşıt, 25 tanklı mekanize tabur Katar'da konuşlanmış, bu askeri güç, Körfez Savaşı'ndaki bazı çatışmalarda aktif bir şekilde savaşmıştır.[19] Hatta Katar zırhlı kuvvetleri Suudi Arabistan topraklarına olası bir Irak saldırısına karşı savaşma konusunda yardım etmiştir. Söz konusu işbirliği, Haziran 1992 yılında ABD ve Katar arasında imzalanan işbirliği anlaşması ile daha da güçlenmiştir, çünkü bu anlaşma askeri konularda sıkı koordinasyon dönemini başlatmıştır.[20] Eylül 1994'te ABD, Katar'ın başkenti Doha'da askeri irtibat ofisi açmıştır.

Bu yakın ilişkiler, el Cezire'nin de kurucusu olan Şeyh Hamed bin Halife es-Tani'nin 1995 yılında babası Halife bin Hamed es-Tani'yi görevden uzaklaştırarak ülkenin başına geçmesiyle daha da belirginleşmiştir. Öyle ki, oğul es-Tani'nin göreve gelme sürecinde ABD'nin destek verdiği de iddialar arasındadır.[21] Nitekim, ABD Haziran 1995'te es-Tani'yi yönetime geçer geçmez tanımış, peşi sıra yaptığı reformları da takdirle karşıladığını açıklamıştır. Buna karşılık oğul es-Tani de, iktidara gelmesiyle birlikte ABD ile ilişkilerini güçlendirmiştir.[22] Örneğin, 2001 yılında 1996'da inşa edilen el Udeyd, 2003 yılında ise 2002'de inşa edilen el Sayliyya askeri üsleri ABD kullanımına açılmıştır. Katar söz konusu üsse ABD kuvvetleri için tesis inşa etmek ve donanım kalitesini artırmak için 400 milyon dolar yatırmıştır. ABD Kongresi de, 2003-2007 yılları arasında inşaat faaliyetleri için 126 milyon dolarlık bütçe ayırmıştır. Ayrıca, Milli Savunma Yetki Kanunu, 2008'de ayrıca Katar'daki özel operasyon tesisleri ve yeni bir hava üssü insaatı için 81 milyon dolar harcama izni vermiştir.[23]

Bu tez çalışması için ilginç olan ve akılda tutulması gereken ise, söz konusu üslerin ABD'nin Irak'ı işgali sırasında da etkin olarak kullanılmış olmasıdır, ABD'nin kendi toprakları dışında Filipinler'den sonra en büyük üssü de Katar'dadır.[24]

---

[19] Anthony Cordesman, **Bahrain, Oman, Qatar and the UAE: Challenge of Security,** Colorado: Westview Press, 1997, s. 226.
[20] İbid, s. 227.
[21] Robert Baer, **Sleeping with the Devil: How Washington Sold our Soul for Saudi Crude**, New York: Crown Publishers, 2003, s. 195.
[22] Cordesman, a.g.e, s. 238.
[23] Christopher Blanchard, "Qatar: Background and US Relations", **CRS Report for Congress,** Congressional Research Service, 2008.
[24] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/

Kuşkusuz ABD-Katar ilişkilerine 11 Eylül 2001 saldırılarını dikkate alarak bakmak kaçınılmazdır. Katar'ın ABD'ye özellikle askeri üs anlamındaki desteği sürmekle birlikte terör ve teröristler ile ilişkileri çelişkiler içerebilmektedir. Bu çelişkilerin izlerini ABD'nin gizli diplomatik belgelerini dünyaya açıklayan Wikileaks'te yer alan ilgili belgelerde de görmek mümkündür. Katar ABD'ye en büyük askeri üslerden birini sağlamakla birlikte terör ile ilişkilerinde en kötü sınavı veren ülke olarak algılanmaktadır.[25] Bu belgelerde, Katar'ın terör ile ilgili isimlerle mücadele konusunda çekimser davrandığı vurgulanmaktadır. Her ne kadar Mart 2004 tarihinde Katar'ın Terörizmle Mücadele Yasası yürürlüğe girmiş ve terör ile finansmanına ilişkin net tanımlar yapılmış olsa da uygulamada atılan adımlar ABD tarafından tatmin edici bulunmamaktadır. ABD'nin 11 Eylül Komisyonu Raporu'na göre, Katar yönetimi 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren intihar pilotu Halid Şeyh Muhammed'i 1990'lı yıllar boyunca barındırmış ve desteklemiştir. Benzer şekilde, 1990'lı yıllarda Usame bin Ladin'in Doha'yı iki kez, daha sonraki dönemlerde Dini Bağış ve İslami İşler Bakanlığı'nı yapan Şeyh Abdullah bin Halid'in misafiri olarak da bir kez ziyaret ettiği dile getirilmiştir. Yine iddialara göre, bu ziyaretlerde Batı ülkelerine yapılabilecek saldırılar üzerine fikir alışverişi yapılmıştır.[26] ABD Kongresi'ne sunulan araştırmalardan bir tanesi, el Kaide örgütünün liderlerinden Ebu Musa es-Zarkavi'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Katar'dan transit geçiş yaptığını ve es-Tani ailesinden maddi yardım gördüğünü ileri sürmektedir.[27] Bu tez çalışması için ilginç olan iddialardan bir diğeri de nerede oldukları net olarak bilinmeyen Saddam Hüseyin'in ilk eşi Sacide Hüseyin ve kızı Hala Hüseyin'in Katar'da yaşadığına dair olan iddiadır.[28]

Katar ile ABD arasındaki iyi ilişkiler sadece iki ülke arasındaki işbirlikleri değil, üçüncü ülkelere ilişkin uygulanan siyasi politikalarda da paralellikler içermektedir. Bunlardan en ilgi çekici olanı İsrail ile ilişkilerdir. Katar, İsrail ile 1996 yılından itibaren ticari temsilcilik seviyesinde de olsa diplomatik ilişki kurmuş, yaptığı enerji anlaşmalarıyla da bu ülke ile kurduğu ilişkileri canlı tutmuştur. Kasım 1997'de Katar'ın ev sahipliğinde gerçekleşen 4. Olağan Orta Asya ve Kuzey Afrika Ekonomik

---

25 http://www.nytimes.com/2010/11/29/world/29cables.html?_r=2
26 Baer, a.g.e, s. 195.
27 Blanchard, a.g.e.
28 http://www.vakithaber.com/haber.php?haber_id=35887

Konferansı'nda İsrailli işadamları ve siyasilerin de katılımı bu duruma gösterilebilecek örneklerden bir tanesidir.[29] Ancak İsrail ile canlı tutulan ilişkilerin yanı sıra Hamas ile yakın ilişkiler de dikkat çekmektedir. Katar'ın, 2006 yılından itibaren 2 yıl boyunca Hamas'a 50 milyon dolar ödeme taahütünde bulunduğu açıklanmıştır.[30] Kongre raporuna göre, Katar, Hamas yetkililerine çok sayıda müzakere ve görüşme için ev sahipliği yapmıştır. Öyle ki, dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, Ekim 2006'da Doha'da gerçekleştirilen Demokrasi Konferansı davetini Hamas temsilcilerinin de katıldığı gerekçesiyle reddetmiştir.[31]

Katar'ın bölgedeki durumunu anlamak için masaya yatırılması gereken önemli unsurlardan biri de sınır güvenliği meselesidir. Daha önce Suudi Arabistan ile ilişkiler ele alınmıştır, ikili ilişkilerde Suudi Arabistan'ın Katar üzerindeki üstünlük hissinin etkilerini görmek mümkündür. Buna sınır sorunlarını da eklemek gerekmektedir. 1990'lı yılların başında iki ülke arasında yaşanan sınır sorunları 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmesiyle Katar'da endişeye yol açmıştır. Katar, bu konjonktürden hareketle bir hamiye ihtiyacı olduğunu bir kez daha hissetmiştir. Bölgenin hamisi olarak algılanan Suudi Arabistan'dan kısmen de olsa bağımsızlığını ilan etmek özellikle yeni es-Tani yönetiminin önceliklerinden biri olmuştur, bunu kısmen de olsa başardığını söylemek yanlış olmayacaktır.[32]

Katar'ın Suudi Arabistan ile sınır sorununun bir benzeri de Bahreyn ile vardır. Bahreyn ile Huvar Adaları nedeniyle anlaşmazlık yaşayan Katar, bu sorunu Mart 1997'de imzalanan anlaşma ile rafa kaldırmış gibi gözükse de, sınır sorunları meselesi coğrafi olarak oldukça küçük olan Katar'ın en büyük güvenlik sorunu olarak baki kalmıştır.

Bütün bu örneklerden hareketle, Katar'ın güvenlik güdüsüyle her zaman bir denge politikası güttüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Katar, askeri üs olarak ABD'nin kendi topraklarını kullanmasına izin vermiş, öte yandan terörle bağlantı

[29] Blanchard, a.g.e.
[30] AFP, 17 Nisan 2006.
[31] Blanchard, a.g.e.
[32] Olivier Da Lage, "The Politics of Al-Jazeera or the Diplomacy of Doha", **The Al Jazeera Phenomenon Critical Perspectives on New Arab Media,** Der. Mohammed Zayani, Boulder, Paradigm Publishers, 2005, s. 60.

kurulan isimleri yakalamayı reddetmiş, Hamas'a destek vermiş, Irak Savaşı'na karşı söylemler geliştirse de ABD'nin kendi toprakları üzerinden Irak'a askeri müdahalede bulunmasına engel olmamıştır. Bir başka deyişle, Katar bölgedeki komşularıyla olan gerginliklerini ABD ya da Avrupa ile kurduğu ilişkilerle, ABD ile görüş ayrılıklarını da bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkilerle dengeleme yolunu seçmiştir. Bu denge politikası sadece iki taraf arasında değil, pek çok taraf arasında denge sağlama amacı taşımaktadır. Katar, hem kendisine farklı konularda farklı müttefikler edinmiş, hem de bölgedeki gelişmelerde pasif değil aktif rol alma yolunu seçmiştir. Katar; Yemen, Lübnan gibi ülkelerde çıkan iç çatışmalarda aktif arabuluculuk yapmış, Gazze'de de İsrail ve Filistin arasında müzakerelerde aktif rol almaya soyunmuştur. Katar'ın aktif dış politika stratejisinde en güncel ve tartışmalı olanlardan bir tanesi Libya'ya yapılan müdahalede yaşanmıştır. Şubat 2011'de Libya'da başlayan ayaklanmanın ilerleyen safhalarında NATO müdahalesinde Katar NATO'ya askeri destek sağlamış, 6 savaş uçağını operasyona yollamış ve isyancılara mühimmat sağlamıştır. Katar Hükümeti Libyalı isyancılara destek sağladığını ve askeri yardımlarda bulunduğunu resmi olarak da kabul etmiştir.[33] Katar'ın 'Arap Baharı' sürecinde ve özellikle Libya'da üstlendiği aktif rolle ilgili olarak el Cezire de üzerinde çokça tartışılan bir kanal olmuştur. el Cezire'nin Katar dış siyasetiyle birebir uyum içerisinde yaptığı yayınlar dikkat çekmiş, kimi çevreler tarafından övülmüş, kimi çevreler tarafından eleştirilmiştir. Bu durum tabii ki, el Cezire'nin Katar Emirliği'nin politikalarından ne kadar bağımsız yayın yapabildiği sorunsalını ortaya koyan çok önemli bir örnektir. Bu örnekleri Suriye gibi başka ülkelerle çoğaltmak mümkündür. Son yıllarda artan bu tartışmalar ışığında el Cezire'nin Katar resmi politikalarına göre yayın yaptığına yönelik görüşlerin ağırlık kazanmaya başlaması kanalın geçmiş dönemlerde yaptığı yayınların da (örneğin Irak'ta) samimiyet ve bağımsızlık derecesini bir kez daha sorgulama yolunun önünü açmıştır.

Katar'ın dış politikalarından bu noktaya kadar anlatılan örnekler, ülkenin aktif dış siyasetini ortaya koymaktadır. Katar sadece ABD ya da Batı dünyasıyla iyi ilişkiler kurmaya değil, hem İsrail hem Hamas ile, komşu coğrafyalarındaki hem Batıcı hem de İslamcı kesimlerle iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Katar İsrail ile resmi ilişki

[33] http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2011/Oct-26/152269-qatar-admits-it-had-boots-on-ground-in-libya.ashx#axzz1lNO5bJ7o

kurmuş, Arap Birliği'ni de İsrail ve Filistin arasında müzakereler yapılması için destek verme yönünde desteklemiştir. Katar, görünürde uzlaşması mümkün gözükmeyen ve hatta savaş halinde olan taraflarla ilişkiler kurmuş, 'çok taraflı bir dengeleme' staratejisi gütmüş, bir nevi hiçbir tarafla ilişkilerini bozmamaya özen göstererek arabuluculuğa soyunmuştur. Aksi halde, hem İran hem ABD ile ya da hem İsrail hem de Hamas ile iyi ilişkiler içerisinde olmasını açıklamak mümkün değildir.

Katar'ın dış siyaseti el Cezire'nin de yayınlarını doğru analiz edebilmek açısından önem taşımaktadır. Her şeyden önce, Katar'ın dış politikasında diğer Arap ülkelerinde de olduğu gibi Arap dünyasını birleştirme arzusunun alt metinleri bulunmaktadır. Bağımsızlığın ilanı ve ardından birleşme temeli üzerine kurulu Arap milliyetçiliğinin tamamlanma hedefi Katar'ın da dile getirdiği bir hedeftir. Katar, diğer Arap hükümetleri gibi, halklarının desteklediği davaların savunucusu olduğu ölçüde meşru kabul edilmektedir.[34] Tarihi misyon olarak görülen bu davaların başında da Arap birliğini oluşturmak gelmektedir. el Cezire'nin kendisini de bu misyonun bir parçası olarak algılayanlar mevcuttur.

Bu temel çerçeve akılda tutulduktan sonra, Katar'ın uluslararası ilişkiler bağlamındaki tutumunu da ele almak yararlı olacaktır, çünkü Katar'ın aktif siyaset ve çoklu denge eğilimi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde el Cezire televizyonunun çatışma süreçlerinde taraflara nasıl yaklaştığının ipuçlarını verecektir. Nitekim, el Cezire'nin Libya Savaşı da dahil Arap Baharı diye adlandırılan süreçte yaptığı yayınlar da bu bağlamda tartışılmaktadır. Sonuçta Katar el Cezire'yi kurarak sadece bölgedeki değil, küresel arenadaki prestijini ve etkinliğini artırmış, ABD'nin diğer sadık müttefiki Suudi Arabistan'a göre avantaj elde etmiştir. Nitekim, dünyanın gözünün el Cezire nedeniyle çevrildiği Katar uluslararası bir oyuncu olarak daha çok ciddiye alınan ve saygı duyulan konuma gelmiştir. Bu konuda bazıları, "el Cezire bölgede, Katar için bir istikrar faktörüdür. Batı dünyası nezdinde, hem demokratikleşmesinin bir göstergesi hem de

[34] Shibley Telhami, **The Stakes: America in the Middle East: The Consequence of Power and the Çhoice for Peace,** Colorada: Westview Press, 2004, s. 72.

Körfez'deki benzersizliğinin bir işaretidir. Üstelik el Cezire etkisi, Katar Emirliği'nin ABD ile stratejik ittifakını saklayan bir tür perdedir"[35] şeklinde görüş bildirmişlerdir.

2. Patronaj ve çalışan profil analizi ile kanalın finansmanı

Arap dünyasına "düşünce özgürlüğü, bağımsız yayıncılık ve tartışma ortamı"[36] sunma iddiasıyla hayata geçirilen el Cezire televizyon kanalı projesi, 1990'lardan itibaren Arap hükümetleri ve girişimcileri tarafından kurulmuş birçok Arap uydu kanalından birisidir. Önceki bölümde de kısaca değinildiği gibi, 1980'lere kadar Arap coğrafyasında medya, resmi devlet kanalları sahipliğinde kalmıştır, bu yıllarda teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte uydudan yayın yapan kanallar oluşmaya başlamış, bu da Arap coğrafyasındaki geleneksel medya alışkanlıklarını değiştiren bir gelişme olmuştur.[37] Bu dönemle birlikte, 1991 Körfez Savaşı boyunca CNN'in uluslararası çaptaki etkisini gözlemleyen birçok Arap devleti, çatışma dönemlerinde uydu kanallarının stratejik önemini gözlemlemiş ve kendi milli uydu kanallarını kurmuşlardır. Böylece, Arap coğrafyasında sadece kısıtlı bir coğrafyada değil, tüm dünyaya ulaşabilen bir medyadan söz edilebilir hale gelinmiştir. Bu kanalların en belirgin özelliği çoğunun devlet televizyonlarının yan kuruluşları olmalarıdır. Bu nedenle, kuruluş amaçları çoğunlukla Arap yönetimlerine uluslararası arenada propaganda yapma olanağını sağlamak olarak değerlendirilmektedir.[38] Çoğunlukla resmi propagandanın yayılmasında araç olarak kullanılan bu kanallarda program kalitesinden çok yayının teknik yönü için para harcanmaktadır. Bu televizyonların birçoğunda haber programları protokol haberlerinden oluşmaktadır. Bültenlerde hükümet görevlilerinin faaliyetleri, ziyaretleri ve duyuruları geniş yer bulmaktadır. Özel kanallar ise eğlence ağırlıklı programlar yayınlamakta ve siyasi konulara çok az yer ayırmaktadır.[39] Arap televizyonlarında yapılan yayınlarda içerik ne olursa olsun, uydu kanallarının yaygınlaşmasıyla birlikte daha geniş kitlelerden oluşan bir Arap

[35] Da Lage, a.g.e, s. 53.
[36] http://english.aljazeera.net/NR/exeres/5D7F956E-6B52-46D9-8D17-448856D01CDB.htm
[37] Douglas Boyd, **Broadcasting in the Arab world: A survey of the electronic media in the Middle East,** Ames, Iowa University Press, 1993, s. 137.
[38] Jon Alterman, **New media, new politics? From satellite television to the internet in the Arab world,** Washington: Washington Institute for Near East Policy, 1998, s. 26.
[39] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 45

izleyicisinden bahsetmek mümkün hale gelmiştir.[40] Söz konusu uluslar ötesi Arap kanalları daha geniş coğrafyalardaki kitleleri etkiler hale gelmiş, geleneksel güç ilişkilerini değiştirme noktasına ulaşmıştır. Lynch'e göre, "Yeni medya, birbirinden uzak Arapları ortak bir söylemde ve gündemde bir araya getirmiş, zaman zaman da olsa resmi devlet söyleminden farklı ve eleştirel bir söylem geliştirme ekseninde toplumları yakınlaştırmıştır."[41] Bir başka deyişle, yeni Arap medyası yeni bir Arap kamuoyu yaratmış, ortak gündemi olan geniş bir kitle yaratma rolüne soyunmuştur.

el Cezire kanalı da, böyle bir çeşitlenme ortamında resmi söylemleri tekrarlayan kanallara alternatif olma iddiasıyla kurulmuştur. el Cezire, siyaseti ve tartışmayı ön plana çıkararak kısa zaman içerisinde geniş bir kitle üzerinde etkili olmayı başaran bir kanal haline gelmiştir.[42] el Cezire'nin kurulduktan sonra kısa süre içerisinde elde ettiği etkinliğin derecesini daha iyi anlamak için bir anekdota yer vermek yararlı olacaktır. Dönemin Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, Ocak 2000 tarihinde Katar'a gerçekleştirdiği ziyarette Katar Emiri Şeyh Hamed bin Halife es-Tani ile biraraya gelmiş, ardından da el Cezire televizyonunu ziyaret etmek istediğini söylemiştir. Habersiz bir ziyaretle televizyonun merkezini inceleyen Hüsnü Mübarek, "Bu kadar gürültü bu kibrit kutusu kadar yerden mi çıkıyor?"[43] sözleriyle şaşkınlığını dile getirmiştir.

Diğer uydu kanallarından farklı olarak el Cezire bir devlet televizyonuyla bağlantılı yayın yapan bir kuruluş değildir. Katar Emiri Şeyh es-Tani kanalın kuruluşu için ilk etapta 140 milyon dolar bağışlamış ve kanalda yayınlanacak program içeriklerine müdahale edilmeyeceği sözünü vermiştir.[44] Bu tutarın televizyonun kuruluşu ve beş yıllık giderlerini karşılaması için kullanılması planlanmıştır. el Cezire

---

[40] Alterman, a.g.e, s. 21.
[41] Marc Lynch, **Voices of the new Arab public: Iraq, Al Jazeera and Middle East politics today,** New York: Columbia University Press, 2005, s. 132.
[42] İbid, s. 138.
[43] İbid, s. 139.
[44] http://www.worldscreen.com/interviewsarchive.php?filename=jazeera.txt

‘resmi’ olarak bağımsızdır ancak Katar Hükümeti ile finansal açıdan doğrudan ilişkisi vardır. Bu anlamda, İngiliz BBC kanalına benzetilmektedir.[45]

Televizyon kanalının finansal açıdan kendi ayakları üzerinde durabilmesi için öngörülen gelir düzeyine ulaşması mümkün olmamıştır. Katar hükümeti el Cezire’ye yıllık 200 milyon dolar düzeyinde harcama yapmaktadır.[46] Bu durum da, en nihayetinde kanalın patronunun Katar Emirliği olduğu gerçeğini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Kanal, kendi gelirlerini oluşturmak için girişimlerde bulunmaktadır. Kanalın kaynakları arasında reklam, abonelik bedeli, diğer yayın kuruluşlarıyla yapılan sözleşmeler, satılan programlar, lisans sözleşmeleri, teknik ekipmanların kiralanması, ortak yapımlar ve dağıtım haklarını saymak mümkündür.[47] Bu kalemler arasında en belirgin olan reklam ve satılan programlardan elde edilen gelirlerdir. Arap uydu televizyonlarının toplam yıllık reklam geliri 500 milyon dolar olarak hesaplanmaktayken, el Cezire’nin geliri ise sadece 15 milyon dolar olmuştur. Arap televizyonlarının yıllık gelirlerinin %90’ı reklamdan elde edilmektedir, ancak bu oran el Cezire için %40 düzeyindedir.[48] Televizyonun giderlerini karşılamaktan oldukça uzak olan bu rakam, tepki çeken yayın içeriği nedeniyle reklam veren şirketlerin azalmasıyla gittikçe daha fazla yetersiz kalmıştır. 2002 yılı itibariyle el Cezire’nin yıllık zararı 30 milyon dolardır.[49] Reklam gelirlerinin düşük olmasının temel nedeni olan farklı hükümet ve şirketlerin reklam vermeme tercihleri kararları aslında el Cezire televizyonunun siyasi kimliğinin bir sonucudur. Kuruluşundan bu yana bölge ülkelerinin iktidarlarına karşı takındığı eleştirel tavır, çoğu zaman tepkiyle karşılanarak kanala karşı tepkisel kararlar alınmasına yol açmıştır. Kuveyt, Suudi Arabistan, Fas ve Ürdün gibi bazı ülkelerin yöneticileri kanalın kendi ülkelerindeki çalışmalarını yasaklamış ve dönem dönem ofislerini kapatma noktasına gelmiştir. Suudi Arabistan yönetimi ayrıca bütün kitlesel mekanlarda uydu yayınını yasaklamıştır.[50] Bazı hükümetler ise el Cezire muhabirlerine vize vermeyi reddetmiş ya da Katar

[45] Abdullah Schleifer, A dialogue with Mohammed Jasim Al Ali, http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall00/al-Ali.htm
[46] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 40.
[47] İbid, s. 82
[48] Kahlil Byrd, Theresse Kawarabayashi, **Al-Jazeera The Opinion and the Other Opinion, Sustaining a Free Press in the Middle East**, http://web.mit.edu/cms/mit3/papers/byrd.pdf
[49] http://www.gvnews.net/html/DailyNews/alert2709.html
[50] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 97.

büyükelçilikleri aracılığıyla kanalı diplomatik olarak protesto etmişlerdir. Arap ülkeleri sansürsüz yayın yaptığı gerekçesiyle el Cezire'ye yönelik 2002 yılına kadar 400 kadar resmi şikayette bulunmuştur.[51] el Cezire'ye yönelik tepkiler ve boykot ekonomik alanda da kendisini göstermiştir. Bunun en belirgin göstergesi el Cezire'ye verilen reklamların engellenmesi olmuştur. Suudi Arabistan'ın kanala karşı 5 yıl kadar süren açık boykotu ya da İsrail'in Gazze'de yanlı yayın yaptığı gerekçesiyle 2008 yılında başlattığı boykot örneklerinin yanı sıra çok uluslu şirketler de reklam vermek konusunda çekimser davranmışlardır. Pepsico, General Electric gibi şirketler kanalla yaptıkları milyon dolarlık bütçeli reklam kampanyalarını durdurma kararı almıştır.[52] Bu örneklerden anlaşılacağı üzere reklam gelirlerindeki düşüşün aksine izleyici sayısını artıran el Cezire bu şekilde abonelik gelirlerinde bir yükselme yaşamıştır. Kurulduktan 3 yıl sonra 24 saat yayın yapmaya başlayan el Cezire özellikle Afganistan'ın işgaliyle birlikte bilinirliğini artırmıştır. el Cezire'nin bu dönemde 40 milyon civarında izleyicisi olduğu açıklanmıştır.[53] Kanalın abonelik gelirlerinin büyük bir kısmının ABD ve İngiltere gibi Arap yarımadasının dışındaki ülkelerden elde etmesi de dikkat çekmektedir. Kuzey Amerika'da toplam abone sayısı 2003 yılı itibariyle 200.000'in üzerindeyken, o dönemde bu rakamın her ay ortalama 1.000 civarında arttığı hesaplanmaktadır.[54] Bu rakamlar, el Cezire'nin Arap coğrafyası dışındaki Arap nüfus tarafından da yakından izlenildiğini ortaya koymakta ve bu bağlamda el Cezire İngilizce'nin kurulmasına yol açan süreçte de önemli bir adımı oluşturmaktadır. Öte yandan Arap yarımadasındaysa kanal abonelik bedeli ödemeden uydudan izlenebilmektedir.[55]

el Cezire'nin en önemli gelir kaynaklarından birisi de yayıncı kuruluşlara satılan görüntü ve programlardır. Filistin, Irak ve Afganistan gibi Ortadoğu'nun çatışma bölgelerinde bürolar açan el Cezire 2000 yılındaki İkinci İntifada, Afganistan ve Irak işgalleri sırasında sahadan yayın yapan ender kanallardan birisi olmuş, böylelikle uluslararası ajans ve yayın kuruluşlarına haber, görüntü ve teknik donanım sağlamıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarının arkasındaki isim olarak bilinen Usame bin Ladin'in

---

[51] Rick Zednik, "Perspectives On War: Inside Al Jazeera", **Columbia Journalism Review,** Mart-Nisan 2002, s. 44-48.
[52] Byrd, Kawarabayashi, a.g.e, http://web.mit.edu/cms/mit3/papers/byrd.pdf
[53] http://english.aljazeera.net/NR/exeres/3D8BB08F–1122-479F-84C7– 022603450640.htm
[54] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 153.
[55] Byrd, Kawarabayashi, a.g.e, http://web.mit.edu/cms/mit3/papers/byrd.pdf

görüntüleri kanala azımsanmayacak düzeyde gelir kazandırmıştır. Bazı medya kuruluşları üç dakikalık görüntüler için el Cezire'ye 250'şer bin dolar ödemiştir.[56] Bu satışlar ve görüntülerin yayılmasıyla elde edilen gelir eleştiri konusu olmuş ve bin Ladin'in görüntülerinin yayınlanmasını terörizme destek vermek olarak değerlendirenler olmuştur, diğer medya kuruluşlarının bin Ladin başta olmak üzere çatışma bölgelerinden gelen haber ve görüntülerin satın almalarıyla ilgili el Cezire kanadından yapılan yorum ise "Biz bir haber kanalıyız. Bize gelen görüntüleri almak için CNN başta olmak üzere tüm küresel ve yerel kanallar para ödemeyi kabul etti. Madem görüntülerin haber değeri yoktu ya da 'teröristlere borazanlık yapıyordu' o halde neden almak istediler ve yayınladılar?"[57] şeklinde olmuştur.

el Cezire Irak işgali sırasında da yine haberin kaynağındaki yerde olabilmenin avantajıyla medya kuruluşlarına sayısız görüntü sağlamıştır. Özellikle direnişçiler tarafından kaçırılan rehinelerin görüntülerin tamamına yakını el Cezire kaynaklıdır. Aynı şekilde Felluce saldırısı sırasında el Cezire Amerikan Ordusu'nun bölgeyi terk etmesi yönünde yaptığı çağrıya uymamış, sahadan yayın yapmaya devam etmiştir. Kanal daha sonra kentte çekilen görüntüleri uluslararası haber ajanslarına satmıştır.

Diğer yayın kuruluşlarıyla yapılan anlaşmalar da el Cezire'ye finansal destek sağlayan unsurlardır. Kanal, 2001 yılında CNN ile ortaklık anlaşması sağlamıştır. Anlaşma iki televizyonun güçlü olduğu bölgelerde birbirinden destek almasını, görüntü ve haberlerin paylaşımını öngörmektedir. İki yıldan fazla süren anlaşma el Cezire'nin haber değeri taşımadığı gerekçesiyle yayınlamadığı bir bin Ladin kasetinin CNN tarafından ele geçirilmesi ve yayınlanmasıyla başlayan bir tartışma nedeniyle sona ermiştir.[58]

Yukarıda sayılan tüm ek gelirlere rağmen el Cezire'nin patronu ve en önemli finansörü Katar Emiri'dir. Bu patronaj ve finansman yapısının kanalın yayınlarına yansıdığı eleştirileri de yapılmakta, resmi olarak bağımsız bir kanal da olsa el

---

[56] Nathalie Magnan, Megan Boler, and Andréa Schmidt, "Al Jazeera English: An Interview with Hassan Ibrahim", **Digital Media and Democracy: Tactics in Hard Times,** Der. Megan Boler, Cambridge: MIT Press, 2008, ss. 312-333.
[57] Magnan, Boler, Schmidt, a.g.e, ss. 312-333.
[58] Sarah Sullivan, "Courting Al-Jazeera, the Sequel: Estrangement and Signs of Reconciliation", **TBS Archives,** Sonbahar-Kış 2001.

Cezire'nin Katar'la ilgili eleştirel haberlere yeterince yer vermeyişi buna bir kanıt olarak gösterilmektedir.[59] el Nawawy ve Iskandar, Şeyh Hamed bin Halife'nin 2001 yılı sonunda parlamento seçimlerini hiçbir meşru sebep göstermeden iki yıllığına ertelemesinin el Cezire tarafından işlenmemesini söz konusu müdahaleye bir örnek olarak göstermektedir.[60] Bu örnekler, el Cezire'nin bağımsız ve tarafsız habercilik yapma iddiasıyla çelişmekte ve eleştiri konusu olmaktadır. el Cezire'nin sadece Katar'ın ulusal haberlerine eleştirel bakamaması değil, aynı zamanda Katar'ın, Libya örneğinde olduğu gibi, agresif dış politikalarını destekleyen yayınlar yapması bu eleştirilerin kaynağını oluşturmaktadır. el Cezire'nin Katar'ın aktif bir dış politika enstrümanı olarak görülmesinin bir örneğini de Katar Başbakanı Hamed bin Jassim es-Tani'nin sözlerinde görmek mümkündür. 24 Haziran 2009'da yapılan bir röportajda Başbakan es-Tani, el Cezire'nin satış planı olup olmadığı konusunda "Aslında satmamız gerek. Bize kanal için 5 milyar dolarlık teklif geldi. Bu tutar, kanalın bize yarattığı siyasi başağrılarının toplamından daha yüksek bir tutar aslında, ama yine de el Cezire'nin bizim için yarattığı değerin karşılığı dolarlarla ölçülemez"[61] değerlendirmesinde bulunmuş, ancak yine de ileride satış olup olmayacağına dair net bir cevap vermemiştir.

Öte yandan, özellikle bu tezin inceleme konusu olan Irak Savaşı döneminde el Cezire'nin uluslararası platformda elde ettiği etkinlik tartışılmaz düzeydedir. Bu başarı bazı düşünürler tarafından Arap yanlısı politikalara bağlanmaktadır.[62] Bazıları ise, kanalın başarısının nedenini provokatif programlar olarak göstermektedir.[63] Ancak yine de Katar Emiri'nin kanal için aşılamayacak kırmızı çizgiler olarak açıkladığı noktalar dikkat çekicidir. Bu kırmızı çizgiler arasında açık açık ilan edilenler 'Allah hakkında olumsuz fikirler', 'dinler arası çatışmaya yol açacak yayınlar' ve 'saldırgan üslup' olarak dile getirilmiştir.[64] Az önce değinildiği gibi patronaja bağlı olarak dile getirilmeyen, ancak uygulanan kırmızı çizgiler de unutulmamalıdır.

---

[59] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s 63.
[60] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s 63.
[61] Reuters, 24 Haziran 2009.
[62] Ghareeb, a.g.m, s. 403-417.
[63] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 68.
[64] Ghareeb, a.g.m, s. 403-417.

Patronaj ve çalışan profiliyle ilgili paylaşılan bu bilgilerin ötesinde, bu bölümü bitirmeden bir noktaya daha temas etmek yerinde olacaktır. Çünkü çalışanlarla ilgili bazı gelişmeler kanalın gücü, konumlandırılması ve maruz kaldığı baskılar anlamında açıklayıcıdır. el Cezire'nin ABD yönetiminin etkilerine açık olduğunu savunanların örnek olarak gösterdiği bir olay, kanalın ilk genel direktörü olarak görev yapan Mohammed Casim el Ali'nin Mayıs 2003'te görevden alınmasıdır. ABD destekli Irak Ulusal Kongresi'nin o dönemdeki lideri olan ve özellikle de dönemin ABD Başkanı George Bush'un da desteklediği Ahmet Çelebi, el Ali'yi Saddam Hüseyin yönetimi yanlısı olmakla suçlamış, kısa süre sonra el Ali'nin görevden alınması haberi gelmiştir.[65] İlerleyen bölümlerde el Cezire'nin Irak konusunda Saddam yanlısı yayın yaptığı eleştirisini getirenlerin olduğu ele alınacaktır. Al-Ali'nin de görevden alınmasını yine bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

3. Yayın akışı ve program içeriği

el Cezire 24 saat haber yayını yapan bir kanaldır. Yayın akışı içerisinde ağırlıklı olarak haber bültenleri ve güncel tartışmaların yer aldığı programlar yer almaktadır. el Cezire kanalı kendi yayın politikasını "görüş ve karşı görüş" sloganıyla tanımlamaktadır.[66] el Cezire yayın politikasında iki zıt görüş arasında denge unsurunu sağlama, bir konuya ilişkin her iki tarafın görüşlerini de mümkün olabildiğince eşit koşullar altında yansıtma iddiasındadır. Bu tutum, Anglo-Amerikan medya geleneğinde var olan 'bir hikayenin iki tarafını da dinle' sloganıyla uyum göstermektedir. Ancak, önceki bölümde üzerinde durulduğu üzere devlet egemen bir medya geleneğinin ardından 'karşı görüş'e de ses verme uygulaması Arap medyası için oldukça yeni sayılabilecek bir uygulama olarak kabul edilmektedir.[67]

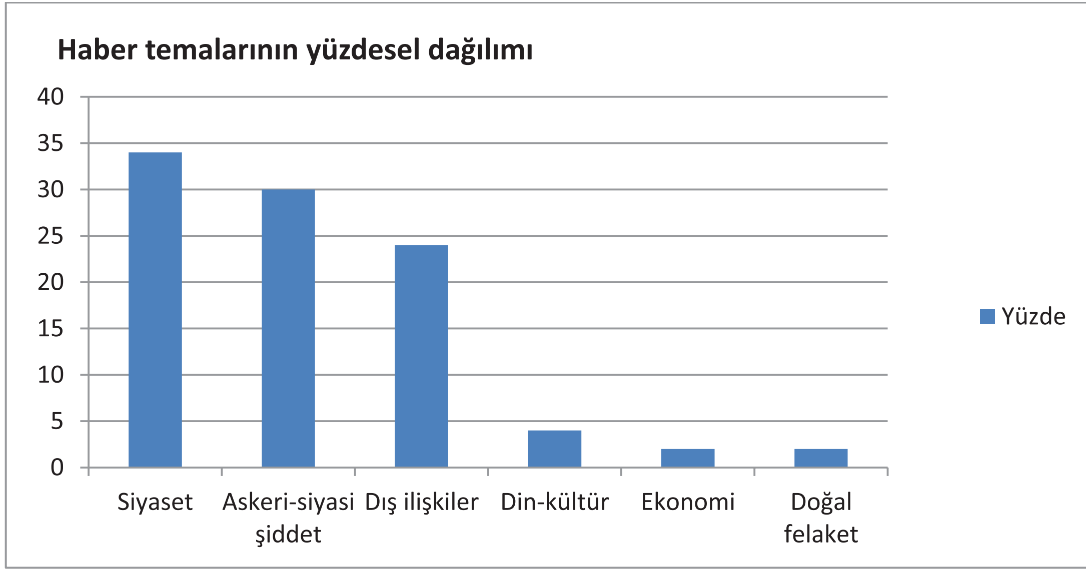
Buna ek olarak, el Cezire yayınladığı tartışma programlarında Arap toplumunda dillendirilmeyen/dillendirilemeyen sorunlara sıklıkla yer vermektedir. Din, cinsellik, çok eşlilik, tartışmalı siyasi figürler gibi konular ayrıntılı biçimde ele alınmakta ve taraflara başka mecralarda çok da mümkün olmayan özgür bir tartışma

---

[65] AFP, 30 Mayıs 2003.
[66] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 70.
[67] İbid.

ortamı yaratılmaktadır. Kanalın tüm bu tartışmalarda nasıl bir dil kullandığını ve Arap medyasına ne tür yenilikler getirdiğine girmeden önce yayın akışında hangi temaların ağırlık kazandığına göz atmak yararlı olacaktır. el Cezire yayınlarında ağırlıklı olarak siyaset, şiddet/çatışmalar ve dış ilişkiler temaları yer almaktadır. Aşağıda detayları yer alan çalışma haber temalarının dağılımını ortaya koymaktadır:[68]

Tablo 1: el Cezire Arapça'nın yayınlarında yer verdiği haber temaları

Kaynak: Mageed, "Online News Sites and Journalism: Al Jazeera Arabic", Triple C, Vol:6 (2), 2008, ss. 59-76.

Yukarıda sayılan temalar Arap kanallarında ilk defa ele alınıyor olmasa da, diğer kanallarla karşılaştırıldığında el Cezire'de tartışmaya en açık şekilde yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.[69] el Cezire tabu olarak kabul edilen pek çok bakış açısını yayınlarına taşımıştır. Diğer kanallardan farklı olarak kamuoyu önünde dile getirilemeyen düşüncelere ve argümanlara yer vermiş, bu düşünceleri dile getiren konuklara varlıklarını gösterecek, fikirlerine anlatacak bir mecra sunmuştur. Kimi zaman Arap hükümetlerine/yöneticilerine kimi zaman ise Arap toplumlarında kamusal alanda konuşulmayan konulara yer veren el Cezire, böylece bir anlamda farklı bakış

[68] Mohammed Abdel Mageed, "Online News Sites and Journalism: Al Jazeera Arabic", **Triple C**, Vol:6 (2), 2008, s. 59-76.

[69] Jon Alterman, "Arab media studies: some methodological considerations", **The Al Jazeera Phenomenon Critical Perspectives on New Arab Media,** Der. Mohammed Zayani, Boulder, Paradigm Publishers, 2005, s. 203.

açılarına göre düşünme ve tartışma geleneğine önayak olmuştur. Bu durum, çoğu zaman farklı Arap hükümetlerinden de sert tepkiler almıştır.[70] Bu tartışma programlarından birisi format itibariyle CNN'in marka programlarından birisi olan Crossfire'a benzeyen ve kanalın reytingi en yüksek, en tartışmalı programlarının başında gelen Karşıt Görüş (el Ittijah el Moakes) adlı programdır. Kanalın en ünlü isimlerinden Faysal el Kasım'ın hazırlayıp sunduğu ve canlı yayınlanan programda her hafta iki saat boyunca karşıt görüşlere sahip iki kişi ele alınan güncel konuyla ilgili tartışmaktadır. Programa izleyiciler de telefon, e-mail ve faks yoluyla katılım sağlayabilmektedir. Karşıt Görüş gibi tartışma programlarının haber bültenlerinden daha özgür bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun nedeni, haber bülteniyle tartışma programının doğası gereği birbirlerinden farklı olması ve tartışma programlarının haberleri yorumlama perspektifi üzerine kurulmasıdır. Bunun dışında, Faysal el Kasım'ın programı da format olarak en tartışmalı konuları ele alma ve en uç görüşleri tartıştırabilme konsepti üzerine kurulmuş bir programdır. Bu iki unsur bir araya gelince, programın her zaman en çok tartışılan, hararetli ve gündem yaratan programların başında gelmesi doğal ve kaçınılmazdır. Buna örnek olarak gösterilebilecek programlardan birinde, Katar'ın İsrail ile ilişkileri ele alınmış ve Katar Dışişleri Bakanı'nın ismi telaffuz edilerek ağır şekilde eleştirilmiştir.[71] el Kasım, konuklarına en provokatif soruları sorarak, çoğu zaman iki karşıt taraf yaratacak ve bu tarafları çatıştıracak şekilde yorumlar yaparak, kendi deyimiyle, "Klasik Arap düşünce yapısını kökünden değiştiren yeni bir tartışma biçiminin oluşmasına katkıda bulunmaktadır."[72]

Yine kanalla özdeşleşmiş ve büyük tartışmalara sahne olan programlardan bir diğeri de Ahmed Mansour tarafından sunulan Sınırsız (Bila Hudud) isimli programdır. Haftalık yayınlanan bu programda Mansour, yayına siyasi ya da kültürel bir şahsiyet (yönetmen, din adamı, aktivist, entelektüel vs…) davet ederek onlarla güncel konularla ilgili röportajlar gerçekleştirmektedir. Yine bu programın Sadece Kadınlar İçin adıyla bir de güncel konulara kadın perspektifinden bakan versiyonu mevcuttur. Mansour'un

[70] Mohammed Ayish, "Political communication on Arab world television: evolving patterns", **Political Communication,** Vol. 19 (2), 2002, s. 137-154.
[71] Faysal El Kasım, "Freedom of the Press in the Arab World, Crossfire, The Arab Version", **The Harvard International Journal of Press/Politics**, 1999, s. 93-97.
[72] Bahry, a.g.m, s. 88-99.

programında öne çıkan özellik Mansour'un konuğuna her zaman eleştirel sorular sormasıdır. Bir başka deyişle, Mansour programında bir nevi savcı gibi davranarak, konuğuna kimi zaman oldukça saldırgan olarak algılanabilen sorular yöneltmektedir.

Değinilen ve öne çıkan iki program örneğinden de anlaşılacağı üzere, el Cezire'yi etkili yapan en önemli özelliği tartışmalı konuları açık bir dille gündeme getirmesidir. En az bunun kadar önemli olan ikinci özelliği de haberleri olay yerinden ve bir yabancı gözüyle değil, Arap gözüyle ifade ederek vermesidir.[73] el Cezire, uzun yıllar boyunca kendi haberlerini bile 'Batı'nın gözlüğünden ya da tek sesli devlet televizyonlarından dinlemeye alıştırılmış toplumları olay yerine giden, daha önce duyulmayanları ve ekranlara yansıyamayanları bulan yeni bir mecra olarak varlığına başlamış ve bu sayede varlığını güçlendirmiştir.

el Cezire çalışanları da, kanalın yukarıda anlatılan misyonunu benzer şekilde tanımlamaktadır. el Cezire'nin habercilik anlayışının mevcut siyasi rejimlerin korunabilmesi amacıyla enformasyon bakanlıklarının emirleriyle sınırlandığı bir coğrafyada yayın hayatına başladığı unutulmamalıdır. Katar Emiri Şeyh es-Tani'nin daha liberal kabul edilen vizyonu kapsamında kurulan televizyon, BBC ekolünden gelen habercilerin insan kaynağı iskeletini oluşturduğu bir kimliğe sahiptir. el Cezire'nin omurgasını bu ekol ve bu nispi liberal yapı oluşturmaktadır. el Cezire'nin Washington bürosundan Hafız el Mirazi de bu durumu şöyle dile getirmektedir:

"Biz BBC modelini takip ediyoruz ve içerik özgürlüğüne sahip bir devlet girişimiyiz. Arap halklarının Batı medyasını Arap medyasına tercih ettikleri bir gerçekti. Bu insanlar Arap dünyasında bağımsız bir medya kurumunun olabileceğine inanmamaktaydılar. Hükümet kontrolünde olmayan bir medya kuruluşunun bu topraklarda var olamayacağı yönündeki yargıyı el Cezire yıkmıştır."[74]

el Cezire Arapça kanalının yayın akışıyla ilgili bölümü kapatmadan önce çok önemli bir diğer oluşuma da göz atmak gerekmektedir. Bu oluşum, el Cezire Arapça kanalının gördüğü ilgiyi takiben kurulan el Cezire'nin internet sitesidir. 1 Ocak 2001'de

[73] Rugh, a.g.e, s. 48.
[74] el Nawawy, Iskandar, s. 46

yayına başlayan internet sitesi, siyasetten ekonomiye ve spora kadar pek çok alanda yayın yapan, ancak en belirleyici özelliği siyasi gündem konularıyla ilgili dosyaları kullanıcılarına sunan bir internet sitesi olmasıdır. Afganistan Savaşı'nı en kapsamlı şekilde ve olay yerinden bildirerek yer verdiği için el Cezire Arapça'nın Ekim ve Kasım 2001 tarihlerinde sayfaları ayda 70 milyon tık alan bir site haline gelmiş, sitenin ziyaretçi sayısı 2001 ile 2002 yılları arasında 9 milyondan 161 milyona yükselmiştir.[75] İnternet sitesinin ziyaretçi sayısındaki bu dönemdeki artışı Afganistan Savaşı'na bağlamak mümkündür, ancak sitenin gördüğü ilgi sadece bu dönemle sınırlı kalmamıştır. Irak Savaşı'nın başladığı 2003 yılının toplamında el Cezire'nin internet sitesi toplamda 1 milyar kez ziyaret edilmiştir. Bu rakamlar, bir yandan tüm dünyada haber kaynaklarının yavaş yavaş dijital mecralara kayması süreciyle paralellik göstermekte, diğer yandan da el Cezire'nin haber kaynağı olarak sadece televizyonda değil, televizyon kanalı olarak ulaştığı ya da henüz ulaşamadığı coğrafyalarda internet dünyasında da büyük ilgi gördüğünü kanıtlamaktadır. Keza, Irak Savaşı öncesinde dünyada en çok ziyaret edilen sıralar listesinde 444'üncü sırada yer alan el Cezire savaş sırasında ise 45'inci sıraya yükselmiştir.[76]

a. Kanalın politik söylemi

el Cezire'nin temel karakteristiklerinden birisi kanalın sahip çıktığı Arap kimliğidir. Her ne kadar kuruluşunu izleyen yıllarda kanalın hedef kitlesi genişlese ve çeşitlilik kazansa da, bu kitlenin en önemli sacayağını Arap izleyiciler oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi kanal kendi internet sitesinde "el Cezire Hakkında" başlıklı bölümde öncelikle Arap dünyasına düşünce özgürlüğü ve tartışma ortamı yaratma amacının taşıdıklarının altını çizmiştir.[77] el Cezire, Muhammed el Nawawy ve Adel Iskandar'a göre, fiziksel mekanı, yani ulusal sınırları aşan bir kimlik inşa etmeye ve Arap devletlerinin tümünü yansıtmaya çalışmaktadır.[78] Daha önceleri farklı ülkelerin farklı kanalları sadece kendi gündemlerini ele alırken, el Cezire Arap coğrafyasının ortak konularını işleyen ve bu anlamda ortak bir dil yaratan bir işlev üstlenmiştir. el

---

[75] Detaylara http://www.qatarembassy.net/media.asp adresinden ulaşmak mümkündür.
[76] Detaylara http://www.jou.ufl.edu/faculty/mmcadams/papers/al_Emad_Fahmy_2008.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.
[77] http://english.aljazeera.net/NR/exeres/5D7F956E-6B52-46D9-8D17-448856D01CDB.htm
[78] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 52.

Nawawy ve Iskandar'a göre, değişik Arap ülkelerinden gelen farklı çalışan profili kanaldaki bu karma Arap kimliğinin oluşmasına yardımcı olmuştur.[79] el Cezire çalışanları farklı ülkelerden gelmelerini bir sinerjiye çevirerek öncelikleri tek bir potada eritme ortamı yaratmışlardır. Bu durumda ayrıca, el Cezire'nin yayın yaptığı her bölgede o bölgeden olan ya da o bölgeyi iyi tanıyan gazetecileri istihdam etmesi çok önemli rol oynamıştır. el Cezire'nin sahip çıktığı Arap kimliği kanalın söylemi üzerinde de doğrudan belirleyici olmaktadır. Gelişmelere Arap bakış açısıyla yaklaşan el Cezire, değerlendirmelerini bu kimlik etrafında yapmaktadır. Bu durumu, el Nawawy ve Iskandar "el Cezire Arapları dünya çapında birbirine bağlayan ağları tespit ederek ve bu hatları belirginleştirerek Arap dünyasının bir parçası haline gelmiştir. el Cezire, onlarla konuşur ve onlar adına konuşur"[80] değerlendirmesiyle anlatmışlardır. Bölge üzerine araştırma yapan pek çok uzman, Ortadoğu'da giderek büyüyen bir kamusal alanın varlığını ve bu alanın oluşmasında el Cezire'nin etkisini dile getirmişlerdir.[81] Bu durumun en önemli sonucu olarak da el Cezire'nin ortak bir kamuoyu yaratma gücü ve bu kamuoyunun bölgedeki ve bazen de bölgede olmayan ülkelerdeki hükümetleri etkileme gücü olarak gösterilmektedir.[82]

el Cezire, siyasi tartışmalar için yeni bir kamusal alan oluşturmayı başarmıştır. el Cezire'nin Washington bürosunun şefi Hafız el Mirazi, el Cezire'yi Ortadoğu'da demokrasinin sesi olarak tanımlamıştır.[83] Bu yorumu yapanlar sadece el Cezire çalışanları değildir. Pek çok akademisyen ya da gazetecinin de bu görüşü paylaştığı bilinmektedir. Bunlardan bir tanesi olan Shapiro, el Cezire'nin bölgedeki en demokratik kanal olduğu, bölgedeki yönetimlerin hesap verebilir konuma gelmesi konusunda büyük katkıda bulunduğu görüşünü dile getirmiştir.[84] Bu durum kuşkusuz yüzyılların siyasi geleneğinin bir tek kanalın yayınlarıyla değiştiği anlamına gelmemektedir. el Cezire'nin yayınları monolitik bir iktidar anlayışının sarsılması için bir adım olarak

---

[79] İbid, s. 62.
[80] el Nawawy, Iskandar, s. 63.
[81] Mohammed Ayish, "Beyond Western Oriented Communication Theories: A Normative Arab-Islamic Perspective", **Javnost,** Vol. 10, 2003, ss. 79-92.
[82] Hussain Amin, "Mass Media in the Arab States: Between Diversification and Stagnation", **Mass Media, Politics and Society in the Middle East,** Der. Kai Hafez, New York, Hampton Press, 2001, ss. 123-156.
[83] Elaine Kelley, "Al Jazeera: Mouthpiece for terrorists, lackey for Israel, or voice for democracy?", **The Washington Report on Middle East Affairs,** 21 (7), 2002, ss. 66-67.
[84] Shapiro, a.g.m, s. 50.

değerlendirilebilse de, bu adımın hangi sonuca varacağına ilişkin daha şüpheci yaklaşımlar da mevcuttur. Nitekim, "Ortadoğu el Cezire'nin yayına başladığı yıldan bu yana daha demokratik hale gelmiştir demek mümkün değildir"[85] görüşünü savunanlar da bulunmaktadır. Örneğin kanalın en tartışmalı programlarından biri olan Karşıt Görüş ile ilgili Ghareeb ve Bahry, programın oldukça tartışmalı konuları ele almasına rağmen, bu tartışma formatının açık bir fikir platformu oluşturmaktan çok, duygusallığın artmasına ve objektiflikten zaman zaman uzaklaşılabilmesine neden olduğunu belirtmektedirler.[86] Bu durum, el Cezire yayınlarının özgür düşünme ortamı mı yarattığı, yoksa var olan fikirlerin sabitleşmesine mi yol açtığını araştıran çalışmalar ele alınırken daha detaylı olarak incelenecektir. Ateşli tartışma geleneğinin duygusallığı artırabileceği ve objektifliğe zarar verebileceği endişesi el Cezire'nin demokrasiye katkısının ne ölçüde ve yönde olduğuyla birleşince başka sorular da gündeme gelmektedir. Nitekim, el Cezire'nin Fox TV gibi partizan olduğu ve sanal bir Arap ulusu görüntüsü yaratarak, tüm olayları acı çeken mağdur bir Arap perspektifinden görme misyonuyla hareket ettiğini düşünenlerin sayısı da az değildir.[87] Bu iki karşıt görüş arasındaki çatışma, bu tezin cevap aradığı soru anlamında da önem kazanmaktadır. el Cezire'nin özgür düşünme ortamı mı yarattığı yoksa siyasi bir manipülasyon aracı olarak mı kullanıldığı sorusunun cevabı bulunması çok kolay olmayan, ancak bulunması bir o kadar önemli bir cevaptır. Bu tartışmaları ayrıca, Arap Baharı sürecinde el Cezire'nin rolü tartışmaları ekseninde de genişletmek mümkündür.

el Cezire'nin ortak bir Arap kamusal alanı oluşturmak kadar önemli bir diğer özelliği de kanalın uluslararası bilgi akışını tersine çevirme iddiasıdır. Kanal Kuzey'den Güney'e bilgi akışı geleneğini tersine çevirerek Güney'den Kuzey'e bilgi akışı sağlamak misyonunu benimsemektedir. Thussu'ya göre, el Cezire Soğuk Savaş sonrasında oluşan karşı akışın, yani gelişmiş ülkelerin dünyanın kalanına bildirdiği bir dünyadan dünyanın kalanının da kendi haberlerini üretip gelişmiş ülkelere bildirmesine

---

[85] Andrew Hammond, **Pop Culture, Arab World! Media, Arts and Lifestyle,** Santa Barbara: ABC Clio, 2004, s. 72.

[86] Ghareeb, a.g.m, s. 403-417.

[87] Abdullah Schleifer, A dialogue with Mohammed Jasim Al Ali, http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall00/al-Ali.htm

olanak sağlayan yeni bir oluşumun, en önemli temsilcilerinden biri haline gelmiştir.[88] Öyle ki, artık Batı bilgi için karşı akışı sağlayan bu yeni kanallara muhtaç hale gelebilmektedir. Çünkü Batı Doğu'ya ancak mecbur kaldığı ölçüde ve zamanda gazeteci yollayarak, haber ihtiyacını karşılamıştır. Bu dışarıdan gözler Doğu'nun evine girmek yerine kapıdan bakıp dönmek şeklinde görev yapmışlardır. Doğu'nun kendi sesini medya aracılığıyla duyurabilmesi ise haber, görüntü ve bilgi üretiminde sadece Anglo-Amerikan görüş açısının değil, daha kapsamlı ve alternatif kaynak/görüş açılarının da yer aldığı bir sürecin yaşanmasına yol açmıştır. Bu süreç, el Cezire'nin kabul edilen ve etkisi olan bir kanal haline gelmesinin en önemli nedenlerinden biridir. Elbette bir alışkanlığı kıran ya da en azından kırma iddiasında olan bir kanal, pek çok eleştirinin de odağında yer almıştır. Karşı akış haberin kaynağı olarak nerenin ve kimlerin seçildiğini belirleyici hale getirdiği için el Cezire çeşitli kesimler tarafından çeşitli kesimlere yakın durmakla, sözcülüğünü yapmakla suçlanmıştır.

el Cezire'nin Doğu halklarının sesi olmaktan çok Batı'nın zihniyetiyle Doğu'yu anlattığı eleştirisini yapanlar da vardır. Hatta, bir adım daha ileri giderek el Cezire'nin ABD ve İsrail planlarına uygun bir dünya düzenine hizmet ettiği görüşünü dile getirenler de mevcuttur. Bu görüşe göre, ABD hegemonyası ancak kapalı ve yozlaşmış Arap diktatörlükleri olduğu sürece devam edebilecektir, bugünkü koşullarda bu sistemin devamı ise ancak medyada bir liberalleşme olduğu gibi bir yanılsamayla toplumları dizginleyerek ve esas yapılması gereken köklü siyasal reformları arka plana atarak mümkündür. Örneğin Irak Savaşı'nı Al Hayat televizyonu için bildiren Ürdünlü muhabir Salameh Nematt, el Cezire'nin Doğu ve Batı arasındaki bilgi akışında bir köprü olarak işlev gördüğü fikrine karşı çıkmıştır. Nematt'a göre, el Cezire'nin 1956-1970 yılları arasında Mısır'ı yönetmiş olan Cemal Abdünnasır dönemindeki Sawt al-Arab[89] radyosundan farkı yoktur. Nasıl Sawt al-Arab kitleleri harekete geçirmek amacıyla kurulmuş, ancak 1967 Savaşı onun yarattığı zafer duygusunun yerini

---

[88] Daya Kishan Thussu, **Media on the Move: Global Flow and Contra-Flow,** Londra: Routledge, 2007, ss. 23-24.

[89] 1950'ler ve 1960'larda Arap coğrafyasında etkili olan Saut al Arab radyosu, devlet dilini kullanan ve daha çok kitleleri yönlendirmek ve harekete geçirmek üzere yayın yapan bir kanal olmuştur. Dönemin Pan-Arap hareketinin en önemli enstrümanlarından biri olarak kabul edilen radyo, farklı fikirlerin dile getirildiği bir tartışma ortamı olarak değil, daha çok tek yönlü nutukvari konuşmaları ileten bir platform olarak işlev görmüştür. Ancak radyo 1967 Savaşı'nda Arap tarafının bozguna uğramasından sonra Saut al Arab da etkinliğini yitirmiştir.

hayalkırıklığına bırakmasına neden olmuşsa, aynı şekilde el Cezire de Irak'ta ABD'ye direnç gösterilebileceği gibi bir yanılgıya zemin hazırlamıştır.[90] Nematt, "el Cezire'nin ölü Filistinliler ve ölü Iraklılar göstermeye odaklanması her iki durumda da barışın sağlanmasını zora soktu"[91] görüşünü savunmuştur. Bu görüşü bir adım daha ileri götüren Mohammed al Oifi de, el Cezire'nin Ortadoğu'daki ABD hegemonyası düşmanlığını besleyerek, böylece bölgedeki ABD birliklerine de bir nevi varlıklarını sürdürmeleri için meşruiyet zemini hazırladığını dile getirmektedir.[92]

el Cezire'yi Ortadoğu'nun siyasi anlamdaki ilerlemesi olarak gören al Hurra yöneticisi Muwaffaq Harb, "Daha önce camiler bilgi ve görüşlerin toplandığı ve oluştuğu alan olarak işlev görürken, bu rolü el Cezire camilerden devraldı"[93] görüşünü savunmaktadır. Genel anlamda el Cezire'nin etkinliği konusunda hemen hemen hemfikirken, bu durumun çok olumlu olmadığını savunanlar da vardır. Örneğin Al Hayat köşe yazarı Hazım Saghiye'ye göre, kanalın tek politikleşme aracı olması kaygı verici bir gelişmedir, çünkü kanal Araplar'ın yenilgi ve kayıp duygularına tercüman olarak ve bu duyguları besleyerek bölgenin gerçeklerinin analiz edilebilmesi ihtiyacını geri plana atmaktadır.[94]

Yine bu noktada bir tespite daha yer vermek yararlı olacaktır. Ghareeb'in de ifade ettiği gibi, el Cezire, pek çok farklı kesim tarafından 'İslamcı', 'laik', 'Irak taraftarı', 'ABD yanlısı', 'Siyonist', 'anti-Siyonist' olmakla eleştirilmektedir. Sadece bu durum bile el Cezire'nin tek bir düşünce şekline angaje olmadığının, taraflı olmadığının kanıtı olarak gösterilebilmektedir.[95] Ancak bu el Cezire'nin özellikle çatışma bölgelerinde tartışmalara yol açan ve taraf olmaktan çekinmeyen bir yayın yaptığı ve bu durumun da incelenmeye değer birtakım sonuçlar doğurduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu sonuçları daha iyi anlayabilmek için öncelikle, kanalın

---

[90] Thussu, a.g.m, s. 110.
[91] İbid, s. 111.
[92] Mohammed al Oifi, "Influence without power: Al Jazeera and the Arab public sphere", **The Al Jazeera Phenomenon Critical Perspectives on New Arab Media,** Der. Mohammed Zayani, Boulder: Paradigm Publishers, 2005, s.73.
[93] Jane Kinninmont, "Qatar draws up plan to sell off Al Jazeera", 27 Nisan 2005, Guardian.
[94] Hazim Saghiye, "The war of the Arab satellite TV stations", 5 Mayıs 2004, Al Hayat.
[95] Rugh, a.g.e, s. 48.

izleyicilerinin kimlerden oluştuğunu, siyasi duruşlarını, önceliklerini ve kanal ile nasıl bir etkileşim halinde olduklarını analiz etmek gerekmektedir.

b. İzleyici Profili

Arap halkına alternatif bir medya yaratma iddiasıyla kurulan el Cezire, kısa sürede dünya genelinde 40 milyondan fazla izleyiciye sahip olmuştur. Bu izleyicilerin kimlerden oluştuğunu analiz etmek için bu konuda detaylı veriler elde etmiş bazı araştırmalara başvurulacaktır. Genelde Arap uydu kanallarının izleyici profilini, özelde ise el Cezire'nin izleyici profilini çıkarmayı hedefleyen araştırmaların sayısı az değildir.

el Cezire hakkında en çok başvurulan araştırmalardan bir tanesi Gallup Araştırma şirketi tarafından 2002 yılında yapılan ve Kuveyt, Suudi Arabistan, Ürdün ile Lübnan'ı kapsayan bir araştırmadır. 2002, Irak'a müdahale ihtimalinin giderek daha çok arttığı bir döneme denk gelmesi itibariyle de ayrıca önemlidir. Söz konusu araştırmaya göre, bu ülkelerde %40'ın üzerindeki bir çoğunluk bölge ve dünya gelişmelerinden haberdar olmak için ilk kaynak olarak el Cezire'yi tercih etmektedirler.[96] Bu rakam, önceki bölümlerde dile getirilen el Cezire'nin ortak bir kamuoyu yaratma gücünün ne kadar doğru bir iddia olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, neredeyse iki Arap'tan biri Arap coğrafyasında ve dünyada ne olup bittiğini merak ederken ve anlamlandırırken el Cezire'yi güvenilir kaynak olarak görmektedir.

2004 yılında Zogby International tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre, el Cezire yine Arapların en çok tercih ettiği haber kaynağı olarak öne çıkmıştır. Buna göre, Ürdünlülerin %62'si, Faslıların %54'ü, Lübnanlıların %44'ü, Suudilerin %44'ü ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaşayanların %46'sı el Cezire izleyicisi olduklarını söylemiştir.[97]

Yine 2005 yılında yapılan bir araştırma, benzer bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırma, Mısırlılar'ın %42.7'sinin, Ürdünlüler'in %67.3'ünün, Kuveytliler'in %58.6'sının, Faslılar'ın %45.8'inin, Suudi Arabistanlılar'ın %64.1'inin, Suriyeliler'in %46'sının, Birleşik Arap Emirlikliler'in %78.8'inin el Cezire'yi en

[96] Da Laga, a.g.m, s. 62.
[97] http://www.menareport.com/en/business/179353

önemli 3 haber kaynağından biri olarak gördüklerini ortaya koymuştur.[98] %42 ile %78 arasında değişen bu rakamlar el Cezire'nin Arap coğrafyasındaki kabul edilmişliğini göstermektedir. Hatta İsrailli Araplar arasında da el Cezire'nin popüler olduğunu söylemek mümkündür. İsrailli Araplar'ın %57'si el Cezire'yi en önemli haber kaynağı, %21'i ise 2'nci önemli haber kaynağı olarak gördüklerini dile getirmişlerdir.[99] Bu sonuçlara göre, el Cezire Katar'ın en büyük siyasi rakibi olarak algılanan Suudi Arabistan'da bile çok önemli bir izleyici kitlesine sahiptir. 2005 yılı verilerine göre, el Cezire'nin en etkili olduğu bölgenin Körfez Bölgesi olduğu, en az etkili olduğu coğrafyanın ise Kuzey Afrika ülkeleri olduğu sonucunu çıkarmak da yanlış olmayacaktır.

Bütün bu araştırmalar sonucunda, 2002 yılından 2005 yılına kadar el Cezire'nin izleyici sayısını ve güvenilirliğini artırdığını söylemek mümkündür. Bu dönemdeki artış, bu tezin konusu olan Irak Savaşı'nın en çatışmalı dönemine denk geldiği için de önem taşımaktadır. Daha sonraki bölümlerde incelenecek Irak Savaşı yayınları oldukça tartışılan ve Arap kamuoyunda beğeni/destek toplayan el Cezire, Arap coğrafyasında bu yayınlarının geri dönüşünü izleyici sayısını artırarak almıştır.

el Cezire izleyicisinin profilini sadece sayısal olarak değil, nitelik olarak da inceleyen çalışmalar vardır. Bunlardan bir tanesi Auter, Arafa ve al-Jaber tarafından ortaya konan "Who Is Al Jazeera's Audience? Deconstructing the Demographics and Psychographics of an Arab Satellite News Network" başlığı ile yazılmış ve *Transnational Broadcasting Journal*'da yayımlanmıştır.[100] Araştırmada, el Cezire izleyicileri yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, gelir düzeyi, din ve hayat görüşü ölçütlerine göre tanımlanmıştır. Araştırma 137 ülkeden toplam 5.379 kişinin katılımıyla yapılmıştır. Bu araştırmaya göre, izleyicilerin %70'inden fazlası Arap ülkelerinde yaşamaktadır. Suudi Arabistan %22'lik bir oranla katılımcıların en yüksek olduğu

---

[98] Mark Rhodes, Rola Abdullatif, "Al-Jazeera and Al-Arabiya: A Comparative Study", **Intermedia Research,** 2005, s. 12.
[99] Amal Jamal, **The Culture of Media Consumption Among National Minorities: The Arabs in Israel,** Nazareth: Ham, 2006, s. 39.
[100] Philip Auter, Mohammed Arafa, Khaled al-Jaber, "Who Is Al Jazeera's Audience? Deconstructing the Demographics and Psychographics of an Arab Satellite News Network", **TBS Archives,** İlkbahar-Yaz 2004.

ülkedir. Bu istatistik, Katar'ın Suudi Arabistan ile olan rekabetinde el Cezire'nin (tam da Katar'ın istediği gibi) bir avantaja dönüştüğü görüşünü de destekler niteliktedir. Ankete Arap ülkeleri dışından katılanların büyük oranı ise Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamaktadır. Öte yandan, dini dağılıma bakıldığında izleyicilerin %95.6'sının Müslüman olduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada tabii ki, el Cezire'nin yayın dilinin Arapça olması nedeniyle sadece Arapça bilen izleyicilere hitap ettiği, Arapça bilenlerin de ağırlıklı olarak Müslüman olduğu gerçeğiyle örtüşmektedir. Dolayısıyla el Cezire'nin kültürler arası köprü misyonunu ne kadar gerçekleştirebildiği meselesi el Cezire İngilizce'nin izleyici profillerinin masaya yatırılmasıyla ve el Cezire kurumunun bir bütün olarak incelenmesiyle daha doğru bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Aynı araştırmada, el Cezire Arapça'nın izleyicilerinin din hanesinden çok dünya görüşüyle ilgili sorulan sorulara verdiği cevaplar ilginç eğilimleri gözler önüne sermektedir. Araştırmada katılımcılara hayat görüşleriyle ilgili sorular sorulmuş ve kendilerini verdikleri cevaplar ışığında "aşırı liberal" ile "aşırı muhafazakar" kategorileri aralarında değerlendirmeleri istenmiştir. İzleyicilerin %8.9'u kendilerini "aşırı liberal" olarak tanımlarken, %17.5'i "liberal" olarak tanımlamıştır. Kendilerini "muhafazakar" olarak niteleyenlerin oranı %19.4'tür. "Aşırı muhafazakar" olduklarını belirtenlerin oranı ise %4.1'dir. Katılımcıların yaklaşık yarısı ise kendilerini "ılımlı" olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda aslında el Cezire izleyicilerinin görüş açısından çok kutuplaşmamış bir yapıya sahip olduğunu, ağırlıklı olarak ılımlı ve liberallerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Öte yandan kendilerini 'aşırı muhafazakar' ya da 'muhafazakar' olarak tanımlayanların oranı da toplamda neredeyse %25'tir. Dolayısıyla, el Cezire'nin izleyici kitlesinin sadece liberallerden oluştuğu sonucuna varmak da yanlış olacaktır. el Cezire izleyicilerinin daha dengeli bir dağılımla hemen hemen tüm kesimlerden meydana geldiğini söylemek mümkündür. Ancak yine de alt kırılımlara bakmak anlamlı olacaktır. Buna göre, katılımcılar arasında ortalama 4–5 saatle en çok el Cezire izleyen kesim kendilerini "liberal" ve "aşırı liberal" olarak niteleyen gruptur. Bu grubun tüm katılımcılara oranı %26.4'tür. Yine aynı araştırmaya göre, el Cezire izleyenlerin %37.9'u kanalı günde 5 saatten fazla izlemektedir. Araştırmaya katılanlar arasında 'el Cezire'yi hiç izlemiyorum' diyenlerin oranı sadece %5.4'tür. İzleyicilerin %44.2'si 25 ile 35 yaş arasındadır. Bu yaş kategorisini %26.5 ile

18-24 yaş arası takip etmektedir. Bu oranlar yaş yükseldikçe düşmektedir, dolayısıyla el Cezire televizyonunun ezici bir çoğunlukla Müslüman genç nüfus tarafından tercih edildiğini varsaymak yanlış olmayacaktır.

Bu araştırmada görüldüğü üzere, yoğun olarak el Cezire izleyen kişilerin çoğunlukla genç, ılımlı liberallerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Yoğun izleyenler arasında kendini muhafazakar olarak tanımlayanlar çok küçük bir kitleyi oluşturmaktadır. O halde, izleyicilerin %25'ine yakını muhafazakarlardan oluşsa da yoğun olarak el Cezire izleyenlerin ağırlıklı olarak liberallerden oluştuğunu göz önünde tutmak gerekmektedir. Yani, siyasi duruş itibariyle teorik olarak farklı kesimlerle diyaloğa zaten açık olan kitlelerin el Cezire'yi yoğun olarak seyrettiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Aynı araştırmanın sonuçlarına cinsiyet dağılımı açısından bakıldığında, kanalı izleyenlerin oranının %92 ile erkek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, el Cezire'nin kadın izleyicilere ulaşmakta yetersiz kaldığının bir kanıtıdır. Kanal izleyicilerinin %45.3'ünün bekar olduğu el Cezire'de eğitime göre izlenme oranı incelendiğinde de dikkat çekici bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların %46.4'ü üniversite mezunu, %18.8'i ise yüksek lisans eğitimini tamamlamış kişilerden oluşmaktadır. Yani izleyicilerin %70'e yakını eğitimli nüfustan oluşmaktadır. Yine katılımcıların %35.9'unun yıllık geliri 15.000 doların altında, %30.4'ünün ise 15.000 ile 35.000 dolar arasındadır.

Tüm bu veriler ışığında, el Cezire izleyicilerinin profilini kabaca özetlemek gerekirse, liberal, eğitimli, erkek ve genç sıfatlarını kullanmak yerinde olacaktır.

Kanalın izlenme oranları, yani reytingi konusunda kesin bir bilgiye sahip olmak bu konuda yapılan araştırmalar kısıtlı olduğundan zordur.[101] Ancak, Ghareeb'e göre el Cezire en fazla izlenen Arap kanalıdır[102], kanal yönetiminin verdiği rakamlara

[101] Rugh, a.g.e, s. 26.
[102] Ghareeb, a.g.m, s. 403-417.

göre de 300 milyon Arap nüfusunun 40-50 milyonu düzenli el Cezire izleyicisidir, kriz zamanlarında ise bu rakam ikiye katlanmaktadır.[103]

II. EL CEZİRE İNGİLİZCE

A- Kanalın kuruluşu, gelişimi

1. Kuruluşu hazırlayan konjonktür ve kuruluş hikayesi

el Cezire İngilizce televizyon kanalının kurulma kararı ilk olarak Ekim 2001 tarihinde açıklanmıştır. Ancak televizyon kanalının kurulmasını incelemeden önce, kanalın kurulmasının tohumları olarak değerlendirilebilecek el Cezire İngilizce internet sitesini ele almak doğru olacaktır. el Cezire İngilizce internet sitesinin başlangıçta Mart 2003'te yayınların başlaması planlanmıştır, ancak daha yayına başladığı gün öldürülen ya da esir düşen ABD'li askerlerin görüntülerine yer vermesi sitenin 24 saat içerisinde hacker'lar tarafından saldırıya uğramasına neden olmuştur. Buna göre, el Cezire'nin İngilizce sitesine girmek isteyenler otomatik olarak ABD bayrağı ve 'Tanrı askerlerimizi kutsasın' yazısının yer aldığı bir sayfaya yönlendirilmiştir.[104] Bu saldırılar el Cezire İngilizce internet sitesinin yayınına başlamasının birkaç ay ötelenmesine neden olmuştur, çünkü saldırılar üzerine el Cezire'ye alan (domain) hizmeti veren Network Solutions şirketiyle yazılım hizmeti veren DataPipe şirketi kanalla çalışmak istememişlerdir. Bunun sonucunda internet sitesinin sunucuları (server) Fransa'ya taşınmış, tüm bu sürecin ertesinde sitenin gerçek anlamıyla yayına başlama tarihi 1 Eylül 2003'ü bulmuştur. Bu tarih, bu tez çalışmasının inceleme dönemi olan Irak Savaşı'nın ilk 5 ayını kapsamasa da, ilerleyen dönemlerde oluşan yeniden yapılanma ve Felluce'deki direniş süreçlerini kapsadığı için çok önemlidir. el Cezire İngilizce internet sitesinin ziyaretçilerinin bulundukları ülkeler ağırlıklı olarak ABD, Kanada, Avusturalya ve İngiltere olarak öne çıkmaktadır.[105] el Cezire İngilizce'nin internet sitesinin yayına başlaması hem kurulacak kanalın bir nevi hazırlığı olarak işlev görmüş, hem de el Cezire'nin hali hazırda tüm dünya tarafından

[103] Rugh, a.g.e, s. 42.
[104] Reuters, 30 Mart 2003.
[105] Thomas Johnson, Shahira Fahmy **"See no evil, hear no evil, judge as evil?: Examining the degree to which users of Al-Jazeera English-language websitetransfer credibility views to its satellite network counterpart"** ICA Yıllık Konferansı sunumu, Dresden, Haziran 2006.

yoğun ilgi gördüğü bir dönemde İngilizce bilenlere yönelik bir genişleme olması açısından yararlı olmuştur. Böylece, el Cezire bölgesel olmaktan çıkıp çok daha geniş kitlelere seslenme iddiasını da bir kez daha kanıtlamıştır.

el Cezire internet sitesinin kuruluşuna göz attıktan sonra, el Cezire İngilizce kanalının kuruluşunu analiz etmek yerinde olacaktır. el Cezire İngilizce'nin kuruluş kararında el Cezire'nin tam da bu döneme denk gelen uluslararasılaşma, uluslararası arenada tanınır hale gelme süreci etkili olmuştur. Nitekim, ABD birlikleri Afganistan'da askeri operasyona başladıklarında el Cezire Arapça Usame bin Ladin ile yapılan röportajı yayınlamış ve ardından CNN da bu yayını alarak tüm dünyaya "11 Eylül'ün sorumlusu ile yapılan röportaj" şeklinde duyurmuştur.[106] Bu röportaj tüm dünyanın el Cezire kanalıyla tanışmasının da dönüm noktası olmuştur. Röportajın yayınlanması dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld tarafından "tam olarak bin Ladin'in amacına hizmet ettiği"[107] gerekçesiyle sert bir dille eleştirilse de CNN, el Cezire ile daha sonraki kayıtları da paylaşmak üzere anlaşmalara imza atmıştır.[108] Bu gelişmeler, el Cezire'yi eskisine göre çok geniş bir coğrafyada daha bilinir ve güvenilirliği yüksek bir kanal haline getirmiştir. İlk başlarda sadece Arap dünyasının dikkatini çeken el Cezire, artık tüm dünyanın bildiği bir marka ve bir kanal haline gelme yoluna hızla girmiştir. 2001 yılı aynı zamanda Waddah Khanfar'ın (daha önce detaylı şekilde anlatıldığı üzere) el Cezire'nin yayın politikalarının üç aşamasının ikincisinin başlangıcına denk gelmektir. Bu dönem, kanalın perspektifinin Arap devletlerinin ulusal sorunlarından çıkıp uluslararası konulara odaklandığı bir dönem olarak kabul edilmekte ve dile getirilmektedir. Dolayısıyla, el Cezire İngilizce'nin internet sitesinin kuruluş yılları Irak gibi uluslararası bir sorunsala odaklanma dönemine denk gelirken, el Cezire İngilizce televizyon kanalının kurulması ise kanalın yayın perspektifinin Irak gibi uluslararası sorunsallardan uzaklaşıp yeniden tek tek Arap ülkelerinin ulusal sorunlarına odaklandığı döneme denk gelmiştir.

Bu konjonktür içerisinde, el Cezire İngilizce televizyon kanalı, 15 Kasım 2006'da 24 saat İngilizce haber/tartışma ağırlıklı güncel yayın yapan bir kanal olarak

---

[106] İbid.
[107] Hugh Miles, "Think Again: Al-Jazeera", **Foreign Policy**, 2006, ss. 20-24.
[108] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 145.

yayınlarına başlamıştır. el Cezire İngilizce'nin de merkezi, el Cezire Arapça'nın da olduğu gibi Katar'dadır. Kanalın yayın içeriğinde ağırlıklı olarak haberler, belgeseller, canlı tartışma programları, ekonomi, teknoloji ve spor programları yer almaktadır.[109] Kanal aynı zamanda, merkezi Ortadoğu'da yer alan ve İngilizce yayın yapan ilk kanal olma özelliğini taşımaktadır.[110] el Cezire İngilizce kanalının hedef kitlesi dünyada İngilizce konuşan 1 milyar kişi içinde potansiyel olarak Anglo-Amerikan dünya görüşüne sahip olmayanlardır.[111] Yani, el Cezire İngilizce, İngilizce konuşan ve Batı kaynaklı haberlerden ya da bakış açısından tatmin olmayan herkesi izleyicisi yapma arzusunda kurulmuştur. Bu amaca ulaşılıp ulaşılmadığına ilişkin ipuçlarını kanalın izleyici profilini inceleyen bölümde bulmak mümkün olacaktır.

2. Patronaj ve çalışan profil analizi ile kanalın finansmanı

el Cezire İngilizce kanalının sahibi, el Cezire Arapça'nın da olduğu gibi, Katar Emiri'dir. Katar Emirliği el Cezire İngilizce kanalı için 1 milyar dolarlık büyüklükteki bir başlangıç bütçesi belirlemiştir.[112] Bu bütçeye, Katar, İngiltere, Malezya ve ABD'de bulunan 4 haber merkezi ve Afrika, Latin Amerika ve Asya'daki çeşitli ülkelerde yer alan 21 destek bürosu dahildir. el Cezire İngilizce, bütçesi Katar Emirliği tarafından sağlandığı, dolayısıyla herhangi bir ekonomik güce ya da reklamlara bağımlı olmadığı için pek çok rakibinden, en azından ekonomik anlamda, daha özgür bir yapıya sahiptir.[113] Hatırlanacağı üzere, el Cezire Arapça da patronaj yapısı itibariyle kamu destekli olduğu için BBC'ye benzetilmektedir. Benzer şekilde el Cezire İngilizce de, dünyadaki benzer uluslararası kanallara göre ekonomik anlamda daha özgür kabul edilen BBC World'e benzetilmektedir. Ancak BBC World bile bütçesinin tamamı kamudan karşılanmadığı için, bir ölçüde ticari anlaşma ve reklamlara bağımlıdır. Ticari anlaşma ve reklamlardan bağımsız olma durumu bir medya kuruluşunun dışarıdan ya da içeriden maruz kalabileceği pek çok baskıya karşı bir nevi kalkan vazifesi görmektedir.

---

[109] http://www.iwantaje.com
[110] The Post Star, 1 Kasım 2006.
[111] Linda Tischler, "Al Jazeera's Global Mission", http://www.fastcompany.com/magazine/104/open_aljazeera.html
[112] Shawn Powers, "The Geopolitics of the News: The Case of Al Jazeera", Kaliforniya, University of Southern California, 2009, s. 14. (Yayınlanmamış doktora tezi)
[113] Edward Herman, Robert W. McChesney, **The Global Media: The New Missionaries of Global Capitalism,** Londra: Continuum, 2001, s. 16.

Nitekim, bu durumu, el Cezire İngilizce ABD'nin haber editörü Kieran Baker, "Kamu yayıncılığının son örneği olabiliriz" sözleriyle, el Cezire İngilizce'nin Washington editörü Naheda Zayed ise "Dolar tarafından yönetilmiyor, ticari kaygılar tarafından sınırlandırılmıyoruz. Bu da bize haber yaparken rakiplerimize göre çok daha özgür olma olanağı sağlıyor" sözleriyle dile getirmişlerdir.[114]

el Cezire İngilizce'nin sadece Doha'daki merkezinde 40 ayrı milletten çalışanının bulunması da çalışan profilinin çeşitliliğine ve yapısına dair bir ipucu vermektedir. el Cezire İngilizce'nin çalışanlarına ilişkin iş ilanları 2005 yılında verilmiş, neredeyse 1 yıl süren kapsamlı bir yapılanma sürecinin ardından çalışan kadrosu oluşturulmuştur.[115] el Cezire İngilizce'nin tepe yöneticisi Nigel Parsons, 30 yıl boyunca İngiltere, Yeni Zelanda ve İtalya'da çalıştıktan sonra kanala katılmış, dünyanın en prestijli haber ajanslarından biri olan Associated Press'te yöneticilik yapmış bir isimdir. Parsons, el Cezire İngilizce çalışanlarını ağırlıklı olarak BBC, sol tandanslı haftalık dergi Tribune ve Canadian Broadcasting Corporation'dan seçmiştir. Aynı zamanda Suudilerin sahibi olduğu uydu kanalı MBC'den Steve Clarke'ı da transfer eden kanal, CNN International'dan da ünlü anchor Riz Khan'ı kadrosuna katmıştır. Gazeteciliğin duayen isimlerinden olan ve uzun yıllar BBC'de çalışmış olan İngiliz David Frost da yine kadroya katılan isimler arasındadır. Bu yapılanma aslında kanalın nasıl bir yayın vizyonunun olacağını da gözler önüne sermektedir. Hem Doğu hem de Batı'dan temsilcileri bünyesine katan el Cezire İngilizce, böylece Arap kökenli izleyicilerini de dışlamadan ancak Batı'dan da (muhalif diye bilinen isimler ağırlıklı olmak üzere) temsilcilere yer vermiştir. Bu da bir anlamda özellikle el Cezire Arapça ile ilgili yoğunlaşan eleştirilere ve Arap teröristlere propoganda için mecra sağlamak suçlamalarına karşı verilen örtülü bir cevap niteliğindedir.

Bu genel bilgilerin ötesinde, el Cezire İngilizce'nin çalışanlarıyla ilgili bazı gelişmelere yer vermek açıklayıcı olacaktır. el Cezire Arapça incelenirken kanalın ABD etkisine açık olduğuna örnek olarak gösterilen genel direktör Mohammed Casim el Ali'nin Saddam yanlısı yayın yapmakla suçlanmasının ardından Mayıs 2003'te

---

114 Washington Report On Middle East, http://www.wrmea.com/archives/Sept_Oct_2007/0709024.html
115 Mohammed el Nawawy, Shawn Powers, "Al Jazeera English and Global News Networks: Clash of Civilizations or Cross-Cultural Dialogue?", **Media, War & Conflict,** 2009, 2, ss. 245-263.

görevden alınması ele alınmıştır. Benzer şekilde el Cezire İngilizce ile ilgili de tartışmalara yol açabilen bazı işten çıkarmalar gündeme gelmiştir. Örneğin el Cezire İngilizce'nin internet sitesinde çalışan İngiliz gazeteci Yvonne Ridley, ABD karşıtı iki karikatüre yer verilmesini takiben ABD yönetimi tarafından eleştirilmiş ve ardından görevinden alınmıştır.[116] Ridley'nin el Cezire'den ayrılışı, tam da Arap medyasında 'CIA, FBI ve Pentagon'un George Bush'tan Katar Hükümeti'ni el Cezire yayınlarını ılımlılaştırması konusunda zorlamasını talep ettikleri'[117] haberlerinin yer almasıyla eşzamanlı olmuştur. Arap medyasında yer alan bu haberlere göre, dönemin ABD Başkanı George W. Bush Katarlı yöneticilere el Cezire'nin ılımlılaştırılması ya da kapatılması yolunda taleplerini iletmiştir.[118] 2004 yılında Katar Hükümeti'nin de ABD hükümeti yetkililerinden gelen bu talepleri kanala ilettiği, hatta Nisan 2004'te dönemin ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ile Katar Dışişleri Bakanı Şeyh Hamed bin Jassim'in Beyaz Saray'daki buluşmasında bu konunun yine gündeme geldiği basına yansımıştır. Buna göre, Katarlı Bakan "el Cezire'nin bundan sonraki yayınlarında daha az duygusal ve provokatif yayınlar yapması ve daha profesyonel davranması ve yanlış haberden kaçınması"[119] konusunda güvence vermiştir. Bu örneklerin yaşandığı dönemin el Cezire İngilizce internet sitesinin yayına başladığı dönem olması açısından da çok önemlidir. Çünkü İngilizce internet sitesiyle el Cezire sadece Arap coğrafyasında bulunan ya da Arapça bilinen kısıtlı bir çevreye hitap etmekten çıkmış, küresel bir marka olarak İngilizce bilen çok daha büyük bir kitleye hitap etmeye başlamıştır. Dolayısıyla haberlerinin ve görüntülerinin etkisi çok daha kapsamlı olmaktadır. Bu örnek olaylar ışığında, el Cezire İngilizce'nin patronunun Katar Emirliği olduğu, Katar Emirliği'nin ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olduğu göz önünde bulundurularak kanalın kritik çalışanlarına ilişkin taleplerin Katar ve ABD arasındaki siyasi görüşmelerde dile getirildiği ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde Katar'ın ABD'den gelen bazı talepleri değerlendirmeye alarak çalışanları üzerinde buna göre tasarrufta bulunabildiği sonucuna varmak da yanlış olmayacaktır.

---

[116] John Bradley, "Fit top rint?", **Al Ahram Weekly,** 27 Kasım- 3 Aralık 2003, s. 16.
[117] Thussu, a.g.e, s. 112.
[118] İbid, s. 112.
[119] BBC, 30 Nisan 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3674287.stm

el Cezire İngilizce'nin patronaj ve çalışan profiline ilişkin tartışmalara ışık tutabilecek bir diğer bilgi de kanal kurulmadan önce Mayıs 2004'te el Cezire Arapça ve el Cezire İngilizce müstakbel çalışanlarının Londra'daki ABD Büyükelçiliği tarafından finanse edilen Media Outreach Center'ın eğitimlerine tabi tutulmuş olmalarıdır.[120] Bu eğitimde muhabirlere, intihar bombacıları, Filistin ve Irak'taki çatışmaları haberleştirirken kullanacakları dil ile ilgili bilgiler verilmiştir. Kanalın *Code of Ethics* diye tabir ettiği ve yayınların belkemiğini oluşturan ilkeler bütünü de bu eğitimleri takiben kale alınmıştır. Bu ilkelerden bir tanesi de, "Haber verilirken, suç, savaş, felaketlerin kurbanlarının ya da yakınlarının bütün duygularını ve düşüncelerini olduğu gibi yansıtmaktır."[121] Bu madde, el Cezire'nin savaşta sivil ölümleri ve çekilen acıları, kısacası savaşın kanlı yüzünü göstermesi tartışmalarının da altyapısını oluşturmaktadır. Yine aynı *Code of Ethics* metnine göre "el Cezire İngilizce değişik bakış açılarını ve fikirleri herhangi bir önyargı ve taraf olmaksınız yansıtır, farklı toplumlardaki ırk, kültür, düşünce ve değer farklılıklarına saygı duyar, bunlar arasında bir fark gözetmez. el Cezire İngilizce yayınlarında bir hata oluştuğunu fark ederse bu hatayı düzeltir ve bir daha oluşmamasını sağlar. Kanal, söylenmemiş/yer bulamamış hikayelere yer vereceğini, tartışmayı destekleyen yayınlar yapacağını ve yerleşmiş fikir kalıplarıyla mücadele edeceğini taahhüt eder. el Cezire İngilizce, dünya üzerinde İngilizce konuşan 1 milyar kişiye dünyanın yeterince bilinmeyen, medyada yer verilmemiş coğrafyalarından haber vereceğine, kültürler arasında köprü görevi göreceğine söz verir."[122]

Yukarıda birkaç örnekle anlatılan kanalın, dönemin ABD yönetiminin ve temsilcilerinin yakın takibinde olması, ABD yönetiminin el Cezire'den hemen hemen her zaman şikayetçi olduğu durumunu değiştirmemiştir. ABD'li yetkililer, el Cezire'nin yaptığı haberleri ve yayınları kastederek "kanalın aslında teröristlerle gizli bir işbirliği içinde olduğunu", hatta Katar Emirliği'nin el Cezire'yi finanse etmesini de "devlet destekli terörizm" olarak okumak gerektiğini savunmuşlardır.[123] İki müttefik ülke

[120] Al Jazeera, 2004, *Al Jazeera Code of Ethics,* tam metne http://www.aljazeera.com/aboutus/2006/11/2008525185733692771.html adresinden ulaşmak mümkündür.
[121] İbid.
[122] İbid.
[123] Dorrance Smith, "The enemy on our airwaves", **Wall Street Journal,** 25 Nisan 2005.

arasında, müttefiklerden birinin sahibi olduğu bir kanal hakkında bu denli sert eleştirilerin nasıl gerçekleşebildiği ayrıca bir tartışma konusudur. ABD'li yöneticilerle kanal arasındaki etkileşim el Cezire'nin Irak Savaşı'nda çatışma süreçleriyle ne ölçüde paralellik gösterip göstermediği, paralellik varsa savaşın taraflarından olan ABD'nin kanal ile ne tür bir iletişimde olduğu konusu ilerleyen bölümlerde daha detaylı ele alınacaktır.

3. Yayın akışı ve program içeriği

el Cezire İngilizce'nin kendi resmi duyurusuna göre yayınların amacı "söylenmemiş hikayeleri ortaya çıkarmak, tartışma ortamı yaratmak ve önyargılara meydan okumak"[124] olarak belirtilmiştir. Yine kanalın kendi açıkladığı resmi sloganları arasında "haber gündemini oluşturmak", "korkusuz gazetecilik", "Eğer haber değeri varsa Bush ya da bin Ladin, fark etmez" gibi ifadeler öne çıkmaktadır.[125] Bunlar içerisinde bu tez çalışması için en ilginci ve kanal tarafından da en çok kullanılanı kanalın ana amacı olarak açıklanan Kuzey'den Güney'e bilgi akışını tersine çevirmektir. Geleneksel medya kanallarında Güney olarak tanımlanan gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin ve gelişmiş ülkelerde marjinalize edilmiş yoksul/dışlanmış bölgelerin/kişilerin yayınlarda yer alma oranları oldukça düşük olagelmiştir.[126] Uluslararası yayın yapanlar dahil olmak üzere anaakım medya kanalları çoğunlukla etnosentrik olmakla ve dar coğrafyalara hitap etmekle eleştirilmişlerdir.[127] el Cezire İngilizce yaptığı yayınlarla tam da bu etnosantrizme meydan okumuş, ekranlara yansımayan ülkelere ve kesimlere mecra yaratmıştır. Kanalın yaptığı yayınlara bakıldığında bu tablo daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

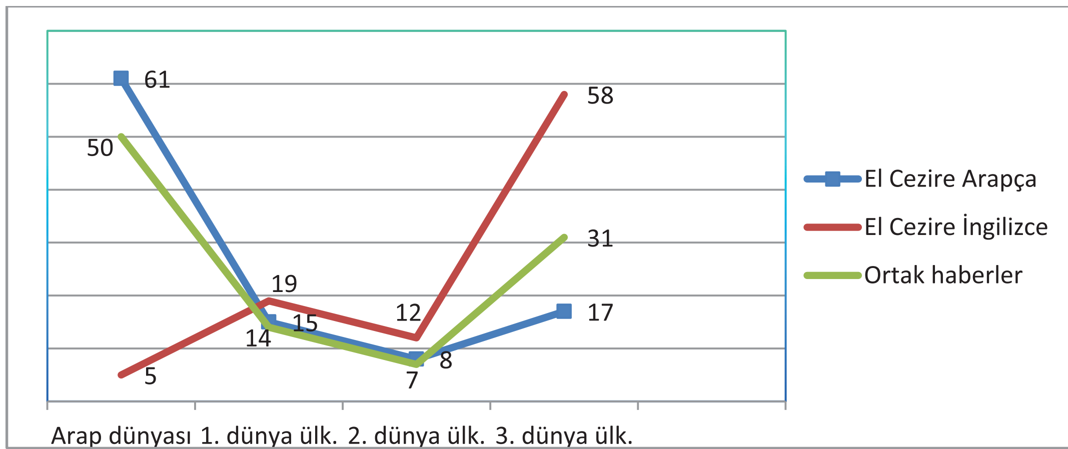
Güney'i bir haber kaynağı haline getirme iddiasından hareketle el Cezire İngilizce kanalı, "bilgi akışındaki küresel dengesizlikleri gidermek"[128] amacıyla kurulmuştur. Artık sadece Kuzey'den Güney'e haberler verilmeyecek/dikte

---

[124] http://english.aljazeera.net
[125] http://english.aljazeera.net
[126] Oliver Boyd-Barrett, Daya Kishan Thussu, **Contra-flow in Global News: International and Regional News Exchange Mechanisms,** Paris: Academia Research Monograph, 1992, s. 137.
[127] Annabelle Sreberny, Chris Paterson, **Introduction, shouting from the Rooftops: Reflections on International News in 21st Century,** Londra: John Libbey, 2004, ss. 3-27.
[128] Thussu, a.g.m, s. 120.

edilmeyecek, Güney de kendi haberini kendisi üretecek ve yayacaktır. Bu vaadin ne kadar gerçekleştirildiğini incelemek için bakılabilecek ilk istatistik yayınlarda gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere ve tabii ki kanalın kendi doğduğu coğrafya olan Arap dünyasına ne kadar yer verildiğine ilişkin olandır. Aşağıdaki grafikte el Cezire Arapça'nın yayınlarının %61'inin Arap coğrafyasına ilişkin haberler olduğu, buna karşılık el Cezire İngilizce'de ise yayınlarda en büyük payı 3'üncü dünya ülkelerinin aldığı göze çarpmaktadır. el Cezire İngilizce'de ikinci sırada 1'inci dünya ülkelerine ilişkin yayınlar, son sırada ise %5 ile Arap coğrafyasından haberler yer almaktadır. el Cezire İngilizce'yi el Cezire Arapça'dan ayıran fark ağırlığı Arap dünyasına değil, 3. dünya ülkelerine vermesidir. el Cezire İngilizce'nin el Cezire Arapça kadar Arap dünyasına ağırlık vermemesi izleyici kitlesinin çok daha geniş olması bağlamında normaldir. Buna el Cezire İngilizce'nin yayına başladığı dönemin el Cezire Arapça'nın tekrar Arap ülkelerinin ulusal sorunlarına odaklandığı döneme denk gelmesi eklenmelidir. Öte yandan iki kanalın buluştuğu nokta ise (Arap coğrafyası ya da 3. dünya ülkeleri) 'duyulmayanın sesi olma' iddiasını coğrafi bazda doğru çıkmasıdır:[129]

Tablo 2: el Cezire Arapça ve el Cezire İngilizce'nin yayınlarında yer verdiği coğrafyaların dağılımı

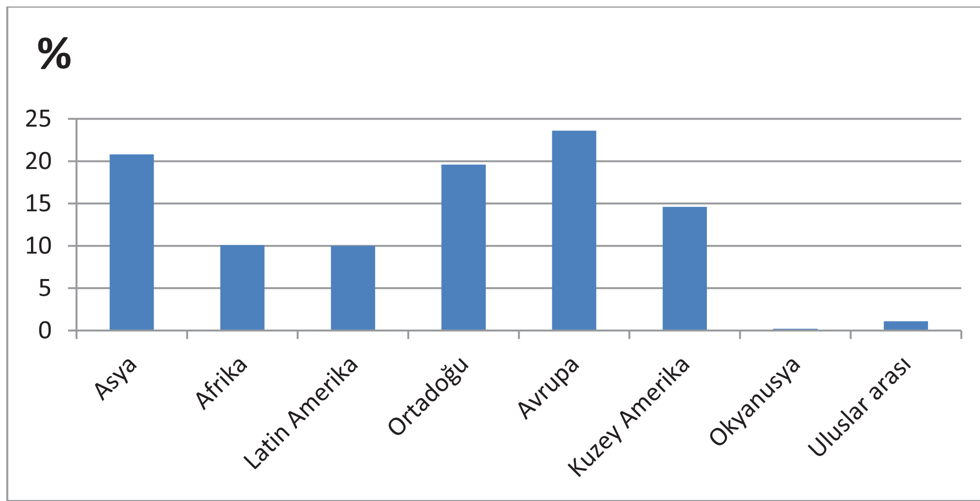

Kaynak: Mohammed Abdel Mageed, Susan Herring, "Arabic and English News Coverage on Al Jazeera", Proceedings of Cultural Attitudes Towards Technology and Communication Seminar, 2008.

[129] Mohammed Abdel Mageed, Susan Herring, "Arabic and English News Coverage on Al Jazeera", **Proceedings of Cultural Attitudes Towards Technology and Communication Seminar,** Nice-Fransa, 24-27 Haziran 2008.

Bu anlamda bakılabilecek daha detaylı bir diğer istatistik de el Cezire İngilizce'nin daha detaylı bölgeler bazında hangi coğrafyalara ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, yayınlarda en çok bahsi geçen coğrafyalarda Avrupa, Asya ve Ortadoğu öne çıkmaktadır. Asya ve Ortadoğu'ya Afrika, Latin Amerika gibi coğrafyalar eklendiğinde yayınlarda Avrupa'nın ağırlığının düştüğü, üçüncü dünya coğrafyalarının ağırlığının ise ciddi biçimde arttığı göze çarpmaktadır:

Tablo 3: el Cezire İngilizce'nin yayınlarında yer verdiği coğrafyaların dağılımı.

Kaynak: Mohammed Abdel Mageed, Susan Herring, "Arabic and English News Coverage on Al Jazeera", Proceedings of Cultural Attitudes Towards Technology and Communication Seminar, 2008.

Bu tablolarda, el Cezire İngilizce'nin yayınlarındaki coğrafi dağılımı ortaya çıkmaktadır. Ancak, kanalın bu coğrafyalarda duyulmayanın sesini yansıtıp yansıtmadığı, hangi ülkelere yoğunlaştığı ya da siyasi elitler dışında hangi kesimlere/görüşlere yer verip vermediği konusunda daha detaylı verilere ihtiyaç vardır. Bu konuda yapılan araştırmalara geçmeden önce, el Cezire İngilizce'de yayımlanan ve en çok dikkat çeken programların neler olduğunu ve içeriklerine kısaca göz atmak yararlı olacaktır. el Cezire İngilizce'nin yayın akışının ağırlığını oluşturan programlar şöyledir:

Tablo 4: el Cezire İngilizce'nin yayınlarında yer alan belli başlı programlar.

Program adı	Sunucusu	İçeriği
101 East	Teymoor Nabili	Asya politika ve ekonomisi
48	Amanda Palmer	Şehir hayatı, gezi
Counting The Cost	Kamahl Santamaria	Ekonomi
Empire	Marwan Bishara	Küresel güçler, uluslararası politikalar
Every Woman	Shiulie Ghosh	Kadın sorunları
Frost Over The World	David Frost	Güncel tartışma
Fault Lines	Ali Lewis-Josh Rushing	ABD politikaları
Inside Iraq	Jasim al-Azzawi	Irak'ta yaşanlar üzerine tartışma
Listening Post	Richard Gizbert	Diğer haber kanallarının gündemleri ile karşılaştırma
Riz Khan	Riz Khan	İzleyiciler ile interaktif değerlendirme
Riz Khan's One on One	Riz Khan	Güncel konuk ile soru-cevap

Kaynak: www.aljazeera.com

el Cezire İngilizce'nin programları arasında en çok seyredilen ve en prestijlileri David Frost'un Frost Over the World'ü, Riz Khan'ın Riz Khan's One on One'ı ve Jasim al-Azzawi'nin Inside Iraq programlarıdır. Her üç program da güncel tartışmaları ele alan ve izlenme oranları yüksek programlardır. Frost, genelde bir ülke ya da kişi üzerine kurduğu programlarında Yaser Arafat'tan Afganistan'a ya da İngiltere'nin Ortadoğu politikalarına kadar değişebilen pek çok açıdan Ortadoğu'yu merkez alan konulara yer verdiği gibi, Romanya'nın Euro krizi veya Finlandiya'nın finansal hikayesi gibi dünyanın diğer bölgelerine de odaklanabilmektedir. 2006 yılında dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair'i konuk ederek programlarına başlayan Frost, üst düzey siyasetçiler, diplomatlar, sanatçılar, işadamları, akademisyenler veya sporcuları konuk

olarak ağırlamaktadır. Riz Khan'ın programı ise yine ünlü isimlerle yapılmış, ancak spesifik konulardan ziyade bu isimlerin yaşam hikayelerini ve yaşamlarındaki kırılma noktalarını masaya yatıran biyografik özellikler gösteren bir programdır. Khan, Dalai Lama'dan Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Moussa'ya kadar dünyanın dört bir yanından isimlerin yaşam öykülerine yer vermektedir. Iraklı Jasim al-Azzawi'nin sunduğu Inside Iraq da, her bölümünde Irak ile ilgili gelişmeleri ele alan bir programdır. Programda, Kürdistan'ın kurulmasından ABD askerlerinin çekilmesine kadar Irak ile ilgili her konu konukların da katılımıyla tartışılmaktadır.

el Cezire İngilizce'nin haber kuşakları incelendiğinde de bütün yayınlar üzerine yapılan araştırmaların bulgularına paralel bulgular ortaya çıkmaktadır. Günün en çok seyredilen haber kuşağı olan *News Hour* üzerinde yapılan bir araştırma, bu kuşaktaki haberlerin %61'inin Güney olarak tanımlanan Afrika, Asya, Ortadoğu ve Latin Amerika kıtalarındaki ülkeler üzerine olduğu sonucunu göstermektedir.[130] el Cezire İngilizce çoğunlukla Kuala Lumpur, Doha, Londra ve Washington'da yer alan dört haber merkezinden yayın yapmaktadır ve analiz için seçilen News Hour programı Doha, Londra ve Washington'daki merkezlerinden eş zamanlı olarak haber yayını yapmaktadır.[131] Bu anlamda haber kuşağı, el Cezire İngilizce'nin dünya haberlerini algılayış biçimini göstermesi açısından da ayrıca önem taşımaktadır. Haber kuşağında yayınlanan %61'lik Güney haberlerinin yanı sıra Kuzey Amerika haberlerinin de yaklaşık %15 seviyesinde kalması dikkat çekicidir, çünkü uluslararası yayın yapan diğer kanallarda Kuzey Amerika geleneksel olarak yayınlarda çok daha fazla yer almaktadır. Haber kuşağının dikkat çekici yanlarından bir tanesi de, söz konusu araştırma süresince Katar ile ilgili tek bir haberin bile yer almamasıdır. Bu durum, kısmen kanalın uluslararası olma ve Katar'ın uluslararası gündemi meşgul edemeyecek kadar küçük bir ülke olması argümanıyla açıklanabilir olsa da, daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere el Cezire'nin Katar ile ilgili konularda dikkat çekecek kadar 'suskun' kaldığı eleştirisi de akıllara gelmektedir. Öyle ki, bu durum bazı akademisyenlerin, el Cezire'yi Katar

---

[130] Tina Ustad Figenschou, "A Voice for the Voiceless? A Quantitative Content Analysis of Al Jazeera English's Flagship News", **Global Media and Communication,** Haziran 2010, ss.65-85.

[131] James Painter, **Counter-hegemonic News: A Case Study of Al-Jazeera English and Telesûr,** Oxford: University of Oxford. 2007, ss. 10-12.

devletinin dış politika aracı olarak yorumlamasına ve el Cezire'de her zaman patronaj gereği bir otosansür uygulandığını iddia etmelerine de zemin hazırlamıştır.[132]

Tüm bunlara ek olarak, el Cezire İngilizce'nin Güney ve Kuzey tanımlamalarının sadece coğrafi ayrımlar olmadığını da belirtmek yararlı olacaktır. el Cezire İngilizce'nin Haber ve Programlar Direktörü Helal'in sözleri de bu görüşü ortaya koymaktadır. Helal, el Nawawy ve Powers ile yaptığı görüşmede "Güney ve Kuzey sadece coğrafi anlamlar taşımamaktadır, aynı zamanda sembolik anlamlar da taşımaktadır. Bir hayat tarzını sembolize etmektedir; çünkü baktığınızda Batı'da da Güney'i bulabilirsiniz. İngiltere'de ya da Avrupa'nın diğer ülkelerinde de Güney vardır. Güney sadece coğrafyayı tanımlayan bir ifade olarak kullanılmamakta, genel anlamıyla sesleri daha az duyulan, marjinalize edilmiş, dışlanmış ve dezavantajlı kesimler anlamında kullanılmaktadır"[133] görüşünü ortaya koymuştur. el Cezire İngilizce kanalının yayınladığı Etik İlkeleri'nde (Code of Ethics) yer alan, "Amacımız toplumun çok çeşitli kesimlerden oluştuğunu göz önünde bulundurarak, hiçbir kesimin başkasının önüne geçmesine izin vermeden, önyargısız ve herkesi doğru yansıtabilen bir yayın politikası izlemektir" sözleri de yine bu anlayışla örtüşmektedir.

Nitekim bu bağlamda yapılan araştırma News Hour kuşağının sadece coğrafi dağılımda değil, yapılan haberlerin içeriğinde ve derinliğinde de benzer bir 'Güney' eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. Kısa ve özet haber olarak adlandırılan kategori anlamında bakıldığında, Güney coğrafyasından yapılan haberlerin sadece %32'sinin bu kategoriye girdiği, Kuzey coğrafyasından yapılan haberlerde ise bu rakamın %45'e kadar çıktığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, 'Güney'den yapılan haberlerin %42'si içerisinde röportajların da yer aldığı kapsamlı paket haberler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde, sadece yayınlanan haber sayıları anlamında değil, haberlere ayrılan toplam zaman anlamında da 'Güney'in azımsanmayacak derecede ağırlıklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

[132] Da Laga, a.g.m, s. 64.
[133] el Nawawy, Powers, a.g.e, ss. 245-263.

Adel Iskandar'in analizine göre, Batılı izleyiciler arasında el Cezire İngilizce alternatif bir bilgi kaynağı olarak algılanmaktadır.[134] Bu, aslında el Cezire Arapça kanalı tarafından yaratılan bir algının sonucudur. el Cezire Arapça uluslararası üne kavuşmuş, ama yayın yaptığı dil itibariyle tam anlamıyla uluslararası olamamıştır. Bu bağlamda el Cezire İngilizce'nin ilk başta el Cezire International ismiyle yayın hayatına başlaması planlanmış, ancak Arapça el Cezire kanalının da uluslararası bir algısı olduğu gerekçesiyle el Cezire İngilizce isminde karar kılınmıştır.[135] el Cezire İngilizce'nin izleyici hedefi ilk başta 40 milyon haneye ulaşmak olarak belirlenmiş, ancak kanal yayına başlar başlamaz 80 milyon haneye ulaşır hale gelmiştir.[136] 2009 yılına gelindiğinde ise bu rakam 100 ülkede 130 milyon haneye ulaşmıştır.[137] Bugün ise el Cezire'nin ulaştığı coğrafya ve popülasyon 100'den fazla ülkede 200 milyon hane olarak açıklanmaktadır.[138] Ancak Kuzey Amerika'daki erişim sınırlı kalmıştır.

Güney'e ağırlık verme önceliği el Cezire Arapça'da olduğu gibi el Cezire İngilizce'de de öne çıkan haberin kaynağından bildirme tutumunda da ortaya çıkmaktadır. el Cezire İngilizce habercileri haberleri ya da çatışmaları başka bölgelerdeki ofislerinden telefon yoluyla ya da ikincil kaynaklardan derleyerek değil, bizzat olay yerinde yaşayarak ve bulunarak bildirme geleneğini benimsemişlerdir. Bu tercih de, dikkate alınmayana, marjinalize edilene ses verme ilkesiyle örtüşmektedir. el Cezire İngilizce'nin bu tutumuna örnek olarak, kanalın muhabirlerinin ve temsilcilerinin 2008 ve 2009 yıllarında Gazze'de yaşanan çatışmalarda bölgede bulunan ve bölgeden bildiren nadir gazetecilerden olmasını ve tüm dünyaya bilgi aktarmasını göstermek mümkündür. Diğer haberciler, Mısır ya da İsrail sınırları içerisinde bulunurken, el Cezire İngilizce muhabirleri Gazze'den tüm dünyaya gelişmeleri haber vermişlerdir.[139]

el Cezire İngilizce'nin yayın politikasını anlamak için alandaki temsilcilerinin sözlerinden örnekler sunmak faydalı olacaktır:

---

[134] Adel Iskandar, "Is Al Jazeera Alternative? Mainstreaming alterity and assimilating discourses of dissent", **TBS Archives,** 2005.
[135] The Guardian, 14 Kasım 2006.
[136] "Al-Jazeera English hits airwaves", BBC News, 15 Kasım 2006.
[137] New York Times, 1 Ocak 2009.
[138] http://www.aljazeera.com/aboutus/
[139] Financial Times, 13 Ocak 2009.

- Program Müdürü Scott Furgeson: “el Cezire, bağımsızlık demek, farklı bir görüşe de yer verebilmek demek. Eğer bir gazeteci olarak bu önceliklere önem veriyorsanız olmanız gereken yer burası.”

- Kuala Lumpur Anchor’ı Veronica Pedrosa: “İzleyenin kim olduğuna dikkat etmeden de haber verme özgürlüğü veren bir kanal el Cezire. CNN ve BBC gibi rating’ler ile çok ilgilenmez, çünkü ekonomik olarak Katar Hükümeti’nden destek görür, bu nedenle omuzlarında ne yatırımcılara ne patronlara hesap verme yükü taşımaz. Bu da gazetecilik kaygısını birincil hale getirir.”

- Washington Haber Editörü Nahedah Zayed: “el Cezire İngilizce’nin çeşitliliğini sadece haber seçimlerinden değil, çalışanlarının profilinden de anlamak mümkün. Afrika’dan da, Brezilya’dan da, Bolivya’nın yerlisinden de çalışan olması burayı gerçekten eşsiz ve amacına uygun kılıyor.”

- Eski Londra Haber Şefi Sue Philips: “Somali’de, Darfur’da, Asya’da, Güney Amerika’da… Gelişmekte olan ülkelerin hepsinde varız ve buralara sadece gerektiğinde 10 dakikalık bir süre için paraşütle atlayıp haberi sunup geri dönmüyoruz. Buralarda yaşıyoruz. Bu bizi, diğer uluslararası kanallardan ayıran en önemli fark.”[140]

Teorik olarak gazeteciliğin en önemli kurallarından biri olan olay yerinden bildirmenin nasıl az bulunur ve takdir edilir bir özelliğe dönüştüğüne de bakmak yararlı olacaktır. Medyanın gelişimine bakıldığında, 1990’lar ile başlayan süreçte, uluslararası yayın yapan kanallar tüm dünyada pek çok dış bürosunu kapatma, farklı ülkelerdeki muhabirlerini ya da temsilcilerini azaltma eğilimine girmişlerdir. Bu azaltmanın temel nedeni tasarruf etmek, yani maliyetleri düşürmektir. Bu küçülmeler ve kısıtlamalar öncelikle ve özellikle Güney ülkelerinde geçerli olmuştur.[141] Yani maliyetlerin kısılması gerekçesiyle Kuzey’de ikamet ederek, sadece lazım olduğunda Güney’e ilişkin uzaktan haber üretme akımı yayılmıştır. el Cezire Arapça’da yerinden bildirme özelliği zaten doğası gereği daha öngörülebilir bir özellik olmuştur. Daha sıradışı olan ise, el Cezire İngilizce’nin de benzer bir yoldan gitmesidir. el Cezire İngilizce, dünyanın farklı

[140] el Nawawy, Powers, a.g.m, ss. 245-263.
[141] JM Hamilton, Eric Jenner, “Redefining Foreign Correspondance”, **Journalism,** Mayıs 2004, ss. 11-21.

yerlerinde kurduğu bürolar ve işe aldığı temsilcilerle diğer kanalların özellikle geride kaldığı bölgelerde rekabet gücünü artırmıştır. el Cezire İngilizce'nin büro ve temsilcilerinin coğrafi dağılımına bakıldığında, News Hour'da yayınlanan Güney kaynaklı haberlerin %38'inde olay yerinde bir kanal temsilcisi bulunurken, bu rakam Kuzey kaynaklı haberlerde %27'ye düşmektedir.[142] Bir başka deyişle, Güney kaynaklı 5 haberden 2'sinde el Cezire'nin olay yerinde muhabiri ya da temsilcisi bulunmaktadır. Bu, Güney'i doğru anlamak, Kuzey'in (potansiyel) oryantalist bakış açısına meydan okuyabilmek ve her şeyden önemlisi haberin ruhunu doğru yakalayabilmek için çok önemli bir avantajdır.

Sadece coğrafya değil, tematik olarak konu dağılımına bakıldığında, özellikle 1980'lerde yapılan araştırmalar, uluslararası medyada güney kaynaklı haberlerin içeriğinde çoğunlukla darbeler, krizler, doğal afetler ve çatışmaların yer almasını eleştirmiştir.[143] Bu temalar, 'Güney'in sürekli olumsuz olaylar ve olgularla ilişkilendirilmesine, bundan daha da önemlisi Güney'in olağan siyasi süreçlerden koparılıp algı olarak siyasi gelenekler açısından anormalleştirilmesine yol açmaktadır. Bir nevi, oryantalizmin medya aracılığıyla yeniden üretilmesine neden olunmaktadır. el Cezire İngilizce bu anlayışa meydan okuma iddiasındadır. Kanalın yaptığı haberlerin içeriği incelendiğinde çoğunlukla siyasi gelişmelere yer verildiği ve News Hour'da yayınlanan haberlerin 1/3'ünün siyasi içerikli olduğu göze çarpmaktadır.[144] Aynı araştırmanın sonuçlarına göre, bunu %20 ile silahlı çatışmalar, %13 ile hukuki konular, %9 ile ekonomi, %7 ile ekoloji ve %3 ile sosyal konular izlemektedir. Kültür, bilim, din gibi konular ise en az yer verilen konular olarak ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, el Cezire İngilizce'nin dünya siyasetiyle ilgili haberlerinin yetersiz ve yüzeysel olduğu eleştirileri de yapılabilmektedir. Ayrıca, anaakım (mainstream) kanallara alternatif olma iddiasıyla kurulan bir kanalın içerikte, ufak farklılıklar olmakla birlikte, yine aynı konulara bağlı kalması eleştirilere neden olabilmektedir.[145] Yukarıdaki araştırmada öne çıktığı gibi siyasi gelişmelerle silahlı çatışmalar haberlerin

[142] Figenschou, a.g.m, s. 65.
[143] Sean MacBride, **Many Voices One World: Towards a New More Just and More Efficient World Information and Communication Order**, New York: Unipub, 1980, s. 49.
[144] Figenschou, a.g.m, s. 67.
[145] İbid, s. 65-85.

yarısını oluşturmaktadır. Bu durumu eleştirenlere karşılık olarak verilen cevap Güney'e ilişkin haberlerde çatışma içeren konulara yer vermemenin uluslararası bir haber kanalı olma amacıyla ters düşeceği olarak dile getirilmektedir.

Bunlara ek olarak, el Cezire İngilizce ile ilgili yapılmış bir diğer araştırma da yine kanalın "sessizlerin sesi olma" ve "karşıt görüş"e yer verme sloganlarının ne ölçüde hayata geçtiğini anlamak amacını taşımaktadır. Bu araştırmada, kanalın sıradan insanlar ile röportajlara ne kadar yer verdiği ya da bağımsız elitler olarak tanımlanan ve genel görüşten ayrılan kanaat önderlerine yayınlarında ne kadar yer verdiği araştırılmıştır. Çalışma, diğer uluslararası yayın yapan kanallar gibi el Cezire İngilizce'nin de elitlerin domine ettiği yayınlar yapan bir kanal olduğu sonucuna varmıştır.[146] Buna göre, haberlerin %43'ünün kaynağı 'elitler' iken sadece %11'inin kaynağı sıradan insanlar olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının liderleri, muhalif yazarlar ya da entelektüeller gibi normalde medyada çok fazla yer bulamayan kişiler olarak tanımlanan 'bağımsız elitler'in el Cezire İngilizce'de haber kaynağı olarak yer alma sıklığı %25'tir. Bu rakam, iktidara yakın duran elit gruplarında %18'e düşmektedir, öte yandan resmi kaynaklara dayandırılan haber oranı da %14'tür.

Araştırmanın ilgi çekici sonuçlarından biri de haber kaynaklarının Güney ve Kuzey coğrafyalarında gösterdiği farklı dağılımdır. Buna göre, el Cezire İngilizce'de yer alan Güney haberlerinde 'sıradan insanlar'ın kaynak olma oranı %13 iken, bu oran Kuzey haberlerinde %8'dir. Bu kanalın 'sessizlerin sesi olma' iddiasını Güney haberlerinde daha çok hayata geçirdiği anlamını taşımaktadır.

Bütün bu veriler ve gözlemler ışığında, el Cezire İngilizce'nin rekabet ettiği diğer uluslararası kanallara göre hem coğrafi hem de beşeri anlamda Güney'e yayınlarında daha fazla yer verdiğini söylemek mümkündür. Güney'e verilen önemi/yeri az bulanlar vardır. Ancak uluslararası yayın yapma iddiasında olan bir medya aracının Kuzey'i yok sayması mümkün değildir, o nedenle anaakım medyasına kıyasla zaman dilimlerini belli bir oranda bile Kuzey'e kaydırabilmek küçümsenmemesi gereken bir kazanımdır. Öte yandan, daha önce de değinildiği gibi, kanalın sadece Güney'e yer vermesi değil, Güney'e nasıl yer verdiği de önemlidir. el Cezire İngilizce,

[146] İbid, s. 65.-85.

el Cezire Arapça'ya göre Arap coğrafyasına dikkat çekecek ölçüde çok daha az yer vermesine karşın yayınlarında yer verdiği kişilerin yine rakiplerine göre sesi az duyulan kesimlerden oluştuğu sonucuna da varmak mümkündür. Sonuçta, el Cezire'nin resmi kaynakları yok sayması ya da haberlerini tamamen sıradan insanlara, alternatif düşünürlere dayandırması da gerçekçi bir beklenti olmayacaktır.

a. Kanalın politik söylemi

el Cezire İngilizce'nin politik söylem iddiası, kuruluş dönemi itibariyle el Cezire Arapça'nınkinden farklı değildir. Kurulma aşamasında dahi el Cezire İngilizce'nin tanımlanması ve konumlanması el Cezire Arapça üzerinden yapılmıştır. el Cezire gibi bir anda yükselen güçlü bir markanın elde edilmesinin ardından el Cezire İngilizce'nin de kuruluştaki iddiasını kardeş kuruluşuna dayandırması son derece anlaşılabilir bir durumdur. Nitekim, kanalın kendi ilkelerini açıkladığı 'Şirket Profili' ve 'Etik İlkeler' metinleri incelendiğinde, bu durum daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, "İngilizce el Cezire Ortadoğu'dan yönetilen ve İngilizce yayın yapan ilk küresel haber kanalıdır."[147] Yine burada, kanalın bu benzersiz özelliğiyle Ortadoğu'daki gelişmelerin referans alınmasıyla, ancak Batılı arkaplan gelişmeleri de göz önünde bulundurularak yayın yaptığı belirtilmektedir. Vurgulanan bir diğer özellik de, yayın akışının incelendiği bir önceki bölümde de detaylı bir şekilde ele alındığı gibi bilgi akışının kuzey yarımküreden güney yarımküreye olan yönünün dengelenmesi misyonudur. Hatırlanacağı üzere, bu özellik el Cezire televizyonu için de en çok altı çizilen özelliklerin başında gelmektedir. Yine el Cezire İngilizce'nin Etik İlkeleri, kanalın medyada hakim olan Batılı bakış açısından farklı olarak Doğulu kimliğine vurgu yapmaktadır.

Bu noktada, el Cezire İngilizce'nin kıdemli muhabirlerinden Hassan İbrahim ile yapılmış bir röportaja göz atmakta fayda vardır:

"*Biz diğer habercilik yapan küresel kanallardan farklı olarak kibirli değiliz. Belki de bizi farklı kılan en önemli özellik bu. Bir ülkeye gidip hayvanat bahçesi gezercesine yerel halk aramıyoruz. Örneğin ben Sudanlıyım. Darfur'da yaşananlarda BBC gazetecilerinin haber*

[147] www.aljazeera.net

yaparken takındığı tavırdan son derece rahatsız oldum. Yüzeyde gözükeni kazıma ihtiyacını duymadılar. Hatta konuştukları insanların görüntüleri üzerine dublaj yaparak onların sözlerini değil, kendi sözlerini haber olarak yayınladılar. Mülteci kampında tecavüz mağduru bir kadınla yaptıkları röportajda sorulan soru o kadar spesifik bir deyimdi ki, çeviride hiçbir Sudanlının bunu anlaması mümkün değildi. Ancak kadın kendisine muhtemelen tembihlendiği şekilde soruya sadece 'Evet' dedi. Bana göre bu en büyük hakarettir. Oraya zaten aklınızda bir fikirle gittiğinizi ve o kadını bir figüran gibi kullandığınızı gösterir bu. Son zamanlardan bir örnek de Gazze'den verilebilir. Gazze bombalandığında el Cezire Filistinli bir ailenin yaşadıklarına da haberde yer verirken, BBC'de tek bir Filistinlinin adı bile geçmedi. Bu haberi bir Filistinli ile birlikte izliyordum ve gözlerinden hırsından yaş geliyordu. Tüm bunlar bu tip bir haberciliğin artık '3. dünya' tabir edilen ülkelerde kabul görmediğinin, yeni arayışların giderek güçlendiğinin somut göstergeleri."[148]

Başlangıç aşamasında en az el Cezire Arapça kadar iddialı bir şekilde ortaya çıkan el Cezire İngilizce'nin el Cezire Arapça'ya göre etkinlikte daha geride kaldığını söylemek mümkündür. el Cezire İngilizce kanalına gelen tepkiler genelde olumlu olsa da, kanala dair izleyiciler, siyasi figürler ve medya uzmanları arasında hayalkırıklığı yaşayanların da oranı azımsanmayacak ölçüde olduğu akıllarda tutulmalıdır. Bunun nedenini El Zayani, şöyle açıklamaktadır:

"*el Cezire İngilizce, beklentilerin dışındadır. Uluslararası, ama İslamcılık ile ilgisi yoktur. Eleştirel, ama tam anlamıyla bilinen kalıplarda muhalif değildir. Kardeşi olan Arapça kanal sansürlenmemiş haberleriyle tüm dünyada bir efsaneye dönüşmüşken, İngilizce el Cezire, tek tek herkesin ve her kesimin hoşuna gitme gayretindedir. Bu, İkinci İntifada ve Irak Savaşı sırasında, Müslümanlar arasında bu kadar öfkeye yol açan şeyin ne olduğunu Batı dünyasının da anlayabilmesi için, Arapça programların İngilizce'ye çevrilmesini talep edenlerin fikirleriyle de örtüşmektedir. Bu durumun kanalın felaketi olması mümkündür; çünkü ilkesel bir soru hala açıklığa kavuşturulmuş değildir: İngilizce kanalın misyonu Batı'ya Arapların bakış açısını mı aktarmak mı olacak? Yoksa böyle bir misyonu ilk sıraya koymadan sadece güneyin sözcüsü mü olacak? Sırtını Arapça kardeşinin büyük ününe mi dayayacak, yoksa ABD'nin iddia ettiği gibi*

[148] Boler, Magnan, Schmidt, a.g.m, s. 316.

el Cezire'nin 'o kadar da kötü olmadığını' mı kanıtlayıp el Cezire'nin terör çevrelerinin borazanı olmadığını kanıtlamaya mı uğraşacak?"[149]

Bu sorulardan da anlaşıldığı üzere el Cezire İngilizce'nin daha kuruluş aşamasında cevap vermesi gereken en temel soru Batı'ya el Cezire'nin 'yumuşak yüzü'nü gösterme gibi bir misyonun olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu soruya cevap ararken, el Cezire İngilizce'nin Arapça'ya göre benzer meselelere karşı duyarlılık beslediğini, ancak daha temiz ve dengeli bir dil kullandığı tespitiyle başlamak yararlı olacaktır.

Mageed ve Herring'in araştırması, el Cezire İngilizce'nin el Cezire Arapça'ya göre kullanılan dil açısından daha dengeli olduğunu, ancak ufak farklılıklar dışında haber sunumlarında ana görüşün ve duruşun aynı olduğunu savunmaktadır.[150] Benzer şekilde, el Cezire Arapça ve İngilizce karşılaştırması yapan bir diğer araştırma el Cezire İngilizce'nin de Arapça'nın da Irak Savaşı konusunda yaptığı haberlerin siyasi duruş ve tonlama olarak çok fazla fark etmediğini, ancak Irak Savaşı'nı ayrılan zaman ve haber sıralamasında bulduğu yer olarak el Cezire İngilizce'nin el Cezire Arapça'nın oldukça gerisinde kaldığını ortaya koymuştur.[151] Bu durum, el Cezire'nin yayın politikası değişikliğiyle ve/veya İngilizce bilenlere yönelik bir kanal olduğu için hitap ettiği kitlelere yönelik yayın yapmasıyla açıklanabilmektedir. Elbette ki, el Cezire Arapça'nın hitap ettiği Ortadoğu coğrafyasındaki bir Arap'ın toplumsal hafızası ve terminolojisiyle el Cezire İngilizce'nin hitap ettiği örneğin bir İngiliz'in toplumsal hafızası ve terminolojisi bir olmayacaktır.

el Cezire İngilizce'nin haberdeki siyasi tonlamasını yumuşatmasının nedeni, el Cezire Arapça'nın Batı kamuoyunda terör yanlısı olduğu yönündeki algıyı yok etmek olarak dile getirilebilmektedir. Bu bağlamda, el Cezire İngilizce kanalının, Arapça kanalın aksine, kimliğini tam olarak oturtamadığı eleştirisi yapılmakta ve yine kanalın

---

[149] Mohammed Zayani, "Witnessing the Intifada: Al Jazeera's Coverage of the Palestinian-Israeli Conflict", **The Al Jazeera Phenomenon Critical Perspectives on New Arab Media,** Der. Mohammed Zayani, Boulder, Paradigm Publishers, 2005, s. 191.

[150] Mageed, Herring, a.g.m.

[151] Mohammed al-Emad, **The Iraq War on *Al-Jazeera* Websites: Did the English- andArabic-language users experience different online coverage?,** International Communication Division at the Association for Education in Journalism and Mass Communication seminarinde yapılan sunum, Chicago, Ağustos 2008.

esas hedefinin Batı'ya Arapları anlatmak mı, yoksa Araplar da dahil olmak üzere tüm Güney'in sorunlarını anlatmak mı olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Bu sorunun yanıtına dair sıkıntılar el Cezire'nin kendi çalışanları tarafından da dile getirilebilmektedir. Örneğin İngilizce el Cezire'nin eski Türkiye Temsilcisi Yusuf es-Şerif bu sorunsalı "Biz –İngilizce el Cezire'nin- ilk yayınları yapılınca fark ettik ki, yeni bir CNN, BBC yaratmışız"[152] sözleriyle de ortaya koymaktadır. Burcu Kaya Erdem'in 'Doğu-Batı İkileminde el Cezire' isimle doktora tezinde yapılmış röportajda da Galatasaray Üniversitesi Öğretim Görevlisi Ragıp Duran, şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"*el Cezire'nin son 10 yılını alıp, her 3 yılda bir çektiğimiz fotoğrafı önünüze koyup, Doğu-Batı bağlamında değerlendirdiğimizde, maalesef çok farklı imajlarla karşılaşılmaktadır. İlk fotoğrafta Doğu renkleri ağır basarken gittikçe Doğu renkleri azalmış; Batı anlayışıyla bir Doğu-Batı sentezine yönelinmiştir. Dahası, medya mülkiyetiyle ilişkiler, yeni kurulan kanalların içeriği, medya mülkiyetindeki değişiklikler, eskiden kovulduğun, vurulduğun ülkelerde/yerlerde krallar gibi karşılanmak… Bütün bunlar bir değişim sürecinin göstergeleridir. Özetle, İngilizce el Cezire'nin, meşruiyetin kaynağını Doğu'da değil Batı'da aradığı, tüm yayın çizgisinde de, bu gerçeğin izlerinin görüldüğü açıktır. Dahası, tek başına medya mülkiyeti değil; meşruiyeti nerede aradığı, kimi tatmin etmeye yönelik olduğu, neye dayandığı çok önemlidir. el Cezire'nin çıkışıyla bugün geldiği nokta arasında bu sorulara farklı cevap verilmektedir. Medya mülkiyeti hep aynıdır ancak meşruiyet aranan ana kaynak (hem siyasi, hem ideolojik, hem toplumsal açıdan kimi tatmin etmeye yönelik olduğu) farklılaşmıştır. Örneğin el Cezire'nin bazı broşürlerinde "Donald Rumsfeld bile bize demeç verdi" ifadesi yer almıştır. Oysa onlar, zaten Arap dünyasına ulaşmak için el Cezire'yi kullanmak zorunda olduklarını açıklamışlardır.*"[153]

el Cezire İngilizce kanalının politik söylemi kısmını kapatmadan önce özellikle son dönemde yaşanan Arap Baharı ile ilgili bir parantez açmak yararlı olacaktır. Son dönemde Arap Baharı olarak isimlendirilen ve Kuzey Afrika ile Ortadoğu ülkelerinde yönetim/rejim değişikliğine yönelik başlayan halk hareketleri 2005 yılında yine Arap Baharı diye başlayan hareket ile karşılaştırılmaktadır. 2005 yılında dönemin ABD

---

[152] Yasemin Koçak, Güven Sezer Yaman, "El Serif: Yeni Bir CNN, BBC Yarattık", **İLEF**, http://ilef.ankara.edu.tr/netgorunum/yazi.php?yad=10533, 18.02.2007.

[153] Burcu Kaya Erdem, "Doğu-Batı İkileminde el Cezire", İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 226. (Yayınlanmamış doktora tezi)

Başkanı George W. Bush tarafından desteklenen ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç Irak'ta parlamento seçimleri, Filistin'deki seçimler ile Lübnan'daki halk protestolarını baz almıştır. Buradan hareketle özellikle ABD tarafından Ortadoğu'da bir rejim değişikliği şeklinde destek gören bu değişim süreci başarısız olmuştur. Bunun nedeni, Arap halklarının dışarıdan, özellikle ABD'den destek gören bir değişim fikrini reddediyor olması olarak açıklanmaktadır.[154] Öte yandan, New York Times ve International Herald Tribune yazarı Roger Cohen gibi "George W. Bush'un gürültü patırtıyla yapmaya çalıştığını şimdiki ABD Başkanı Barack Obama sessizlik içerisinde yapıyor"[155] diye düşünenler de mevcuttur. Bu görüşe göre, ABD hükümeti düşmanla savaşmak için yeni bir yöntem denemektedir. Bu yeni yöntem Irak, Afganistan gibi geleneksel ve fazlasıyla pahalı[156] savaşlardan ziyade farklı ülkelerdeki çıkarlarını adını koymadan savaşarak, hedef odaklı ve meşru zemini olmayan yöntemlerle[157] korumak olarak ifade edilmiştir.[158] Her ne kadar yazar, bu sessizlik doktrininin İran, Pakistan gibi ülkeler için kullanıldığını dile getirse de, 2005 Arap Baharı ile 2011 Arap Baharı arasında ABD'nin üslup farkı nedeniyle aynı tespiti Arap Baharı için de yapmak mümkündür. ABD'nin 2005 yılında denediği savaşsız rejim değişiklikleri ve Arap ülkelerinin kendi içerisinden yaşanacak değişiklikler fikirlerinin el Cezire'nin yayın politikalarında yeni bir döneme girilen yılla aynı zamana denk gelmesinin de tesadüf olarak nitelendirmemek mümkündür. Keza, hatırlanacağı üzere el Cezire için 2005 yılı, odak noktasının Irak, Filistin gibi uluslararası temalardan çekilip Arap ülkelerindeki reform hareketleri ve demokratikleşme ihtiyacına çevrildiği yıl olmuştur. Dolayısıyla, el Cezire'nin bu fikir değişikliğinin ABD'nin dış politikasıyla dönemsel ve fikirsel olarak denk düştüğü akıllarda tutulmalıdır.

---

154 Jon Alterman, "Arab Spring into Long, Hot Summer", http://csis.org/files/media/csis/pubs/arab_spring.pdf

155 New York Times, 28 Kasım 2011.

156 Brown Üniversitesi'nin yaptığı araştırmaya göre Irak ve Afganistan savaşlarının toplam maliyeti 3.7 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır.

157 ABD'de 11 Eylül saldırılarını takiben 18 Eylül 2001'de çıkan Askeri Güç Kullanma Yasası, 'Başkan'a 11 Eylül ile bağlantılı kişi, kurum ve örgütlere karşı tüm gerekli gücü kullanma' yetkisini vermiştir. Bu yasa, sonradan ABD'nin gerçekleştirmekle suçlandığı gayrimeşru faaliyetlerin de zemini olarak kabul edilmektedir. Söz konusu yasanın tam metnine http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010918-10.html adresinden ulaşmak mümkündür.

158 New York Times, 28 Kasım 2011.

Jon Alterman'ın, 2005 ve 2011 yılları arasında yaşanan gelişmelerle ilgili yaptığı bir diğer değerlendirme de, iletişim teknolojileriyle ilişkilidir. Alterman, 2005 yılında böyle bir değişimin söz konusu olması için iletişim teknolojilerinin ve ekonomik şartların değişime uygun hale gelmesi gerektiğini savunmuştur. Nitekim, 2010 sonundan başlayarak 2011 yılında devam eden Arap Baharı'nda Twitter, Facebook gibi sosyal medya iletişim mecralarının ne kadar etkili olduğu pek çok kez dile getirilmiştir. Sonuçta, 2011 yılı boyunca Tunus'ta, Mısır'da ve Libya'da halk hareketleri ve NATO müdahalesi neticesinde yönetim değişiklikleri yaşanmıştır. 2005 yılında el Cezire Arapça'nın Arap Baharı'nda ne kadar etkili olduğu bilinmektedir. 2011 yılında da benzer şekilde tüm dünyanın gözü halk hareketlerinin merkezlerinden yaptığı sürekli canlı yayınlar nedeniyle el Cezire İngilizce'ye çevrilmiştir. Hatta, el Cezire İngilizce Arap Baharı'nın kilit ateşleyicilerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Her ne kadar el Cezire'nin bağımsız bir editoryal kadrosu olduğu dile getirilse de, Katar hükümetinin kanal üzerinde aktif bir etkisi olduğuna ilişkin somut konuşmalar ABD Büyükelçiliği kayıtlarına da girmiştir. Wikileaks üzerinden ortaya çıkan kayıtlara göre, 2010 yılında Katar Başbakanı Hamed bin Casim es-Tani Mısır'ın o dönemki Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ile yaptığı görüşmeyi şöyle anlatmıştır:

"Katar olarak Mısır'ın içinde bulunduğu duruma ve halkına üzülüyoruz. Mübarek bana 'Mısır'ın sorununun kaynağı el Cezire'nin yaptığı yayınlardır' dedi. Ben de ona Filistin meselesinin çözümü için anlaşmaya varmaları halinde el Cezire'nin söz konusu yayınlarını 1 yıl için durdurabileceğimi söyledim. Mübarek bir yanıt vermedi."[159]

Sadece Mısır değil, Libya da el Cezire'nin göz önünde olduğu Arap Baharı ülkelerinden biri olmuştur. Libya'da Katar'ın da askeri müdahalenin taraflarından biri olduğunu göz önünde bulundurarak el Cezire İngilizce'nin etkin rolü dikkate alınmalıdır. 2013 yılına gelindiğinde halen devam eden Suriye krizinde de el Cezire'nin etkinliği tartışmalara neden olmaktadır. Suriye'deki gelişmeleri takip eden Beyrut bürosundan beş gazetecinin Suriye ve Libya'da gerçekleri çarpıtmaları istendiği için

---

[159] http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=10DOHA71&q=iraq%20jazeera

istifa etmeleri kanalı bir kez daha gündeme taşımıştır. İstifa edenlerden biri olan yapımcı Ahmed Musa, "Suriye ve Libya ile ilgili gerçekmiş gibi verilenler, el Cezire'deki editörlerin kendi fikirleri, gerçekler montaj yoluyla gizleniyor"[160] demiştir. İstifa eden bir diğer isim Ebu Salih de, Humus'ta küçük bir çocuktan ağır yaralı gibi davranmasının istendiğini, muhaliflerin öldürdüğü sivillerin görüntülerinin askerler tarafından yapılan katliam gibi sunulmaya çalışıldığını ifade etmiştir.[161] Bu durumu aslında 11 Eylül saldırılarında ve ertesinde, Irak Savaşı'nın başlangıcında el Cezire kurumunun sürdürdüğü yayın politikalarında 2005 yılında başlayan değişikliğin vücut bulması olarak değerlendirmek mümkündür. el Cezire'nin bu tarihten itibaren yavaş yavaş ehlilleştiğini, Arap Baharı'nda askeri olarak da yer alan Katar'ın dış politikasıyla birebir uyumlu yayınlar yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, Irak Savaşı'nda ABD yönetimi tarafından çok eleştirilen el Cezire'nin savaş süresindeki yayınlarını incelerken de tekrar ve daha detaylı incelenecektir.

b. İzleyici profili

el Cezire İngilizce'nin izleyici hedefi İngilizce bilen tüm dünya vatandaşları olarak belirlenmiştir. Yayına girdiği ilk haftada uydu anlaşmaları ve abonelikler vesilesiyle 80 milyon hanede ulaşılabilir olan el Cezire İngilizce, kendisine rakip olarak küresel oyuncular olan ABD'li CNN International ve İngiliz BBC World'ü belirlemiştir. Başlangıçta koyduğu izleyici sayısı hedefini, kardeş kuruluşu el Cezire Arapça'nın uluslararası arenada elde ettiği başarıdan da hareketle, kısa sürede ikiye katlayan el Cezire İngilizce, bir tek ABD ve Avustralya pazarlarında istediği etkinliğe ulaşamamıştır. Bunun nedeni, izleyicilerin ilgisizliğinden ziyade altyapı olanaklarında önlerine çıkan engeller olmuştur. ABD'de el Cezire İngilizce, düşman olarak algılanmış, uydu yayını sağlayan neredeyse hiçbir sunucudan kalıcı hizmet almayı başaramamıştır.[162] Kablolu yayın hizmeti sağlayan şirketlerin sözcüleri, bu durumun resmi nedeni olarak kanalın ABD'de hitap edeceği bir kitle bulunmamasını göstermişlerdir, ancak Arapça el Cezire'nin 'Batı karşıtı' ve 'el Kaide yanlısı' olarak algılanmasının bu kararda etkili olduğu da tartışılmazdır. el Cezire'nin Genel Direktörü

[160] Reuters, 5 Nisan 2012.
[161] Reuters, 5 Nisan 2012.
[162] Powers, a.g.e, s. 171.

Nigel Parsons, bu durumu "Uydu yayınlarını sağlayan kablo şirketleri 'ABD'li izleyiciler sizin sunduğunuz haberler ve güncel konularla ilgilenmiyor' dese de aslına bakarsanız kanalın Arapça kardeşinin muhalif tavrı bu sonuca yol açtı"[163] sözleriyle dile getirmektedir. Buna karşın, el Cezire İngilizce yayına başladıktan 1 yıl sonraki verilere göre internet üzerinden kanalı takip edenlerin %60'ı ABD'de yaşayanlardan oluşmaktadır.[164] Bu durum da, ABD'de el Cezire'ye karşı bir ilgi ve takip etme eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır.

el Cezire İngilizce kanalı yaklaşık 6 yıldır yayın yapan bir kanal olduğu için, izleyicilerin profilini ortaya koyma amacını taşıyan çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Aşağıda, bu konuyla ilgili olarak yapılmış bazı çalışmaların öne çıkan sonuçları incelenecektir. Ancak, bu araştırma sonuçlarına geçmeden önce, önceki bölümlerde anlatıldığı üzere el Cezire Arapça kanalı ile el Cezire İngilizce kanallarının birbirleriyle uyumlu amaçlar ve yayın politikalarıyla kurulduğunu belirtmek yararlı olacaktır. Her ne kadar hitap ettiği coğrafya açısından farklı olsa da (ve buna bağlı olarak yayın politikalarında birbirlerinden farklı özellikler gösterebilse de) ana hatlarıyla iki kanalın benzer özellikler taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ortak özellikleri, 'sessizlerin sesi olmak' ve 'Güney ya da Doğu'ya ilişkin bilgiyi Kuzey ya da Batı üzerinden değil, haberlerin oluştuğu yerden/sahadan edinme ilkesi' olarak özetlenebilmektedir. Dolayısıyla el Cezire kanalının izleyici profilini ortaya koyan çalışmaların (kısıtlı da olsa) aynı zamanda el Cezire İngilizce kanalını izleyenlerin profiliyle benzer özellikler taşıdığını varsaymak mümkündür. Ancak yine de, el Cezire İngilizce kanalını izleyenlerin profilini daha iyi anlamak ve Arapça kardeşiyle aradaki nüansları inceleyebilmek adına bazı çalışmalara göz atmak yararlı olacaktır. Bunlardan bir tanesi, Muhammed el Nawawy ve Shawn Powers tarafından yapılmış olanıdır.[165] Bu araştırmanın ana sonucu, el Cezire İngilizce kanalını daha uzun süre seyredenlerin daha az 'dogmatik' oldukları yönündedir. Dogmatizm, gerçeğe dair inanç ve inançsızlıklar konusunda bilişsel öğrenme sürecinde göreli olarak daha kapalı olma olarak

[163] Guardian, 8 Kasım 2005.
[164] Financial Times, 19 Nisan 2008.
[165] el Nawawy, Powers, a.g.m, ss. 245-263.

tanımlanmaktadır.[166] Dogmatizm, tanım gereği farklı düşünce sistemlerine/tanımlamalara açık olmama ve hatta onlara hoşgörü göstermeme, onları yadsıma eğilimini meydana getirmektedir. Nitekim, araştırmada katılımcılara dogmatizme yatkınlıklarını ölçmek için okunan cümlelere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu sorulardan bazıları, "Çoğu zaman bir işin tek bir yapılma biçimi vardır", "Kendimi açık görüşlü biri olarak tanımlarım", "Farklı düşünme biçimlerinin oluşması desteklenmelidir" şeklindedir. Dogmatizm ile çatışma durumlarında karşı karşıya gelme ve yüzleşme arasında da pozitif bir korelasyon olduğu unutulmamalıdır.[167] Yani dogmatizme meyilli kişiler daha çok çatışmaya meyil göstermektedirler.

Bu noktalar göz önüne alınarak el Nawawy ve Powers'ın araştırması incelendiğinde, el Cezire İngilizce izleyenlerin uzun dönemde daha az dogmatik olma eğilimi gösterdikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumun gerekçesini el Cezire'nin siyasi analisti Marwan Bashara, "İzleyici farklı ülkelerden de olsa benzer hikayeler görünce, Mozambik'te de Zimbabwe'de de benzer sorunlarla karşılaşıldığını, dünyada geleneksel güç merkezleri dışında birçok ülke olduğunu görüyor. Merkezde olmayan, çevresel ülkelerdeki insanlar böylece birbirleriyle empati kurabiliyorlar. Bizim uluslararası olmamız uydu kanalı olmamızdan değil, bu anlayışla sınırları kaldırıp ortak bir dil yaratabilmemizden kaynaklanıyor. Bu da, daha anlayışlı bir izleyici profili demek"[168] şeklinde dile getirmektedir.

Bashara'nın sözlerine ve araştırmanın bulgularına yapılabilecek eleştirinin, el Cezire İngilizce seyircilerinin hali hazırda Güney ile empati kurmaya yatkın olmaları ve kendilerini görüş olarak dışlanmış hisseden kitlelerin bu mecra üzerinden birbirleriyle empati içerisine girdikleri tespitinden hareketle yapılması mümkündür. Dolayısıyla burada el Cezire İngilizce'nin Doğu ve Batı ya da Kuzey ve Güney arasında bir kültürlerarası köprü işlevi görmekten ziyade, farklı ülkelerden ve coğrafyalardan benzer kitlelerin birbirleriyle iletişim kurabildiği bir mecra olarak işlev gördüğü sonucuna

[166] SJ Ball-Rokeach, 'A Theory of Media Power and a Theory of Media Use: Different Stories, Questions, and Ways of Thinking', **Mass Communication &Society,** Vol.1, 1998, ss. 5–40.
[167] Sachiyo Shearman, Timothy Levine, 'Dogmatism Updated: A Scale Revision and Validation', **Communication Quarterly,** 2006, ss. 275-291.
[168] el Nawawy, Powers, a.g.m, ss. 245-263.

varılabilmektedir. Bu çekince ne kadar önemli olursa olsun el Cezire İngilizce izleyicilerinin daha az dogmatik olma eğilimi gösterdiği bulgusu yine de küçümsenecek ya da yok sayılacak bir bulgu değildir. Nitekim el Nawawy ve Powers, el Cezire İngilizce izlemek ile daha hoşgörülü olmak arasında doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi olduğu sonucunun çıkarılmaması gerektiğini vurgulasalar da kanalı izleyenlerin olaylara karşı düşünce kalıplarını daha esnek tutma eğilimi gösterdiklerinin altını çizmişlerdir.

Bu bulgudan hareketle çok önemli bir tartışmaya geçmek mümkün ve gereklidir. Bu da, izleyicilerin zaten kanal seyircisi olmadan da belirli özelliklere sahip mi olduğu, yoksa bu özelliklerin el Cezire izleyicisi olmakla mı oluştuğu sorunsalıdır. Bu bağlamda, izleyiciler üzerinde yapılmış araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de, izleyicilerin genelde kendi düşüncelerini destekleyecek şekilde yayın yapan kanalları izleme eğiliminde olmalarıdır. Bir başka deyişle, medya, izleyicilerinin fikirlerini değiştirmek değil, sağlamlaştırma /derinleştirme işlevi görmüştür. Bu da konuyla ilgili, "medyanın evrensel ya da her kesimden izleyiciler tarafından değil, kendi hitap ettiği kitleler tarafından izlendiği"[169] argümanını destekler niteliktedir. O halde, el Cezire İngilizce izleyicilerinin zaten el Cezire İngilizce'nin seslerini duyurma iddiasında olduğu kitlelerle iletişime açık olan kesimlerden oluştuğu, dolayısıyla bu kesimlerin empati seviyelerinin yükseldiği, ancak 'Güney'e negatif yaklaşma eğiliminde olan kesimlere ise ulaşmakta yetersiz kalabildiği sonucunu çıkarmak doğru olacaktır. Yani, özellikle savaş dönemlerinde çok önemli bir işlev ve iddia olan kültürler arası köprü olma idealinde daha yola çıkarken bir handikap olduğunu söylemek mümkündür. Hafez'ın kendi cümleleriyle "kitleleri hedef alan medya kanalları evrensel bir sistemi amaç belirlemekten ziyade, içinde bulundukları ulusal çıkar ve stereotipleri yeniden üretmek fonksiyonunu görürler. Hatta, medyanın siyasete etkisi sınırlı kalabilmektedir, özellikle de ulusal çıkarlara dokunan uluslararası çatışmalar söz konusu olduğunda bu durum daha da belirgin hale gelmektedir."[170]

---

[169] Kai Hafez, **The Myth of Media Globalization,** Cambridge: Polity, 2007, s. 25.
[170] Kai Hafez, "The West and Islam in the Mass Media: Cornerstones for a New International Culture of Communication in the 21st Century", **Center for European Integration Studies Discussion Paper,** 2000.

BÖLÜM 2: EL CEZİRE'NİN IRAK SAVAŞI'NA İLİŞKİN YAYINLARININ İNCELENMESİ

A- Irak Savaşı

1. Savaşı hazırlayan konjonktür

a- 11 Eylül saldırıları

Tarihe 11 Eylül saldırıları olarak geçen saldırı 11 Eylül 2001'de ABD'nin kalbi olarak kabul edilen New York'un can damarı Dünya Ticaret Merkezi başta olmak üzere üç noktaya gerçekleştirilen saldırılardır. 11 Eylül 2001 tarihinde saat 08.46'da bir yolcu uçağı Dünya Ticaret Merkezi'nin iki kulesinden birine, saat 09.03'te de bir diğer uçak ikinci kuleye çarpmıştır. 50.000 kişinin çalıştığı iki kule de, çarpışmalar gerçekleştikten yaklaşık 90 dakika sonra yerle bir olmuştur. Aynı sabah saat 09.37'de üçüncü bir uçak Pentagon'a çarpmış, saat 10.03'te de başka bir uçak da Pensilvanya'nın güneyine düşmüştür. Yolcular tarafından müdahale edilen sonuncu uçağın hedefinin Beyaz Saray olduğu belirlenmiştir. 11 Eylül saldırıları nedeniyle Dünya Ticaret Merkezi'nde 2.600 kişi ve Pentagon'da 125 kişinin yanı sıra uçaklarda bulunan 256 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu sayı, ABD siyasi tarihinde ve toplumsal hafızasında 'en büyük kayıp' olarak geçen Pearl Harbor'da hayatını kaybedenlerin sayısından fazladır.

Saldırılardan yaklaşık 1.5 yıl sonra 27 Kasım 2002'de tam adı 'National Commission on Terrorist Attacks upon the United States' olan, ancak daha çok 11 Eylül Komisyonu olarak bilinen komisyon kurulmuştur. 5 Demokrat ve 5 Cumhuriyetçi'den oluşan, Cumhuriyetçi Thomas Kean'in başkanlık yaptığı komisyonun amacı, 11 Eylül saldırısıyla sonuçlanan süreci ve sorumluları ele alan bir rapor hazırlamak olarak belirlenmiştir.[171] Komisyona bu görevi, siyasi yöneticiler, yani dönemin ABD Başkanı

[171] Komisyonun başkanlığına ilk önce eski ABD Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger getirilmiş, ancak başkan olabilmesi için danışmanlık verdiği müşterilerinin kimliklerini açıklaması gerektiği için Kissinger başkanlıktan çekilmiştir.

George W. Bush ve Ulusal Kongre vermiştir. Toplamda 5.000'e yakın kişiyle yapılan mülakatların da içinde bulunduğu rapor 22 Temmuz 2004 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır.[172] Rapora göre, Afganistan içlerinde yaşayan radikal İslamcılar adına 19 genç Arap bu saldırıları gerçekleştirmiştir. Bunlardan bazıları 1 yıldan fazla süre ABD'de ikamet etmişler ve uyum sağlamış gibi görünen bir sosyal hayatın içine girmişlerdir. Saldırganlardan dört tanesi pilotluk eğitimi almışlardır. Pek çoğu akıcı şekilde İngilizce konuşan saldırganlar, 4'erli veya 5'erli gruplar halinde yanlarında sadece küçük bıçaklar, biber gazı ve minik kesiciler bulundurarak dört uçağı kaçırmışlardır. Raporda, saldırıları planlayanların başında el Kaide örgütünün lideri Usame bin Ladin'in olduğu belirtilmiştir.[173]

Raporun vardığı en önemli sonuçlardan bir tanesi, 11 Eylül saldırılarının ABD için bir şok olduğu, ancak beklenmedik bir sürpriz olmadığı yönündedir. Bir başka deyişle, işaretlerin iyi okunması halinde bu saldırının geldiğinin ipuçlarını görmek mümkündür. Buna göre, radikal İslamcılar önceki yıllarda ABD'lileri hedef aldıklarını ifade eden pek çok uyarıyı açıkça dile getirmişlerdir.

Saldırıların ana planlayıcısı olarak kabul edilen Usame bin Ladin, 1997 yılına kadar terörizmi finanse eden kişilerden biri olarak görülmüş, ancak terörist bir lider olarak algılanmamıştır. Fakat ilerleyen yıllarda Usame bin Ladin'in faaliyetleri yoğunlaşmış, Şubat 1998'de bin Ladin ABD'nin İslam'ın kutsal yerlerini işgali ve Müslümanlara karşı saldırganlığı nedeniyle her Müslümanın öldürebildiği kadar ABD'liyi öldürmesinin Allah'ın emri olduğuna dair bir fetva yayınlamış, bu da bin Ladin algısını değiştirmiştir.[174] İşte bu konjonktürde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, ABD ve dünya tarihini derinden sarsan ve sonuçları bakımından da tüm dünyayı etkileyen bir saldırı olarak tarihe geçmiştir.

---

[172] Kamuoyunun dikkatine sunulan ve bu nedenle internette de yayınlanan raporun tam içeriğine www.911commission.gov/report/911Report.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.

[173] el Kaide, 1988 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında işgale karşı koymak amacıyla kurulmuştur. el Kaide Soğuk Savaş'ın sonlarına gelinen bu dönemde ABD tarafından desteklenmiş, ancak ilerleyen yıllarda örgüt ABD'ye karşıt bir konuma gelmiştir.

[174] Fetvanın tam metnine http://www.pbs.org/newshour/updates/military/jan-june98/fatwa_1998.html adresinden ulaşmak mümkündür.

b- 2001-2003 arası

11 Eylül saldırılarından 2003'te başlayan Irak Savaşı'na kadar geçen dönemi anlatmadan önce, uluslararası ilişkiler bağlamında dünyanın genel tablosunu ve bunun içerisinde ABD ve Irak ilişkilerini kısaca ele almak yararlı olacaktır. Bilindiği üzere Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası ilişkilerde ABD'nin geleneksel düşmanı olan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak ABD dünya siyasetinde tek hegemon güç olarak kalmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren süregelen Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu dünya düzeni sona ermiş, ABD'nin karşısındaki yeni gücün tam belirlenemediği bir dönem yaşanmaya başlanmıştır.

Bu noktada ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında 2003 yılına gelene kadar olan döneminde dış siyasetinin dinamiklerini ortaya koymak ve analiz etmek gerekmektedir. Bu analiz için de öncelikle George W. Bush ile iktidara da geldiği kabul edilen yeni muhafazakarlığı ele almak doğru olacaktır. Fikir olarak köklerinin oluşumu 1960'ların sonuna denk gelen yeni muhafazakarlık 1960'larda yaşanan öğrenci hareketleri ve sosyo-kültürel değişime tepki olarak doğmuştur. Aralarında gazeteci yazar Irving Kristol'ın da yer aldığı New York merkezli entellektüellerin liberalizmi eleştirmeleriyle tohumları atılan yeni muhafakarlık, liberalizmi insan ve siyaset ile ilgili temel varsayımlarının yanlış olmasından dolayı daha başlangıçtan yanlış yapan bir ideoloji olarak nitelemektedir.[175] Kristol bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

"Liberaller hatalıydı ve hala hatalılar, hataları zaten liberal olmalarından kaynaklanıyor. Liberaller insanlık ve siyaset gerçeğine kör olan bir mitolojinin peşindeler. İnsan doğası gereği kötüye meyillidir. Sosyalizm çöküştedir, çözüm ise rölativizm sorununu toptan çözecek seküler olmayan bir demokrasidir."[176]

Kristol'a göre, uluslararası ilişkilerde vatanseverlik fikrinin güçlendirilmesi, uluslararası yönetişim türü denemelerden sakınılması ve dost ile düşman ülkelerin net bir şekilde ortaya konulması temelleri üzerine kurulmalıdır.[177]

---

[175] Douglas Murray**, Neoconservatism: Why we need it,** Londra: Social Affairs Unit, 2005, s. 45.
[176] Irving Kristol, **Neoconservatism: Autobiography of an Idea,** New York: Ivan R Dee, 1999, s. 486.
[177] Irving Kristol, "The Neoconservative Persuasion", **The Weekly Standard,** Vol. 47, 2008, s. 2.

Bu temelden hareketle, yeni muhafazakarlık gücün muhafaza edilmesindense kullanılmasını öneren bir anlayıştır. Nitekim uluslararası ilişkilere bakış da ABD'nin herkesin iyiliği için gücü muhafaza etmesi değil, ABD'nin herkesin iyiliği için gücü gerektiği noktalarda kullanılması yönündedir. Yine yeni muhafazakarlığın etkilendiği fikirlerden biri de istisnacılık (exceptionalism) fikridir. Buna göre, ABD'nin tarihte tek ve özel bir yere sahip olduğu, tüm insanlık için ulvi bir misyonu olan üstün bir ulus olduğu kabul edilmektedir.[178]

Yeni muhafazakarlığın somut anlamda ABD'nin dış siyasetinde ne zaman görülmeye başlandığına dair farklı görüşler mevcuttur, örneğin Francis Fukayama'ya göre Soğuk Savaş'ın bitiminden de önce, Jimmy Carter'ın başkanlıktaki son dönemleri ile Ronald Reagan'ın başkanlık dönemlerinden itibaren yeni muhafazakarlığın izlerini görmek mümkündür.[179] Özellikle 1972 seçimlerinin yeni muhafazakarlığın bir anlamda kendine yükselecek alan aradığı ve test edildiği bir seçim süreci olduğunu söylemek mümkündür. Bu seçimlerde anti-komünizm temelinde yükselen ahlaken üstün bir demokrasi fikrinin yanı sıra, yeni muhafazakarlar, misyoner bir istisnacılığı da ön plana çıkarmışlar, Soğuk Savaş'ın ancak Amerikan değerlerinin güç kullanımı yoluyla yaygınlaştırılmasıyla kazanılacağını vurgulamışlardır.[180] Yeni muhafazakarlar, daha yola çıkarken Amerikan değerlerinin evrensel değerler olduğunu kabul ettiği için, Amerikan değerlerinin yaygınlaşmasının da sadece ABD için değil, tüm dünya için de yararlı olacağını, ABD'nin güvenliğinin de tüm dünyanın güvenliği için gerekli olduğu görüşünü kabul etmektedirler.[181]

Yeni muhafazakarlığın ABD dış siyasetinde en net şekilde görüldüğü dönem ise George W. Bush'un terör ile savaşı başlattığı dönemdir. Yeni muhafazakarlık yumuşak gücün[182] varlığını yadsımamakla birlikte, dünyanın başıboş kalmasındansa

---

[178] John Fousek, **To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold World,** Carolina: University of North Carolina, 2000, s. 21.
[179] Francis Fukuyama, **After the Neocons: America at the Crossroads,** Londra: Profile, 2006, s. 45.
[180] Fousek, a.g.e, s. 23.
[181] Trevor McCrisken, American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy Since 1974, Houndmills: Palgrave, 2004, s. 11.
[182] Harvard Üniversitesi'nden Joseph Nye tarafından ilk olarak 1990 yılında yazılmış olan *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* adlı kitapta ortaya atılan 'yumuşak güç' kavramı, uluslararası ilişkilerde amaca ulaşmak için askeri kuvvet kullanmaktan ziyade sosyal ve kültürel etkileşimle istenilen

hemen harekete geçilip güvenliğin sağlanması için gerekenin yapılmasını doğru bulmaktadır.[183] Nitekim yeni muhafazakarlara göre 11 Eylül saldırılarını takiben yapılması gereken de budur. Fukuyama, yeni muhafazakarlığın daha önce de değinilen ahlaki motivasyonunu, yani 'herkesin iyiliği için' argümanını ise 2006'da yazdığı kitapla, en azından Ortadoğu coğrafyası, için bir kenara koymuştur. Ona göre, ABD Ortadoğu'da daha önceki eylemlerinin yarattığı etkiler nedeniyle 'ahlaki amaca hizmet etmek' argümanını kabul ettirmekte ve uygulamakta başarılı olamamaktadır, bu nedenle ahlaki motivasyon argümanının kullanılması anlamsızlaşmıştır.[184] 2001-2005 yılları arasında ABD Dışişleri Bakanlığı yapan ve dönemin ABD Savunma Bakanı Yardımcısı yeni muhafazakar Paul Wolfowitz gibi baskın siyasilerinin yanında 'güvercin' olarak nitelendirilen Colin Powell dahi, önceki ABD Başkanı Bill Clinton dönemini şu sözlerle eleştirmiştir:

"ABD, Clinton döneminde belki de tarihte bir kere rastlanabilecek bir şansı geri teperek dünyada rakipsiz kaldığı bir dönemde gücünü küresel liderliğe çevirmekte başarısız kalmıştır. Bill Clinton'ın dış siyaseti uygulayışı, üzülerek söylemeliyim ki, adeta kahve içerek yapılan sohbetler bütünü olmuştur."[185]

George W. Bush'un siyasi anlayışını yakından etkileyen yeni muhafazakarların ülkenin dış politikası üzerinde etkili olacağının ilk işaretleri 1 Haziran 2002'deki West Point konuşmasında ortaya çıkmıştır:

"Geride bıraktığımız yüzyılın son yarısında ABD savunması Soğuk Savaş'ın caydırma ve çevreleme doktrinleri üzerine kurulmuştur. Ancak ortaya çıkan yeni tehditler yeni çözümleri de zorunlu kılmaktadır. Caydırma politikasının, karanlık terörist ağlar karşısında hiçbir anlamı kalmamıştır. Çevrelemenin uygulanması ise kitle imha silahlarına sahip dengesiz diktatörlerle karşı karşıya kalındığında mümkün değildir. ABD'yi ve ABD'nin dostlarını sadece en iyisinin olacağını umarak

---

sonuca varmak olarak ifade edilmektedir. Nye, 2004 yılında yumuşak güç kavramını *Soft Power: The Means to Success in World Politics* adlı kitabında daha kapsamlı hale getirmiştir.
[183] Fukuyama, a.g.e, s. 63.
[184] Fukuyama, a.g.e, s. 187.
[185] Zbigniew Brzezinski, **Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower,** New York: Basic Books, 20007, s. 87.

koruyamayız. Terörle savaş, savunmayla kazanılamaz, düşmana karşı harekete geçmeliyiz."[186]

Bush'un yukarıdaki sözlerinde yeni muhafakarların salık verdiği harekete geçme, gücü muhafaza etmek değil, kullanma ve güvenliği korumak için aktif olma önerilerinin izlerini açıkça görmek mümkündür. Yeni muhafazakarlığın bir diğer izini de konuşma metinlerindeki ahlaki motivasyon vurgusundan anlamak mümkündür. Bush'un konuşmalarında sadece ABD'nin değil, dünyanın iyiliği için de terörle mücadele edeceği vurgusu da yine yeni muhafazakarlığın etkisini ortaya koymaktadır.

Bu tez konusu itibariyle Ortadoğu'nun temel unsurlarından biri olan İslam'ın da nasıl algılandığına kısaca göz atmak yararlı olacaktır. Yeni muhafazakarlığın İslam'a ve İslam dünyasına bakışını anlamak için de Bernard Lewis'ı incelemek kaçınılmazdır. Yeni muhafazakarların hem entellektüel hem de aktif dış siyaseti oluşturmak anlamında başvurduğu isimlerden biri olan Lewis'e göre, Ortadoğu'daki statüko emperyal bir bölüşmenin eseri olduğu için bölgede istikrarsızlık kaçınılmazdır.[187] Bu nedenle oluşan çatışmaları çözmek için bölgede iki öncelikten birinin seçilmesinin gerektiğini dile getiren Lewis, bu seçimin İslam ve demokrasi arasında olacağını belirtmiştir.[188] Lewis'a göre, İslam ve Şeriat hukuku liberal demokrasiyle çelişmektedir ve birbirleriyle uyumlu hale getirilemez niteliktedir. Bu nedenle bu iki değer arasında çatışma yaşanması kaçınılmazdır. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikalarının bölgedeki statükonun korunmasına yönelik olduğunu belirten Lewis, bu duruşu eleştirmiş; ABD için saatli bomba niteliğindeki çatışmaların önlenmesi için statükonun korunması değil, rejim değişikliklerinin desteklenmesi gerektiğini savunmuştur.

Gerçekten de özellikle 1980'ler ve 1990'lar boyunca yaşanan krizlere bakıldığında, ABD'nin Ortadoğu'da genel olarak rejim değişikliğine yönelik herhangi bir önceliğinin olmadığı göze çarpmaktadır. İran-Irak Savaşı boyunca ABD yaptırımlar uygulamış ya da çevreleme politikası gütmüş olsa da, her iki ülkede de bir rejim

---

[186] Konuşmanın tam metnine http://www.nytimes.com/2002/06/01/international/02PTEX-WEB.html?pagewanted=all adresinden ulaşmak mümkündür.
[187] Bernard Lewis, **From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East,** Londra: Weidenfeld and Nicolson, 2004, s. 417.
[188] İbid, s. 423.

değişikliğine yönelik tavır belirlememiştir. Benzer şekilde, Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında, ABD müdahil olmuş, ancak sınırların yeniden eski haline dönmesi sonucunda Irak'ta muhtemelen başarılı olabileceği bir rejim değişikliğini zorlamadan, süreçten çekilmiştir. Yani, statükonun korunması yönünde tercih kullanılmıştır.

Bütün bu dış politika tercihlerinden farklı olarak, yeni muhafazakarlığın ABD üzerindeki etkisini 11 Eylül saldırıları ertesinde daha net bir şekilde görmek mümkündür. George W. Bush, Saddam rejiminin devrilmesinin önemine konuşmalarında defalarca değinmiştir. 2001-2009 yılları arasında ABD Başkan Yardımcısı olarak görev yapan Dick Cheney'nin İslam ve Ortadoğu çalışmalarına ilgi duyduğu, bu konuda sık sık Bernard Lewis ve Fuad Acemi gibi "dünyanın gözünde ABD'nin gücünün yeniden tesis edilmesi için Saddam rejiminin devrilmesi"nin[189] gerektiğini savunan isimlerle bir araya gelerek görüş alışverişinde bulunduğu da bilinmektedir.

Son olarak, yeni muhafazakarlık ile İsrail'in ilişkisine dair yapılan tartışmalara da kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Irak Savaşı'na neden olan ana etkenlerden birinin İsrail lobisi olduğunu savunanlar mevcuttur. Bu görüşe göre, İsrail bölgedeki nadir demokrasilerden bir tanesi olduğu için, etrafındaki demokratik olmayan rejimlerin sürekli tehdidi altındadır, Irak'ta gerçekleşecek bir rejim değişikliği ve demokratikleşme bölgedeki diğer ülkeler için de bir domino efekti oluşturacak ve İsrail demokratik bir bölgede, kendisini daha az tehdit altında hissederek yaşayabilecektir.[190]

Yukarıda yeni muhafazakarlık çerçevesinde anlatılan siyasi iklime ek olarak, ekonomik konjonktürün de 11 Eylül ile başlayıp savaş ile devam eden sürecin zeminini hazırladığı da bir gerçektir. Irak Savaşı'nın en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilen olgulardan bir tanesi petrodolardır.[191] 1973 yılında yaşanan petrol krizinin

---

[189] Ivo H. Daalder, James Lindsay, **America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy,** Washington: Brookings Institution Press, 2003, s. 147.

[190] John Mearsheimer, "**Hans Morgenthau and the Iraq War: Realism Versus Neo-conservatism",** Londra: OpenDemocracy, 2007, s. 45.

[191] Mayıs 1973'te dolar hızla değer kaybedince, dünyanın önde gelen 84 finans ve ekonomi lideri İsveç'te buluşarak Bilderberg Toplantıları olarak bilinen toplantılardan birini gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda OPEC gelirlerinin 1973 krizinde 4'e katlanan fiyatlar ile birlikte katlanmasının etkileri ele alınmıştır. Burada amaç, petrol gelirlerinin düşürülmesi değil, piyasaya sunulan kat kat fazla dolarların etkilerini kontrol altına almaktır. Henry Kissinger daha sonra bu toplantının amacını 'petrodolar sisteminin

ardından varlığını derinleştiren ve sağlamlaştıran petrodolar sisteminin geçerliliği 1990'lara gelindiğinde sarsılmaya başlamıştır.[192] Bu yıllarda Avrupa Birliği'nin güçlenmesi ve özellikle parasal birliğini sağlama anlamında adımlar atması dolara karşı Euro'nun öne çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Bu tehdidin ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesine zemin hazırlayan etkenlerden bir tanesi olduğu dile getirilmektedir.[193] Nitekim, 2000'li yılların başında Euro, dolar yerine tercih edilen para birimi haline gelmeye başlamış, ABD ise artık güçlü dolar politikasını esneterek değer kaybına izin verir hale gelmiştir.[194]

Literatürde 1999 ve sonrası olarak tarif edilen bu yeni ekonomik evrenin iki belirleyici özelliği vardır. Bunlardan bir tanesi enerji kaynaklarının ABD'li askeri güçler tarafından kontrol altında tutulması, bir diğeri de gücün petrodolar sisteminin devamı için kullanılmasıdır.[195] Clark'a göre, petrodoların bu yeni döneminde yaşanan ilk açık çatışma Irak'ta gerçekleşmiştir.[196] Irak'ın petrodolar sistemiyle çatışmasının en açık hali 2000 yılının sonbaharında su yüzüne çıkmıştır. Bu tarihe kadar hiçbir OPEC ülkesi petrodolar anlaşmasına aykırı davranmamıştır. Zaten ekonomik olarak da doların en güçlü para birimi olduğu bir düzende başka bir seçenek aramanın da mantığı bulunmamaktadır. Ancak az önce değinildiği gibi döviz kuru olarak Euro ile rekabet bu geleneği sarsmıştır. Eylül 2000'de ise Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin artık petrol ihracatını Euro ile yapacağını açıklamış, doları ise 'düşman devlet'in para birimi olarak tanımlamıştır.[197] Saddam bu açıklamayı takiben de Fransa'nın en büyük bankalarından BNP Paribas'da Euro hesabı açtırarak kararının ciddiyetini göstermiştir.[198] Bu durum,

---

devamını sağlamak' olarak açıklamıştır. Bu dönemde OPEC ülkeleri Batı ülkelerine petrol satıp dolar kazanmış, ardından bu dolarları ABD ya da İngiliz bankalarına yatırmış, daha sonra da bu petrodolarlar gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere petrol alabilmeleri için borç olarak verilmiştir. 1974 yılında ABD ile Suudi Arabistan arasında varılan anlaşmayla da 'petrodolar' sisteminin devamı imzaya bağlanmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. William Engdahl'ın 'A Century of War: Anglo-American Oil Politics and New World Order'ı ve David Spiro'nun 'The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets.

192 William Engdahl, **"A Century of War: Anglo-American Oil Politics and New World Order"**, Kaliforniya: Progressive Press, 2012, s. 267.

193 William Clark, **Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of Dollar,** Kanada: New Society Publishers, 2005, s. 23.

194 İbid, s. 24.

195 İbid, s. 27.

196 İbid, s 27.

197 Wall Street Journal, 15 Nisan 2003, http://online.wsj.com/article/0,,SB105032550519373700,00.html

198 Wall Street Journal, 15 Nisan 2003, http://online.wsj.com/article/0,,SB105032550519373700,00.html

şüphesiz ABD'nin siyasi önceliklerini belirleyen olmasa da, güçlendiren ve kısmen etkileyen bir durum olmuştur.

Nitekim, siyasi nedenler kadar ekonomik nedenlerin de ABD'nin uluslararası politikalarında etkili olduğu gerçeği, aslında çok daha önceleri en yetkili ağızlar tarafından dile getirilmiştir. ABD dış politikasının mimarı olarak kabul edilen George Kennan, bu durumu şöyle ifade etmiştir.

"Dünyada zenginliğin %50'si bizde, ancak nüfusun yalnızca %6.3'ünü oluşturuyoruz. Bu durumda bir noktada kaçınılmaz bir şekilde kıskançlık ve kızgınlığa maruz kalacağız. Bizim asıl görevimiz gelecek dönemlerde bu eşitsiz durumu devam ettirecek şekilde ilişkilerimizi tasarlamak olacaktır. Bunu yapmak için de, düşlere ve duygusallığa kapılmaya son vermeli, dikkatimizi tamamen ulusal hedeflerimize vermeliyiz. Yaşam standartlarını yükseltmek ya da demokratikleşme gibi muğlak ve gerçekçi olmayan hedeflerden konuşmayı bırakmalı, güç kavramına odaklanmalıyız."[199]

Irak Savaşı'na yol açan ekonomik değişimi analiz etmeyi bitirmeden son bir noktaya daha dikkat çekmek yararlı olacaktır. Bu da, 11 Eylül saldırılarının gerek seçilen hedefler gerek kullanılan dil açısından vurguladığı ekonomik referanslardır. Bilindiği üzere 11 Eylül saldırıları ekonomik simgeler üzerinden gerçekleştirilmiş saldırılardır. Hedef alınan binalarda IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası, New York Borsası, Citigroup merkezi gibi simgesel merkezler yer almaktadır. Saldırıları üstlenen el Kaide örgütünün lideri Usame bin Ladin'in 6 Ekim 2002 tarihli açıklaması da saldırılarda söylem olarak 'ekonomi'nin önemine işaret etmektedir:

"Allah şahidim olsun ki, ABD ister çatışmayı durdursun ister büyütsün, biz de cevap vereceğiz. Allah şahidim olsun ki, İslam'ın gençleri yürekleri korkuyla dolduracak eylemlere hazırlanıyorlar. Hedefleri sizin ekonominizin anahtar sektörleri olacak, ölene kadar saldırganlığınızın, adaletsizliğinizin durması ve iflasınız için savaşacağız."[200]

[199] George Kennan documents, http://diglib.princeton.edu/ead/getEad?eadid=MC076&kw
[200] Chicago Sun-Times, 2 Kasım 2004.

el Kaide örgütü militanları tarafından kaçırılan uçaklar ile gerçekleştirilen saldırılar, Soğuk Savaş'ın bitimiyle 'rafa kalkan' sıcak çatışmaların yeniden canlanmasına neden olmuştur. Ancak bundan daha da önemlisi, bu saldırılar, tek süper güç ABD'nin de ağır yara alabileceği fikri ve görüntüsünü tüm dünyaya canlı yayınla sunmuştur. Bu saldırıları takiben dönemin ABD Başkanı George W. Bush terörle savaşı başlattığını açıklamış ve Irak'ı teröristleri eğitmekle suçlamıştır.[201]

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz de, 14 Eylül 2001'de "Teröristleri yakalamak önemli değil, önemli olan teröristleri destekleyen rejimleri sona erdirmektir"[202] diyerek Irak'taki Saddam Hüseyin rejimine işaret etmiştir. Ancak saldırıları gerçekleştiren el Kaide örgütü ve lideri Usame bin Ladin esas ve birincil hedefler olarak öne çıkmıştır.

11 Eylül 2001'de yaşanan saldırı Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki barışı sağlama ve muhafaza etme stratejisinin geri plana itilmesi olarak değerlendirilmektedir. 11 Eylül'den itibaren kimyasal ve biyolojik silahlar ile nükleer silahların kontrolünü temel alan bir güvenlik yaklaşımı ön plana çıkmıştır.

ABD yönetimi Eylül 2002'de *The National Security Strategy of the United States of America* adıyla milli güvenlik stratejisini yayınlamıştır.[203] Doktrinin en çarpıcı cümlelerinden biri tarihe kısaltılıp kavramlaştırılarak önleyici saldırı olarak geçen "ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır" ifadesidir. Yine bu belgede, "ABD'nin dünyanın her yerinde herhangi bir zamanda ABD çıkarlarına ters düşen ya da düşeceği düşünülen bir ülkeye karşı silahlı güç kullanabileceği" yazmaktadır. Bu ifadelerin anlamı tehdit olarak algılanan hedefleri de vurma hakkına işaret etmektedir. Bu doktrin aynı zamanda, Ortadoğu'ya ilişkin, daha sonra Büyük

---

[201] Tayyar Arı, **Geçmişten günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi,** İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s. 588.
[202] Reuters, 14 Eylül 2001.
[203] Belgenin tam metnine http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_sep2002.pdf adresi üzerinden ulaşılabilir.

Ortadoğu Projesi olarak da sıkça tartışılan planların ipuçlarının da yer aldığı bir doktrin olarak tarihe geçmiştir.[204]

Bu doktrin yayınlanmadan, ancak bu doktrinde yer alan anlayışla Ekim 2001 tarihinde Afganistan'da el Kaide örgütüne karşı operasyon başlatılmıştır. Bu operasyon sürerken de el Kaide için kitle imha silahları ürettiği ve baskı yönetimi gerekçe gösterilerek Saddam rejimi de hedef ilan edilmiştir.[205]

Bilindiği üzere, dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 29 Ocak 2002 tarihinde ortaya attığı 'Şer Üçgeni' tabirine Kuzey Kore, Irak ve İran'ı dahil etmiştir. Nitekim, George W. Bush, Ekim 2002'de "Saddam dönemimizin en zalim yöneticisi ve sahip olduğu kitle imha silahları ile insanlık için büyük bir tehdit oluşturuyor"[206] demiştir. ABD'nin Birleşmiş Milletler'e sunduğu tasarının ardından alınan 1441 sayılı karar ile Irak'ın kitle imha silahlarının tespiti ve imhası için bir süre tanımıştır.[207] 1441 sayılı kararın ana maddeleri şöyledir:[208]

- Irak, işbirliği yapma niyetini 7 gün içinde açıklamalıdır.
- Irak, kitle imha silahlarını 30 gün içinde bildirmelidir.
- Denetçiler, 45 güne kadar görevlerine yeniden başlamalıdır.
- Denetçiler, Irak'a girdikten sonra 60 gün içinde Güvenlik Konseyi'ne rapor sunacaktır.
- Denetçiler, incelemek istedikleri her yere koşulsuz girebilecektir.
- Denetçiler, Iraklı bilim adamlarından, diğer yetkililerden ve ailelerden mülakat için ülkeyi terk etmelerini isteyebilecektir.

---

[204] Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İliskilerinde Irak Sorunu,** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s. 291.
[205] A. Öner Pehlivanoğlu, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2004, ss. 328-329.
[206] İbid, s. 332.
[207] Kayar, a.g.e, s. 334.
[208] İbid, s. 334.

- Denetçiler, inceleyeceği bölgelerde Irak'ın hava ve kara faaliyetlerini askıya alabilir.

- Denetçiler BM güçleri tarafından korunacaktır.

- Irak, yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda ciddi sonuçlara katlanacaktır.

Irak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun bu kararını 14 Kasım 2002'de kabul etmiş, 8 Aralık 2002'de de kitle imha silahlarıyla ilgili ayrıntılı bir rapor Birleşmiş Milletler'e sunulmuştur. 5 Eylül 2002'de ABD ve İngiltere'nin savaş uçakları bir hava harekatı düzenleyerek Irak'ın batısındaki hava savunma ve radar tesislerini imha etmiştir.[209] Bu süreçte ülkede bir yandan denetlemeler de sürerken bir yandan da ABD ve İngiltere, Irak'ın denetçilere zorluk çıkardığından şikayet ederek güç kullanımıyla ilgili Birleşmiş Milletler nezdinde karar çıkarma girişimlerine başlamıştır.[210]

Bu noktada, Bush yönetiminin Irak'taki Saddam muhalifi gruplara ayırdığı kaynaklara da yer vermek yararlı olacaktır. Çünkü, el Cezire yayınlarının çatışma süreci üzerindeki etkileri incelenirken kanalın farklı gruplara karşı izlediği politika anlamında bu 'gruplaşmaları' bilmek göz önünde bulundurmak önem taşımaktadır. ABD, Irak'ta Saddam karşıtı grupları örgütlemede etkin olmuştur. Bu duruma, Bush'un Saddam'a muhalif unsurların örgütlenmesi ve eğitimi konusunda 3 Ekim 2002'de imzaladığı Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifi'ni örnek göstermek mümkündür.[211] Buna göre Londra'da bulunan 500'e yakın Iraklı muhalifin Kasım ayından itibaren 92 milyon dolarlık bir bütçeyle eğitilmesi kararlaştırılmıştır.[212] Aynı politika başka ülkelerdeki Saddam muhalifleriyle ilgili olarak da benimsenmiştir.

Bir yandan muhalif örgütlemeleri devam ederken diğer yandan da ABD Birleşmiş Milletler nezdindeki çalışmalarına devam etmiştir. Birleşmiş Milletler'de yapılan görüşmelerde özellikle Fransa, Rusya ve Çin yeni bir kararın çıkarılmasına karşı

[209] Pehlivanoğlu, a.g.e, 329.
[210] Kayar, a.g.e, s. 335.
[211] http://www.cdi.org/terrorism/iraqaction.cfm
[212] Pehlivanoğlu, a.g.e, s. 332.

çıkmıştır. Bu şartlar altında yeni bir karar aldıramayan ABD ve İngiltere ise 1441 sayılı kararın "Yükümlülüklerin ihlali durumunda Irak ciddi sonuçlara katlanacaktır"[213] hükmünü gerekçe göstererek harekata başlama kararı almıştır.[214] Harekat için, yeni bir karar aldırılamamasına rağmen, Birleşmiş Milletler'in Irak'a tanıdığı sürenin sonu olan 17 Mart tarihi belirlenmiştir. 16 Mart 2003 tarihinde Bush "Yarınki olaylar diplomasinin tarihini belirleyecek" derken, dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair de "12 yıldır silahsızlanmayan Irak için artık karar verilmeli, Irak'taki liderden en çok Irak halkı zarar gördü"[215] ifadelerini kullanmıştır. Bunu takiben 18 Mart 2003'te Saddam Hüseyin'e 48 saat içerisinde Irak'ı terk etmesi için ültimatom verilmiş, ancak Saddam Hüseyin ültimatomu reddetmiş ve düşmanlara karşı savaşacağını açıklamıştır.[216] Bu sırada Birleşmiş Milletler'den de ülkedeki denetçilerine Irak'ı terk etme talimatı gelmiştir.[217]

Bu bölümü bitirmeden önce, 11 Eylül saldırıları ile ilgili ilerleyen tarihlerde hazırlanan raporlara göz atmak yararlı olacaktır. Bunlardan bir tanesi ABD'li siyasilerin 11 Eylül saldırılarına teröristleri eğiterek destek verdiğini ve kitle imha silahları ürettiğini iddia ederek suçladığı Irak ile ilgili olanıdır. Irak ile kitle imha silahlarının uluslararası kamuoyu tarafından dikkatle incelenmesinin hikayesi 1990'lı yıllara dayanmaktadır. 2 Ağustos 1990 tarihinde komşusu Kuveyt'i işgal eden Irak ile ilgili Birleşmiş Milletler çok sayıda karar almıştır. Bunların en önemlilerinden bir tanesi 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı karardır.[218] Bu karara göre, Irak elindeki kitle imha silahlarını ve kitle imha silahları üretecek araçlarını yok etmelidir. Bu bağlamda ülkedeki kimyasal ve biyolojik silahların denetimini ve imhasını sağlamak için de Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) kurulmuştur. Irak, 3 gün içerisinde kararı kabul etmiş ve kitle imha silahları ile ilgili çalışmalarını müfettişlere açacağını açıklamıştır. Ancak ilerleyen süreçte Iraklı yetkililerin müfettişlere zorluk çıkardığı ve incelemelere engel olduğu gerekçesiyle Birleşmiş Milletler 715 sayılı yeni bir karar

---

[213] Kararın tam metnine http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.
[214] Hürriyet, 16 Mart 2003.
[215] Hürriyet, 17 Mart 2003.
[216] Milliyet, 19 Mart 2003.
[217] Milliyet, 19 Mart 2003.
[218] Kararın tam metnine http://www.un.org/Docs/scres/1991/scres91.htm adresinden ulaşmak mümkündür.

daha çıkarmıştır. Buna göre, Irak koşulsuz olarak müfettişlerin ve UNSCOM tarafından görevlendirilen kişilerin çalışmalarına izin vermek zorundadır. Mayıs 1992'de Irak savunma amaçlı biyolojik silah programları yürüttüğünü kabul etmiş, birkaç hafta içerisinde de UNSCOM söz konusu programların imha edilmesi için işlemlere başlamıştır. Ancak bundan sonra da süreç hep incelemeler, itirazlar ve engellemeler olarak devam etmiştir. UNSCOM'un 1994 yılında Irak'taki bilinen kimyasal silahları ve bunların üretim tesislerini yok ettiğini açıklamasına rağmen, yeni üretim tesisleri yapıldığı endişeleriyle ülkedeki denetlemeler devam etmiştir. BM'nin Haziran 1997 tarihli 1115 sayılı kararıyla Irak bir kez daha kitle imha silahlarına dair önceki kararlara uymaya çağrılmıştır.[219] Ancak aynı yılın sonunda çalışmaların engellendiği gerekçe gösterilerek UNSCOM çalışanlarının büyük çoğunluğu ülkeden çekilmiştir. Aynı dönemde Irak'ın BM'nin uyguladığı petrol ambargosunu kaldırmasını istemesiyle artan gerginlik de Irak ile denetçilerin arasındaki bağların iyice kopmasına yol açmıştır. Nitekim 16-19 Aralık 1998 tarihleri arasında ABD ve İngiltere Irak'ın kitle imha silahlarını yok etmek amacıyla Çöl Tilkisi Operasyonu (Desert Fox Operation) adıyla hava bombardımanları düzenlemiştir. ABD Savunma Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde operasyonun amacı "Irak'ın kitle imha silahları üretmesini, bulundurmasını ya da temin etmesini sağlayabilecek hedeflerin vurulması"[220] olarak açıklanmıştır. Yaklaşık 1 yıl sonra 17 Aralık 1999 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 1284 numaralı kararı alarak UNSCOM yerine BM İzleme, Değerlendirme ve Denetleme Komisyonu'nu (UNMOVIC) kurmuş ve başına İsveçli Hans Blix'i getirmiştir.[221] Hans Blix kariyerinin tarihi itibariyle de dikkate değer bir kişidir. Uluslararası hukuk eğitimi alan ve 1962-1978 yılları arasında devam eden Uluslararası Silahsızlanma konferanslarında İsveç'i temsilen yer alan Hans Blix, bu görevinin ardından 1978-1979 yılları arasında İsveç Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüş, 1980 yılında da Irak'ta bulunan Osirak Nükleer Santrali'nde denetmen olmuştur. 1981-1997 yılları arasında da Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na Başkan olan Blix, bu konumu itibariyle de Irak ve silahlanma konularında herzaman gündemde olan yetkili isimlerden biri olmuştur.

---

[219] Kararın tam metnine http://www.un.org/Docs/scres/1997/scres97.htm adresinden ulaşmak mümkündür.
[220] http://www.defense.gov/specials/desert_fox/
[221] Kararın tam metnine http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm adresinden ulaşmak mümkündür.

Hans Blix'in başında bulunduğu UNMOVIC, 27 Kasım 2002 tarihine kadar daha çok izleme görevini yerine getirmiş, bu tarihten itibaren Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ile yeniden denetlemelere başlamıştır. Blix'in ilk açıklamaları Irak ile ilgili kendilerine sunulan rapor ve bilgilerin yeni olmadığı yönünde olsa da esas ses getiren gelişme Blix'in IAEA Direktörü Muhammed el Baradei ile birlikte hazırladığı ve kamuoyunun bilgisine sunduğu rapor olmuştur. Buna göre yapılan denetlemelerde 'dumanı tüten silah' bulunmamıştır.[222]

Raporda, ABD tarafından uranyum zenginleştirmesinde kullanıldığı iddia edilen donanımların aslında Irak tarafından iddia edildiği gibi roket yapımında kullanıldığı değerlendirmesi yer almıştır. Radyasyon denetlemesinden örneklem çalışmalarına kadar pek çok yöntem kullanılarak hazırlandığı kaydedilen raporda ayrıca Irak'ın iddia edildiği gibi kitle imha silahları ürettiğine dair bir kanıta rastlanmadığı belirtilmiştir. Raporu değerlendiren el Baradei, bir ülkeyle tam işbirliği yapılmasa dahi teknolojinin o ülkede kitle imha silahı üretilip üretilmediğini belirleyebilecek kadar ilerlediğini, ancak yine de Irak'ın bundan sonrası için de kendileriyle tam işbirliği içerisinde olmasını beklediklerini dile getirmiştir. Hans Blix de, Irak'ın kitle imha silahlarını kamyonlarla taşıyarak kaçırdığı iddialarını hatırlatarak, buna ilişkin de herhangi bir bulguya rastlamadıklarını kaydetmiştir. Hatta el Baradei ve Blix Irak'ın Nijer ile uranyum alışverişi yaptığına dair belgelerin de sahte olduğunu belirtmişlerdir.

Hans Blix, Irak Savaşı'nın başladığı tarihten 1 yıl sonra, Mart 2004'te *'Disarming Iraq'* adında, denetim sürecindeki anılarının yer aldığı kitabını yayınlamıştır. Bu kitapta, Blix, ABD'nin 'Biz cevapları biliyoruz, bize bu cevaplara ulaşacak istihbaratı sağlayın' tavrıyla hareket ettiğini belirtmiştir.[223] Öyle ki, Dick Cheney el Baradei ve Blix'e 'gerekirse denetimlere itimat edilmeyeceğini' söylemiştir.[224] Bir başka deyişle, Blix denetleme daha başlamadan ve olası sonuçlardan bağımsız ABD'li yetkililerin kendi kafalarındaki sonucu uygulamak üzere kararlı olduklarını anlatmıştır. Blix, Saddam'ın damadı Hüseyin Kamil'in 1991 yazında

---

[222] Bu raporun Muhammed el Baradei tarafından güncellenmiş tam metnine http://www.iaea.org/newscenter/statements/2003/ebsp2003n005.shtml adresinden ulaşmak mümkündür.
[223] Hans Blix, **Disarming Iraq,** New York: Pantheon, 2004, s. 263.
[224] Hans Blix, **Disarming Iraq,** New York: Pantheon, 2004, s. 220.

ülkedeki tüm kitle imha silahlarının yok edilmesi emrini verdiğini söylediğini belirtmiştir. Blix'e göre, bu ifadenin doğru olması halinde Saddam'ın neden bu durumu olduğu gibi kabul etmediği sorusunun cevabı ise Saddam'ın aşırı gururlu olması ve kitle imha silahına sahip olmanın 1. Körfez Savaşı'ndan çıkmış bir Irak'ın rakiplerine karşı caydırıcı etkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Yine Hans Blix, Şubat 2004'te BBC'ye konuşarak, ABD ve İngiltere'nin Saddam Hüseyin rejiminin sahip olduğu güce ve bu güçle yol açabileceklerine ilişkin iddialarının aşırı dramatize edildiğini belirtmiş, ayrıca 8 Kasım 2002 tarihli 1441 sayılı BM kararının da Irak'ın işgaline meşruiyet sağlamadığını dile getirmiştir.[225]

Bu noktada, BM ile ABD yönetimi arasında açık bir görüş ayrılığının ortaya çıktığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Nitekim dönemin ABD Başkanı George W. Bush raporun açıklandığı günlerde yaptığı konuşmalarda Irak'ın silahlanmaya devam ettiğini ve bu gizli programlarıyla dünyayı tehdit ettiğini iddia etmeye devam etmiştir.[226] Sadece Bush değil, Bush yönetimindeki pek çok önemli isim de kamuoyuna yaptıkları çeşitli açıklamalarda Irak'ın kitle imha silahları bulundurduğunu ve daha fazlasına sahip olmak için çalıştığını iddia etmişlerdir. Örneğin, dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, katıldığı bir televizyon programında kitle imha silahları konusunda "Nerede olduklarını biliyoruz, Tikrit ve Bağdat civarında bulunuyorlar"[227] demiştir.

Irak'ta kitle imha silahları bulunduğuna dair bu açıklamalar 2003 yılının sonundan itibaren yerini daha kesin olmayan ifadelere bırakmıştır. Dönemin yöneticilerinin yıllar sonra yazılmış anılarında da bu konudaki demeçlere ve istihbarat kirliliğine dair düzeltme ya da pişmanlıklar dile getirilmiştir. Donald Rumsfeld, 2011 yılında basılan anı kitabında "Keşke kitle imha silahları bulunuyor yerine bulunduğundan şüphe ediliyor deseydim. Bu demecim uzun dönem tartışıldı, kamuoyuna bilinçli olarak yanlış bilgi verdiğimiz iddia edildi, oysa biz yalan söylemedik, Başkan yalan söylemedi, ben yalan söylemedim. Daha dramatik olan şuydu

225 BBC, 8 Şubat 2004.
226 AFP, 27 Mart 2003.
227 ABC News, 30 Mart 2003.

ki, sadece istihbaratta yanılmıştık"[228] demiştir. Benzer şekilde Colin Powell da çelişkili istihbarat kaynaklarını "İstihbarat birimleri içerisinde bilgilerinin çok güvenilir olmadığına inandığımız kişiler vardı, buna rağmen hiç kimse sesini çıkarmadı, bu beni yıktı"[229] sözleriyle değerlendirmiştir.

Nitekim 12 Ocak 2005 tarihinde ABD resmi olarak açıklamasını yaparak, fiziksel olarak kitle imha silahlarının aranmasına son verildiğini açıklamıştır. Bu süreçte akıllarda kalan en önemli rapor el Baradei Raporu olarak bilinen rapor olmuş, buna göre de Irak'ta 2003'teki ABD işgalinden önce yapılan 400'ün üzerindeki inceleme ve sonrasında yapılan yüzlercesi sonucunda kitle imha silahları üretildiğine dair bir kanıt bulunamadığı sonucuna varılmıştır.[230] Bu anılar, demeçler ve bilgiler ışığında Irak'ın işgalinin meşruiyetini sağlamak için kullanılan kitle imha silahlarının varlığının doğru istihbarata dayanmadığı sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Göz atılması yararlı olacak bir diğer rapor da, 11 Eylül saldırılarının nasıl gerçekleştiğini, kimler tarafından gerçekleştirildiğini ve ABD yönetiminin bu saldırıların önlenmesi noktasında bir zaafiyetinin bulunup bulunmadığını masaya yatıran 11 Eylül Komisyonu Raporu'dur. (9/11 Commission Report) Bu rapora göre, 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırıların somut hazırlıkları 1998 yılı sonu-1999 yılı başında başlamıştır.[231] Bu tarihte el Kaide lideri Usame bin Ladin ve danışmanları ABD'ye karşı uçak operasyonu yapmaya karar vermişlerdir. Buna ilişkin bilgiler ABD'nin istihbarat birimlerine de gelmiş olsa ve bazı el Kaide hücrelerine baskın yapılmış olsa da bin Ladin'in ana ekibine ulaşılamamıştır.

2001 yılının yazına gelindiğinde ABD istihbaratına "çok çok büyük bir işin"[232] planlandığı yönünde bilgiler gelmiştir. Her ne kadar Usame bin Ladin'in ABD'ye bir saldırı yapacağı yönünde bilgiler gitse de, Beyaz Saray olası bir saldırının ABD'de gerçekleşeceğine ihtimal vermemiş, saldırının ABD dışında gerçekleşeceği görüşünü

---

[228] Donald Rumsfeld, **Known and Unknown: A Memoir,** Sentinel: New York, 2011, s. 208.
[229] ABC News, 8 Eylül 2005.
[230] Clark, 2005, a.g.e, s. 98.
[231] Raporun tam metnine www.911commission.gov/report/911Report.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.
[232] Raporun tam metnine www.911commission.gov/report/911Report.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.

benimsemiştir. Söz konusu rapora göre, ABD hükümetinde el Kaide'nin çok önemli olmadığı, ABD için çok önemli bir tehdit oluşturmadığı şeklinde bir düşünce yapısı hakim olmuştur. Yine raporda eleştirilen noktalardan bir tanesi de el Kaide gibi yeni bir tehdit türüne karşı hala Soğuk Savaş dönemi yöntemlerle mücadele edilmeye çalışılmasıdır. "Açıkça görülmüştür ki bu yöntemler yetersizdir" şeklinde ifadelerin yer aldığı rapora göre hükümetlere 21. yüzyılın yeni tehditlerine karşı mücadele etmeleri için olanak tanınması gerektiği de belirtilmiştir.

Bu söylem, George W. Bush'un daha önceki bölümlerde değinilen yeni muhafazakar görüş çerçevesinde dile getirdiği yeni tehditlere karşı yeni yöntemler kullanılması gerektiği anlayışını, yani ancak bir saldırı olduğunda cevap vermek gibi pasif bir anlayış yerine önleyici saldırı gibi daha proaktif, önceden önlem alan bir savunma dönemine geçiş süreciyle paralellik göstermektedir.

2. Savaşın kısa tarihçesi

a- Bush yönetiminin söylemi

11 Eylül saldırılarından Irak'ın işgaline kadar olan süreçte, yani 2001-2003 yılları arasında yaşanan gelişmeler değerlendirilirken, Bush yönetimindeki yeni muhafazakar eğilimler ABD dış politikalarının teorik çerçevesini anlamak adına detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu teorik çerçeveye ek olarak, ABD dış politikasındaki iki temel eğilimin zaman içerisindeki değişimine de göz atmak gerekmektedir. ABD'nin dış politikasındaki en etkili belirleyiciler tarihi ve coğrafi özellikleri olmuştur. İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesi verilmesi ve Eski Kıta'dan çok uzakta olması nedeniyle özgürlük kavramının yanı sıra inzivacı eğilimler de ABD politikalarının karakteristiği haline gelmiştir. ABD dış siyasetinin gelişimine bakıldığında dışa açılma-müdahale ve içe kapanma-inziva eğilimlerinin sırayla ağır bastığını söylemek yanlış olmayacaktır. Buna paralel olarak değerler ve çıkarlar arasında da benzer bir gerilim süreci ABD'nin dış politikalarında etkili olagelmiştir. Yumuşak güç teorisiyle tanınan Joseph Nye'a göre, daha önce Soğuk Savaş çerçevesinde değerlendirilen güvenlik

kavramı yeni konjonktürde terörizm çerçevesinde değerlendirilmelidir.[233] Nye'in görüşü sadece kitaplarda kalmamış, George W. Bush tarafından da seçim döneminde açıkça vücut bulmuştur. Nitekim sonradan Dışişleri Bakanı olan Condoleezza Rice, yazdığı bir makalede Bush döneminin dış politikasının temel iskeletini ortaya koymuştur.[234] Bu metne göre, Rice "ABD Sovyetler Birliği'nin yokluğunda ulusal çıkarın tanımını yapmakta oldukça zor bir döneme girmiştir"[235] dedikten sonra ülke için gerçekleştirilmesi gereken temel görevleri sıralamıştır. Bu görevlerin başında "Amerikan silahlı kuvvetlerinin caydırıcı gücünü garantilemek ve caydırma politikasının işe yaramaması halinde ulusal çıkarlar için savaşa girecek kapasitede olmak"[236] yer almıştır. Bu makaleden bir süre sonra gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ve onu takip eden Irak Savaşı'nı bu 'görev'in yerine getirilmesi olarak okumak mümkündür. Zaten Rice'in aynı makalede görev olarak sıraladığı maddelerden dikkat çeken diğerleri de "Haydut devletler ile terörizm ve kitle imha silahlarının yarattığı tehditlere karşı etkin biçimde mücadele etmek gereklidir" ve "ABD ulusal çıkarını izlemekten ve tehlike olması halinde güç kullanmaktan kaçınmamalıdır" olmuştur. Rice, aynı makalede şu görüşleri dile getirmiştir:

"…Bugün dünya barışı için temel kaygı kaynakları Irak, Kuzey Kore ve bu ülkelerin izinsiz nükleer silahlara sahip olabilme olasılığıdır… Tarih serbest piyasa ve demokrasi yolunda yürürken bazı ülkeler bu yolun dışında kalmışlardır. Irak bu konuda iyi bir örnektir. Saddam Hüseyin rejimi izole olmuş, askeri gücü zayıflamıştır. Irak halkı yoksulluk ve törer içerisinde yaşamaktadır. Saddam Hüseyin'in uluslararası siyasette faydalı bir konumu yoktur. Bu nedenle kitle imha silahları geliştirmektedir. Saddam Hüseyin gidene kadar da hiçbir şey değişmeyecektir. Bu nedenle ABD, muhaflileri desteklemek de dahil, mümkün olan tüm kaynaklarla Saddam'ın gitmesi için çalışmalıdır. Clinton yönetimi zaman zaman niyetlense de bu anlamda başarısız olmuştur. Ama her durumda bu yönetimlerin yaşama süresi kısıtlıdır, öncelikle ele alınması gereken konu ise Irak gibi ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olmaları

---

[233] Joseph Nye, **Soft Power: The Means to Success in World Politics,** New York: Public Affairs, 2004, s. 132.
[234] Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", **Foreign Affairs,** Ocak-Şubat 2000, v. 79, sayı 1, ss. 45-62.
[235] İbid, s. 45.
[236] İbid, s. 46.

halinde bu silahları kullanamayacak durumda olmaları için her türlü caydırıcı stratejiyi uygulamaktır."[237]

Rice'ın dile getirdiği bu düşünceler, 11 Eylül saldırılarını takiben ABD Başkanı George W. Bush tarafından 29 Ocak 2002'de yapılan Ulusun Durumu konuşmasıyla da uyumludur. Bush, bu konuşmasında 'Şer Ekseni' kavramını dile getirmiş ve Irak, İran ve Kuzey Kore'yi Şer Ekseni'ni oluşturan ülkeler olarak tanımlamıştır.[238] Bush, bu üç devletin terörist müttefikler olduğunu iddia etmiş, bu ülkelerin liderlerinin 11 Eylül saldırılarını onaylayan içerikte konuşmalar yapmasını da buna kanıt olarak göstermiştir. Bush, söz konusu konuşmasında "Irak ABD'ye karşı düşmanca tavrını sürdürmekte ve teröre destek vermeye devam etmektedir. Irak yönetimi 10 yıldan fazla bir süredir kimyasal ve nükleer silah üretmeyi sürdürmektedir. Bu yönetim kendi halkından binlerce kişiyi, ki bunlara bebeklerini üstlerine kapanarak korumaya çalışan anneler de dahil, bu zehirlerle öldürmüştür. Bu yönetim, uluslararası denetmenleri ülkesinden atmıştır. Bu yönetim, uygar dünyadan bir şeyler saklamaktadır"[239] demiştir. Yine 1 Haziran 2002'de (yeni muhafazakarlığın ele alındığı önceki bölümde de değinildiği üzere) West Point Askeri Akademisi'nde konuşan Bush, "Biz ulus olarak özgürlükçü barışı teröristlere ve despotlara karşı savunmaya kararlıyız. Bu barışı dünyanın her yerine özgür ve açık toplumları destekleyerek götüreceğiz" ifadelerini kullanmıştır. Bush'un bu sözleri ilerleyen dönemlerde Irak'a müdahale sürecinde de sık sık hatırlatılarak referans olarak kullanılmıştır. Yönetimdekilerin siyasi söylem açısından yaptığı tüm bu hazırlıklar ABD'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sorgulamaya başladığı içe kapanma-inziva döneminin de sona ermesinin yapıtaşlarını oluşturmuştur. 11 Eylül saldırıları ABD dış politikasında inzivacılığın sona ermesi anlamında bir kırılma noktası olmuş ve müdahaleci-tek taraflı bir ABD dış politikası öne çıkmaya başlamıştır.

Bu çerçevede, Irak'ın ABD'nin dış politika söylemindeki yerine yakından bakmak yararlı olacaktır. Nitekim, daha 1. Körfez Savaşı'nda savaşın ilk amacı olan

[237] İbid, s. 53.
[238] Konuşmanın tam metnine http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29644#axzz1axgecj6T adresinden ulaşmak mümkündür.
[239] Konuşmanın tam metnine http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29644#axzz1axgecj6T adresinden ulaşmak mümkündür.

Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi gerçekleşince ABD'li yöneticiler bunun yeterli olup olmadığını, Saddam'ın da devrilmesi için müdahalenin devam edip etmemesi gerektiğini kendi aralarında tartışmışlardır. ABD'li eski Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in anılarında da yer aldığı üzere, ABD'li eski Dışişleri Bakanı Colin Powell bu konuda "Müdahale devam ederse katliama dönüşür ve Amerikan değerlerine ters düşer" görüşünü savunmuş, James Baker'ın başını çektiği bir kanat ise Saddam'ın zaten uzun süre iktidarda kalamayacak kadar zayıflatıldığını belirtmişlerdir.[240] Dönemin Başkanı Bush, ikinci görüşe katılmış ve Saddam'ın devrilmesine gerek olmadığı sonucuna varmıştır. Buna karşılık, Saddam Hüseyin de bu geri çekilmeyi ABD'nin Irak'ı işgal edecek cesaret ve istekten yoksun olduğu şeklinde yorumlamıştır. Aralık 2003'te yakalandığında da sorgusu sırasında Saddam'ın ABD'yi kağıttan kaplan olarak tanımlaması bu durumu ortaya koymaktadır.[241]

Nitekim, 1991'deki Körfez Savaşı'nın ardından geçen dönemde Irak'ın hangi noktadan hangi noktaya geldiğine dair de farklı görüşler benimsenmiştir. BM yaptırımları tarafından zayıflatılmış bir Irak'ı eski ABD Başkanı Bill Clinton'ın Dışişleri Bakanı Madeleine Albright 'kutuya sıkışmış Irak' olarak tanımlamıştır.[242] Öte yandan, Bush'un Savunma Bakanı Rumsfeld ise Irak'ın kutuya sıkışmış olmadığını, gıda karşılığında petrol uygulamasının uzun yıllar boyunca hem BM'ye milyarlarca dolar kazandırdığını, hem Saddam'ı değil, Irak halkını zayıflattığını, hem de BM tarihinin en büyük dolandırıcılıklarından birisine sahne olduğunu savunmuş, dolayısıyla Bush iktidarı başladığında Irak politikasının sürdürülemez bir noktaya geldiğini dile getirmiştir.[243]

Bu çerçeveden bakıldığında, Irak'ın ABD tarafından işgalinin nedenleri arasında her ne kadar kitle imha silahları meselesi ağırlıklı olarak öne çıkmış olsa da, ABD'nin bölge politikalarındaki güç dengelerine dair endişelerinin kitle imha silahlarından çok daha önemli olduğu açıktır. Bu noktayı, Rumsfeld'in anılarında da görmek mümkündür. Rumsfeld, 11 Eylül saldırılarından önce Temmuz 2001'de Beyaz

---

240 Rumsfeld, a.g.e, s. 413.
241 İbid, s. 414.
242 PBS Newshour, 18 Eylül 2003, tam yazılı metne http://www.pbs.org/newshour/bb/international/july-dec03/albright.html adresinden ulaşmak mümkündür.
243 Rumsfeld, a.g.e, s. 416.

Saray'a sunulmak üzere hazırladığı iki senaryolu bir raporda, Irak'a iki koşulda müdahalenin kaçınılmaz olacağını dile getirmiştir. Bunlardan birincisi komşu İran'ın nükleer silaha sahip olma ihtimali, ikincisi de İran, Irak ya da Usame bin Ladin'in Körfez ülkelerinden herhangi birinin kraliyet ailelerini devirerek iktidara kendilerine yakın isimleri getirmeleridir.[244] Rumsfeld'e göre her iki durum da bölgedeki güç dengelerini değiştirecek gelişmeler olacaktır. Rumsfeld, Irak konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"*Irak ile ilgili endişelerim Saddam'ın teröre verdiği destek ya da halkına uyguladığı şiddetten çok daha ötesine dayanıyordu. Benim endişelerim Saddam'ın oluşturduğu riskleri azaltmaya yönelik uygulananların başarısız olmasından kaynaklanıyordu. 1990'lar boyunca uygulanan yaptırımlar Saddam'ın gücünü azaltmaktan çok, Irak halkını fakirleştiriyordu. Uluslararası yaptırımlara olan destek azalıyordu. Saddam'ın silahları ABD birliklerinin Suudi Arabistan'da konuşlanmasının sebebiydi, ki bu durum bin Ladin'in propogandasına malzeme oluşturuyordu. BM'nin prestijinin azalması benzer tehlikeli rejimlerin Saddam'ı izlemesine olanak vermesi açısından da tehlikeliydi."*[245]

Bu sözlerden de anlaşıldığı üzere, ABD 11 Eylül'den ve akabinde şiddetlenen kitle imha silahları tartışmalarından çok daha önce Irak'taki yönetimin değişmesine ilişkin planlamalar yapmıştır. Böyle bir konjonktürde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ertesinde Irak'ı birebir el Kaide ya da 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendiren istihbarat bulunmasa da Irak'ın hedef tahtasında olması (Bush ve yönetimi perspektifinden bakıldığında) şaşırılmayacak bir sonuç olmuştur.

Bu bölümü sonlandırmadan önce çok önemli bir başka kavramı daha ele almak gerekmektedir. Türkçe'ye önleyici (preemptive) ve koruyucu (preventive) saldırı olarak çevrilebilecek bu iki kavram genelde aynı anlamda gibi kullanılsa da teorik olarak arada fark mevcuttur. Koruyucu saldırı, düzeni korumak, olayları öngörmek ve önlemek için olabildiğince çok bilgi toplama esasına dayanmaktadır.[246] Buna karşılık önleyici saldırı ise olası bir tehdide ilişkin bilginin olmamasını ve belki de hiç elde edilemeyecek

---

[244] Söz konusu raporun tamamına http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB326/doc06.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.
[245] Rumsfeld, a.g.e, s. 417.
[246]Giorgio Agamben, "Security and Terror", **Theory and Event,** Vol. 5, 2002, s. 2.

olmasını temel almaktadır. Bir başka deyişle, önleyici saldırı krizi önlemek çabasından ziyade düzensizliği düzene sokup liderlik edebilme kaygısını öne koymaktadır.[247] Buradan yola çıkarak, önleyici saldırının bir nevi "planlama, kıyamet provası ve hatta Hollywood hayalgücü"[248] temelinde çalıştığını, en azından çalışma kapasitesinde olduğunu dile getirerek eleştiride bulunanlar mevcuttur. Buna göre, güvenlik algısı ve karar alma süreci belirli/net olan bir bilgiden hareketle ya da bilgi temelli bir bağlam çerçevesinde değil, şüphe, güvensizlik ya da kaygı temelli bir bağlam çerçevesinde oluşturulmaktadır.[249] Dolayısıyla önleyici saldırı algılara ve manipülasyona son derece açık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Önleyici saldırının Birleşmiş Milletler hukukuyla uyumlu olup olmadığına dair da tartışmalar yapılmıştır. Bu konuda en çok dile getirilen 3 görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin hepsi ağırlıklı olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi temelinde ilerlemektedir. Bu madde ulusların güç kullanımı ile ilgili şunu belirtmektedir:

"*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*"[250]

Görüldüğü üzere, 51. madde silahlı saldırı olasılığından değil, silahlı saldırının fiili olarak oluşmasından bahseden bir maddedir. Dolayısıyla, önleyici saldırı kavramıyla ilgili olarak 51. madde temelinde şekillenen görüşlerden birincisi ve en çok zemin bulanı önleyici saldırının 51. madde ile uyumlu olmadığı yönünde olandır. Çünkü 51. madde bir ulusun ancak kendisine karşı bir silahlı saldırı olduğunda kendisini

---

[247] İbid, s. 2.
[248] İbid, s. 3.
[249] François Ewald, "The Return of Descartes Malicious Demon: An Outline of a Philosophy of Precaution", Der. Tom Baker, Jonathan Simon, **Embracing Risk: The Changing Culture of Insurance and Responsability,** Chicago: University of Chicago Press, 2002, s. 294.
[250] http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml

savunma hakkı olduğunu dile getirmektedir. Bu görüşe göre, hiçbir ulus başka bir ulusa karşı önleyici saldırıda bulunma hakkına sahip değildir.

Bir ikinci görüşe göre görüşe göre, bir ulusun önleyici saldırı yapma hakkı ancak yakın bir silahlı saldırı ihtimali varsa bulunmaktadır. Saldırının yakın olması da kaygı ya da duygulardan değil, daha somut göstergelerden hareketle belirlenmektedir. Buna göre yakın saldırı için sınırda biriken silahlı güçler, ufukta gözüken savaş gemileri ya da savaş uçakları gibi tehdide kanıt olarak gösterilebilecek önşartlar aranmaktadır.

Üçüncü görüş ise, önleyici saldırının öngörü içeren bir müdafaa yöntemi olduğuna ilişkin olandır. Buna göre, bir ulus silahlı bir saldırıya maruz kaldıysa bu saldırının ardından gelebilecek diğer tehditlere ilişkin öngörüde bulunma hakkına sahiptir ve buna karşı önleyici saldırıda bulunmak hakkına da sahiptir. İşte ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra içinde bulunduğu durumu özetleyen de bu görüştür. Dönemin ABD'li siyasi yöneticileri, 11 Eylül'de kendi varlıklarına doğrudan bir saldırının gerçekleştiği gerçeğinden ve bunu takiben yeni saldırıların gerçekleşme ihtimalinden hareketle Irak'ta önleyici saldırıda bulunma hakkına sahip olduğunu savunmuştur. Ancak yine de belirtildiği gibi, bu temelden ilerleyen bir önleyici saldırı meşruiyeti fazla taraftar bulmamaktadır.

b- Savaşın Kronolojik Gelişimi

20 Mart 2003'te ABD ve İngiltere önderliğindeki koalisyon güçleri Kuveyt üzerinden Irak'a girmiş ve 9 Nisan'da Bağdat'a ulaşmıştır. 3 hafta gibi oldukça kısa bir süre içerisinde Irak'ta hüküm süren 35 yıllık Baas Rejimi yıkılmış, bu durum Batılı medya kanalları tarafından dünyaya bazı Iraklıların yaptığı sevinç gösterileri görüntüleri eşliğinde duyurulmuştur.

Bağdat'a girilmesi üzerine Saddam Hüseyin, ailesi ve yakın çevresi saklanmış, ancak kimi ilk aylarda kimi ilerleyen yıllarda yakalanmıştır. Saddam'ın akıbetiyle ilgili değişik haber kaynaklarından değişik haberler gelmiş, ancak 13 Aralık 2003''te, yani

ABD'nin Irak'a girmesinden yaklaşık 9 ay sonra Saddam Hüseyin de yakalanmıştır.[251] Yakalandıktan sonra ABD gözetiminde tutulan Saddam Hüseyin, ilk kez 30 Haziran 2004'te mahkeme karşısına çıkarılmış, 5 Kasım 2006'da idamına karar verilmiş, 30 Aralık 2006 tarihinde de idam edilmiştir. Ancak tabii ki Irak'ın siyasi tarihinin kırılma noktası Aralık 2003'te Saddam'ın yakalanması olmuştur.

İşgalin ardından ABD, kendisinin bile beklemediği kadar çabuk bir şekilde Irak'ın yönetiminde bulmuş, bu durumu nasıl yöneteceğinin belirsizliğini yaşamıştır.[252] Eylül 2003 tarihinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell kendisiyle yapılan bir röportajda bu durumu "Ülkede işgal sonrasında yaşanan savaş sürecinde askeri ve toplumsal güç yapısı o kadar hızlı ve beklenmedik bir şekilde çöktü ki, bu durum ABD güçlerine baş etmesi zor bir devasa bir sorun olarak miras kaldı"[253] sözleriyle değerlendirmiştir.

Nitekim işgal süreci ve ertesinde yaşanan belirsizliklerin uzaması Irak'ta yoğun bir direniş sürecini de beraberinde getirmiştir. Başlangıçta, Bush yönetimi uzun dönemli bir işgal süreci olacağı senaryosunu göz önünde bulundurmuş[254], ancak direniş hareketinin sonuçlarını gördükçe bu fikirden vazgeçmiştir. 28 Haziran 2004 tarihine kadar Irak, çoğunluğu ABD'lilerden oluşan bir Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından yönetilmiş[255], bu yönetimin başına da ABD'li Paul Bremer[256] getirilmiştir. Bu yönetimin içerisinde Iraklı bir unsurun da bulunması amacıyla Irak Hükümet Konseyi de kurulmuştur.[257] Bu Konsey'de etnik dağılımın temsil edilebilmesi için Bremer, ülke nüfusundaki dağılımı dikkate almış, bu durum daha önceki dönemlerde dışlanan Kürt ve

[251] Hürriyet, 14 Aralık 2003.
[252] Adeed Dawisha, **Iraq: A Political History from Independence to Occupation,** New Jersey: Princeton University Press, 2009, s. 243.
[253] New York Times, 26 Eylül 2003.
[254] Larry Diamond, **Squandered Victory: The American Occupation and the Bungled Effort to Bring Democracy to Iraq,** New York: Henry Holt, 2006, s. 15.
[255] Milliyet, 29 Haziran 2004.
[256] Paul Bremer, 11 Mayıs 2003 ile 28 Haziran 2004 tarihleri arasında Irak'ta Geçici Koalisyon Yönetimi'nin başkanlığını yapmıştır. Irak'ta geçirdiği dönemi anlattığı bir söyleşiden oluşan *My Year in Iraq: The Struggle to Build a Future of Hope* isimli bir kitabı mevcuttur. Bremer, Geçici Koalisyon Yönetimi'nden önce ABD büyükelçiliklerinde ve terörle mücadele kurumlarında çalışmıştır. 1966 yılında girdiği Dışişleri Bakanlığı'nda Afganistan'dan Norveç'e kadar pek çok ülkede ABD adına görev yapmıştır. Henry Kissinger'ın da çalışma arkadaşı olarak da bilinmektedir.
[257] Dawisha, a.g.e, s. 245.

Şii unsurların ilk aşamalarda takdirini toplamıştır.[258] Yine de Konsey kararlarına Bremer'in veto yetkisinin bulunması 'Irak unsuru'nun çok da başarılı bir temsil gücüne sahip olmadığına, sembolik bir görüntü olarak işlev gördüğüne kanıt olarak gösterilmektedir. Paul Bremer göreve geldikten 2 hafta sonra 2 önemli karar aldırmıştır. Bunlardan bir tanesi Irak askeri birliklerini dağıtmak, ikincisi de Baas Partisi mensuplarının kamu hizmetlerinde yer almasını yasaklamak olmuştur.[259] Bu kararlar ve sonrasında yol açtığı sorunlar çok tartışılmıştır. Binlerce askeri işsiz bırakmak ve bir nevi sokaklarda örgütlenmesine zemin hazırlamak sonuçları açısından vahim bir karar olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, devlet ve bürokrasi geleneklerine haiz olan binlerce Sünni'yi de yeni yapılandırmanın dışında bırakmak yeni kurulmak istenen sistemin sakat doğmasına yol açmıştır.

Bu yapısal sorunların gölgesinde, Geçici Koalisyon Yönetimi ve Irak Hükümet Konseyi geçici bir anayasa metni üzerinde çalışmışlar, bu metni 8 Mart 2004 tarihinde imzalamışlardır.[260] Bu metni takiben Haziran ayının başında Irak Hükümet Konseyi kendisini fesh etmiş, ardından da eski bir Baasçı olan İyad Allavi'nin başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. 28 Haziran 2004'te de Paul Bremer ülkeyi terk etmiş ve böylece işgalin ertesinde başlayan Geçici Koalisyon Yönetimi devrini de sona erdirmiştir.[261] Allavi Hükümeti, yine etnik dağılımı temel alan bir görev dağılımı yapmış ve Irak'ta seçim sürecine hazırlıkları başlatmıştır. Anayasa metninde Irak'ta seçimlerin Ocak 2005 tarihine kadar yapılması gerektiği, seçilecek yeni yönetimle birlikte kalıcı bir anayasa yapılabileceği yazılmıştır. Ancak süreç ABD'nin öngördüğü gibi işlememiş, bu süreçte direniş güçleri hızla örgütlenerek güçlenmiştir. el-Musawi'ye göre direniş ile birlikte 5 temel süreç varlıklarını kuvvetlendirmiş ve direnişi de besleyen unsurlara dönüşmüştür.[262] Bunlar,

- Onur ve namus gibi etik değerlerin öne çıktığı kabile kültürünün giderek daha fazla güç kazanması,

---

[258] İbid, s. 246.
[259] Hürriyet, 27 Mayıs 2003.
[260] Geçici anayasa metninin tamamına http://www.al-bab.com/arab/docs/iraq/const2004.htm adresinden ulaşmak mümkündür.
[261] Milliyet, 29 Haziran 2004.
[262] Muhsin El Musawi, **Reading Iraq Now,** Londra: I.B. Tauris, 2006, s. 33.

- Baas Rejimi boyunca laik olarak bilinen bir toplumda din eğilimli köktendincilerin kuvvet kazanması,

- Eski rejimin koruyucularının (başta Sünniler olmak üzere) organize olma deneyim ve yetenekleri,

- Yeni düzende Baas sempatizanlarının yönetim kadrolarından dışlanmış olması,

- Şiddet ve kaos ortamında yorulan toplumda memnuniyetsizliğin hızla artması olarak sıralanmaktadır.

Iraklılar, Irak devletinin kurulduğu 1920 yılından itibaren ülkenin birliği, doğal kaynakları, güvenlik ve bağımsızlık konusunda hassas olagelmişlerdir. İşte yukarıda sayılan nedenler ve bu konjonktür içerisinde, Bağdat'ın batısındaki Anbar Eyaleti ve Felluce direnişin merkezleri haline gelmiş, Şii din adamı Mukteda es-Sadr[263] direnişin sembol isimlerinden biri olarak ün ve güç kazanmıştır. Mukteda es-Sadr, 28 Mart 2004 tarihinden 26 Haziran 2004 tarihine kadar ve ardından Ağustos ayından Ekim ayına kadar aktif olarak direnişi örgütlemiş ve büyük ses getirmiştir. 1974 doğumlu Mukteda es-Sadr, 1999 yılında öldürülen Muhammed Sadık es-Sadr'ın oğludur. Şiilerin ileri gelen din adamlarından biri olan Büyük Ayetullah mertebesindeki Muhammed Sadık es-Sadr, 1. Körfez Savaşı'nı takiben Güney Irak'ta Şiilerin direnişlerini örgütlemiş, o dönem bir diğer Şii lider Ayetullah Ali Sistani'nin aksine daha radikal Iraklı Şiilerin desteğini alarak Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanmaların içerisinde yer almıştır. Baba es-Sadr, özellikle fakir bölgelerden Şii gençleri örgütlemiş ve bir süre sonra Irak'ın çeşitli bölgelerinden Şiilerin toplandığı mahallelerin oluşması sürecini yönetmiştir. Saddam karşıtı olarak doğan bir siyasi gücün Saddam'ı deviren ABD'ye karşı da direnişe geçmesi ayrıca dikkate ve analize değer bir konudur.

Muhammed Sadık es-Sadr'ın 1999 yılında öldürülmesinin ardından oğul Mukteda es-Sadr, can güvenliği endişesiyle eğitimini yarıda bırakarak kaçmış, 1980

[263] Mukteda El Sadr, Mehdi Milisleri ile birlikte Irak'ın işgalinde en ciddi direnişlerden birine öncülük etmiştir. Bilindiği üzere, Şii inancına göre İmam El Mehdi geri döndüğünde dünyayı şiddet ve zulümden kurtaracak ve dünyaya adalet getirecektir. Yine bu inanca göre İmam El Mehdi geldiğinde Kufa halkı mutluluğa erecektir, ki Kufa Mukteda El Sadr'ın ismini duyurduğu, öğretilerini yaydığı yerdir.

yılında Saddam Hüseyin tarafından idam edilen büyük amcası Muhammed Bekir es-Sadr'ın öğrencisi olan ve İran'da sürgünde bulunan Ayetullah Kazım el Hairi'nin yanında yetişmiştir.[264] Mukteda es-Sadr, ailesinin ve özellikle babasının kurduğu yapılanmayla birlikte Irak'ın işgalinin hemen ertesinde Bağdat sokaklarını ve Şii ağırlıklı bölgeleri kontrol eden bir güç haline gelmiş, özellikle kaos ve karmaşa döneminde Şii gruplara düzenli gıda, sağlık ve barınma olanakları sağlarak gücünü pekiştirmiştir. Mukteda es-Sadr cuma vaazları vermeye başlamış ve bu vaazlar giderek daha büyük kitleleri çekerek, bir nevi ABD karşıtı kesimlerin toplanma mecrası haline gelmiştir. Haziran 2003 tarihinde, yani Irak'ın işgalinden sonra, Saddam'ın yakalanmasından önce, Mehdi Ordusu'nu kuran es-Sadr, bu orduyu kurmaktaki temel amacını da Şiilerin kutsal kenti Necef'i korumak olarak ilan etmiştir.[265] El Sadr aynı zamanda el Havza ismiyle bir haftalık gazete de yayımlamaya başlamıştır. Hem cuma vaazlarının etkisi hem de el Havza gazetesinin artan eleştiri ve çağrılarıyla direniş eğilimi hareketlenince 28 Mart 2004 tarihinde Irak'taki ABD yönetimi el Havza gazetesini kapatma kararı vermiş, bunun üzerine önce şiddet içermeyen protesto gösterileri başlamış, ardından bu protestolar büyümüştür. Öyle ki, ABD askerleriyle protestocular açık çatışmalara girmiştir. 5 Nisan 2004'te Mukteda es-Sadr ABD güçlerine karşı terörist eylemler düzenlenmesi çağrısında bulunmuş, ABD desteğiyle kurulan Irak Yönetim Konseyi'ni tanımadığını açıklamış ve İslamcı bir hükümet kurulması gerektiğini dile getirmiştir.[266] ABD askerleri de es-Sadr yanlılarına şiddetli operasyonlar düzenlemiştir.

Bu noktada, Irak'taki bir diğer önemli Şii lidere göz atmak yararlı olacaktır. Ayetullah Ali el Sistani de direniş sürecinin en önemli isimlerinden biri olmuştur. el Sistani, sadece Irak'ta değil, İran'dan Lübnan'a pek çok ülkede öğrencileri olan bir dini liderdir. el Sistani, Geçici Yönetim ile anayasa hazırlama sürecinde uzlaşma sağlanmasına yönelik çabaları, seçimlerde oy kullanılmasına yönelik verdiği fetva ile öne çıkmış bir isimdir. el Sistani, Mukteda es-Sadr'ın liderliğindeki çatışma sürecinde ateşkes için arabuluculuk yapan kişi olmuştur. el Sistani, gücün barışçıl yollar ile elde edilmesini tercih eden bir üslup benimsemiş ve şiddete başvurmayı en son seçenek

---

[264] Muhsin El Musawi, **Reading Iraq Now,** Londra: I.B. Tauris, 2006, s. 34.
[265] Reuters, 23 Haziran 2003.
[266] Hürriyet, 6 Nisan 2004.

olarak göstermiştir. Bu nedenle el Sistani çok tartışmalı bir isim olmuştur. Direnişi 'gölgelediği' iddialarıyla el Sistani aleyhinde görüşler dile getirilmiş, hatta bu nedenle el Cezire ile de karşı karşıya gelinmiştir. Mayıs 2007 tarihinde Şiiler, Basra ve Necef'te el Cezire sunucusu Ahmed Mansour'un el Sistani'ye iftirada bulunduğu iddia edilerek gösteriler düzenlemişlerdir.[267] Göstericiler, kanalın en çok reyting alan programlarından bir tanesi olan Sınırsız adlı programda Mansour'un el Sistani'nin liderlik yeteneklerini sorguladığı ve alaycı konuşmalarla kendisini aşağıladığını dile getirmişlerdir. Mansour, söz konusu programda el Sistani'nin Irak'ı yakından takip edemeyecek kadar yaşlı ve konudan uzak olduğunu ima etmiş, ABD'nin Irak'taki çıkarlarını el Sistani üzerinden koruduğunu kaydetmiştir.

Bir yanda direnişler devam ederken, bir yandan da Irak'ta seçim sürecine hazırlıklar devam etmiştir. En nihayetinde 30 Ocak 2005 tarihinde bir anayasa oluşturulması için seçimler gerçekleşmiş, seçimlere katılım oranı çok da başarılı sayılmayacak bir düzey olan %58'de kalmıştır. Bu oran detaylara inilip farklı kesimler incelendiğinde azalıp çoğalabilmektedir, keza seçimlere katılım oranı Şiiler arasında % 70 Kürtler arasında %80 düzeyinde olmuştur.[268] Seçim sonucunda 3 ana grup ortaya çıkmıştır. 275 sandalyeli Meclis'te 140 sandalye Birleşik Irak İttifakı tarafından kazanılmıştır. Birleşik Irak İttifakı Ayetullah el Sistani tarafından desteklenen bir Şii ittifakıdır. Seçimlerde, Mesud Barzani ve Celal Talabani tarafından desteklenen Kürt ittifakı 75 sandalye, daha çok laik ve orta sınıf Şii nüfusun desteklediği İyad Allavi'nin partisi ise 40 sandalye kazanmıştır. Diğer partiler arasında Arap Sünniler sadece 6 sandalye kazanmıştır. Seçim sonuçlarına bakılarak, Irak'ın eskiden var olan Sünni yönetimine karşılık yepyeni bir yönetici kadrosuyla karşı karşıya kaldığı dikkat çekmektedir. Yönetici kadroların ağırlıklı olarak Şiiler ve Kürtlerden oluşmuştur.

Anayasa oluşturacak parlamentonun seçilmesinin ardından, ABD'nin ülkeden çekileceği umutları ertelenmiştir. Direniş ve çatışmalar seçimlerden sonra da sürmüştür. Örneğin, Mayıs 2005 (yani işgalin başından bu tarihe kadar geçen sürede en

---

267 http://www.breakingnews.ie/world/mhausncwcwgb/

268 Seçim süreci ve sonuçlarıyla ilgili kısa bir analize http://earthweb.ess.washington.edu/~jelte/Articles/Ruckus/February2005/IraqElections.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.

fazla can kaybının yaşandığı ay olmuş, 700'den fazla Iraklı sivil, 79 ABD'li asker hayatını kaybetmiştir.[269] 2004 yılında sayısı 26.496 olan şiddet vakası 2005 yılında 34.131'e çıkmıştır.[270]

15 Ekim 2005 tarihinde Irak Anayasası'nın onaylanmasının ardından yeni Anayasa çerçevesinde 15 Aralık 2005'te genel seçimler yapılmış, burada da Şii ittifakı olan Birleşik Irak İttifakı koltukların 128'ini almayı başarmıştır. Bu seçimlerden kısa süre önce es-Sadr Şii ittifakını destekleyeceğini açıklamış, 128 koltuğun 29'una sahip olmuştur.[271]

2006 yılının başında da çatışmalar ve ölümler devam etmiş, 7 Haziran 2006'da da el Kaide'nin Irak'taki lideri olan Ebu Musa es-Zarkavi, Bakuba yakınlarında ölü ele geçirilmiştir.[272] Bu noktada es-Zarkavi ile ilgili bir bilgi paragrafına yer vermek yerinde olacaktır. Ürdün doğumlu olan es-Zarkavi, Afganistan'da bir eğitim kampının yöneticiliğini yaptıktan sonra Irak'a geçerek işgalden sonra direnişi örgütleyen faaliyetler yürütmüştür. Daha çok bombalama ve rehine öldürme olaylarıyla adı birlikte anılan es-Zarkavi, 2004 yılında resmen el Kaide'nin Irak'taki sorumlusu olarak görev yapmaya başlamıştır. 1990'larda kurduğu Tevhid ve Cihad Cemaati'ni el Kaide ile paralel yöneten es-Zarkavi, 2005'te Sünnilere saldırdığı gerekçesiyle Şiilere savaş açmış ve saldırılarını ABD kadar Şiilere de yöneltmiştir. es-Zarkavi, 7 Haziran 2006 tarihinde ABD'nin hedef aldığı bir saldırıda öldürülmüştür.

Irak'ta devam eden şiddet olaylarına geri dönmek gerekirse, 6 Aralık 2006 tarihinde Irak Çalışma Grubu[273] tarafından yayımlanan bir rapor durumu ortaya koymuştur. Bu raporda Irak'taki durumun kötüye gittiği, ABD'nin yakın gelecekte bu belirsizlikten kurtulmasının mümkün olmadığı vurgusu yapılmıştır.[274] Bu rapordan

---

[269] Thomas Ricks, **Fiasco, The Americian Military Adventure In Iraq,** Londra: Penguin Books, 2006, s. 48.
[270] İbid, s. 49.
[271] BBC, 9 Şubat 2006.
[272] Vatan, 7 Haziran 2006.
[273] Irak Çalışma Grubu, ABD'li siyasilerin yöneticilerinden oluşturulmuş bir çalışma grubudur. Grubun başkanlığını James Baker ve Lee Hamilton yürütmüştür.
[274] Bu raporun tam metnine http://media.usip.org/reports/iraq_study_group_report.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.

birkaç hafta sonra 30 Aralık 2006'da Saddam Hüseyin idam edilmiştir.[275] 13 Aralık 2003 tarihinde yakalanan Saddam Hüseyin'nin o tarihten itibaren devam eden mahkemelerinin sonucunda insanlık suçu işlemek gerekçesiyle suçlu bulunarak idam edilmiştir. Ancak Saddam Hüseyin'in idamı ülkedeki çatışmaların azalmasını sağlamamıştır. 10 Ocak 2007'de ABD Başkanı George W. Bush Irak'a 21.500 askerin daha gitmesini önermiş, bu askerlerin sadece çatışmalarda yer almak için gitmeyeceğini belirtmiş, askerlerin aynı zamanda Irak'taki yeniden yapılandırma işlerinde de çalışarak istihdam edileceğini açıklamıştır.[276] 10 Mayıs 2007 tarihinde Irak Meclisi, ABD'ye Irak'tan çekilmek için bir takvim hazırlama çağrısında bulunmuştur.[277]

2003'ten sonraki süreci, direniş (2003-2004), direnişin aktörlerinin yeni oluşacak siyasi yapılanma üzerine yürüttüğü çalışmalar/pazarlıklar (2005-2006) ve nihayetinde bu yeni oluşacak dengelerin dışında kalanların tabiri caizse direnişin uzatmalarını oynatması olarak yorumlamak mümkündür. Elbette, bu süreçler Saddam'ın idamından ABD'deki seçimlere ya da Irak'taki değişik güç grupları arasındaki dengeler gibi iç ve dış pek çok başka değişkenle bir arada oluşmuş, onlardan etkilenmiş ve onları etkilemiştir.

Şubat 2007 tarihinden Haziran 2008 tarihine gelindiğinde, Pentagon raporlarına göre Irak'taki şiddet olayları %40 ila 80 arasında azalmıştır.[278] Ancak Irak'ta şiddet olayları bugün bile tamamen son bulmamıştır. İşgalin başlangıcında ve ertesinde yaşanan şiddet olaylarının da sonucu olarak ABD başkanlık seçimlerini George W. Bush kaybetmiş, 4 Kasım 2008'de Barack Obama yeni ABD Başkanı olmuştur.

Barack Obama'nın seçim sürecindeki en önemli söylemlerinden biri de Irak'tan çekilineceği ve savaşın sona ereceğine yönelik olanıdır. Nitekim *Foreign Affairs*'in Temmuz-Ağustos 2008 sayısında başkan seçilmesi halinde uygulayacağı dış politikaları anlatan Barack Obama, *Renewing American Leadership* başlığıyla

---

275 Vatan Gazetesi, 31 Aralık 2006.
276 ABD Başkanı George Bush'un tüm ulusa seslenişlerini Beyaz Saray'ın resmi internet sitesinden ulaşmakmümkündür.
277 AFP, 10 Mayıs 2007.
278 CNN, 23 Haziran 2008.

yayınlanan yazısında bakış açısındaki değişikliğin ipuçlarını dile getirmektedir. Obama, yazısında yeni dönemde 'tehdit'lerin değiştiğini, değişen tehditlere Bush yönetiminin yaptığı gibi geleneksel yöntemlerle değil, yeni yöntemlerle çözüm bulmak gerektiğini vurgulamıştır.[279] Buna göre, yeni tehditler eskiden olduğu gibi, tek yönden, tek ulustan gelen tehditler değil, asimetrik tehdit olarak adlandırılan kaynağı geleneksel ulusal sınırlar bağlamında anlaşılamayacak kadar kompleks ve belirsiz örgütlenmelerden gelen tehditlerdir. Obama'nın kendi sözleriyle, "Tehditler artık yabancılaşmaya ya da adaletsizlik algısına tepki olarak katletmeye yönelik bir nihilizmle saldıran global teröristlerden gelmektedir. O halde bunlara karşı alınacak önlemler de yeni yöntemler olmalıdır."[280]

Bu cümleler aynı zamanda, Irak Savaşı'nın sona ermesi gerektiğinin ve ereceğinin de ipuçlarını taşımaktadır, çünkü Obama tehdidin ulusal değil, uluslararası algılanması gerektiğini, sadece ulus devletler değil, örgütler bazında görülmesi gerektiğini söylemektedir. Bu da, sadece bir ulusa, yani Irak'a karşı yürütülen terörle mücadele savaşının çözüm olacak bir adım olmadığı fikrini beraberinde getirmektedir. "Bush yönetimi 11 Eylül saldırılarına geleneksel bir düşünce sistemiyle tepki verdi, sorunları ulus temelli gördü ve bunlara cevap olarak da ulus temelli askeri çözümler aradı"[281] diyen Obama, Irak Savaşı'nın aslında hiç başlatılmaması gerektiğini ve bu süreçte dünyanın Amerikan ideallerine olan inancının zarar gördüğünü dile getirmiştir.

Öte yandan Obama, tehdidin var olduğu ve devam ettiği fikrine ise karşı çıkmamaktadır. Obama, tehditlerin bir yaşam biçimine, liberal demokrasi anlayışına karşı olduğu fikrini ise muhafaza etmektedir. Obama, "Amerikan gücünün düşüşte olduğunu savunmak, Amerika'nın dünyaya verdiği sözü ve tarihi misyonunu yok saymaktır, yanlıştır"[282] diyerek, ABD'nin dünyanın liderliği misyonunu tartışılmaz saydığını ortaya koymuştur. Yani, Bush yönetimini eleştirmesi, ABD'nin misyonu fikrinden vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Buna göre, adil bir toplum ve vatandaşların özgür iradeleriyle seçme haklarını kullanmaları için ABD yasamadan

---

[279] Barack Obama, "Renewing American Leadership", **Foreign Affairs,** Temmuz-Ağustos, 2007, s. 2-16.
[280] İbid, s. 8.
[281] İbid, s. 12.
[282] İbid, s. 13.

silahlı güçlere kadar her alanda görevlerini yerine getirmelidir. Obama, yazısında nihai hedefi şu sözlerle ifade etmiştir:

"Şimdi zaman öncelikle bizim vatandaşlarımızın, ancak sonuçta tüm dünya vatandaşlarının ABD'nin yeniden kötülerle savaşan, iyilik için dünyaya liderlik eden bir ABD olduğuna inanmalarını sağlamanın zamanıdır."[283]

İslam coğrafyasında terörizme verilen desteğin sadece demokrasi üzerine kurulmuş bir söylemle çözülemeyeceğini ifade eden Obama, aşırıcılığa veya köktenciliğe karşı reformizmin kazanması için ABD'nin dünya çapında eğitimden sağlığa, ticaretten yatırıma kadar pek çok alanda ılımlılık yanlılarının güçlenmesi için çalışması gerektiğini kaydetmiştir. Obama ayrıca, ABD olarak İslam'ı düşman olarak algılamadıklarını vurgulayan bir söylem benimsemiştir.

Siyasi liderin sözlerindeki bu söylem değişikliğinin uygulamada hayat bulması ise zaman almıştır. ABD'nin Irak'tan çekilme süreci, daha doğrusu bu fikrin dile getirilmesi, reddedilmesi, tekrar dile getirilmesi, yavaş yavaş güç kazanması ve nihayetinde hayata geçirilmesi oldukça uzun bir süreç olmuştur. Siyasi anlamda Irak'tan çekilme fikrinin ilk kez resmi söylemde gündeme gelmesi, 17 Kasım 2005'te Temsilciler Meclisi'nde John Murta'nın ABD güçlerinin mümkün olan en kısa sürede Irak'tan çıkmasına dair olan teklifiyle olmuştur. 16 Haziran 2006'da Parlemonto'da yapılan oylamada benzer bir teklif yine reddedilmiştir. Ancak her seferinde oylamalarda savaşın bitmesine yönelik verilen oyların yükseldiği görülmektedir. Bu sürecin sonucunda 27 Mart 2007 tarihinde bu kez Kongre'de ABD Ordusu'nun Mart 2008'e kadar Irak'tan çekilmesine yönelik bir karar geçmiş, ancak Başkan Bush bu kararı veto etmiştir.

Irak'tan çekilme planının hayat bulması yukarıda anlatılan anlayış değişikliği sayesinde ABD seçimlerinde Barack Obama'nın başkan seçilmesiyle mümkün olabilmiştir. Nitekim 27 Şubat 2009'da Obama ABD askerlerinin 31 Ağustos 2010 tarihine kadar Irak'tan tamamen çekileceği yönündeki planını açıklamıştır.[284] Obama,

[283] İbid, s. 15.
[284] New York Times, 27 Şubat 2009.

bu tarihten sonra sadece terörle mücadelede Irak güvenlik güçlerini eğitmek üzere 50.000 ABD askerinin geçiş döneminde Irak'ta kalacağını söylemiştir.[285] 9 Nisan 2009'da, Bağdat'ın düşüşünün 6'ncı yıldönümünde yüzbinlerce Iraklı sokaklara çıkarak Koalisyon Güçleri'nin ülkeden çıkmasını talep etmişlerdir. Hatta direnişin güçlü olduğu bölgelerde ABD Başkanı Bush'un kuklaları yakılmıştır.[286]

Irak'tan çekilme planının ilk adımı 19 Ağustos 2010 tarihinde hayata geçmiştir. Başkan Barack Obama'nın Irak'a Özgürlük Operasyonu'nun resmen sona erdiğini açıkladığı tarih de 31 Ağustos 2010 olarak tarihe geçmiştir. Nitekim 31 Ağustos 2010'da Obama Irak'taki muharip güçlerin görevinin bittiğini, dolayısıyla Irak'a Özgürlük Operasyonu'nun resmen sona erdiğini ve artık Iraklıların kendi güvenliklerini kendilerinin sağlayacağını resmen dile getirmiştir.[287] Bu söylemlerin çatışmaların seyrine bakıldığnıda aynı netlikle karşılık bulduğunu söylemek zordur. Örneğin AP haber ajansı, bu tarihten sonra da savaşın bitmediği, ABD'li askerlerin hala çatışmalara taraf olduğu bilgilerini içeren haberler geçmiştir. Son olarak 21 Ekim 2011'de Barack Obama, bir kez daha 2011 yılı sonu itibariyle ABD'nin Irak'tan tamamen çekileceğini söylemiştir.[288]

12 Aralık 2011 tarihinde Başkan Obama ile Irak Başbakanı Nuri el Maliki tüm dünyaya ortak bir basın açıklaması yaparak savaş sonrası ABD askerleri Irak'ta olmaksızın iki ülkenin gelecekte nasıl işbirliği yapabileceklerine ilişkin planlarını paylaşmışlardır. Bu planlar, enerji, ticaret, eğitimin yanı sıra terörle mücadele gibi pek çok alanı kapsamaktadır. Bir başka deyişle, ABD askeri olarak Irak'tan çekildikten sonra da iki ülkenin işbirliği ve ortak hareket etme iradesi ortaya konmuştur. 15 Aralık 2011'de de Irak'ta ABD ordusunun çekilişinin resmi töreni yapılarak, sembolik anlamda da ABD'nin Irak'tan çekilmesi tamamlanmıştır.

[285] İngiliz askerleri 30 Nisan 2009'da, Avusturalyalı askerler 28 Temmuz 2009'da Irak'tan çekilmişlerdir.
[286] Reuters, 9 Nisan 2009.
[287] Reuters, 31 Ağustos 2010.
[288] Reuters, 21 Ekim 2011.

II- EL CEZİRE'NİN IRAK SAVAŞI'NA İLİŞKİN YAYIN POLİTİKALARI VE KAMUOYU EĞİLİMLERİ

A- Irak Savaşı öncesi ve sırasında Irak medyası ile Irak'ta görev yapan medyanın değerlendirmesi

Irak'ta basının ilk kez ortaya çıkışı 19'uncu yüzyılın sonuna rastlamaktadır. es-Zevre adlı ilk günlük gazetenin ilk sayısı 15 Haziran 1869 tarihinde basılmıştır.[289] Bu dönemde yerel siyasi yöneticiler tarafından medyaya karşı genelde liberal olarak tanımlanabilecek politikalar izlenmiş, bu durum ülkede Baas Partisi'nin[290] güç kazanmasıyla değişmeye başlamıştır. 1964 yılında Anayasa'ya konan ve fikir özgürlüğü hakkını garanti altına alan madde, 5 yıl sonra Saddam Hüseyin tarafından değiştirilmiş ve medya üzerinde iki ana maddeyle baskı unsuru kurulmuştur.[291] Bu maddelerden birincisi, 'Irak basını Baas Partisi'nin resmi ideolojisine uygun davranmak ve yayın yapmak zorundadır', ikincisi de 'Baas Partisi'nin Başkanı'nı ya da Parti'yi kötülemek 7 yıla varan hapis cezasıyla yargılanır' ifadeleri olmuştur. 1968 yılında daha önce verilen bütün medya lisansları iptal edilmiş, dolayısıyla tüm medya kuruluşlarının yeniden yayın yapabilmeleri için başvurmaları ve onay almaları zorunlu hale gelmiştir. Basınla ilgili atılan bu baskıcı adımlar bununla sınırlı kalmamıştır. 26 Aralık 1968'de rejimin aldığı bir kararla, yine rejimle ilgili 'asayişi bozucu', 'birliğe zarar verici' nitelikteki 12 spesifik konuda yayın yapılması yasaklanmış, benzer nitelikteki 7 konuda da önceden izin alınarak yayın yapılmasına izin verilmiştir.[292] Bu ve buna benzer baskılar ilerleyen yıllarda giderek artmış, sonuçta 1981 yılında tüm basın kuruluşları Kültür ve Basın Bakanlığı'na bağlanmış ve doğrudan rejim tarafından denetlenir hale gelmiştir. Son olarak da diğer bütün adayların çekilmesi sonucunda Saddam Hüseyin'in oğlu Uday

---

[289] Daoud Kuttab, 'The Media and Iraq: A Blood Bath For and Gross Dehumanization of Iraqis', **International Review of the Red Cross,** Aralık 2007: 89, ss. 879-891.

[290] Baas Partisi, Arapların tek ve sosyalist bir devlet çatısı altında toplanmasını hedefleyen bir parti olarak kurulmuştur. 1953 yılında Mişel Eflak tarafından Arap Diriliş Partisi ile Ekrem Havrani'nin Arap Sosyalist Partisi'nin birleşmesiyle oluşan Baas Partisi, Irak'ta 1968 yılında iktidara gelmiştir.

[291] Bu konuda merkezi Londra'da bulunan Arab Press Freedom Watch adlı örgütün yıllık raporları incelenebilir. Örgütün ilgili raporlarına http://www.apfw.org/data/report/english/2004/spe1100.pdf ya da http://www.apfw.org/data/annualreports/2001/english/2001annualreport.pdf adreslerinden ulaşılabilir.

[292] Kuttab, a.g.e, ss. 879-891.

Hüseyin gazeteci temsilciliklerinin başına geçerek rejime biatta son noktaya gelinmiştir.[293]

Dolayısıyla Irak'ta basın 19'uncu yüzyılın başında oluşmaya başlamış olsa da özellikle Saddam rejimi süresince bağımsız yayın yapabilen bir basından bahsetmek, siyasi iktidarı ya da güç çevrelerini denetleme potansiyeline sahip bir basının var olduğunu varsaymak mümkün değildir. Iraklı olmayıp da Irak'ta görev yapan medya kuruluşlarına bakıldığında da, yine basının çok etkin olduğunu söylemek mümkün değildir. Keza, az önce bahsedilen Saddam dönemi yasaklar Iraklı olmayan basını da kapsamış, Irak'ta görev yapan yabancı basın mensuplarının da asayişi bozan yayın yapması yasaklanmıştır.[294] Uluslararası basın özellikle Irak'ın Kuveyt'i işgali sürecinde Irak'a ilgi göstermiş, sadece bu dönem için görev yerine giden haberciler ülkede kısa dönemli olarak görev yapabilmişlerdir. Irak'ta kalıcı olarak ikamet eden uluslararası basın temsilcilerinin etkin varlığından ise bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, Irak'ın ABD önderliğindeki işgaline ve Irak Savaşı'na kadar olan süreçte Irak'ta görev yapan ve aynı zamanda siyasi karar alıcılar üzerinde etkisi olabilecek bir basından, bir dördüncü kuvvetten söz edilmesi zordur. Bu nedenle, Irak'taki uluslararası medyanın Irak'ın işgali ve savaş süresince olan var oluşuna ve haber üretme süreçlerine göz atmak yararlı olacaktır. Bu tezin çalışma konusunda da olduğu gibi, ancak işgal sürecinde Irak'tan yayın yapan ulusal ya da uluslararası kuruluşların karar alıcıları potansiyel bir etkileme gücünden bahsetmek mümkün olacaktır.

Savaş döneminde Irak'ta görev yapan medyanın en çok dikkat çeken ve tartışılan özellikleri kuşkusuz güvenlik ve tarafsızlık unsurları konusudur. Öncelikle güvenlik açısından bakıldığında, oldukça sorunlu bir alana parmak basılmaktadır. New York merkezli bir sivil toplum kuruluşu olan ve gazetecilerin güvenli iş pratikleri üzerine veri toplayarak araştırma yapan Committee to Protect Journalists'e göre 2003 ve 2007 yılları arasında dünyada görev başında ölen 242 gazetecinin 124'ünün Irak'ta öldüğü göze çarpmaktadır. Bu 124 gazetecinin de 102'si Iraklıdır.[295] Yani, 2003-2007

---

[293] İbid, s. 888.
[294] İbid, s. 890.
[295] http://www.cpj.org/Briefings/Iraq/Iraq_danger.html

yılları arasında dünyada görev başında ölen yaklaşık iki gazeteciden biri Irak'ta hayatını kaybetmiştir.

ABD, bu dönemde ilintili gazeteciler (embedded) dışında çalışan gazetecilerin hayatından sorumlu olmadığını duyurmuş, gazetecilerin hayatlarını korumak için toplu olarak Filistin Oteli isimli otelde kalmaları dahi bu hayati kaygıyı gidermeye yetmemiştir.[296] *Committee to Protect Journalists* araştırması, Irak'taki gazeteci ölümlerinin nedenleri sıralamasında birinci sırada ülkede yaşanan gerilimler sonucu oluşan belirsiz saldırıların yer aldığını, ABD tarafından açılan ateşlerin ya da atılan bombaların ise ikinci sırada yer aldığını ortaya koymaktadır.[297] Bu noktada ABD'nin bu ölümlere kasten neden olduğu gibi bir kanıt olmasa da, gazetecilerin korunması anlamında da ekstra bir güvenlik sağlanmadığını da söylemek yanlış olmayacaktır. Buna kanıt olarak, gazeteci ölümleriyle ilgili ABD'li yetkililer tarafından sadece üç soruşturma açılmış olmasını göstermek mümkündür.[298]

Irak'ın ABD tarafından işgalinden kısa bir süre sonra, geçiş döneminde Geçici Koalisyon Yönetimi'nin Başkanı olan Paul Bremer tarafından çıkartılan 7 maddelik bir karar medyaya yönelik düzenlemeler içermektedir.[299] 10 Haziran 2003'te yürürlüğe giren bu kararlara göre, medyaya 5 konuda yayın yasağı getirilmiştir. Bu konular da, kışkırtıcı şiddet, sivil kargaşa, Koalisyon güçlerine karşı şiddet, Irak sınırlarının değiştirilmesinin desteklenmesi ve Baas Partisi'nin geri gelmesinin desteklenmesi olarak sıralanmıştır. Karara göre, bu konularda yayın yapmak yasaklanmıştır. Kararın uygulanmaması halinde yaptırım olarak ise ABD ve müttefikleri bu kuralları ihlal edenleri 1 yıla kadar hapis cezasıyla tutuklayabileceğini açıklamıştır.[300] Bir başka deyişle, en azından ilk aşamada Saddam dönemi medya yasaklamalarının pek değişmediğini söylemek mümkündür.

Irak'ta görev yapan ulusal ve uluslararası basın, tarafsızlık ya da tarafsız olma potansiyeli açısından incelendiğinde de ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Saddam

[296] Bu konuda 2004 yapımı olan ve temelde el Cezire'yi anlatan Control Room adlı belgesel izlenebilir.
[297] http://www.cpj.org/Briefings/Iraq/Iraq_danger.html
[298] www.cpj.org/news/2005/Qatar23may05na_report.html
[299] Bu kararlara http://www.iraqcoalition.org/regulations/index.html#Regulations adresinden ulaşmak mümkündür.
[300] İbid.

Hüseyin rejiminin düşmesinin ardından bölgeye giden medyayla ilgili tek bağımsız örgüt olan Arap Press Freedom Watch, ülkede medyanın genel görünümü hakkında bir rapor hazırlamıştır. Buna göre, Saddam rejimi sona erdikten sonraki 9 haftalık süre içerisinde 90 gazete kurulmuştur.[301] Bu gazeteleri, Irak dışında kurulanlar, Irak'ta ABD tarafından kurulanlar ve Irak'ta farklı mezhep ve aşiretler tarafından kurulanlar olarak 3 ana grupta toplamak mümkündür. Bu gazetelerin bakış açılarının ve içeriklerinin her birinin kendi kurucuları ve finansörleri tarafından yönlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yeni ya da eski, söz konusu dönemde Irak'ta medya kuruluşlarının ve çalışanlarının baskı ve tehlike altında görev yaptığını tekrar vurgulamak doğru olacaktır. Yaşanan çeşitli baskı sürecini anlatmak için, el Cezire ve El Arabiya televizyonlarına düzenlenen saldırılar ve ofislerinin kapatılması en sık gösterilen örneklerdendir. 8 Nisan 2003 tarihinde, yani işgalin başlamasından birkaç hafta sonra, ABD uçakları, koordinatları resmi makamlara daha önce bildirilmiş olmasına rağmen el Cezire'nin Bağdat ofisini bombalamış ve bir çalışanın ölmesine neden olmuştur.[302] ABD hedefin el Cezire olmadığını açıklamış, el Cezire çalışanları ise binanın çatısında 'basın' işareti olarak sayılan sarı kaplamanın bulunduğunu dile getirmişlerdir. Bu olay, ABD'nin el Cezire'nin Afganistan işgali sırasında Kabil ofisinin de benzer şekilde bombalanmış olması nedeniyle tepki çekmiştir.

Committee to Protect Journalists'e göre 2003-2007 yılları arasında El Arabiya'nın 6 çalışanı öldürülmüştür, bu rakam 13 çalışanı öldürülen ABD yanlısı Iraq Media Network'ten (IMN) sonraki en yüksek rakamdır.[303] Bütün bu rakamların kamuoyuna açıklanması ise çok kolay olmayan bir sürecin neticesinde olmuştur. Irak'ta medya pratiklerinin şeffaflaşması ve dikkat çeker hale gelmesi ABD ordusunun Iraklı gazetelere ABD'nin ülkedeki varlığını olumlu göstermeleri için para ödediği gerçeğiyle ortaya çıkan bir rahatsızlık sürecinin sonucudur.[304] Los Angeles Times gazetesi, 2005 yılında belgeleriyle birlikte ABD ordusunun istihbarat operasyonları birimi tarafından

[301] http://www.apfw.org/data/report/english/2004/spe1100.pdf
[302] Reuters, 8 Nisan 2003.
[303] http://www.cpj.org/Briefings/Iraq/Iraq_danger.html
[304] Los Angeles Times, 30 Kasım 2005.

kaleme alınan yazıların Arapça'ya çevrilerek Irak gazetelerinde yer aldığını haberleştirmiştir.[305] Los Angeles Times'da yer alan aynı haberde, Pentagon'un Washington merkezli Lincoln Group ile sözleşme imzalandığı, buna göre serbest (free lance) gazeteci ve reklamcıların Bağdat'ta haber servis ettiği bilgisi yer almıştır.

Tüm bu süreci özetlemek gerekirse, Baas Partisi döneminde Irak'ta medyanın yasal olarak baskı altına alındığını, rejimi eleştiren yayın yapılmasının engellendiğini, ABD'nin Irak'ı işgaliyle bir anda gerek gazete gerek televizyon kanalı sayısı açısından bir patlama yaşandığını, ancak bu mecralarının çoğunun güvenilirliğinin tartışılır olduğunu, zaten önemli bir kısmının bir yıl bile geçmeden kapandığını, öte yandan ABD'nin medyaya karşı uyguladığı politikaların da Saddam yönetiminden geri kalmayacak biçimde baskıcı olduğunu söylemek mümkündür.

Irak'ta görev yapan medyanın anlatımını bitirmeden önce, Irak meselesinin özellikle daha önceki bölümlerde anlatılan uydu kaynaklı yeni medya oluşumuyla birlikte Arap kimliğinin temel unsurlarından biri haline geldiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Öyle ki, Irak'ın siyasi rakipleri olarak değerlendirilen ülkeler bile Irak'ın işgaline karşı duran demeçler verme ihtiyacı duymuştur. Filistin meselesi gibi Irak meselesi de Arap kimliğine yapılan bir saldırı olarak algılanmış ve buna karşı durmayan Arap yönetimleri karşı tarafla işbirliği yapmakla eleştirilmişlerdir. Bu seslerin kendilerini daha çok duyurmaya başlayabilmesi de el Cezire'nin de içinde bulunduğu yeni bir Arap medyası ve yeni bir kamusal alanın oluşmasıyla mümkün olmuştur.

A. el Cezire'nin Irak Savaşı Yayınları ile Kamuoyu Eğilimleri

1. el Cezire Arapça yayınları ve Arap kamuoyu eğilimleri

a- el Cezire Arapça'nın Irak Savaşı yayınlarının genel incelemesi

el Cezire'nin yayına başladığı 1996 tarihinden itibaren Amerikan karşıtı bir yayın yaptığını söylemek mümkündür. Uluslararası arenada adını özellikle Afganistan ve bin Ladin gibi mayınlı alanlarda yaptığı yayınlarla duyuran el Cezire'nin Irak ile ilgili yayınlarını da bu perspektiften değerlendirmek doğru olacaktır. Kanalın Irak

[305] İbid.

yayınları, Irak Savaşı'ndan önce de Amerika ve Batı eleştirisiyle yoğrulmuştur. Birleşmiş Milletler'in Irak'a uyguladığı yaptırımların insani sonuçlarına odaklanan yayınlar yapan el Cezire'nin tutumunu 1998 yılında gerçekleştirilen Çöl Tilkisi Operasyonu'nda da görmek mümkündür.[306] el Cezire, operasyon başladıktan 15 dakika sonra patlamaları olay yerinde kaydeden tek kanal olmuş, bu görüntüleri tüm dünya el Cezire'den almıştır.

Operasyonun uçaklardan temiz bir savaş gibi gösterilmesi ihtimalini ortadan kaldıran el Cezire, yerden patlamanın sonuçlarını görüntülemiş ve kamuoyu yaratılmasında önemli bir araç olmuştur. Bu tarihten itibaren el Cezire'nin Iraklı siyasilere erişimi çok daha sık olmuştur, Miles'a göre bunun nedeni el Cezire'nin tercihinden çok Saddam Hüseyin'in kanalın Arap kamuoyu oluşturmadaki önemini fark etmesidir.[307] Bir başka deyişle, el Cezire'nin Irak yayınlarının sivil ölümlere ve insani acılara yoğunlaşmasının nedenini el Cezire yöneticilerinin bir stratejisi değil, Irak yönetiminin kanalı yalnızlaşmaya itilen ülkenin bir çıkış aracı olarak görülmesi olduğunu savunanlar mevcuttur. Bu argümanın yansımalarına örnek olarak, 2000'li yılların başında Kuveytli siyasetçilerin Saddam Hüseyin'in el Cezire aracılığıyla Körfez'e nüfuz ettiğini gözlemlediklerini dile getirmelerini göstermek mümkündür.[308] el Cezire ile Saddam rejimi arasındaki ilişki her zaman tartışmalı olagelmiştir. Öyle ki, Iraklı istihbarat birimlerinin kanalın içerisinde nüfuz sahibi olduğu iddiaları özellikle 2003 yılında su yüzüne çıkmıştır. AP, Ocak 2003 tarihinde el Cezire CEO'su Mohammed Jasim el Ali'nin Saddam Hüseyin'in oğlu Uday Hüseyin'e "el Cezire sizin kanalınızdır"[309] dediği yönünde bir habere yer vermiştir. Kısa bir süre sonra AP bu haberin yanlış çeviriden kaynaklandığını açıklamış olsa da, el Cezire'nin Saddam rejimiyle iyi ilişkileri eleştiri kaynağı olmaya devam etmiştir. Mayıs 2003'te, yani ABD'nin Irak'a işgalinden yaklaşık 2 ay sonra Irak istihbarat belgelerinden yola çıkarak Saddam'ın el Cezire'nin yönetimine nüfuz ederek yayınları etkilediği yönünde yeni haberler çıkmıştır. Bu haberlerden sonra el Cezire'nin kuruluşundan beri CEO'su olarak görev yapan el Ali, görevinden alınmıştır. Basında yer alan haberlere göre, Irak

[306] el Nawawy, Iskandar, a.g.e, s. 58.
[307] Miles, a.g.e, 46.
[308] el Ahram, Mayıs 2002.
[309] AP, 17 Ocak 2003.

istihbarat belgelerinde el Ali'nin Iraklı yetkililere Saddam rejimi lehinde yayın yapacağına dair söz verdiği yer almaktadır.[310]

Bu tarihi zeminden hareketle, el Cezire'nin Irak Savaşı başlamadan önce ve ilk döneminde Saddam yanlısı olarak algılandığını, bu nedenle de çeşitli kesimlerin eleştirilerinin odağında yer aldığını söylemek mümkündür. Ancak, el Cezire'nin Irak Savaşı karşıtı tutumunu tamamen 'Saddam yanlılığı'na bağlamak yanlış olacaktır, çünkü kanal başta ABD olmak üzere Batı dünyasının Arap coğrafyasındaki etkinliğine karşı çıkmaktadır.

el Cezire'nin Bağdat'taki temsilcisi Mahir Abdullah'ın işgalin başlamasından kısa bir süre sonra Saddam Hüseyin'in heykelinin devrilmesi sahnesinde "Irak siyasetinde bundan sonra maalesef kaçınılmaz olarak baskın bir ABD tadı olacak"[311] ifadesini kullanmıştır. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, el Cezire'nin ABD'nin işgaline daha başından itibaren karşı bir duruş sergilediğini söylemek mümkündür.

el Cezire televizyonunun Irak Savaşı'nın ilk döneminde yaptığı yayınlardaki en belirleyici özellik rehine görüntüleri, sivil ölümler, patlamaların sonuçları gibi insani acılara tüm çıplaklığıyla yer vermesidir. Yaralı ya da ölü bedenleri göstermekten çekinmeyen bu yayın politikası dünyanın her yerinde çokça tartışılmıştır.

Keza kanalın çatışmalar boyunca Koalisyon Güçleri askerlerinin ve Iraklı asker ile sivillerin cesetlerini diğer kanallarda yer almadığı şekilde fazla göstermesi de ABD karşıtlığı bağlamında tartışmalara yol açmıştır. Örneğin, 14 Nisan 2003 tarihli Newsweek dergisinde Lübnan'daki küçük çocukların dahi televizyonlardan gördükleri itibariyle ABD'nin çocukları öldürdüklerine inandığını dile getiren bir yazı yazılmış, bu anekdottan hareketle ABD'de medyadan görülen savaş ile el Cezire'den görülen savaşın ne kadar farklı olduğu vurgulanmıştır.[312] Bu yazıya göre, ABD savaşta zafer kazanmaya odaklanmışken, Arap televizyonları savaşta zarar gören kurbanlara odaklanmıştır. Başta ABD olmak üzere dünya televizyonları ABD'li ve İngiliz yöneticilerin resmi ya da askeri bilgilendirmelerini dinlerken, el Cezire ise bu bilgilerin yanı sıra ve hatta bu

---

[310] AP, 3 Ocak 2002- 9 Ocak 2002- 25 Nisan 2002.
[311] Hammond, a.g.m, s. 54.
[312] Newsweek, 14 Nisan 2003.

bilgilerden daha çok kan, vahşet, patlamalardan saçılmış cesetler, yaralı çocuklar ve ölü bedelerin görüntülerine yer vermiştir.[313] Time dergisine göre, eğer ABD televizyonlarında savaş gökyüzündeki havai fişeklerinin gösterisine benziyorsa, el Cezire'de ise cehenneme benzemektedir.[314]

el Cezire'nin yönetici editörlerinden Faysal Bodi'nin şu sözleri ise bu karşılaştırmada yer alan el Cezire nitelemesinin dayanağının bilinçli bir tercih olduğunu ortaya koymaktadır:

"*Dünyadaki bütün uluslararası medya kuruluşları arasında bir tek el Cezire savaşın yasadışı bir şirket/kurum olarak algılanması gerektiği fikrine sıkı sıkıya tutunmuştur. el Cezire bombalamanın ve silahların korkunç sonuçlarını, bağırışan ve kaçışan çocukları, sığınakları ve cesetleri gösterme cesaretine sahiptir. Propogandaları haber haline getiren ana akım medya kuruluşları ise Bush ve Blair'e ait olan 'Birleşmiş Milletler yaptırımlarının ve 1991 sonrasında yaşadıkları acıların ardından Irak halkının kendilerini adeta kurtarıcı gibi karşılayacağı' fantazisine aynalık etmekten başka bir iş yapmamışlardır. Bu anlamda el Cezire olsa olsa Batı medyasının yaratmış olduğu algı yanlışlarına düzeltici bir etki yapmaktadır*."[315]

Benzer şekilde el Cezire'nin yazıişleri müdürü İbrahim Hilal de, ölümlerin gösterilmesini "*Biz gerçeği gösteriyoruz, ceset görüntüleri uydurmuyor ya da öldürmüyor ya da olmayan ölümleri haberleştirmiyoruz. Görüntüler sahadan gelen gerçek görüntüler. Bu bir savaş ve bizler de savaşta insanların öldüğü gerçeğini saklamakla değil, göstermekle yükümlüyüz. Biz medya olarak bunu gösteririz, seyirci de bu görüntüleri görüp savaşın var olan sorunları çözmek için doğru yol olup olmadığına dair kendi kararını verir. Tabii ki bu durum sadece tek taraf için geçerli değil. Biz sadece Iraklılar'ın değil, İngiliz ya da ABD'lilerin de öldüğünü söylemezsek bu kez de İngiliz ve Amerikan halkına yalan söylemiş oluruz. Ayrıca Arap kamuoyu da savaşta sadece Iraklı kadın, erkek ve çocukların öldüğüne dair yanlış bir inanca kapılmış olur. Oysa bu bir savaşsa her iki taraftan da, hatta var olan tüm taraflardan kurbanlar olduğunu herkes bilmeli*"[316] sözleriyle açıklamaktadır.

---

[313] Time, 7 Nisan 2003.
[314] Time, 7 Nisan 2003.
[315] Guardian, 28 Mart 2003.
[316] BBC, 24 Mayıs 2003.

Öte yandan sivil ölümlerin yoğun olarak gösterilmesi bazıları tarafından el Cezire televizyonunun ABD'lilerin Irak'ta yağma ve huzursuzluk taşıyan olayları teşvik ettiği, böylece bu kaos ortamında ülkeye müdahalenin gerekli olduğu izlenimi vermek istedikleri yönünde yayın yaptığı şeklinde de değerlendirilenler mevcuttur.[317] Bu iki görüş arasındaki gerilim, bu tez çalışmasının da cevap vermeye çalıştığı ana sorunsallarından birini oluşturmaktadır.

Bu noktaya kadar anlatılanlardan yola çıkarak, sivil ölümlerinin görmezden gelinmesi meselesinin sadece ABD kamuoyu ve medyası üzerinden yaşanan bir durum olduğu sonucuna varılmamalıdır. Benzer şekilde Arap medyasının da bu konuda duyarsızlaştığı eleştirileri yapılmaktadır. Buna göre, Arap medyasında da sivil ölümlerden çok siyasi liderlerin konuyla ilgili yorum ve değerlendirmelerine ya da ülkelerin kendi siyasi duruşlarına uygun söylemlere medyada daha çok yer verilmektedir.[318] Bu durum, el Cezire televizyonunun sivil ölümlere daha çok yer verme tutumunun sadece Batılı medya kuruluşları arasında değil, Arap kuruluşlar arasında da daha belirgin bir özellik haline geldiği için akılda tutulmalıdır. el Cezire televizyonu bu nedenle halkı şiddet görüntüleriyle galeyana getirip çatışmaya teşvik etme eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu tespit ve eleştiri kanalın söz konusu yayınlarıyla çatışmanın beslendiği mi yoksa diyaloğa mı yol açtığı sorusunun cevabını ararken daha detaylı olarak ele alınacaktır. Yine de bu konuyu kapatmadan önce el Cezire televizyonunun en ünlü ve etkili tartışma programı sunucularından biri olan Faysal el Kasım'ın sözlerine yer vermek yararlı olacaktır. Al Qassem, Haziran 2005'te yayınladığı bir makalede Arap yönetimlerini ve medyasını kendi kardeşlerinin ölümüne duyarsız kalmakla eleştirmiş, Arap liderlerinin sadece yönetimde kalabilmek için medyayı kullandığını, bu önceliklerin acilen insan unsuru lehine çevrilmesi çağrısında bulunmuştur.[319]

Sivil ölümlerin gösterilmesinin farklı taraflar tarafından nasıl algılandığı meselesi, aslında el Cezire'nin de çatışma sürecinde farklı taraflar tarafından nasıl algılandığı meselesiyle elele ilerleyen bir tartışma olarak incelenmelidir. el Cezire, savunulsun ya da eleştirilsin, her şeyden önce, Irak Savaşı örneğinde Arap

[317] Hammond, a.g.m, s. 54.
[318] http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid539439
[319] İbid.

televizyonları açısından gerçek bir kilometre taşı olmuştur. 1. Körfez Savaşı'ndan ve Ortadoğu'da bu tarihe kadar meydana gelen diğer savaşlardan farklı olarak ilk defa Arap televizyonları Batı medyasına bağlı olmadan kendi kaynaklarıyla kendi yayınlarını yapmış, bu yayınlarda kendi 'dil'lerini kullanabilme imkanı bulmuşlardır. Bir başka deyişle, Arap dünyası kendi coğrafyasında yaşanan bir 'savaş deneyimi'ni başkasının gözünden değil, kendi gözünden takip etmiştir. CNN'in Bağdat'tan çıkarılmasının ardından bölgede Arap medyası kalmış, böylece 1991'deki ilk Körfez Savaşı'nın tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır.[320] Kendi coğrafyasındaki 1. Körfez Savaşı'nı Batı'nın gözünden seyretmek zorunda kalan Arap dünyası Irak Savaşı'nda ise kendi bakışını ve dilini kazanmıştır. Irak Savaşı'nda sadece Batı medyası değil, Arap devlet televizyonları da ağırlıklı olarak geleneksel 'resmi' söylemlere paralel yayınlarına devam edince, kamuoyu açısından en kayda değer haber kaynaklarından biri olarak el Cezire'yi değerlendirmek yanlış olmayacaktır. el Cezire, uydudan yayın yapan diğer Arap televizyon kanalları gibi, genel hatlarıyla Irak Savaşı'nı dış bir güç tarafından işgal edilen ülke olarak kabul etmiş ve sunmuştur. Bu işgalin, eski Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in devrilmesini takiben yaşanan sevinç gösterileri ile takip edilmesi, tahmin edileceği üzere Arap devlet televizyonları tarafından olumlu karşılanan ya da ekranlara yansıtılan bir durum olmamıştır. Bu duruma bir örnek olarak "Saddam Hüseyin heykelinin üzerinde ABD bayrağının yükselmesi ABD tarafından tezgahlanan bir tiyatrodur, çünkü esas Irak halkını temsil eden, direnişin olduğu bölgelerdeki Iraklılardır"[321] değerlendirmesini göstermek mümkündür. Bunu izleyen dönemde de, ana çizgi ABD'yi dış ve hoş karşılanmayan bir güç olarak algılanmış ve yansıtılmıştır.

Bu genel çerçeveden yola çıkarak savaş dönemlerinde tarafların algılarının ne kadar farklı olabileceği aşikardır. Nitekim, el Cezire'nin de farklı kesimler tarafından nasıl algılandığı daha önceki bölümlerde incelenmiştir. Ancak yine de el Cezire'nin Irak Savaşı öncesi ve sırasında hemen hemen her kesim tarafından eleştirildiğini tekrar

---

[320] İlk Körfez Savaşı'nda CNN bölgedeki tek haber kaynağı olarak tüm dünyaya haber ve görüntü geçen tek kanal olmuştur. ABD Ordusu'nun onay verdiği ölçü ve konularda haber yapmakla eleştirilen CNN'in bu savaştaki işlevi büyük tartışmalara konu olmuştur ve olmaktadır. Medyanın 4. kuvvet olarak değerlendirilmesinin doruk noktası olan 1. Körfez Savaşı-CNN ilişkisi tüm dünyakamuoyunun savaşı ve tarafları nasıl algıladığı, dolayısıyla çatışma sürecinin seyrine ne tür etki ettiği anlamında eleştirilerin odağı olmuştur.

[321] Hammond, a.g.m, s. 54.

söylemek yerinde olacaktır. 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak kabul edilen el Kaide lideri Usame bin Ladin'nin görüntülerini ve konuşmalarını yayınlayarak ismini duyuran el Cezire, ABD ve Batılılar tarafından 'teröre' alet olmakla suçlanırken, el Kaide taraftarları ise Usame bin Ladin'in konuşmalarının kesilerek manipüle edildiğini iddia etmiş ve el Cezire'yi suçlamışlardır.[322]

el Cezire'nin odağında yer aldığı tartışmalara bir örnek olarak, gazeteci Fadhil Fudha'nın tespitini göstermek mümkündür. Fudha'ya göre, el Cezire, objektif bir haber kanalı olma iddiasından ideolojik bir mesaj verme görevini yerine getiren bir kanala dönüşmesiyle, potansiyeline ihanet etmiştir.[323] Al Ahram Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü Abd al Monam Said'e göre ise, kitlelerin hoşuna gidecek şekilde radikalizme kayan el Cezire bu haliyle Batılıların Arapları radikal gibi görmesine ve göstermesine olanak sağlayarak hata yapmıştır.[324] Mısırlı gazeteci Mamoun Fandy da, Arap medyasını sansasyona ve şiddetin siyasi pornografisine yer vermekle eleştirmiştir. Al Sharq al Awsat'ta yer alan bir karikatürde de uydu televizyonları izleyicilerinin başlarından aşağı çöp boca ederken resmedilmiştir.[325] Bu da el Cezire'nin yaptığı yayınlarla hem kafaları hem de ortalığı karıştırıcı yayın yaptığı şeklinde yorumlanan bir eleştiridir. Al Hayat gazetesi yazarı Hazem al Amin, el Cezire'yi dogmatik İslam'ın esiri olmakla suçlamıştır.[326] Daha liberal görüşlü olan yazarlar bile bazı tartışma programlarının formatının siyasi kültürün gelişmesine katkı yapıp yapmadığı konusunda çekincelerini belirtmişlerdir. Örneğin Ürdünlü liberal Rami Khouri, yeni Arap medyasını 'aynı yavan sohbetin devamı' olarak nitelemiş, Mısırlı yazar Abdullah al Ashal da yeni medyanın yarattığı etkinin kalıcı şekilde yerleştiğini düşünmenin gerçeği yansıtmadığını dile getirmiştir.[327]

---

[322] İbid, s. 67.
[323] Marc Lynch, **Voices of the New Arab Public: Iraq, Al Jazeera and Middle East Politics Today,** New York: Columbia University Press, 2005, s. 6.
[324] İbid.
[325] İbid.
[326] İbid.
[327] İbid.

b- el Cezire Arapça'nın Irak Savaşı ile ilgili haber ve tartışma programları

Arap medyasında yayımlanan haberler ve medya kuruluşlarının genel yayın politikaları kadar spesifik etkili tartışma programları da Arap kamuoyunun düşünüş şeklini şekillendirmiştir ve şekillendirmeye devam etmektedir. 1990'lardan itibaren yaygınlaşan uydu televizyonlarında yapılan yayınlar ve tartışma programları, Arap coğrafyasında ortak bir kamuoyu yaratma işlevinin yanı sıra zaman zaman kelimenin gerçek anlamıyla da kitleleri sokağa taşımıştır. Bunun örneklerini, Irak'ın Aralık 1998'de ABD ve İngilizler tarafından bombalanmasının ardından, (ki bu olayda el Cezire'nin yaptığı yayınların önemine daha önce değinilmiştir) 2000 ve 2002 yıllarında Filistin ve İsrail arasında yaşanan çatışmaların tırmanmasının ardından, 2003 yılında Irak'ın işgalinin ardından ve son olarak da Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte siyasi reform isteyen kitlelerin sokağa dökülmesiyle görmek mümkündür.

Bu aşamada, önceki bölümlerde daha detaylı olarak ele alınan bir noktayı da hatırlatmak yerinde olacaktır. Arap kamuoyu 1990'larda uydu televizyonculuğunun yaygınlaşmasına kadar çok uzun yıllar boyunca devlet yayını seyretmiş, bu da resmi söylemlerin propagandası şeklinde yayınların oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle el Cezire yayınlarında o güne kadar dile getirilmeyen farklı soruların sorulması sadece medyadaki dönüşümü değil, medyayla her gün etkileşim halinde olan Arap kamuoyundaki değişimi de göstermektedir. Buna göre, Arap siyasi liderler artık daha önce hiç olmadığı kadar icraatlarının meşruiyetini açıklamak zorunda kalmaktadırlar.

Bu genel çerçeveyi göz önünde bulundurduktan sonra, el Cezire'nin genel yayın politikasının haber ve tartışma programlarına nasıl yansıdığına bakmak yararlı olacaktır. Programlarda, yayınların genelinde olduğu gibi, Irak'ın işgaline Batılı güçlere muhalif bir tutumun benimsendiğini söylemek mümkündür, ancak programlar haberlerin aksine daha çok kişisel fikirlere ve bakış açılarına dayalı olduğundan programlarda Irak ile ilgili daha sübjektif değerlendirmeleri ve oldukça farklı fikirlerdeki kişilerin konuşmalarını görmek olasıdır. Bu nedenle, programlar haberlere göre daha çok ses getirebilmekte, tartışma yaratabilmekte, kitleleri etkileme kapasitesi daha çok olabilmekte, taban tabana zıt görüşleri çarpıştırarak tansiyonu

yükseltebilmektedir. Tartışma programlarının yayın formatının farklılığından kaynaklanan bu değişiklik göz önünde bulundurularak el Cezire'nin Irak ile ilgili programları incelendiğinde, Irak'ta direnişin en çok şiddetlendiği Felluce İsyanı (Direnişi ya da Muharabesi olarak da anılmaktadır) sürecine bakmak kaçınılmazdır. Çünkü ülkede fiziksel çatışmanın şiddetlendiği dönemlerde programlardaki fikirler arasındaki çatışmanın da şiddeti artmaktadır.

el Cezire'de söz konusu direnişle ilgili ilk yayınlardan bir tanesi 2 Mayıs 2003 tarihinde tamamen Felluce'ye ayrılmış bir programla yapılmıştır. Bu programda ABD'ye karşı direnişin hala mümkün olabileceği fikri irdelenmiştir. Sadece bu programla değil, el Cezire'nin Nisan 2004 boyunca abluka altındaki Felluce'den yaptığı yayınların Koalisyon Güçleri'nin anlatımıyla taban tabana zıt görüntülerden oluşması o kadar etkili olmuştur ki, Lynch'e göre Felluce direnişinin de sonucunu belirlemiştir.[328] Felluce'de iliştirilmemiş tek gazeteciler olan el Cezire muhabiri Ahmed Mansur ve kameramın Laith Mushtaq direniş sürecinde taraflar arasında devam eden müzakerelerde pazarlık konusu olmuş, ABD, söz konusu gazetecilerin Felluce'den çıkarılmasını talep etmiştir. Mansur, Felluce'de yaşananları şöyle anlatmıştır:

"*Felluce'ye ilk girdiğimizde neler gördüğümüzü anlatmak kelimelerle mümkün değil. Yüzlerce, hatta belki binlerce insan beyaz bayraklı arabalarla ya da yaya olarak kaçmaya çalışıyordu. Yollarda ölen ya da can çekişen onlarca insanı gördük. Bütün bunları izlerken bir yandan gazetecilik kaygısıyla ve sahadaki tek gazeteci olmanın verdiği sorumlulukla olanları anı anına yakalamaya çalışıyorduk, ama öte yandan da insani olarak orada yaşanan korkuyu ve dehşeti de içimizde hissediyorduk. İnsani bir görev olarak yaşananları tüm dünyaya aktarma sorumluluğunu da duyuyorduk. ABD bu görüntülerin yayınlanmasından sonra açık açık bizim isimlerimizi vererek kenti terk etmemizi ateşkes yapılabilmesi için önşart koştu. Bana konuyu anlattıklarında ben şahsen ilk başta bu şarta 'Hayır' dedim, ancak daha sonra el Cezire yöneticileriyle konuyu konuştuk ve sonuç olarak 'Ne kadar gazeteci olsak da biz buraya barışın sağlanması için geldik, buna engel olmamalıyız' diye karar verdik. Daha sonra da 10*

[328] Marc Lynch, **Voices of the New Arab Public: Iraq, Al Jazeera and the Middle East Politics Today**, New York: Columbia University Press, 2005, s. 5.

Nisan'da kentten ayrıldık."[329]

el Cezire'nin Felluce yayınları büyük tartışmalara neden olmuş, hatta el Cezire'nin algılanması ve yayınların içeriğinin değişmesi anlamında da bir kırılma noktası haline gelmiştir. Bu sürecin hem daha önce detaylarıyla ele alınan Şii liderler es-Sadr ve el Sistani temelinde ilerleyen müzakere ve anlaşmaya varılması süreciyle, hem Arap kamuoyunda yaklaşık bir yıldır, ABD işgalinin başından itibaren devam eden şiddet içerikli görüntülerin bıkkınlık vermeye ve kanıksanmaya başlamasıyla hem de Irak'ta gelecek seçimlerin yarattığı çözüm umuduyla eş zamanlı olduğu dikkatlerde tutulmalıdır. Sonuçta, Iraklılar arasında el Cezire'nin söz konusu yayınlarının şiddet ortamını körüklediği yönündeki algı yaygınlaşmıştır. Bu değişikliğin izlerini gazete sayfalarında, röportajlarda ve kamuouyu yoklamalarında gözlemlemek mümkündür.[330] Bu noktada, el Cezire'nin Saddam dönemi ve işgalin ilk başladığı dönemde de Saddam yanlısı olarak kabul edilip Iraklılar tarafından eleştirildiği bilgisini de hatırlamakta yarar vardır. Dolayısıyla, bu süreçte el Cezire'nin kazanmış olduğu güveni önemli ölçüde yeniden kaybettiği şeklinde bir sonuca varmak yanlış olmayacaktır.

Tüm bu süreç değerlendirildiğinde, el Cezire'nin Irak'ta ağırlıklı olarak eski rejim karşıtları tarafından başta şüpheyle karşılandığını, ardından ağırlıklı olarak direnişçiler tarafından benimsendiğini, 2004 yılının sonlarına ve 2005 yılına gelindiğinde ise şiddeti körüklediği algısıyla yeniden şüpheyle karşılaştığını söylemek mümkündür. Bu tarihler, yakın döneme kadar el Cezire'nin genel direktörlüğünü yapmış Waddah Khanfar tarafından açıklanan kanalın yayın politikalarındaki tarihi kırılmalarla da uyuşmaktadır. Bir başka deyişle, el Cezire, kaba hatlarıyla Irak'ta işgalin başında Saddamcı, direniş sürecinin başında ABD karşıtı, direnişin sonlarına doğru ve ertesinde ise yeniden şüpheyle yaklaşılan, yaptığı yayınların sonuçlarının tartışılmaya başlandığı, konumlandırılmakta daha çok zorlanılan bir kanal haline gelmiştir.

Kronolojik olarak bu tarihlerle örtüşen ve yine Irak Savaşı'nın toplumsal hafızada en çok yer etmiş haberlerinden bir tanesi de Ebu Gureyb Hapishanesi'nde yaşananlardır. 2004 yılında yapılan incelemelerin sonuçlarını ve fotoğrafları içeren bir

---

[329] http://www.democracynow.org/2006/2/22/exclusive_al_jazeera_reporters_give_bloody
[330] Lynch, a.g.e, s. 230.

dosya şeklinde medyaya yansıyan Taguba Raporu, Ebu Gureyb Hapishanesi'nde yaşanan ve ABD'li askerler tarafından Iraklılar'a yapılan kötü muamele, işkence ve tacizleri belgelemiştir. Tüm dünya kamuoyunda büyük tepki uyandıran bu haberler ilk kez 28 Nisan 2004'te ABD medyasında patlamış, ardından da dünyanın farklı medya kuruluşlarında devam haberleri gelmiştir. Bu tarih, özellikle 1 Mayıs 2004'te ABD'nin çekilmesiyle ilk aşaması sona eren Felluce İsyanı'nın son günlerine denk gelmesi açısından da ayrıca önemlidir. Bunun nedeni, Ebu Gureyb'te yaşananların ortaya çıkmasıyla el Cezire'ye Batı dünyası tarafından yakıştırılan taraflı, anti-ABD'ci, yanlı, şiddeti teşvik eden eleştirilerinin bir nebze olsun geriye çekilmesidir. el Cezire'nin muhabir ve kameramanının ABD'nin isteğiyle Felluce'den çekilmesi ve çekilirken verdiği 'Biz barışı desteklemek için varız, gerekirse çekiliriz' mesajı da bu anlamda el Cezire açısından da bir geri adım olarak değerlendirilebilmektedir. el Cezire'nin 'bir adım geri çekilmesi' üzerine ABD'nin imajının da Ebu Gureyb ile lekelenmesi iki karşıt gücün temellerini kısmen birbirine yaklaştırmıştır. Nitekim, örneğin Arap entellektüel Khaled Hroub tarafından el Cezire'nin Ebu Gureyb ile ilgili kendisinden beklenmeyen biçimde yeterince etkili yayın yapmadığı yorumları yapılmıştır.[331] Sonuçta Ebu Gureyb Hapishanesi ile ilgili en çok ses getiren haberleri ABD ve İngiliz medyası yapmıştır. Bu durumu, el Cezire üzerindeki ABD baskısının kısmen işlemeye başlamasına ve el Cezire'nin de normalden çok daha fazla 'özenli' davranmaya başlamasına bağlayanlar da mevcuttur.[332] Ürdünlü Büyükelçi Adnan Abu Odeh'in ifadesiyle 'Ebu Gureyb Hapishanesi'nde ortaya çıkanlar el Cezire'ye ABD'nin kendisine karşı yürüttüğü kampanyayı geri planda bırakarak nefes alabilmesi için daha rahat bir alan sağlamıştır.'[333]

el Cezire'nin direnişle ilgili yayınlarının sorgulanmaya başlamasındaki bir diğer kırılma da, yüzü maskeli kişiler tarafından yakalanan esirlerin kafalarının kesilmesinin görüntülerinin yayınlanması olmuştur. Pek çok Arap bu görüntülerin meşru bir amaca hizmet edip etmediğini sorgular hale gelmiş, bu yöntemin ve görüntülerin izleyicilere vahşet, umutsuzluk, çaresizlik ve nihilistik bir kaybetme duygusu yaydığını

---

[331] al Hayat, 2 Mayıs 2004.
[332] Lynch, a.g.e, s. 231.
[333] Daily Star, 24 Mayıs 2004.

düşünmeye başlamıştır.[334] Bu durum da kazanmaya yönelik akılcı bir mücadeleden ziyade zarar vermeye ve yok etmeye yönelik akılcı olmayan bir girdaba sürüklenmenin yolunu açmak olarak değerlendirilmiştir. Ahmed al-Rabai bu düşünceleri "Bu görüntüleri yayınlayan bütün Arap uydu televizyonlarına yazıklar olsun. Kimse bu maskeli insanların gerçekte kim olduklarını, söyledikleri kişiler mi yoksa bir avuç hırsız mı olduklarını, sözlerinin ne derece samimi olduğunu ya da amaçlarının neye hizmet ettiğini bilemez"[335] şeklinde ifade etmiştir. Tüm bu tartışmalar, yukarıda da belirtildiği gibi Felluce İsyanı'nın birinci aşamasının bitiminden 2004 yılının sonuna kadar sürmüş, bu süreçte kamuoyunda kaçırılmaların çoğalması, infaz edilenlerin artması, patlayan bombalar ve kafaların kesilmesini gösteren videoların giderek daha çok medyaya yansıması Arap kamuoyunu da tedirgin eden bir hale gelmiştir. Pek çok Iraklı ve Arap için bu görüntüleri yayınlaması el Cezire için zihinlerde ve algılarda oldukça belirleyici bir olumsuz etkiye sahip olmuştur.[336]

el Cezire'nin Irak ile yaptığı haberlerin yanı sıra tartışma programlarına da bakmak gerekmektedir. Daha önce de değinildiği gibi el Cezire tartışma programlarının Arap medyasında alışılageldik formatları ve içerikleri zorlamasından dolayı dikkat çekmiş, bazen beğenilmiş, bazen eleştiri ve hatta yaptırımla karşı karşıya kalmıştır. Kanalın en tartışmalı programlarının başında Faysal el Kasım'ın sunduğu Karşıt Görüş gelmektedir. Bu programda Irak konusu pek çok kez tartışılmıştır.

Programın en çok konuşulan yayınlarından bir tanesi, Irak'ın işgal edilmesinin ve Irak Savaşı'nın başlamasından 5 ay sonra Ağustos 2003'te yapılan bir yayındır. Bu yayında, cevabı aranan soru "Iraklılar yıllarca Saddam Hüseyin'e verdikleri destek yüzünden diğer Arap ülkelerinden işgal boyunca istedikleri tepkileri alamadıkları için özür talep etme hakkına sahip mi?" olmuştur. Programın konukları arasında yer alan al Kuds el-Arabi'nin Pan-Arabist genel yayın yönetmeni Abd-el Bari Atwan ve Irak Ulusal Kongresi sözcülerinden Entifad Kanbar, iki farklı görüşü savunmuşlardır. Programın girişinde el Kasım, "Arap hükümetleri böyle bir özürü dilemek zorunda mı? Ya da Irak halkı Arap hükümetlerine ambargoya uyarak Saddam rejimini zayıflattıkları için

[334] Lynch, a.g.e, s. 230.
[335] Al Sharq al Awsat, 25 Temmuz 2004.
[336] Lynch, a.g.e, s. 233.

teşekkür mü etmeli? Sonuçta Saddam rejimine karşı başka ülkelerle işbirliğine gidenler de diğer Arap hükümetleri değil miydi? Gerçek hainler kim: Saddam'ı yıllardır görmezden gelenler mi, yoksa ABD'liler ve İngilizlerin Irak'ı işgal etmesine izin verenler mi?" sorularını peş peşe sormuştur. Klasik bir *Karşıt Görüş* programında el Kasım'ın Arapların lehine bir tavır belirleyerek programı sürdürmesi beklenirken, bu programda "Neden Saddam yönetimi yılları boyunca Arap medyasında bu konuyla ilgili bir tek eleştiri bile çıkamadı ya da diğer Arap hükümetleri yapılan katliamlara sessiz kaldı? Irak halkının esas hesabını sorması gereken soru neden yıllarca kendilerinin çektiği acılara karşı sessiz kalındığı olmamalı mı?" sorularına odaklanarak farklı bir profil çizmiştir.

Öte yandan, el Cezire kendisiyle ilgili devam eden tartışmalara da tamamen duyarsız kalmamış ve bu tartışmalara zaman zaman kendi yayınlarında yer vermiştir. Mesela, el Cezire'nin kendisi de yukarıdaki bölümlerde anlatılan tartışmalı esir öldürülmesi videolarının yayınlanıp yayınlanmaması gerektiğiyle ilgili tartışmaların farkında olduğu için bu konuyla ilgili programlar yayınlamıştır. Sadece Eylül 2004'ün iki haftalık döneminde 4 program bu konuya ayrılmıştır.[337]

6 Eylül'de yayınlanan Al Jazeera's Platform programında izleyicilerinden canlı yayında telefonla Irak'ta yabancıların esir alınması ve bu esirlere zarar verilmesi ile ilgili yorumları alınmış, 20 Eylül'de yayınlanan *The Opposite Direction* programında karşıt görüşte iki konuk tartışırken konuklardan Talat Ramih'in esirlerin başlarının kesilmesini açıkça savunması eleştirilere neden olmuştur.[338] Yine 20 Eylül'de yayınlanan *Sharia and Life* programında da sunucu Yusuf al Qaradawi, Irak'ta direnişin meşru olduğunu, ancak direniş için sivillerin hayatına kast edilmesinin yanlış olduğunu dile getirmiştir.[339] Bu demeç, al Qaradawi'nin daha önce yayınladığı ve büyük yankı uyandıran ABD'li sivillerin gerekirse öldürülmesine yönelik fetvası dikkate alındığında ayrıca ses getirmiştir. Bu fetvasına gelen tepkiler üzerine yine el Cezire'de siyasi yorumculardan biri olan Shakir al Nabulsi, al Qaradawi'ye karşı kampanya başlatarak

[337] Lynch, a.g.e, s. 234.
[338] Gulf News, 27 Eylül 2004.
[339] İlgili fetvaya http://www.islam-online.net/English/News/2004–09/26/article06a.shtml adresinden ulaşmak mümkündür.

kendisinin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasını talep etmiştir. Gelişmeler üzerine geri adım atan al Qaradawi'nin bu tutumu el Kaide'nin en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen ve Irak'taki el Kaide'nin başı olan Ebu Mussab Zarkavi'nin "Bizi en zor koşullarda yalnız bıraktın. En büyük düşmana karşı mücahitleri yalnız bıraktın" eleştirilerine neden olmuştur. Filistinli yazar Munir Shafiq, (el Cezire yayınlarının ardından) Qaradawi'nin söylediğinden geri adım atmasının Zarkavi'nin Irak'taki stratejilerinde değişiklik yapmaya itecek kadar önemli etkisi olduğunu söyleyerek, "Esirlerin öldürülmesi konusundaki bu geri adım Zarkavi gibi karar alıcıların aşırı İslam'a vurgu yapmasını, bütün gücünü aşırı İslam'ı körükleme fikrinden almasını durdurmakta bir kırılma noktası olmuştur, çünkü İslam'a referans vererek can almak algısının meşruiyeti önemli ölçüde zarar görmüştür"[340] demiştir.

Bu örneklerden hareketle, el Cezire'nin haber ve tartışma programlarının son derece hararetli konuları ele aldığını, tartışma yarattığını ve ses getirdiğini söylemek mümkündür.

c- Arap kamuyounun eğilimleri

1. Irak kamuoyunun eğilimleri

Irak kamuoyununu eğilimleri ile ilgili işgal öncesinde, yani Mart 2003 tarihi öncesinde yapılmış çok fazla kamuoyu araştırması bulunmamaktadır. Bu durumun nedeni olarak Irak'ın Baas Rejimi döneminde, özellikle de ambargolu yıllarda yaşanan içe kapanma süreciyle hızlanan kapalılık ve şeffaf olmama durumunu göstermek mümkündür. Bu nedenle, Irak halkının ne düşündüğüne ya da eğilimlerine dair kamuoyu araştırmalarını daha çok işgal dönemi ve sonrasından itibaren incelemek mümkündür.

Bu konuda en çok başvurulan kaynaklardan bir tanesi ABD'li önemli düşünce kuruluşlarından (think-tank) biri olan *Brookings Institution*'dır. *Brookings Institute*'ün *SABAN Middle East Policy* bölümü 2003 yılından bu yana Irak Endeksi isimli araştırmalarını düzenli olarak yayınlamaktadır. Bu araştırmalarda Irak kamuoyunun

[340] al Hayat, 6 Aralık 2004.

ABD, işgal güçleri ve kendi yönetimleri hakkında ya da güncel diğer gelişmeler hakkında neler düşündüğünün, bu düşüncelerin nasıl evrildiğinin izlerini bulmak mümkündür. Bu araştırmalardan kronolojik olarak ilki Eylül 2003 tarihlidir. Buna göre, bu tarihten itibaren Iraklılar 5 yıl içerisinde, yani 2008 yılına gelindiğinde işgal öncesine göre daha iyi durumda olacaklarına inanmakla birlikte, araştırmanın yapıldığı tarihte Irak'ın işgalinden önce daha iyi durumda olduklarına inanmamakta, hatta %94 gibi yüksek bir oran Bağdat'ın daha tehlikeli bir yere dönüştüğü görüşünü dile getirmektedir. Buradan, Iraklıların genel olarak işgalden memnun olmadığını, ancak buna rağmen işgalin, daha doğrusu rejim değişikliğinin orta vadede doğurabileceği sonuçlar açısından umutlu oldukları sonucunu varılmaktadır:[341]

Tablo 5: Iraklılar'ın Irak'ın gidişatını değerlendirdiği tablo, 2003.

Soru	Eylül 2003
Irak, 5 yıl içerisinde ABD'nin işgalinden önceki haline göre daha iyi durumda olacak mı?	Evet:% 67 Hayır:%8
Irak, şu an ABD'nin işgalinden önceki haline göre daha iyi durumda mı?	Evet:%33 Hayır:%47
İşgal boyunca çekilen zorluklar Saddam'ın devrilmesine değdi mi?	Evet:%62 Hayır:-
ABD askerlerinin birkaç ay daha kalmasını tercih eder misiniz?	Evet:%71 Hayır:%26
ABD askerlerine yapılan saldırıların bazen haklı olabileceğini düşünüyor musunuz?	Hayır:%64 Bazen:%36
Bağdat, işgalden öncekinden daha tehlikeli bir yer mi?	Evet:%94 Hayır:-

Kaynak: Brookings Institution, 2003.

[341] http://www.brookings.edu/fp/saban/iraq/index20040920.pdf

ABD'nin askeri müdahalesinden yaklaşık 1 sene sonra 2004 yılında, yani direnişlerin en kuvvetli olarak yaşandığı dönemde, Iraklıların görüşlerinin ne yönde değiştiği konusu incelemeye değerdir. Yine Brookings Institute tarafından yapılan ve Mayıs 2004'ten Ekim 2004'e kadarki süreci kapsayan dönemin eğilimlerini ortaya koyan araştırmaya göre, Irak'ın doğru yönde ilerlediğine inananların oranı bu sürede %50'lerden %40'lara gerilemiştir.[342] Irak'ın kötü yönde ilerlediğine inananların oranı ise %15 artarak %30'dan %45'e yükselmiştir. Dolayısıyla işgal ilk başladığında orta vade için var olan umut duygusu yara almıştır sonucuna varmak doğru olacaktır.

Irak'ta durumun kötüye gittiğini düşünenler, bunun nedeni olarak en fazla %62'lik bir oran ile güvenlik şartlarının olmayışını göstermişlerdir. Yine bu araştırma hanelerin %22'sinin 'İşgalin başından itibaren hanemizden birisi ölüm, yaralanma ya da maddi kayıpla karşı karşıya kaldı' dediğini ortaya koymuştur. Bir başka deyişle, 4 haneden 1'inin işgal sürecinin ilk 1.5 yıllık döneminde işgalden direkt ve fiziksel olarak olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür. Dikkat çekici bulgulardan bir tanesi de, ülkedeki kötüye gidişten kimin sorumlu olduğuna dair soruya verilen cevaplarda gizlidir. Buna göre, Iraklıların %33.4'ü kötüye gidişattan Koalisyon Güçleri'ni, %32.1'i yabancı teröristleri, %8.1'i ise önceki rejimin silahlı güçlerini sorumlu olarak görmektedir. Yani, Iraklılar güvensizliğin nedeni olarak Iraklıları değil, (Batılı işgalciler ya da İslamcı yabancı teröristler) ülkede savaşan yabancı güçleri görmüşlerdir.

Nisan 2003-Haziran 2004 tarihleri arasında görev yapan Geçici Koalisyon Hükümeti'ne karşı olan güvensizlik de araştırmalara yansımıştır. Iraklıların %35.7'si, yani en büyük bölümlük kısmı bu hükümetin hiçbir şekilde Irak halkını temsil etmediğini, %19.5'i Irak halkını temsil etmediğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Geçici Koalisyon Hükümet'in biraz da olsa temsil ettiğini düşünenlerin oranı %28'de kalmıştır. Yani geçici hükümetin demokratik temsiliyet kabiliyetine inananların oranı yaklaşık 4'te 1'de kalmış, Iraklıların yarıdan fazlası ise geçici hükümetin demokratik temsiliyet kabiliyetine inanmadığını söylemiştir. Bu durum, işgale karşı direnişin de en önemli duygusal-siyasi altyapı ayaklarından birini oluşturmuştur.

[342] http://www.brookings.edu/fp/saban/iraq/index20041215.pdf

Aynı süre zarfında, yani işgalin başından itibaren hayatının daha iyiye gittiğini düşünenlerin oranı da %46.5 olarak çıkmıştır. Bu da, Iraklıların yaklaşık yarısının, işgalden sonraki bir yıllık dönemde yönetimin demokratik olduğuna inanmasa da ve güvensizlik duygusunun artmış olduğunu belirtse de hayatlarının daha iyiye gittiğini düşündükleri anlamına gelmektedir. Bu durumu, ülkede güvensizliğin nedeni olarak yabancı güçlerin görülmesiyle de birleştirince, 'Hayatımız daha iyiye gitse de yabancı güçlerin ülkede olmasını reddediyoruz' sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu dönemin aynı zamanda başta Felluce olmak üzere Irak'taki direniş hareketlerinin en şiddetlendiği döneme denk gelmesi dikkate değerdir. Çatışmaların Iraklılar'ın hayatında çok önemli bir rahatsızlık yarattığı, Irak'ta siyasi düzende değişim istenmesine rağmen yaşanan sorunların kaynağının yabancılar olduğunun düşünüldüğü tespiti, direnişin neden hem Sünniler hem de Şiiler tarafından destek bulabildiğinin yanıtını vermektedir.

Öte yandan, 2004 yılının sonuna ve 2005 yılına gelindiğinde Irak'ta yönetim değişikliğinin bir nebze olsun güven duygusunu artırdığını, ancak yabancılara ilişkin kanının değişmediğini görmek mümkündür. 28 Mayıs 2004 ve 7 Nisan 2005 tarihleri arasında Başbakan olarak görev yapan İyad Allavi'nin etkin bir lider olduğuna inananların oranı %60 olarak gerçekleşmiştir. Bu azımsanmayacak bir oran olmakla birlikte ezici bir çoğunluk olmaktan ise uzaktır. Irak halkının hayatlarının gidişatı ve yeni yönetimle ilgili tüm bu düşüncelerine karşın, Koalisyon Güçleri'ne karşı olan tutumları çok daha keskin ve değişmezdir. Nitekim, önceki araştırmada çıktığı gibi bu araştırmada da Iraklıların ezici çoğunluğu Koalisyon Güçleri'nin ülkeyi hemen ya da çok kısa bir süre içerisinde terk etmesi gerektiği görüşünü dile getirmişlerdir.

Benzer şekilde, Ebu Gureyb Hapishanesi'nde ortaya çıkan ve ABD'li askerlerin Iraklılara işkence yaptığını gösteren fotoğraf ve haberlerin üzerine sorulan 'Sizce ABD'lilerin hepsi mi böyledir, yoksa 100 kişiden az olarak tanımlayabileceğiniz daha küçük bir kitle mi böyledir?' sorusuna Iraklıların %54'ü 'Tüm ABD'liler bu şekilde davranır' diye görüş bildirmişlerdir. Yani, 2 Iraklıdan 1'i ABD'lileri zihinlerinde tacizci, işkenceci gibi kavramlarla birebir ilişkilendirmektedir.

Yine araştırmanın dikkat çekici sorularından bir tanesi direnişin simge isimlerinden Şii lider Mukteda es-Sadr'a yönelik olanıdır. Buna göre, direnişin en

hararetli yaşandığı dönemlerde ‘3 ay öncesine göre es-Sadr ile ilgili görüşleriniz daha olumlu mu?’ sorusuna Iraklıların %40’ı çok daha olumlu yanıtını, %41’i ise daha olumlu yanıtını vermiştir. Yani Iraklıların %81 gibi ezici bir çoğunluğunun Irak’ın kendi içinden çıkan bir direnişin sembol ismini, bir başka deyişle aslında fikir olarak direnişi desteklediğini söylemek mümkündür. Bu durum tabii ki ülkenin demografik yapısıyla da, yani Şii nüfusun çokluğuyla da uyum göstermektedir.

Bir başka soruda da Iraklıların %64’ü Mukteda es-Sadr’ın direnişinin ardından Irak’ın daha birleşmiş bir hale geldiği görüşünü kaydetmişlerdir. Bu iki sorudan hareketle, her ne kadar ülkelerine dair umutsuzluk ya da mutsuzluklarını dile getirseler de Koalisyon Güçleri’ne karşı direnişin lideri ve sembolü haline gelmiş bir ismin Iraklılar tarafından açık ara farklı destek gördüğünü söylemek mümkündür. Saddam Hüseyin sonrası dönemde öne çıkmış diğer isimlerin 2004 yılında ne kadar destek gördüklerine de göz atmak ülkenin içinde bulunduğu kaotik şartlar altında en çok lider olarak kimlerin peşinden gitmeye ya da gitmemeye gönüllü olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Buna göre, şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 6: Iraklılar’ın siyasi liderlere verdiği destek, 2004.

(%)	Kesinlikle destekliyorum	Biraz destekliyorum	Desteklemiyorum	Kesinlikle desteklemiyorum
Mesud Barzani	14	5	25	49
İyad Allavi	18	5	21	40
Celal Talabani	10	11	24	50
Mukteda es-Sadr	35	32	19	10
İbrahim Caferi	19	39	12	26
Ali el Sistani	19	51	14	6

Kaynak: Brookings Institution, 2004.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Iraklılar'ın en yüksek oranda desteklediği isim %70 ile Ali el Sistani'dir. el Sistani, daha önceki bölümlerde ele alındığı üzere, Irak'ta şiddete dayalı, aktif bir direniş sergileyen Mukteda es-Sadr'a alternatif olarak ve hatta onunla ABD yönetimi arasında da faal bir biçimde arabuluculuk yaparak öne çıkmış bir dini liderdir. el Sistani bir anlamda Irak'taki aktif direnişi sakinleştiren, uzlaşma yoluna sokan isim olmuştur.

Öte yandan, yukarıdaki tabloda dikkat çeken bir diğer isim de Mukteda es-Sadr'dır. El Sadr, el Sistani'den yalnızca %3'lük bir farkla geride kalmıştır. Yani es-Sadr'ın neredeyse el Sistani kadar etkili olduğunu söylemek mümkündür. el Sistani'den farklı olarak es-Sadr'ı destekleyenlerin daha fanatik olduğu göze çarpmaktadır, çünkü 'kesinlikle destekliyorum' cevabını verenlerin en fazla olduğu kişi açık arayla es-Sadr'dır. Bir başka deyişle, es-Sadr destekçilerinin daha kemik ve radikal olarak tanımlanabilecek bir kitle olduğu, buna karşılık el Sistani destekçilerinin ise daha ılımlılardan daha geniş bir kitleyi kapsadığı sonucu çıkmaktadır.

İlerleyen yıllarda da Irak kamuoyunun görüşü ülkedeki şiddet olayları, direniş ve ABD'nin politikaları doğrultusunda değişiklik göstermiştir. Ancak genel hatlarıyla Irak'ta kamuoyu; içinde bulunduğu durumdan memnuniyetsiz, daha iyiye gidileceği yönünde umudu olan, ancak bu umutları bölgesel ve etnik bazda dağılmış ve işgal süresi uzadıkça zayıflayan, ABD'li ve diğer yabancı güçlerin ülkeden hemen çekilmesini isteyen, ABD'li güçleri ülkede güvenlikten çok daha çok çatışma çıkmasına yol açan bir unsur olarak gören, bu nedenle de şiddete meyleden direnişi onaylayan bir profil çizmiştir.

ABD'nin Irak'a askeri müdahalesinden 5 yıl sonrasının, yani 2008 yılına ait verilerin dikkate alınması halinde bu durum daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Irak'ta farklı grupların Saddam sonrası döneme ilişkin yaklaşımları değişiklikler göstermektedir: [343]

---

[343] http://www.brookings.edu/~/media/Files/Centers/Saban/Iraq%20Index/index20081218.pdf

Tablo 7: Farklı grupların Irak'ın gidişatına ilişkin düşünceleri, 2008.

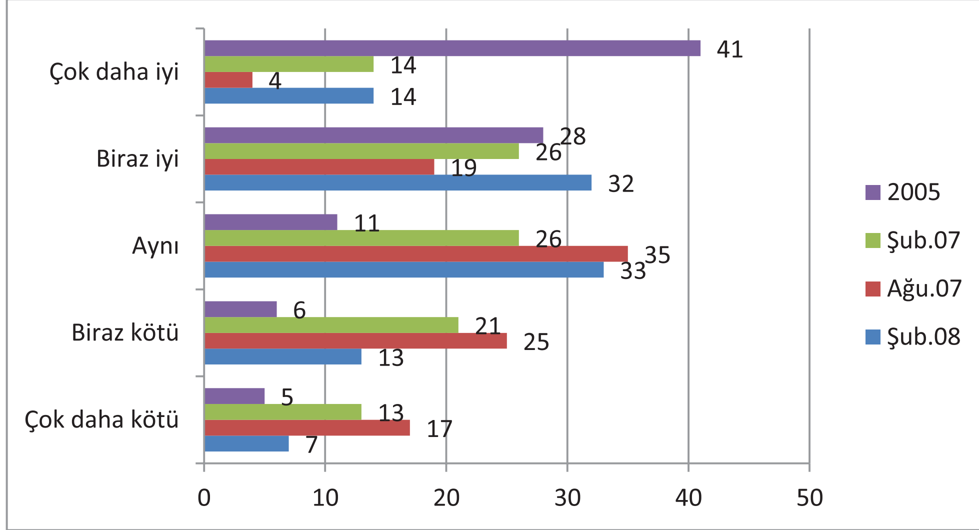
Genel olarak baktığınızda Irak'ın gidişatını nasıl görüyorsunuz?				
	Ortalama	Şiiler	Sünniler	Kürtler
Çok iyi	7	9	2	12
Biraz iyi	36	52	14	33
Biraz kötü	36	34	40	32
Çok kötü	20	5	43	21

Kaynak: Brookings Institution, 2008.

2008 tarihli araştırma sonuçlarına göre, Irak'ın gidişatını 'iyi' olarak tanımlayanların oranı %43 çıkmış, 'kötü' olarak tanımlayanların oranı ise %56 olmuştur. Yani genel gidişatın kötü olduğuna inananların oranı iyi olduğuna inananların oranından daha yüksektir. Bu durum, Iraklılar'ın ülke gidişatından memnun olmayanların memnun olanlardan çok olduğunu ortaya koymaktadır. Bu genel tablo Şiiler, Sünniler ve Kürtler olarak ayrım yapıldığında farklılık göstermektedir. Şiiler %61 oranında iyi gidişata inanırken, bu oran Sünniler'de %16'ya düşmekte, Kürtler'de ise ise %55'e yükselmektedir. Irak'ın işgalinin 5. yılında gidişattan en yüksek oranda Şiiler'in memnun, Sünniler'in memnuniyetsiz, Kürtler'in ise Şiiler kadar olmasa da yine de memnun olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bu sonuçlardan hareketle, Irak'taki direnişin Şii ayağının seçimler ve yeni yapılanmalar sonucunda memnuniyetinin arttığı, Sünni ayağında ise memnuniyetsizliklerin sürdüğü sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Yine aynı tarihli araştırmanın 2005 ve 2008 yılları sonuçları karşılaştırıldığında, Irak'ta genel olarak gidişatın çok daha iyi olacağına inananların oranında yüksek miktarda bir düşüşe işaret etmektedir. Yani 3 yıllık dönemde Iraklıların daha iyi bir geleceğe sahip olacaklarına dair olan inançları ciddi anlamda erozyona uğrmaşıtır. Buna karşılık, gidişatın aynı kalacağına veya kötüleşeceğine inananların oranında ise yüksek artışlar dikkat çekmektedir:

Tablo 8: Iraklılar'ın 1 yıl içerisinde Irak'ta gidişatın ne yönde değişeceğine inandıklarını gösteren tablo, 2005-2007-2008.

Kaynak: Brookings Institution, 2008.

Bu tablolarda ortaya konulduğu üzere, Irak'ta gidişatın iyi olacağına inananların oranı zaman içerisinde değişiklik göstermekle birlikte, %20-25'ler seviyesinin altına inmemektedir. Buna gidişatın aynı kalacağına inananlar da eklendiğinde bu oran %50'lerin üzerine çıkmaktadır. Buna rağmen, Koalisyon Güçleri'nin Irak'ta kalmasına olan destek şu şekildedir:

Tablo 9: Iraklılar'ın Koalisyon Güçleri'nin Irak'ta kalmasına verdiği destek, 2008.

Irak'ta Koalisyon Güçleri'nin varlığını destekliyor musunuz?	
Destekliyorum (%)	Desteklemiyorum (%)
26	73

Kaynak: Brookings Institution. 2008.

Daha önceki tablolarda incelendiği gibi Irak'ta gidişatın iyi olacağına inananların oranı %40-50'ler gibi göreli yüksek seviyelerde olsa bile, Irak'ta Koalisyon Güçleri'nin varlığını destekleyenlerin oranı %26'da kalmıştır.

Yukarıda Irak kamuoyunun genel olarak ruh halinin durumu ortaya konmuştur. Bunun üzerine şimdi de Iraklıların gündemi takip etmek için haber kaynağı olarak hangi kanal ve kurumları tercih ettiğine göz atmak yararlı olacaktır. Ekim 2003'te ABD hükümetine bağlı İstihbarat ve Araştırma Bürosu'nun açıkladığı araştırma Saddam rejiminin devrilmesi ile birlikte Irak halkının kime güven beslediğine dair ipuçlarını da içermektedir. Bu kamuoyu araştırmasına göre, Iraklıların 3'te 1'inin evinde uydu televizyonları bulunmaktadır.[344] Uydu televizyonları ağırlıklı olarak kentsel nüfusun yoğun olduğu bölgelerde tercih edilmektedir. %62 gibi önemli bir çoğunluk ilk haber kaynağı olarak Irak televizyon kanallarını tercih ederken, Iraklıların %26'sı yabancı televizyon kanallarına ilk haber kaynağı olarak bakmaktadırlar. Iraklıların haber alma konusunda en çok hangi televizyon kanalına güvendikleri sorusuna önemli bir çoğunluk cevap olarak Saddam'ın devrilmesinden sonra yayına başlayan ve ABD destekli olarak Geçici Koalisyon Hükümeti tarafından kurulan *Iraqi Media Network* (IMN) ya da *el Irakiye* olarak bilinen kanalı söylemiştir. el Cezire televizyonu ise 2. sırada gelmektedir.

Tablo 10: Irak'ta en çok seyredilen ve güvenilen kanalları gösteren tablo, 2003.

Irak ile ilgili haberleri en çok hangi kanaldan seyrediyorsunuz? Irak'ta yaşananları doğru yansıtması açısından en çok hangi kanala güveniyorsunuz?				
(%)	EN ÇOK SEYREDİLEN KANAL		EN ÇOK GÜVENİLEN KANAL	
	Uydusu olmayanlar	Uydusu olanlar	Uydusu olmayanlar	Uydusu olanlar
IMN	59	12	30	6
el Cezire	2	26	2	15
El Arabiya	2	37	2	29
Abu Dhabi TV	-	6	1	6
Necef TV	13	1	15	2

Kaynak: İstihbarat ve Araştırma Bürosu, 2003.

[344] Araştırmanın temel bulgularına http://www.stanhopecentre.org/iraqmediapoll.shtml adresinden ulaşmak mümkündür.

Yukarıdaki tabloda, bu çalışma için önemli olan el Cezire ile ilgili verilerdir. Uydu olanağının daha çok kentli ve eğitimli kesimlerde bulunduğu bulgusunun vurgulandığı bu araştırmaya göre el Cezire Iraklılar tarafından en çok tercih edilen haber kanalı değildir. Hatta uydusu olanlar arasında dahi El Arabiya'nın gerisinde kalmaktadır. Bu noktada bu araştırmanın işgalin ardından ancak 6 ay kadar sonra yapıldığını unutmamak gerekmektedir. Çünkü daha önceki bölümlerden hatırlanacağı üzere el Cezire, söz konusu dönemde Saddam rejimi yanlısı olmakla eleştirilen bir kanal olmuştur. Yine aynı araştırmanın sonuçlarında bu eleştirinin Iraklılar tarafından da benimsendiğini görmek mümkündür. Buna göre, Iraklıların %27'si el Cezire'nin Saddam yanlısı olduğunu düşünmektedir. el Cezire, son dakika haberlerini en hızlı verdiği için tercih edilen (El Arabiya'dan sonra) ikinci kanaldır. Iraklıların %47'si el Cezire'nin cesur yayın yaptığını düşündüğünü dile getirmiştir.

Bu verilerden yola çıkarak, işgalin hemen ardından Iraklılar'ın el Cezire'yi birincil kaynak olarak kullanmadığını (özellikle 3 haneden ancak 1'inde uydu kanallarının bulunduğu gerçeği göz önünde bulundurularak) Irak'ın yakın gelecekte daha iyiye gideceğine dair güvenine paralel olarak Geçici Koalisyon Hükümeti tarafından kurulan, dolayısıyla ABD etkisinin hissedildiği IMN'i birincil haber kaynağı olarak kabul ettiğini söylemek mümkündür. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, IMN'in uydu kanalı olmayanlar tarafından en çok tercih edilen kanal olarak ortaya çıkmasıdır. Uydu kanallarına da ağırlıklı olarak kentli nüfus tarafından sahip olunduğu düşünülürse, IMN'in daha çok kırsal ve eğitim düzeyi daha düşük, ancak sayısal olarak da daha büyük kitleler tarafından tercih edildiği ortaya çıkmaktadır.

Buna karşılık, uydu kanalı olan (kentli ve eğitim-gelir düzeyi daha yüksek) kitleler arasında ise el Cezire, El Arabiya'nın ardından en çok tercih edilen ikinci kanal konumundadır. İki kanal arasında %11'lik bir fark mevcuttur. Buradan hareketle, el Cezire'nin, kanalın 'Saddam yanlısı' olduğuna dair algı ile birlikte düşünüldüğünde, Irak kamuoyu üzerinde ABD işgalinin ardından başlayan bir yıllık süreçte birincil derecede bir etkisi olmadığını, hatta zaman zaman Saddam'a yönelik tepkinin kanala da yansıdığını söylemek mümkündür. Fakat, yine de araştırmalar el Cezire'nin bu dönemde dahi hafife alınacak bir kaynak olmadığını belirtmektedir. Uydu kanalları

olanlar arasında 2003 yılında en çok tercih edilen ve güvenilir bulunan ikinci kaynak olmak el Cezire'nin tepkiler alsa bile Irak kamuoyu tarafından kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

Bu noktada, geriye dönerek, el Cezire'nin en üst düzey yöneticisi olarak çalışan kanalın Genel Direktör'ü Waddah Khanfar'ın kanalın yayın politikalarını ayırdığı 3 dönemi hatırlamakta yarar olacaktır. Khanfar, 1996-2001 yıllarını statükoyu tehdit eden, Arap hükümetlerini sarsan, reform, demokrasi ve yolsuzluk temalı yayın yapılan yıllar olarak tanımlamıştır. 2001-2005 yılları arasını ise uluslararası odaklı, terörle savaş, Irak, Afganistan ve Filistin meselelerine eğilinilen, Batı'nın bir blok, Arap coğrafyasının da başka bir blok olarak tanımlandığı bir dönem olarak belirten Khanfar, 2005 sonrasını ise reform yanlısı Arap dünyası odaklı dönem olarak ifade etmiştir. Bu ana hatlarla birlikte düşünüldüğünde, el Cezire Irak Savaşı'nı Batı'yı bir blok olarak kabul edip, Arap coğrafyasındaki bir ülkeye saldıran, dolayısıyla tüm Arap coğrafyasına 'düşman' olarak kabul etmiştir. Bu durum, işgalin hemen ardından yani Mart 2003'ten başlayıp 2004 yılına kadar olan süreçte Irak'ta Saddam'ın devrilmesinden ötürü oluşan mevcut durumu sevmese de, kısa vadede ABD müdahalesinin Irak'ı daha iyi bir noktaya götüreceğine olan inanç ile örtüşmemiştir. Buna bir de el Cezire'nin Saddam yanlısı imajı eklendiğinde el Cezire'nin ilk aşamada neden birincil bir kaynak olarak kabul edilmediği ortaya çıkmaktadır.

Ancak direnişin arttığı dönemde Iraklılar'ın memnuniyetsizliği ile el Cezire'nin işgal karşıtı yayınları örtüşmüş, özellikle Felluce İsyanı'nda el Cezire'nin etkinliği önemli ölçüde artmıştır. Önceki bölümlerde ele alındığı gibi el Cezire'nin Felluce yayınlarının direnişi körüklediği, hatta direnişin kolay alt edilememesinin nedeni haline geldiği yorumları yapılmıştır. 2005 yılından itibaren ise Irak'ta şiddet olaylarının azalmamasına rağmen el Cezire'nin odak noktasının yavaş yavaş Arap ülkelerindeki reformlara kaydığını, Irak ile ilgili yayınladığı görüntülerde, yaptığı yayınlarda göreli daha temkinli davrandığı belirtilmiştir. Bu noktada, Irak'ta seçimleri takiben yeni siyasi ve toplumsal yapılaşmanın adımları atılırken umudun arttığı bir ortamda, şiddet olaylarının ise yine de azalmadığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Ancak özellikle daha önce şiddetli direnişe öncülük eden es-Sadr gibi Şii figürlerin siyasi platforma

çekilmeye başlanması Irak'taki yine de devam eden şiddet olaylarının, Irak kamuoyunun gözünde, yabancı örgütler tarafından manipüle edildiğine olan inanç da unutulmamalıdır.

Iraklı yöneticiler ile el Cezire'nin ilişkisini de genel itibariyle gerilimli olarak tanımlamak mümkündür. el Cezire'nin Saddam yanlısı yayınlar yaptığı iddiaları Saddam sonrası Iraklı yöneticilerin de tepkisini çekmiş, kanalın ülkede yayın yapmasına çeşitli engeller getirilmiştir. Irak'taki durumun karışıklığı nedeniyle siyasi baskıların ya da fiziksel saldırıların her zaman hangi kişi ya da kurumlardan, hangi kişi ya da kurumlara doğru olduğunu yöneldiğini tam bilebilmek mümkün olamayabilmektedir. 2 Nisan 2003'te el Cezire muhabirlerinin de kaldığı Basra Sheraton Otel'e bir saldırı düzenlenmiştir.[345] Aynı tarihte, Iraklı yetkililer el Cezire muhabirlerinden birini Bağdat'ı, birini de Irak'ı terk etmeye davet etmiştir. 8 Nisan 2003'te el Cezire'nin Bağdat ofisi ABD kuvvetlerinin saldırısına uğramış, saldırıda kanalın ofisi yerle bir olmuş, muhabirlerden Tareq Ayyoub hayatını kaybetmiştir. Bunu takip eden dönemde 2 el Cezire gazetecisi tutuklanmış ve Ebu Gureyb Hapishane'sine yollanmıştır. Bu gazetecilerden Hassan Salah, Irak'taki bir bombalamayı çekerken tutuklanmış, söz konusu bombalamaya dahil olmakla suçlanmış, kendisinin sonradan verdiği ifadeye göre günlerce işkenceye uğramış, ancak daha sonra delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştır.[346]

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere, Mart 2003 ile takip eden aylarda devam eden sıcak çatışma döneminde el Cezire çalışanları çatışmanın göbeğinde yer almışlardır. Daha önce değinildiği gibi, 10 Haziran 2003'te Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından çıkartılan 7 maddelik bir karar medyaya 5 konuda yayın yasağı getirilmiştir. Bu konular, kışkırtıcı şiddet, sivil kargaşa, Koalisyon güçlerine karşı şiddet, Irak sınırlarının değiştirilmesinin desteklenmesi ve Baas Partisi'nin geri gelmesinin desteklenmesi olarak belirlenmiştir. Bu durum, 13 Temmuz 2003 ile 1 Haziran 2004 tarihleri arasında görev yapan Irak Geçici Hükümet Konseyi döneminde de düzelmemiştir. Konsey, Eylül 2003'te el Cezire ve El Arabiya görevlilerini resmi basın

[345] Reuters, 2 Nisan 2003.
[346] Reuters, 7 Mayıs 2003.

toplantıları ve bakanlıklara erişimden men etmiştir.[347] Ocak 2004'te el Cezire'nin tartışma programlarından bir tanesinde İsrail'in Irak üzerinde etki sahibi olmaya çalıştığının iddia edilmesi ve bu konudaki tartışmaların büyümesi üzerine de Konsey, el Cezire'nin her türlü resmi kuruma girmesini yasaklamıştır.[348]

Buna ek olarak, kurulan geçici hükümetin Başbakanı olarak görev yapan İyad Allavi, göreve geldikten sonra bir ay içerisinde Medya Yüksek Komisyonu'nu kurmuştur. Bu Komisyon'un görevi medyanın içinde faaliyet göstereceği alanların kırmızı çizgilerini belirlemek ve bu çizgileri aşanı gazeteci ya da medya kuruluşlarını yaptırımlara maruz bırakmak olarak belirlenmiştir.[349] Bu Komisyon da Geçici Koalisyon Yönetimi'nin kurallarına benzer kurallar koymuş ve medyanın şiddeti körükleyecek yayın yapmamasını şart koşmuştur. Bu çerçevede, el Cezire'nin kurum olarak şiddet ve nefreti körüklemek suçlamasıyla önce 1 ay süreyle, ardından süresiz olarak Irak'tan atıldığı açıklanmıştır. Bu noktadan sonra el Cezire ile Irak'ın ilişkilerinde geçerli olan bitmeyen gerilimde yeni bir aşamaya gelmiştir. Keza, el Cezire'nin Irak'ta görev yapan muhabirlerinden Diyar Al Omari ile yapılan bir röportaj da kanalın Irak yönetimi tarafından baskı gördüğünü ortaya koymaktadır. Buna göre, Iraklı yetkililer kanalın çalışanlarını sık sık taciz etmiş, yakından izlemiş ve Bağdat ofisini kapatmakla tehdit etmiştir.[350] Öyle ki, Al Omari'nin verdiği bilgiye göre, Irak Enformasyon Bakanı Mohammed Saeed al-Sahhaf şahsen el Cezire'nin çalışanlarını tehdit etmiş ve sözleriyle çalışanları baskı altına almıştır.

Felluce İsyanı'nda olay yerindeki tek iliştirilmemiş gazetecilerin el Cezire'den olması, bu gazetecilerin yaptığı yayınların (bölgede tek olmanın da verdiği avantajla) büyük ses getirmesi ve ardından ABD'liler ile yapılan görüşmelerde ön şart olarak bu gazetecilerin Felluce'den çıkarılmasının şart koşulması kanalın ilerleyen dönemde de Iraklı yetkililer ile gerilimli bir ilişkisi olduğunu doğrular niteliktedir.

---

[347] Reuters, 25 Eylül 2003.
[348] AFP, 27 Ocak 2004.
[349] Mariah Blake, *"From All Sides: In the deadly cauldron of Iraq, even the Arab media are being pushed off the story"*, Columbia Journalism Review, Mart-Nisan 2005, s. 16-19.
[350] Tine Ustad Figenschou, "*Courting, Criticism, Censorship and Bombs: The Bush Administration's Troubled Relations with al-Jazeera Channel from September 11 to the War in Iraq",* **Nordicom Review**, 2006: 27, s. 81-96.

Buna karşılık, el Cezire'yi eleştirenler sadece ABD'liler ya da Saddam karşıtları olmamıştır. Irak Savaşı sırasında da Irak Enformasyon Bakanı olarak görev yapan ve Baasçı eğilimlere sahip olan bir kişi olarak değerlendirilen Mohammed Saeed al-Sahar, 3 Nisan 2003'te yaptığı açıklamada el Cezire'yi ABD'lilerin pazarlamasını yapmakla suçlamıştır. Al-Sahar, şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"*el Cezire'yi suçluyorum, çünkü ABD'lilerin pazarlamasını yapıyorlar. Şunu temin ederim ki ABD'liler ve İngilizler bir süre sonra ne kadar aptalca davrandıklarının farkına varacaklardır. Onlar Bağdat duvarlarını geçerek intihar teşebbüsünde bulunmuşlardır. Gördükleri karşısında şoka uğramışlar ve uğramaya devam edeceklerdir. Herkesi olanları dikkatle izlemeye davet ediyorum, yalancıların yalanlarını tekrarlamayın. Onlardan biri haline gelmeyin. Bir kez daha el Cezire'yi suçluyorum, bu oyunda oynadığınız rolün ne olduğunu görün.*"[351]

Yukarıda anlatılanlardan hareketle, el Cezire'nin Irak'ta yaptığı yayınlarla ne Baasçıları ne de ABD'lileri memnun edebildiğini söylemek mümkündür. Irak'ta siyasi gücü olan ve karar alıcılarla sürekli gerilimli bir ilişkisi olan el Cezire, Iraklılar tarafından da el Kaide'nin videolarını yayınlayan kanal olarak algılandığı için birebir kendileriyle özdeşleştirebildikleri ya da kendi sesleri olduğuna inandıkları bir kanal olmamıştır. Irak'ta ılımlı Şiiler de el Cezire'yi eleştirmişlerdir. Mukteda es-Sadr ve Mehdi Ordusu'nun en şiddetli direnişleri örgütlediği dönemde arabulucu olarak öne çıkan Ayetullah el Sistani aleyhinde yayın yaptığı gerekçesiyle el Cezire protesto edilmiştir. Mayıs 2007'de Şiiler, Basra ve Necef'te el Cezire sunucusu Ahmed Mansour'un el Sistani'nin liderlik vasıflarının aşağılandığını iddia ederek gösteriler düzenlemişlerdir.[352]

Son olarak Iraklıların el Cezire ile etkileşiminin tabii ki sadece Irak ile sınırlı olmadığını hatırlatmak yararlı olacaktır. Çünkü gerek Saddam döneminde gerekse işgal döneminde ülke dışına kaçan ya da giden pek çok Iraklı bulunmakta ve bunların kendi ülkelerindeki gelişmelerle etkileşimi doğal olarak devam etmektedir. Örneğin, 9 Nisan 2003 tarihinde ABD Detroit'te Irak kökenli ABD'liler Saddam

[351] Reuters, 3 Nisan 2003.
[352] http://www.breakingnews.ie/world/mhausncwcwgb/

rejimini destekledikleri gerekçesiyle el Cezire çalışanlarına saldırmışlardır.[353] Dolayısıyla el Cezire ile Saddam rejimi ve Irak arasındaki tartışmalı ilişkinin sadece Irak'taki Iraklıların değil, tüm dünyadaki Iraklıların dikkatinden kaçmadığını görmek mümkündür.

2. Arap kamuoyu eğilimleri

Arap kamuoyunun ABD ve Irak Savaşı ile algılarının el Cezire yayınlarıyla ne ölçüde örtüştüğü, çatışıp çatışmadığı ya da ne tür bir paralellik/aykırılık içerisinde olduğunu anlamak için öncelikle Arap coğrafyasında söz konusu noktalarla ilgili ne tür bir yaklaşımın olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Arap kamuoyunun eğilimlerine ilişkin yapılmış araştırma sayısı ya da bu konuda oluşmuş literatür tarihi olarak çok fazla değildir. Araştırmalar özellikle 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında yoğunlaşmaya başlamıştır. Arap medyasında Ortadoğu'daki ABD algısı farklı durumlarda ya da farklı kesimler için farklı yorumlar içerse de, ortak kanaat ve buna uygun kullanılan dil ABD'nin aktif müdahil olduğu durumlarda işgalci olduğu yönünde ve karşı tarafın da saldırgan karşısında mağdur olmuş halk olarak tanımlanması yönünde olmuştur.[354] En kaba tabiriyle ifade edilmiş olan bu ikili anlatım 11 Eylül saldırıları gerçekleştiğinde de Ortadoğu'daki genel ABD algısının ne yönde olduğunu özetlemektedir. Londra'da yayınlanan Arapça al Quds al Arabi gazetesinde yer alan ve genel yayın yönetmeni Abdul Bari Atwan tarafından kaleme alınan bir yazı bu algıyı özetlemektedir:

"Araplar ülkelerinde demokrasi istiyor. Kendi ülkelerindeki yozlaşmış rejimlerden ABD'den daha fazla nefret ediyorlar. Öte yandan ABD Başkanı'nın konuşmasını da dikkatle ve empatiyle dinlemeleri mümkün değil, çünkü ABD yönetimi son 50 yıldır bu yozlaşmış rejimleri destekledi. Yani rejimi değiştirme amacını samimi

---

[353] AFP, 9 Nisan 2003.

[354] Makram Khoury- Machool , "Propoganda and Arab media audiences: resisting the 'hearts and minds' campaign", **Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Der. Ralph Berenger, Spokane: Marquette Books, 2004, s. 315.

bulmuyorlar. Ayrıca bütün gerçek demokrasiler içeride yükselen mücadeleler sonucunda oluşur, yabancı müdahaleler, hele ki ABD müdahalesiyle asla."[355]

Akademisyenler ya da kanaat önderleri tarafından dile getirilen bu düşünceleri, yapılan kamuoyu araştırmalarında da genel eğilim olarak görmek mümkündür. Yapılan kapsamlı araştırmalardan bir tanesi 2002 yılında, yani 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra ancak Irak'ın işgalinden önce yapılmış olması anlamında tarihi anlamda da ayrıca önemlidir. Önde gelen araştırma şirketlerinden biri olan *Zogby International* tarafından Mısır, Kuveyt, Lübnan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılan bu araştırmanın temel bulgusu Araplar'ın ABD toplumuna, eğitim sistemine ve hatta kültürüne genel hatlarıyla karşı olmamalarına rağmen ABD'nin dış politikaları hakkında ise ezici çoğunlukla karşı görüş bildirdikleri yönündedir. Bu araştırmaya göre, farklı yaş gruplarından insanlara ABD'nin eğitim sistemi, özgürlük ve demokrasi anlayışı ile ABD'nin Araplara yönelik uyguladığı politikalar hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Sonuçlar, yaş gruplarına göre değişmekle birlikte, katılımcıların %65 ile 90 arasındaki bölümünün önemli bir kısmının ABD'nin eğitim sistemine olumlu baktığını, %45 ile 65 arasındaki bölümünün ABD'nin özgürlük ve demokrasi anlayışına olumlu baktığını, %2 ile 5 arasındaki bir kısmının ise ABD'nin Araplara karşı uyguladığı politikalara olumlu baktığını ortaya koymuştur. Özellikle ABD'nin eğitim ve demokrasi anlayışına olumlu bakanların oranı özellikle genç yaş gruplarında daha yüksek çıkmıştır.[356]

Söz konusu araştırmadaki ilk soru ABD demokrasisinin fikir olarak nasıl algılandığına dair ipuçları içermektedir. Buna göre ülkeler çoğunlukla ABD demokrasisine olumlu yaklaşmaktadır. Bu noktada sorunun Arapların genel anlamda fikir olarak demokrasiyi nasıl algıladıklarını değil, ABD demokrasisini nasıl algıladıklarını ölçmeye yönelik olduğu dikkatlerde tutulmalıdır. Arap kamuoyunun demokrasi fikrine karşı (yukarıda anlatıldığı gibi ABD'ye karşı son 50 yılda geliştirilen 'işgalci' algısı nedeniyle) ABD demokrasisine olduğundan daha olumlu baktığını

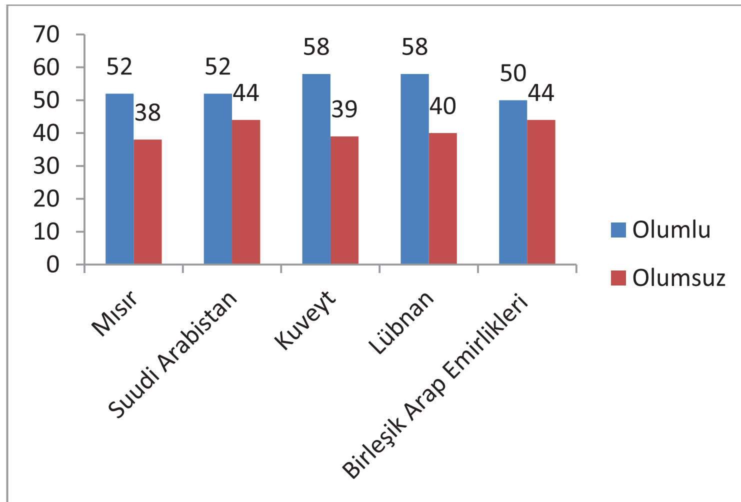
---

[355] Al-Quds Al-Arabi, 8 Kasım 2003, http://seattletimes.com/html/nationworld/2001786164_democracy08.html

[356] John Zogby, "America as Seen Through Arab Eyes: Polling the Arab World After September 11th", **The US in the Middle East: Manifest Destiny Conference,** Georgetown University, 27 Mart 2003.

varsaymak yanlış olmayacaktır. Buna karşılık ABD demokrasisiyle ilgili olumlu düşünenler yine de az değildir. Araştırmaya göre, ABD demokrasisine olumlu bakanların ezici bir çoğunluğu oluşturduğunu söylemek mümkün olmasa da, Birleşik Arap Emirlikleri hariç diğer ülkelerdeki nüfusun yarıdan fazlası ABD demokrasisiyle ilgili olumlu fikir beyan etmiştir:[357]

Tablo 11: Arap kamuoyunun ABD tarzı demokrasi ve özgürlük anlayışına verdiği destek, 2002.

Kaynak: Zogby International, 2002.

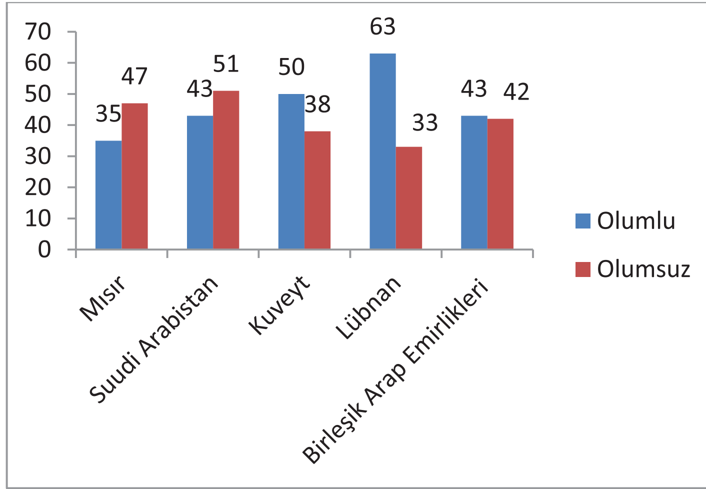
Yine aynı araştırmada sorulan bir diğer soru da, Amerikan halkına ilişkin düşüncelerin incelendiği bir sorudur. 'Amerikan halkı hakkında ne düşünüyorsunuz' şeklinde sorulan soruya yine Arap ülkelerinden Mısır ve Suudi Arabistan hariç diğer ülkelerde olumlu yanıt verenlerin oranı olumsuz yanıt verenlerden fazla çıkmıştır, Mısır ve Suudi Arabistan'da ise Amerikan halkı hakkında olumlu düşündüklerini söyleyenlerin oranı sırasıyla %35 ve 43'te kalmıştır. Bir önceki sorunun cevaplarıyla bir arada ele alındığında, Arap ülkelerinin ABD demokrasisi hakkında Amerikan halkına ilişkin düşüncelerine kıyasla daha yüksek oranda olumlu düşünceye sahip olduğu göze çarpmaktadır. Bir başka deyişle, Arap ülkeleri ABD'yi demokratik bir siyasi sistem olarak algıladığında daha olumlu görüş beyan etmekte, ancak bireylerin birebir yaşam tarzlarını göz önüne aldığında olumlu görüş beyan edenlerin oranında düşüş

---

[357] Araştırmaya http://www.aaiusa.org/reports/arabs-what-they-believe-and-what-they-value-most-2002 adresinden ulaşmak mümkündür.

gözlenmektedir. Yani, Arap toplumları tarafından Amerikan halkına demokratik hayat dışındaki diğer atfedilen özellikler sonuçlara olumsuz etki yapmakta, demokrasinin elde ettiği olumlu sonucu bir nebze aşağı düşürmektedir.[358]

Tablo 12: Arap kamuoyunun Amerikan halkı hakkındaki düşünceleri, 2002.

Kaynak: Zogby International, 2002.

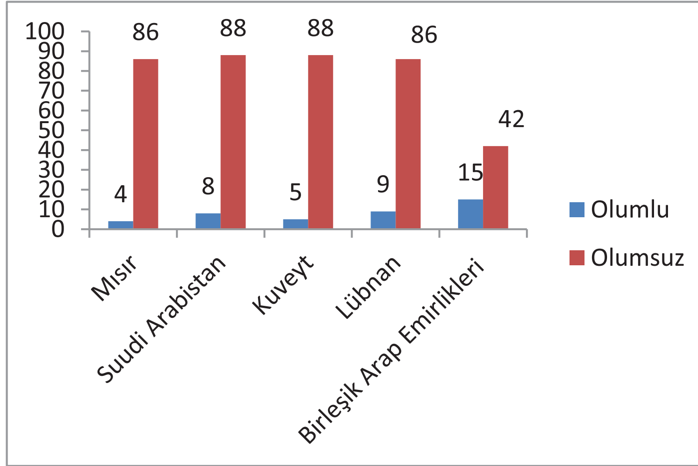
Araştırmada yer alan bir diğer soru ise ABD'nin kendi iç sistemine ya da halkına yönelik algıyı değil, ABD'nin Arap ülkelerine karşı politikalarının nasıl algılandığına yönelik olandır. Burada ise ezici çoğunluk 'olumsuz' yanıtını vermiştir. Olumsuz yanıt verenlerin en yüksek olduğu ülkeler %88 ile Suudi Arabistan ve Kuveyt olmuştur. Bu sonuç, Suudi Arabistan ve Kuveyt'in uluslararası ilişkiler bağlamında ABD'nin müttefikleri arasında sayıldığı göz önünde bulundurulursa ayrıca ilginç bir bulguya işaret etmektedir. Bir başka deyişle, Suudi Arabistan ve Kuveyt ABD'nin müttefiki olsalar da ülkenin kamuoyları ABD hükümetinin Arap ülkelerine karşı politikalarını beğenmemektedir. Yine Mısır'da da %86 gibi yüksek bir oran olumsuz görüş bildirmiş, Lübnan da aynı oranla Mısır'ın yanında yer almıştır. Sadece Birleşik Arap Emirlikleri'nde olumsuz görüş bildirenlerin oranı %42 ile en düşük oranda kalmıştır.

Bu araştırmanın tarihinin 2002 yılı olması dikkatte tutulmalıdır, çünkü söz konusu kamuoyları ABD'nin Arap ülkelerine karşı uyguladığı politikaları daha Irak

[358] Araştırmaya http://www.aaiusa.org/reports/arabs-what-they-believe-and-what-they-value-most-2002 adresinden ulaşmak mümkündür.

Savaşı başlamadan önce dahi oldukça olumsuzdur. Bu bulgular ışığında, Irak'ın işgali başladığında Arap kamuoylarının ezici bir çoğunlukla işgale ve ABD'nin tutumuna karşı olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır:[359]

Tablo 13: Arap kamuoyunun ABD hükümetinin Arap ülkelerine karşı politikalarına bakışı, 2002.

Kaynak: Zogby International, 2002.

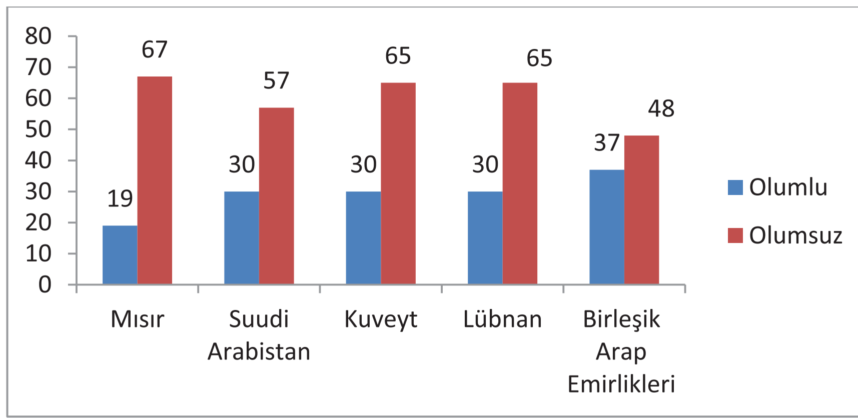
Arap kamuoyunun 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin uyguladığı terörizmle mücadele yöntemleri hakkındaki soruya verilen cevaplar da ABD'nin Arap ülkelerine karşı izlediği politikaları hakkında görüşleri ile paralellik göstermektedir. Tüm ülkelerde büyük çoğunluk ABD'nin terörizmle savaş niyetini olumsuz bulduğunu dile getirmiştir. Ancak yine de Arap ülkelerine karşı uygulanan politikalarda ortaya çıkan olumsuzluk kadar yüksek oranlar yoktur.

Önceki sonuçlarla birlikte düşünüldüğünde, Arap kamuoyunun ABD hükümetinin Arap ülkelerine yönelik politikalarını son derece olumsuz bulduğunu, ancak hükümetin terörizmle çabalarında bu olumsuzluğun bir nebze düştüğü göze çarpmaktadır. Buradan, Arap kamuoyunun belli bir orandaki kısmının ABD hükümetinin savaştığı terörizmi Arap ülkeleriyle birebir ilişkilendirmediği ve terörizmden kendilerinin de rahatsızlık duyduğu, bu nedenle bir şekilde önlem alınması

[359] Araştırmaya http://www.aaiusa.org/reports/arabs-what-they-believe-and-what-they-value-most-2002 adresinden ulaşmak mümkündür.

gerektiğini düşündüğü sonucuna da varmak mümkündür. Bu nokta Iraklılar'ın terör eylemlerini ağırlıklı olarak yabancı ülkelerden gelen kişiler tarafından yapıldığına dair olan inançla da paralellik göstermektedir. Bu noktadan hareketle, Arap coğrafyasında istatistiki olarak azımsanmayacak bir grubun terörizmi kendi ülkelerinden ayrıştırarak, el Kaide gibi uluslar üstü bir örgütlenmeyle ilişkilendirdiği, bu örgütlenmelerin kendi ülkelerinde yaptığı faaliyetlere karşı da tepkilerin doğmasını bir ölçüde kabullendiği sonucu da belirmektedir:[360]

Tablo 14: Arap kamuoyunun ABD hükümetinin terörizmle savaş çabalarına bakışı, 2002.

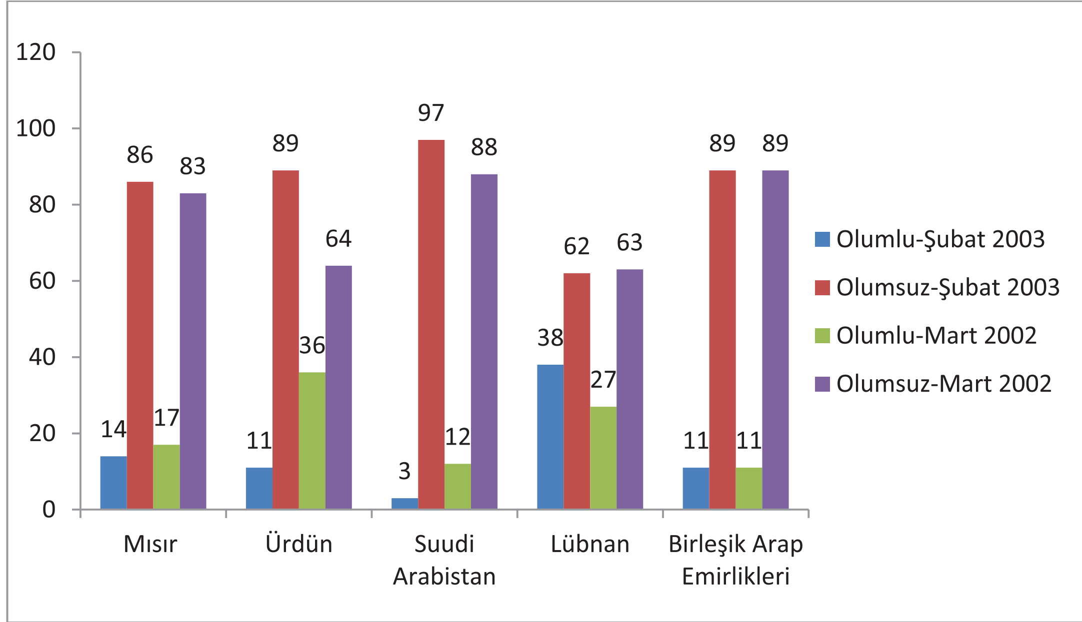
Kaynak: Zogby International, 2002.

Genel olarak Arap kamuoyunda ABD ile ilgili düşüncelere bakıldığında, daha önce belirtildiği üzere, çoğunlukla ABD'nin olumsuz algılandığını görmek mümkündür. Ancak Mart 2002 ile Şubat 2003 arasındaki dönemde bu olumsuz algıda ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Bir başka deyişle, ABD'nin Irak'a askeri operasyon gerçekleştirme olasılığının belirginleşmesinin açık bir şekilde Arap kamuoyunda ABD'yi olumsuz algılayanların oranını artırdığı dikkat çekmektedir. Şubat 2003'e gelindiğinde, genel olarak ABD ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduğunu belirtenlerin oranı %90'lar seviyesine yükselmiştir. Ülkeler arasındaki dağılımda en yüksek oran %97 ile ABD'nin

[360] Araştırmaya http://www.aaiusa.org/reports/arabs-what-they-believe-and-what-they-value-most-2002 adresinden ulaşmak mümkündür.

bölgedeki en önemli müttefiklerinden Suudi Arabistan'da gerçekleşirken, en düşük oran da %62 ile Lübnan'da gerçekleşmiştir:[361]

Tablo 15: Arap kamuoyunun genel olarak ABD ile ilgili düşünceleri, 2002.

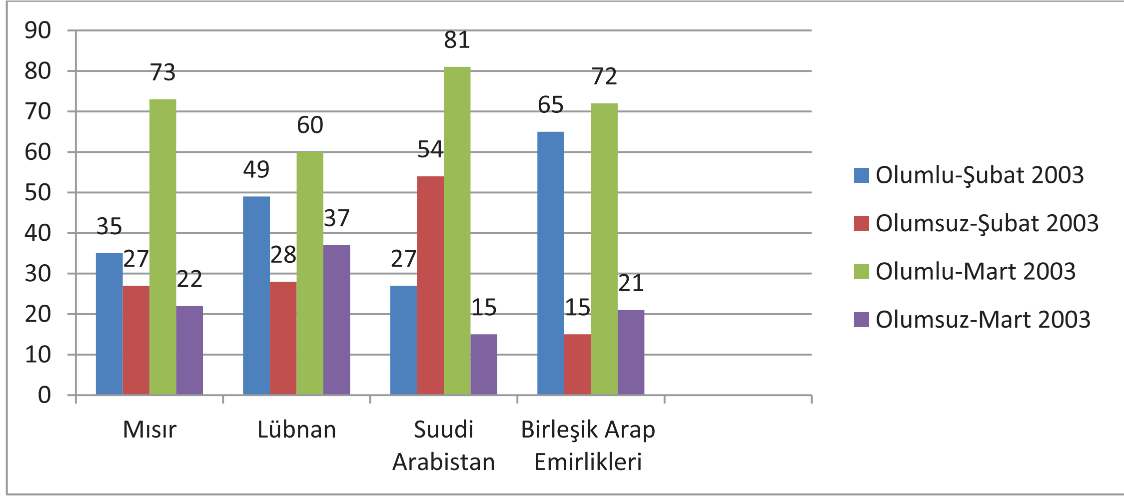

Kaynak: Zogby International, 2002.

Arap kamuoyunun Irak'ın işgalinden önce açık bir şekilde herhangi bir müdahaleye karşı olduğunu araştırma sonuçlarında gördükten sonra, yine araştırmanın sonuçlarına göre, Arap kamuoyunda ABD'nin Irak'a yaptırımlarının sona ermesinin istendiğini gözlemlemek mümkündür. ABD'nin Irak'a askeri operasyonunun başladığı dönemden önce de yaptırımların sona erdirilmesi istenmektedir, ancak operasyon başladıktan sonra yaptırımların sona erdirilmiş olmasını dileyenlerin oranı çok daha yüksek çıkmıştır. Hatta sadece bir aylık bir dönemde Arap ülkelerinde yaptırımların sonlanması halinde ABD ile ilgili düşüncelerinin olumlu yönde değişeceğini söyleyenlerin oranı neredeyse iki katına çıkan ülke bile mevcuttur. Bu verilere bakarak, Arap kamuoyunun ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi gerçekleştikten sonra yaptırımların uygulanması konusunda ABD'ye daha eleştirel bakmaya başladığını söylemek doğru olacaktır. Bir başka deyişle, ABD'nin Irak'a uygulanan yaptırımlardan sorumlu tutulduğu sonucuna varmak mümkündür.

[361] Araştırmaya http://www.aaiusa.org/reports/arabs-what-they-believe-and-what-they-value-most-2002 adresinden ulaşmak mümkündür.

Tablo 16: Arap kamuoyunun ABD'nin Irak'a karşı yaptırımlarını sonlandırması halinde ABD ile ilgili düşünceleriniz ne yönde değişeceğini gösteren tablo, 2002.

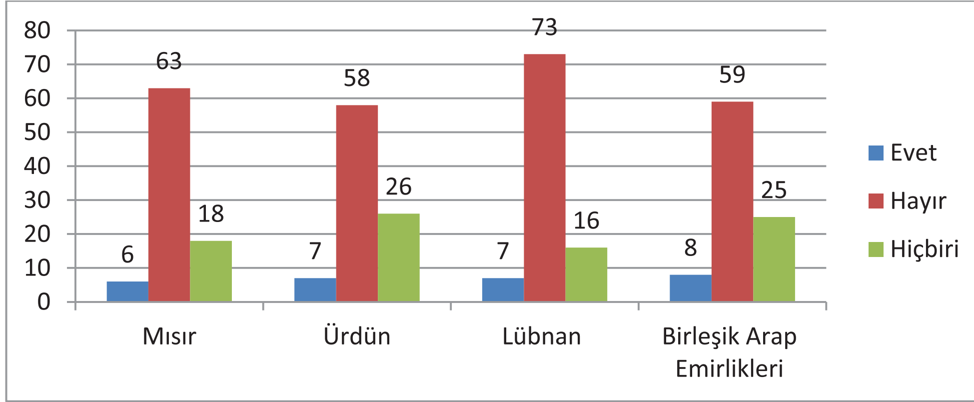

Kaynak: Zogby International, 2002.

Araştırmanın bu tez konusu ile bağlantılı olarak en kritik sorularından bir tanesi ABD'nin Irak'a askeri operasyon için gerekçe olarak gösterdiği ve daha önceki bölümlerde ABD'nin tarihte kendine atfettiği istisnai misyon anlayışıyla paralel olarak savunduğu diğer ülkelere demokrasi götürme üzerine olanıdır. Irak'ın işgalinin teorik yapıtaşlarını yaratan yeni muhafazakarlığın etkilendiği fikirlerden biri olan istisnacılık fikrine göre, ABD tarihte tek ve özel bir yere sahiptir, tüm insanlık için ulvi bir misyonu olan üstün bir ulustur. ABD'nin Ortadoğu'ya demokrasi götürme argümanı da bu temelde oluşmaktadır. Ancak bu fikrin Arap coğrafyasında kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir.

Yapılan araştırmaya göre, Irak'ta savaşın ABD hükümetinin gerekçelendirdiği gibi Irak'a demokrasi getireceğini düşünenlerin oranı en fazla %8 çıkmıştır. Arap kamuoyu %70'lere varan oranda savaşın Irak'ta daha çok demokrasi getireceği fikrine karşı çıkmıştır. Yani ABD hükümetinin Irak Savaşı'nı gerekçelendirme nedenlerinden en önemli ayağının Arap kamuoyunda meşruiyet anlamında bir karşılık bulamadığını söylemek mümkündür.

Tablo 17: Arap kamuoyunun ABD'nin Irak'ta savaşın Irak'a daha çok demakrasi getirip getirmeyeceğine dair görüşü, 2002.

Kaynak: Zogby International, 2002.

Ortadoğu ülkelerinin siyasi tavırları yukarıda anahatları verilen kamuoyu yoklamasıyla ortaya konulan biçimde şekillenmiştir. Körfez Savaşı boyunca Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Umman'dan oluşan Körfez İşbirliği Konseyi Irak'ın karşısında yer almış, benzer şekilde kamuoyları açık bir şekilde Irak yanlısı düşüncelere sahipken Mısır, Suriye, Fas ve Lübnan da Irak aleyhine tavır içerisine girmişlerdir.[362] 1990'lı yılların ortasına gelindiğinde Suudi Arabistan ve Kuveyt ABD politikalarının bölgedeki müttefikleri konumunu muhafaza etmiştir. 1990'ların sonuna gelindiğinde artan uydu kanalları Arap coğrafyasındaki iktidarların halklarına karşı meşruiyet sağlama ve hesap verme nosyonunu geliştirmiştir. Bu bağlamda, iktidarlar özellikle Araplar'ın milli meseleleri olarak gördükleri Filistin ve Irak gibi konularda kamuoylarının tepkilerine cevap verebilecek nitelikte adım atma ihtiyacı duymuşlardır. 2000'li yıllara gelindiğinde yukarıda bahsedilen kamuoyu oluşumunun da etkisiyle ülkeler Irak'a karşı uygulanan yaptırımlara karşı duran bir tavır sergilemişlerdir. Öyle ki Mart 2002'de Beyrut'ta toplanan Arap Zirvesi, Irak'taki sıkıntıların Iraklılar tarafından çözülebileceğine dair beyanatta bulunmuş, o dönemde dile getirilmeye başlanan olası bir ABD askeri müdahalesine karşı çıktıklarını dile getirmişlerdir.[363]

---

[362] Barbara Gregory Ebert, "The Gulf War and Its Aftermath: An Assessment of Evolving Arab Responses" , **Middle East Policy,** 1992: 4, s. 77-95.
[363] AFP, 27 Mart 2002.

Irak Savaşı konusunda Arap kamuoyunun ABD karşıtı bir eğilim içerisinde olduğu, ABD'nin bölge ülkelerine karşı izlediği siyasetin %90'lar düzeyinde olumsuz bulunduğu göz önünde bulundurulursa savaş boyunca Araplar'ın Irak'taki direnişini teorik olarak onaylayan bir düşünce yapısına sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2- el Cezire İngilizce'nin Yayınları ve ABD Kamuoyunun eğilimleri

a- el Cezire İngilizce'nin Irak Savaşı Yayınları

el Cezire İngilizce'nin Irak Savaşı yayınlarını incelemek teknik olarak bu tez çalışmasının problematiği itibariyle daha zor olacaktır. Bunun nedeni el Cezire İngilizce televizyonunun yayınlarına 2006 yılında tam olarak 7/24 düzeninde başlamış olmasıdır. Oysa Irak Savaşı'nda en çok tartışılan konulardan bir tanesi haline gelen el Cezire'nin en etkili olduğu dönem savaşın ilk dönemi ve direnişlerin gerçekleştiği dönemdir. Bu dönem de 2003-2004-2005 yılları olarak kabul edilmektedir. Ancak tam da bu dönemde ve Irak Savaşı'nı izleyicilere el Cezire açısından İngilizce sunabilmek adına 2003 yılında el Cezire İngilizce televizyonunun da tohumu sayılan İngilizce internet sitesi yayına girmiştir. Bu en kritik dönemde internet sitesi üzerinden yapılmış İngilizce yayınlar da bu çalışmada incelenecektir. Çünkü bu yayınlar birazdan inceleneceği üzere oldukça önemli sayıda kitlelere ulaşmayı başarmış, hem de el Cezire İngilizce televizyonunun ilk adımları olarak kabul edilmiştir. Ancak tabii ki, el Cezire İngilizce'nin (2006 yılından itibaren olsa da) Irak yayınları da kanalın (hem el Cezire Arapça'dan hem de İngilizce internet sitesinden) çok daha geniş kitlelere ulaşır hale gelmesi ve Arap dünyasını aşıp daha geniş bir uluslararası bir kamuouyu yaratma kapasitesine sahip olması açısından önemlidir.

el Cezire İngilizce'nin Irak Savaşı yayınlarına ilişkin yapılmış araştırmalara göz atmadan önce, kanalın Irak ile ilgili yayınlarındaki genel yayın politikasına değinmek yararlı olacaktır. el Cezire İngilizce Irak konusuna tabii ki kapsamlı bir şekilde yer vermiştir, ancak el Cezire Arapça gibi yayınlarında ilk sırada ve ezici derecede baskın konu olarak Irak'a aldığını söylemek doğru olmayacaktır. Irak; Filistin gibi, Afganistan gibi ve yeri geldiğinde diğer 'Güney' ülkeleri gibi gündemi meşgul

edebilmekte, ancak haber sıralamalarında sıra ve süre olarak daha alt sıralarda da yer alabilmiştir. el Cezire İngilizce zaten kuruluş felsefesi itibariyle İngilizce konuşan ve alternatif bir ses arayan tüm dünya nüfusunu hedef kitlesi olarak seçtiğinden Irak'ın sadece Arap kitlelere seslenen el Cezire Arapça kadar birincil öneme sahip olmaması doğaldır.

Sıra ve süre olarak Irak'ın alt sıralara inebilmesinin yanı sıra bir o kadar önemli olan konu da kullanılan dildir. el Cezire İngilizce televizyonunda el Cezire Arapça'ya göre daha yumuşatılmış bir dil kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aslında Arapça yayın yapan haber kanallarının kardeş İngilizce yayın kuruluşlarıyla karşılaştırması yapıldığında benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Filistin gibi yine Arap kamuoyu için kimlik meselesi olarak algılanan bir diğer çatışma alanıyla ilgili yapılan araştırma da aynı haber kanallarının Arapça ve İngilizce yayınlarının farkına değinmiş, İngilizce versiyonunda dilin adeta 'temizlendiğini' ve direk alıntıların olduğu cümlelerden bile kelimelerin çıkarılabildiğini, bilinçli bir tercihle değişiklikler yapıldığını belirtmiştir.[364]

İki el Cezire'nin kullandıkları dili karşılaştırırken iki önemli husus özellikle dikkate alınmalıdır. Bunlardan birincisi sıra ve süre karşılaştırmasında olduğu gibi el Cezire İngilizce'nin İngilizce konuşan daha geniş kitlelere seslenme hedefidir. Elbette ki, daha geniş kitlelere seslenmek iddiasında olan bir kanal Arapça bilenlerin oluşturduğu bir izleyici kitlesi kadar Irak konusunda içeriden ve siyasi anlamda taraf olarak algılanacak bir söylem benimseyemeyecektir. İkinci önemli husus ise el Cezire İngilizce'nin yayınlarının başladığı 2006 yılının el Cezire kurumunun yayın politikalarının tekrar Arap dünyasındaki reformlara odaklandığı döneme denk geliyor olmasıdır. Özellikle Felluce İsyanı'ndan sonra 2004 yılının sonu ve 2005 yılından itibaren el Cezire'nin ABD ile daha uzlaşmacı bir yayın politikası izlemeye başladığı döneme girmiş, bu da el Cezire İngilizce'nin daha doğmadan kurumsal duruş bağlamında yeni bir konjonktürün oluştuğu gerçeğini önemli kılmıştır. Keza, el Cezire İngilizce'nin ilk adımı olan el Cezire İngilizce'nin internet sitesiyle el Cezire Arapça'nın 2004 yılı yayınları karşılaştırıldığında farklı sonuçlar ortaya

---

[364] http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/121712

çıkabilmektedir. Mart 2004 tarihinde, yani direnişin ve çatışmaların en şiddetlendiği döneme bakıldığında el Cezire Arapça ve el Cezire İngilizce'nin yayınlarında önemli bir fark ortaya çıkmamaktadır. Yayınlar, süre ve sıklık, başvurulan kaynaklar ve söylem olarak incelendiğinde bu sonuca varılmaktadır. Buna göre, her iki sitede de Irak'ın manşette ilk haber olarak yer alma oranı %15 ila 20 arasındadır.[365]

Söyleme bakıldığında da, ABD için kullanılan terminolojinin el Cezire Arapça'da %82, el Cezire İngilizce'de %70 oranında olumsuz sıfatlardan ve alt metinlerden olduğu göze çarpmaktadır. Buradaki fark daha belirgin olsa da yine de büyük oranda olumsuz nitelendirmenin yapıldığı sonucu önemlidir. Öte yandan Iraklı resmi yetkililer ile ilgili haberlere bakıldığında da sırasıyla %78 ve %62 oranında olumsuz nitelendirme yapıldığı da dikkat çekmektedir.

Başvurulan kaynaklar karşılaştırıldığında, el Cezire İngilizce'nin %32 oranında ABD'li kaynaklarını, %24.5 oranında ise Iraklı kaynakları baz aldığı ortaya çıkmaktadır. el Cezire Arapça'da ise bu oranlar sırasıyla %32 ve %36'dır. Burada da, el Cezire İngilizce'nin daha fazla ABD'li kaynaklara yer verdiği göze çarpsa da büyük tabloyu değiştirecek kadar önemli bir fark bulunamamıştır.

Elbette ki, sadece internet kanalları üzerinden değil, televizyon kanalı üzerinden de analize ihtiyaç vardır. Bu bağlamda el Cezire İngilizce'nin televizyon yayınları üzerine yapılmış birkaç araştırmaya göz atmak faydalı olacaktır. el Cezire İngilizce'nin 15 Kasım 2006 ile 30 Nisan 2007 arasını kapsayan dönemde ekranda yer alan haber kuşakları üzerine yapılan araştırmaya göre, Irak ve Filistin yayınlarda en çok yer verilen konular olmuştur.[366]

---

[365] Mohammed Al-Emad, Shahira Fahmy **"The Iraq War on *Al-Jazeera* Websites: Did the English-andArabic-language users experience different online coverage?"** Association for Education in Journalism and Mass Communication sunumu, Şikago, Ağustos 2008.

[366] Abeer al Najjar, "How Arab is al Jazeera English? Comparative Study of al Jazeera English and al Jazeera Arabic News Channels", **Global Media Journal,** 2009, Vol. 8 : 14, ss. 143-178.

Tablo 18: el Cezire İngilizce'nin 15 Kasım 2006-30 Nisan 2007 arasındaki yayınlarında en çok yer verilen ülkeler.

	el Cezire İngilizce	
Ülkeler	Sayı	Yüzde
Irak	25	10.5
Filistin	26	11
ABD	19	8
Lübnan	14	5.6
İngiltere	16	6.8

Kaynak: Abeer al Najjar, "How Arab is al Jazeera English? Comparative Study of al Jazeera English and al Jazeera Arabic News Channels", Global Media Journal, 2009.

Bu araştırmanın sonuçları, Irak'ın el Cezire Arapça'da olduğu baskın bir şekilde haber kuşaklarının birincil konusu olmadığı gerçeğini de verilerle ortaya koymaktadır. Irak, ilk sıraları Filistin ile paylaşmakta, hatta bundan sonra gelen ABD, İngiltere gibi 'Batı' dünyasına ait haberlerle arasında da çok büyük bir fark bulunmamaktadır.

2004 yılı ile 2006-2007 yıllarındaki yayınlarda Irak'ın yer bulma sıklığı karşılaştırıldığında, 2004'te %20'ler seviyesinde olan bu oran 2006-2007'de %10'lara düşmüştür. Yani, el Cezire İngilizce internet sitesi döneminde Irak kendisine çok daha fazla yer bulurken kanalın yayına girdiği dönemde bu oran dikkat çekici oranda gerilemiştir. Bu düşüş, el Cezire'nin Irak'taki (daha önce belirtilen) sivil ölümleri yayınlama nedeni olarak gösterdiği 'savaşın gerçekliğini ortaya koyma', 'var olan şiddeti göstererek savaşın kirli yüzünü ifşa etme' gibi motivasyonlarla düşünüldüğünde varılacak sonuç Irak'ta 2006-2007'lere gelindiğinde şiddet olaylarının azaldığı, dolayısıyla yayınlara yansıma oranının da düştüğü şeklinde olmalıdır. Ancak rakamlar, bu durumun böyle olmadığını ortaya koymaktadır.

Irak'ta 2003'ten bu yana hem Koalisyon Güçleri'nin neden olduğu, hem paramiliter güçlerin neden olduğu, hem de canlı bomba gibi bireysel aksiyonların neden

olduğu tüm sivil ölümlerin kaydını tutan en kapsamlı araştırmayı *Iraq Body Count* (IBC) gerçekleştirmektedir. Kendilerini Irak'taki sivil ölümlerden sorumlu hisseden ABD'li ve İngiliz gönüllüler olarak tanımlayan IBC, her gün medyada yer alan sivil ölümlerin yanı sıra, resmi makamlardan ya da hastanelerden, morglardan gelen yüzlerce veriyi isim isim kayıt tutarak bir araya getirmektedir. Bu verilere göre, Irak'ta sivil ölümlerin zirve yaptığı yıl 2006 yılıdır:[367]

Tablo 19: Irak'taki sivil ölümler, 2006-2007.

Kaynak: Iraq Body Count, 2007.

Bu durumda, el Cezire'nin kurum olarak tartışılan Irak'ta savaşı tüm gerçekliğiyle gösterme argümanının 2005 yılında kesintiye uğradığını görmek mümkündür. el Cezire İngilizce internet sitesinde kendisine çok daha fazla yer bulabilen Irak Savaşı'nda yaşananlar el Cezire İngilizce kanalının yayına başladığı tarih olan 2006 yılından itibaren ekranlara daha az yansımıştır. Oysa bu tarih Irak'ta sivil ölümlerin zirve yaptığı yıldır. Hatta el Cezire'nin yaptığı yayınlar nedeniyle en çok eleştirildiği yıl olan 2004 yılının neredeyse 3 katı kadar fazla sivil ölüm 2006 ve 2007 yıllarında yaşanmıştır. O halde, el Cezire İngilizce'nin internet sitesinden televizyon kanalı yayına

[367] http://www.iraqbodycount.org/database/

başlayana kadar geçen sürede ciddi bir anlayış/tercih değişikliğinden geçtiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

b- el Cezire İngilizce'nin Irak ile ilgili haber ve tartışma programları

el Cezire İngilizce'nin Irak ile ilgili haber ve tartışma programları incelenirken, yine iki ana kaynak dikkate alınacaktır. Bunlardan bir tanesi kanalın İngilizce internet sitesi, diğeri ise kanalda yapılan haber programları olacaktır. Kanalın internet sitesinin televizyon yayınları kadar önemli olmasının nedeni (bu tezin problematiği olan dönemi kapsamasının dışında) el Cezire İngilizce'nin internet sitesinin öneminin normal bir haber kanalının internet sitesine göre daha belirleyici gücünün olmasıdır. Bu önemi doğuran etkenlerden en önemlisi kanalın kuruluşunun anlatıldığı bölümlerde ele alındığı üzere, el Cezire İngilizce'nin siyasi çekinceler nedeniyle ABD'de yayın yapacak uydu sağlayıcı bulmakta yaşadığı zorluklardır. Uydu sağlayacıları siyasi baskılar nedeniyle el Cezire İngilizce yayınlarına ev sahipliği yapmaya sıcak bakmamışlar ve hatta zaman zaman bu kararlarının nedenini açıkça ilan etmişlerdir. Bu nedenle, el Cezire İngilizce'nin internet sitesi el Cezire markasına tanıdık olan, ancak Arapça bilmediği için kanalı seyredemeyen daha geniş kitleleri kendine çekmeyi başarmış ve normalden çok daha fazla ilgi gören ve kişiye ulaşan bir araç haline gelmiştir. Irak'a askeri müdahalenin başlangıç dönemi olan Mart 2003'te ABD'de 1 milyon ziyaretçinin el Cezire İngilizce'nin internet sitesini ziyaret ettiği belirtilmektedir.[368] Bu rakam el Cezire İngilizce'nin çok daha geniş kitlelere hitap etmeye başladığını ve Irak'a askeri operasyon başladığında ne kadar çok tercih edilen bir haber kaynağı olduğu da rakamlarla ortaya çıkmaktadır.

el Cezire İngilizce'nin Irak Savaşı sırasındaki etkinliği, aynı zamanda rahatsızlık da yaratan bir durum olmuştur. Bu durumun kanıtı olarak gösterilebilecek bir örnek, savaşın ilk günlerinde, 26 Mart 2003 tarihinde internet korsanları tarafından saldırılan internet sitesinde ana sayfada ABD bayrağının fonunda yer aldığı "Vatansever, Sanal Özgürlük Güçleri tarafından Hack'lenmiştir" yazısıdır. 28 Mart

[368] Nisan 2003'te araştırma şirketi Nielsen'in NetRatings ile birlikte yaptığı medya araştırmasının sonuçları yayınlanmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına http://www.zdnet.co.uk/news/it-strategy/2003/04/25/americans-went-overseas-for-war-news-2133893/ adresinden ulaşmak mümkündür.

2003 tarihinde el Cezire sitesi bir kez daha hack'lenerek, ABD'li bir siteye yönlendirilmiştir.

Bu noktada ufak bir parantez açarak, internet sitelerinin savaş dönemlerinde, özellikle de Irak Savaşı döneminde daha çok tercih edilen bir haber kaynağı haline geldiğinin altını çizmek gerekmektedir. *Irak Savaşı'nda Haberlerin Güvenilirliğine İlişkin Algılar* isimli çalışmada bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır.[369] Savaş gibi siyasi taraftarlığın yoğunlaştığı ve safların daha çok ayrışmaya meylettiği çatışma durumlarında, ana akım medyanın sunumundan tatmin olmayan kitlelerin en çok kullandığı haber kaynağı internettir.[370] Bu araştırmaya göre, özellikle savaş karşıtları interneti en güvenilir haber kaynağı olarak görmektedir.

el Cezire yayınlarını inceleyen bu bölümün en önemli ayaklarından biri, kanalın direniş gruplarına karşı takındığı tavırdır. Bilindiği üzere, ABD ve koalisyon güçlerinin Irak işgaline en büyük direniş ve memnuniyetsizlik Sünnilerden gelmiştir. Bunun temel nedeni Saddam Hüseyin dönemindeki Baas iktidarının Sünni yapısıdır. Ülkedeki Şii ve Kürt gruplar Baas rejiminin devrilmesiyle yıllarca maruz kaldıkları baskıdan kurtulduklarını düşünme eğilimindedir. Şiilerin fiziksel olarak direnişi daha çok Mukteda es-Sadr liderliğindeki radikal Şii gruplarla sınırlı kalmıştır. Ayrıca ilerleyen süreçlerde Şiiler kendilerine yeni oluşan siyasi yapının içerisinde yer bulabildiği ve uzlaşma sürecinde sonuç alabildiğini gördüğü için daha önce hissettikleri memnuniyetsizliklerini giderilebilmişlerdir. Direniş grupları koalisyon güçlerinin önemli kayıplar vermesine neden olmuş, bu da ABD yönetiminin bölgeye saldırılar düzenlemesine yol açmıştır. 2004 yılındaki Felluce ablukası hem dünya medyasında hem de el Cezire'de geniş yankı bulmuştur. Bu süreç, aynı zamanda el Cezire'nin Irak Savaşı'na yönelik söyleminin en belirginleştiği, yayınlarının hem Arap hem de dünya kamuoyu tarafından en çok tartışıldığı süreç olmuştur.

Bu nedenle, 9 Kasım 2004 ile 15 Kasım 2004 tarihleri arasında el Cezire İngilizce'nin internet yayınlarında yer alan haberler baz alınarak yapılan çalışma el

---

[369] Choi, J. H., Watt, J. H., Lynch, M. "*Perceptions of news credibility about the war in Iraq: Why war opponents perceived the Internet as the most credible medium"* **Journal of Computer-Mediated Communication,** Vol. 12*,* ss. 35-46.
[370] İbid, ss. 35-46.

Cezire’nin çatışma dönemine ilişkin söylemi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Irak Savaşı’nın en çatışmalı dönemlerinden olan Felluce ablukası, kentteki evlerin %70’inin yıkılmasıyla sonuçlanmış, can kayıpları ve maddi kayıplar verilmiş, gelişmeler olay mahallindeki tek gazetecilerin görev yaptığı el Cezire’de geniş yer bulmuştur. Çatışmaların ilk haftasında İngilizce internet sitesinde Felluce ile ilgili 26 haber yayınlanmıştır.

Bu rakamı doğru yorumlayabilmek için aynı dönemde dünya kamuoyu için önem taşıyan bir diğer önemli gelişme ile ilgili, aynı dönemde hayatını kaybeden Filistinli lider Yaser Arafat ile ilgili haberlerin sayısıyla karşılaştırma yapmak mümkündür. el Cezire’de Arafat’ın ölümüyle ilgili 19 haberin yer alması, Felluce’ye verilen önemi göstermektedir. Tarafımdan yürütülen bir hafta süren araştırmaya göre haberlerin ana kategorizasyonu şöyle yapılabilir:

Tablo 20: el Cezire İngilizce internet sitesindeki Irak yayınlarının incelenmesi, 9 Kasım-15 Kasım 2004.

Haber kategorileri	Haber başlıkları
Sivil kayıplar	1. Felluce’de çatışma sürerken hastane vuruldu 2. Felluce’deki sivil ölümlerin rakamları 3. Felluce çatışmasında cami bombalandı 4. Felluce’de insani kriz 5. Felluce insani kriz yaşıyor 6. Felluce’ye insani yardım sokulmuyor 7. ABD’li askerler Felluce’ye insani yardımı engelliyor 8. Felluce’de felaket koşulları
ABD kayıpları	1. ABD Irak’ta kayıp vermeye devam ediyor 2. Felluce’de çatışmalar artarken ABD’nin cenazeleri artıyor 3. Felluce’deki ABD’li yaralı sayısı 412’ye ulaştı 4. Felluce’de ABD’li cenaze sayısı artmaya devam ediyor

Haber kategorileri	Haber başlıkları
Siyasi	1. Sünni Parti Geçici Hükümet'ten ayrıldı 2. Irak Geçici Hükümeti'nin Başbakanı'nın akrabaları rehin alındı 3. Irak Ulusal Muhafızları mensubu 20 kişi rehin alındı 4. Irak basın özgürlüğünü kısıtlamanın peşinde 5. Iraklılar Felluce'deki Amerikan ilerleyişini tartışıyor

Görüldüğü üzere, el Cezire İngilizce internet sitesi Felluce ile ilgili haberlerinin hemen hemen hepsinde Felluce'deki direnişi satır arasında olumlayan, sivil kayıplardan ve insani krizden ABD'yi sorumlu tutan, ABD'nin direniş karşısında kayıplar verdiği ve güç yitirdiği alt mesajı olan bir dil kullanmıştır.

el Cezire'nin bu dönemde diğer uluslararası yayın kuruluşlarından farklı olarak en belirgin ayırt edici özelliği yine olay yerinden yayın yapması olmuştur. Batı medyası genel olarak, Felluce saldırısıyla ilgili haberlerde birincil kaynak olarak ABD Ordusu'ndan yapılan resmi açıklamaları baz almıştır. el Cezire haberlerinde ise haber kaynakları (gazeteciler Felluce'de olduğu için) daha çok görgü tanıklarından oluşmuştur. Bu durumun tabii sonucu olarak ortaya çıkan durum da el Cezire'nin askeri ve resmi söylemlere değil, savaş boyunca sivil kayıplara ya da sivillere yönelik şiddete daha çok vurgu yapması olmuştur. Bu dönemde yayınlanan 26 haberden 8'i, yani yaklaşık üçte biri doğrudan veya dolaylı olarak sivil kayıplarla ilgilidir. Bu da ekranlara yansıyan şiddet görüntülerinin ne kadar yaygın olduğunu gösteren örneklerden biridir.

Bu noktaya kadar el Cezire İngilizce'nin internet sitesinde yaptığı Irak yayınları ve uyandırdığı tepkiler ele alınmıştır. İnternet sitesinin yayınları sürerken başlayacağı duyurulan el Cezire İngilizce televizyonu da tüm dünyada merak uyandırmıştır. Küresel bir televizyon kanalı olma iddiasıyla yola çıkan el Cezire İngilizce'nin kanal olarak Ortadoğu'ya, Araplara ve tabii ki Irak meselesine ne kadar yer ayıracağı ve Arapça yayınlarıyla benzer bir çizgide politika izleyip izlemeyeceği merakla tartışılıp mercek altına alınan konulardan biri olmuştur.

el Cezire İngilizce'nin Irak'a karşı tutumunu da ele alırken, kanalın Irak'a yayınlarında ne kadar yer verdiği konusunu inceleyerek başlamak doğru olacaktır. Bu konuda el Cezire Arapça ve el Cezire İngilizce kanallarının Kasım 2006-Nisan 2007 tarihleri arasında yaptığı yayınlardaki toplam 477 haber programını inceleyerek yapılmış bir araştırma Irak meselesinin el Cezire İngilizce'de el Cezire Arapça'da olduğu kadar yer bulamadığını ortaya koymaktadır:[371]

Tablo 21: el Cezire Arapça ve el Cezire İngilizce'nin Kasım 2006-Nisan 2007 arasındaki yayınlarında Irak'a ne kadar yer verildiğinin karşılaştırması.

	el Cezire İngilizce (%)	el Cezire Arapça (%)
Irak	10.5	13.8
Filistin	11	11.7
ABD	8	10

Kaynak: Abeer al Najjar, "How Arab is al Jazeera English? Comparative Study of al Jazeera English and al Jazeera Arabic News Channels", Global Media Journal.

Aynı çalışmada, el Cezire İngilizce kanalında Irak'ın Filistin ve ABD ile neredeyse eşit oranlarda ilk ve ana haber olma oranı varken, el Cezire Arapça kanalında Irak'ın ilk ve manşet haber olma oranının %33 ile, %22.2 olan Filistin ile %11.1 olan ABD'nin oldukça önüne geçtiği göze çarpmaktadır. Bir başka deyişle, el Cezire İngilizce el Cezire Arapça'ya göre Irak'a öncelik verme konusunda daha temkinli davranmıştır. Bunu hitap ettiği kitlenin daha çeşitli olmasıyla açıklamak mümkündür.

Bu genel çerçeveyi çizdikten sonra el Cezire İngilizce'nin Irak ile ilgili 4 yıl boyunca yayınladığı özel bir programı incelemek yerinde olacaktır. Iraklı Jassim al Azzawi tarafından el Cezire İngilizce'nin kuruluşundan Eylül 2010 tarihine kadar yayınlanan Inside Iraq programı, her bölümde Irak ile ilgili gelişmelerden yola çıkarak bir güncel konuyu farklı görüşleri benimseyen konukları ağırlayarak ekranlara taşımıştır. Yaklaşık yarım saat süren programın öncesinde o program için seçilen bir dosya izlendikten sonra konuklarla tartışmalar gerçekleştirilmiştir. En çok ses getiren

[371] al Najjar, a.g.m, ss. 143-178.

programları arasında Irak Savaşı'nın bir başarı mı yoksa kaosa yol açan bir savaş mı olduğunun, Irak'ta el Kaide'nin varlığının, Kürdistan'ın geleceğinin, Irak'taki seçimlerle siyasi çıkmazın aşılıp aşılamayacağının, petrol yasasının etkilerinin, Obama'nın başkanlığının Irak ile ilgili politikalarda bir değişim getirip getirmeyeceğinin tartışıldığı programları saymak mümkündür.

Azzawi, programlarının çoğunda Irak Savaşı'nın uluslararası hukuku ihlal eden bir savaş olduğunu, Koalisyon Güçleri'nin istenmemesinin haklı nedenleri olduğunu vurgulamaktan kaçınmamıştır. Buna karşılık yine de programlarında bu görüşlere karşı çıkan konuklara da yer vermiştir. Inside Iraq'ta ABD'nin 11 Eylül saldırılarıyla Irak'ı ilişkilendirerek bir ilüzyon yarattığı, Irak'ın işgalinin bu ilüzyon üzerinden gerçekleştirildiği defalarca dile getirilmiştir, ancak yine de direnişe yönelik 'yüreklendirici' bir söylemden kaçınılmıştır. Programlarda daha ziyade Irak'ın yeni durumu kabul edilmiş, mevcut şartlar altında neler yapılabileceğine ilişkin konular üzerinde durulmuştur. Bu durumu, hem el Cezire İngilizce'nin izleyici kitlesinin farklılığına hem de kanalın yayına başlama tarihinin kurumun yeni yayın politikaları uygulamaya başlamasıyla denk düşmesine bağlamak mümkündür.

c- ABD kamuoyunun eğilimleri

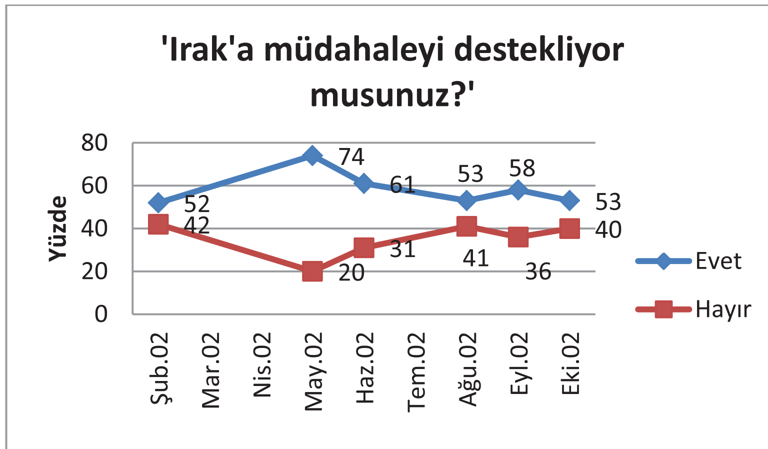
FBI Direktör Yardımcısı James Kallstrom'un "Bizden, bizim yaşam tarzımızdan nefret ettiklerini tekrar tekrar gösterdiler. Bugün bunun en net şekilde görüldüğü bir ortamda ABD olarak her zamankinden fazla birlik ve beraberlik içinde olmalıyız, medyamız da aynı şekilde olmalı"[372] sözleri 11 Eylül sonrası ABD'deki ruh halini özetlemektedir. Nitekim ABD medyası da bu ruh halini besleyen bir üslup ve anlayışla yayınlarını yapmış, buna muhalif olabilecek anlayışları yok sayarak bertaraf etmiştir.[373] ABD'nin en etkili haber kanallarından Fox ve CNN de 11 Eylül olaylarını bazı anahtar kelimeler, görüntüler, haber kaynakları ve temaları tekrar tekrar kullanarak bu üslubun oluşmasında etkin olmuş, öyle ki daha fazla terörist saldırı yapılmasının önüne geçmek için yapılacak tek anlamlı hareketin ABD tarafından liderlik edilen bir

---

[372] Amy Reynolds, Brooke Barnett, "America under attack", **Media Representations of September 11,** Der. S. Chermak, F.Y. Bailey, M. Brown, Westport: Praeger, 2003, s. 96.
[373] İbid.

uluslararası operasyon olduğu anlayışı oluşturulmuştur.[374] Bu anlayış daha önce tartışılan önleyici saldırı anlayışıyla da paralel bir anlayıştır. Irak'a askeri müdahalenin gerçekleştiği 20 Mart 2003 tarihinden önce yapılan kamuoyu yoklamalarında ABD'lilerin önemli bir kısmının da bu görüşün arkasında olduğu açıktır. Kamuoyu araştırmaları alanında lider kuruluşlardan Gallup'ın 2002 yılı boyunca yaptığı yoklamalar da bu durumu ortaya koymuştur. Buna göre, yılın genelinde Irak'ın işgaline ve Saddam Hüseyin'in devrilmesine yönelik bir operasyonu desteklediğini söyleyenlerin oranı %55-60 seviyesinde seyretmiştir:[375]

Tablo 22: ABD kamuoyunun Irak'ın işgaline ve Saddam Hüseyin'in devrilmesine yönelik bir operasyona verdiği destek, 2002.

Kaynak: Gallup Poll, 2002.

Söz konusu araştırmaya göre, 11 Eylül saldırılarını hemen takiben farklı siyasi tercihlere sahip ABD'lilerin hepsi tepki duymuşken, Irak'a müdahale konusunda ise farklı siyasi tercihlere sahip kesimlerin farklı görüşler ortaya koydukları belirlenmiştir. Buna göre, Cumhuriyetçilerin %70'i müdahaleyi savunurken, Demokratlarda bu oran %48'e düşmüştür. Yine de ABD'lilerin %50'nin üzerinde bir kısmı ABD'nin Irak'a müdahele etmesi gerektiği görüşündedir. Buna karşın, George W. Bush ve ekibinin Irak konusunda 'derli toplu ve ikna edici' bir politikası olduğu görüşünde olanlar ise %46 olarak çıkmıştır. Toplumun genelinin olası bir müdahalede Bush'un arkasında duracağını düşündüğünü söylemek yanlış olmayacaktır, ancak yine de ABD'lilerin

[374] İbid.
[375] http://www.gallup.com/poll/6964/top-ten-findings-about-public-opinion-iraq.aspx

azımsanmayacak bir kısmının ABD'nin Irak'a tek başına müdahale etmesini tercih etmemektedir. Irak Savaşı başlamadan önce ABD'lilerin küçük bir kısmı Birleşmiş Milletler onayı olmadan Irak ile savaşmaya sıcak bakmıştır. Saddam rejiminin gitmesine sıcak baksa ya da Irak'ın kitle imha silahları ve el Kaide ile ilişkilendirilmesini makul bulsa da, ABD'lilerin %65'i Haziran 2002'de Şikago'da Dış İlişkiler Konseyi tarafından yapılan bir ankete göre 'işgalin ancak Birleşmiş Milletler ve müttefiklerin onayıyla olması gerektiği' görüşünü dile getirmişlerdir.[376]

Katılımcıların %20'si 'ABD tek başına da Irak'ı işgal edebilir' derken, %13'ü ise 3 cevap seçeneğinden ABD'nin tek başına Irak'ı işgal etmemesi gerektiği şıkkını tercih etmiştir. Ağustos 2002'de CNN ve USA Today tarafından yapılan bir ankete göre kamuoyunun %55'i Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna inandığını, %39'u da kitle imha silahlarına sahip olmak için çalıştığına inandığını kaydetmiştir.[377] Eylül 2002'de Newsweek tarafından yapılan anket de, Irak'ın el Kaide teröristlerini himaye ettiğine inananların oranını %75 olarak ortaya koymuştur. 24-25 Şubat'ta CBS News tarafından yapılan anket de kamuoyunun %31'inin Irak'ın ABD'ye açık bir tehdit oluşturduğuna ve hemen eyleme geçilmesi gerektiğine inandığını, %62'sinin ise Birleşmiş Milletler'e incelemelerini tamamlaması için daha fazla zaman tanınması gerektiğini belirtmiştir.[378]

Bu konudaki detaylı bir diğer çalışma ABD'lilerin başka ülkelerin desteğini almayı ne derece önemsediklerini ortaya koymaktadır:[379]

---

[376] Bu ankete http://www.americansworld.org/digest/regional_issues/Conflict_Iraq/multilat_support.cfm adresinden ulaşmak mümkündür. Söz konusu Americans World sitesi, World Public Opinion sitesinin ABD'liler ile ilgili yayınlarını yapmaktadır. World Public Opinion da, aralarında Rockefeller Vakfı'ndan Carnegie Vakfı'na kadar pek çok ünlü vakfın bağışlarıyla küresel konulara ilişkin kamuoyu araştırmaları yapan ve bunları yayınlayan bir kuruluştur. İlgili sitede ticaretten tarıma ya da siyasete pek çok konuyla ilgili anket sonuçlarını bulmak mümkündür.)

[377] http://edition.cnn.com/2002/US/08/23/cnn.poll.iraq/index.html?related

[378] Bu anket sonuçlarına http://www.aei.org/docLib/20050805_IRAQ0805.pdf adresinden ulaşmak mümkündür. Söz konusu sayfada Irak Savaşı ile ilgili yapılmış pek çok kamuouyu araştırmasını toplu şekilde bulmak mümkündür. American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEI) mütevelli heyetinde Carlyle Group, TPG Capital, Crow Holdings, American Express Companies gibi birçok büyük şirket ve yatırımcı yöneticilerinin yer aldığı bir kuruluştur. Bugün bir 'think tank' gibi araştırmalar yapan kuruluşun kökleri 1939 Buhranı'na kadar dayanmaktadır. O dönem alınacak ekonomik önlemlerin ne tür sonuçlara yol açabileceğini göstermek için biraraya gelen işadamları bu konuda araştırmalar yapacak bir ofis kurmuş, ardından bu ofis kurumsallaşarak ve büyüyerek bugünlere gelmiştir.

[379] http://www.gallup.com/poll/6964/top-ten-findings-about-public-opinion-iraq.aspx

Tablo 23: ABD kamuoyunun Irak'a müdahale için başka ülke ya da kurumların desteğini almayı ne derece önemsedikleri, 2002.

ABD'nin Irak'a askeri müdahale yapmasını desteklerim, eğer…	Evet (%)	Hayır (%)
…başka ülkeler de destek verirse.	79	18
...BM desteklerse.	79	19
…Kongre desteklerse.	69	28
…ABD Irak'a tek başına müdahale etmek zorunda kalırsa.	38	59
…BM Irak'a müdahale için destek vermezse.	37	58
…Kongre destek vermezse.	37	59

Kaynak: Gallup Poll, 2002.

ABD yönetiminin Irak'a müdühale konusunda elini zayıflatan tüm bu noktalar, Bush ve yönetiminin Irak Savaşı öncesinde olduğu kadar, sırasında ve sonrasında da sürekli olarak kamuoyu desteğini arkasına alma ve savaş eylemini nedenler bazında meşrulaştırma ihtiyacını doğurmuştur. ABD yönetiminin bu algıların yaratılmasına neden ihtiyaç duyduğuna dair ipuçlarını ABD halkının geleneksel izolasyon güdüsü ve kamuoyunun Irak'a gerçekleştirilen müdahale ile ilgili sahip olduğu fikirlerde bulmak mümkündür. Ne hukuki olarak savaşa neden olabilecek bir saldırı Irak'tan geldiği ne de arkasına Birleşmiş Milletler'in desteğini alabildiği için ABD en azından kendi kamuoyu nezdinde savaşı meşrulaştırma ihtiyacını hissetmiştir. ABD kamuoyunun olası bir müdahale için ikna edilmeyi gerekli gördüğü konuları üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Bu başlıklardan bir tanesi kitle imha silahları, ikincisi Irak ve el Kaide arasındaki ilişki, üçüncüsü ise dünya kamuoyunun desteğidir. Bu konuda Kull, Ramsay ve Lewis tarafından 2003 yılında yapılmış bir araştırma ilgi çekmektedir. Bu araştırmda bu üç temel konuyla ilgili olarak ABD'lilerin sahip olduğu yanlış algılar ortaya konmuştur. Buna göre, ABD'lilerin %35'i Haziran 2003'te, yani ABD Irak'a müdahale ettikten birkaç ay sonra 'ABD Irak'ta kitle imha silahları buldu' demiştir, %7 gibi bir

oran da kitle imha silahlarının bulunup bulunmadığını bilmediğini dile getirmiştir. İlerleyen süreçte Irak'ta kitle imha silahlarının bulunamadığını ABD kabul etmiş olsa da ABD kamuoyu silahların bulunduğuna inanmaktadır. Bu oran Mart 2003'te %34 çıkmışken, ilerleyen aylarda yaklaşık 10 puanlık bir düşüş yaşanmış, ancak yine de 4 ABD'liden 1'i ABD'nin Irak'ta kitle imha silahı bulduğuna inandığını söylemiştir:[380]

Tablo 24: ABD kamuoyunun Irak'ta kitle imha silahı bulunduğuna dair inancı, Mart-Eylül 2003.

Irak ile savaşın ardından sizce ABD Irak'ta kitle imha silahları bulmuş mudur?				
	Eylül-2003	Temmuz-2003	Haziran-2003	Mart-2003
Evet	24	21	23	34
Hayır	73	76	73	59
Cevap yok	3	3	4	7

Kaynak: Program on International Policy Attitudes/Knowledge Networks (PIPA/KN), 2003.

Aynı araştırmada ölçülen algılardan bir tanesi de, Irak ile el Kaide arasında ilişki bulunduğuna dair kanıtlara ulaşılıp ulaşılmadığı hakkındadır. ABD'lilerin yaklaşık yarısı Mayıs ayından Eylül ayına kadar her ay yapılan araştırmalarda böyle bir ilişkiye dair kanıt bulunduğuna inandığını dile getirmiştir. Bu oran kitle imha silahlarının var olduğuna inananların oranından çok daha yüksektir. Bu verilerden hareketle, ABD'lilerin 11 Eylül ile el Kaide'yi, el Kaide ile de Irak'ı ilişkilendirerek, 11 Eylül saldırılarının bir cevabı ve benzer bir saldırının bir daha yaşanmaması için Irak'a müdahalenin gerektiğini düşündüklerini çıkarmak mümkündür:[381]

---

[380] Araştırmanın tamamına http://www.pipa.org/OnlineReports/Iraq/IraqMedia_Oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.
[381] İbid.

Tablo 25: ABD kamuoyunun Irak ve el Kaide arasında organik bağlantı bulunduğu yönünde kanıt olup olmadığına dair inancı, Haziran-Ağustos 2003.

ABD'nin, Irak ile el Kaide arasında organik bağlantı olduğunu gösteren kesin kanıtlara sahip olduğunu düşünüyor musunuz?				
	Ağustos-2003	Temmuz-2003	Haziran-2003	Ortalama
Evet	49	45	52	48
Hayır	45	49	43	46
Cevap yok	6	6	5	6

Kaynak: Program on International Policy Attitudes/Knowledge Networks (PIPA/KN), 2003.

Bir diğer araştırma konusu da, ABD'nin Irak konusunda dünya kamuoyunun desteğini aldığına yönelik olanıdır. Mart 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali başladığında ABD'lilerin yalnızca %35'i dünya kamuoyuna rağmen bu askeri operasyonun yapıldığını dile getirmiştir. ABD'lilerin yaklaşık 3'te 1'i dünya kamuoyunun görüşlerinin eşit dağıldığını, bir diğer 3'te 1'i de çoğunluğun ABD'yi desteklediğini düşündüğünü söylemiştir.[382] Bu oranlar, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında da önemli bir değişiklik göstermemiştir. Bu 'yanlış algı' İslam dünyası söz konusu olduğunda daha da şaşırtıcı bir hal almıştır. Nitekim, sorulan soru "İslam dünyası Irak'a bir operasyon yapılmasını destekliyor mu?" olarak değiştirildiğinde ABD'lilerin %48'i 'Evet' yanıtını vermiş, %46'sı 'Hayır' yanıtını vermiştir. Bir başka deyişle, ABD'lilerin yarısı İslam dünyasının Irak'a ABD müdahalesini olumlu karşıladığını düşünmüştür. Bu oran, "İslam dünyası ABD'nin Ortadoğu politikalarının bölgeye istikrar getirdiğine inanıyor mu?" sorusunda da benzer bir düşünce yapısını ortaya koymaktadır. Bu soruya ABD'lilerin %35'i 'Evet' yanıtını verirken, %60 gibi bir oran 'Hayır' yanıtını vermiştir. Tüm bu rakamlar, ABD kamuoyunun Ortadoğu'da ABD politikalarının nasıl algılandığına, özellikle Irak'a müdahalenin nasıl algılandığına dair ciddi bir yanılgı içerisinde olduğunu göstermektedir.

---

[382] Steven Kull; Clay Ramsay; Evan Lewis, 'Misperceptions, Media and the Iraq War', **Political Science Quarterly,** 2004: 4, s. 569-598.

Tüm bu algılar nedensiz yere ortaya çıkmamıştır. ABD'li yetkililerin savaştan önce ve sonra verdiği demeçler incelendiğinde bu algının ABD yönetimi tarafından var edildiği ve güçlendirildiği göze çarpmaktadır. Örneğin, ABD yönetimi pek çok kez Irak'ın el Kaide ile ilişkisi olduğuna dair istihbarata sahip olduklarını ifade etmiştir. 12 Eylül 2002'de ABD Başkanı George W. Bush, BM'de yaptığı konuşmada "Şu anda bile, Irak biyolojik silahların üretiminde kullanmak üzere tesislerini geliştiriyor ve çoğaltıyor"[383] demiştir. 28 Ocak 2003'te Bush, istihbarat birimlerinin Saddam Hüseyin'in 500 ton kadar sinir gazı üretecek materyale sahip olduğu bilgisini aktardığını açıklamış[384], 18 Mart 2003'te Kongre'ye yolladığı mektupta Irak ile savaşın nedenini "uluslararası teröristlere ve terör örgütlerine, bunlara izin ya da destek veren, müsamaha gösteren kişi, ulus ve örgütlere karşı gerekli eylemi hayata geçirmek"[385] olarak açıklamıştır. 5 Şubat 2003'te dönemin Dışişleri Bakanı Colin Powell, BM Güvenlik Konseyi'nde Irak'ın içerisinde el Kaide'nin eğitim kampları olduğu iddiasıyla fotoğraflar göstermiştir.[386] 30 Mayıs 2003'te George W. Bush, kitle imha silahı bulamadıklarına dair haberleri yalanlayarak "Silah bulamadığımızı söyleyenler hata yapıyor, silahları bulduk"[387] demiştir. 14 Eylül 2003'te Başkan Yardımcısı Dick Cheney, "Irak'ta başarılı olmak, o ülkeyi 11 Eylül saldırıları gibi bir sonuca yol açan terörizme yuva olmaktan çıkarmak demek"[388] ifadelerini kullanmıştır. 28 Ekim 2003'te George W. Bush, "Bize Irak'ın kitle imha silahı olduğunu söyleyen istihbarat BM'ye benzer istihbaratı veren ekiple aynıdır. Sadece bu ekipten değil, pek çok kaynaktan Saddam Hüseyin'in kitle imha silahı ürettiği bilgisini alıyoruz. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra BM kararlarının uygulanmasını sağlamak gerekiyordu, biz de bunu yaptık. ABD'yi daha güvenli, dünyayı daha barışçıl bir yer haline getirmek için harekete geçtik"[389] demiştir.

Yukarıda dikkat çekilen yanılgılar, ABD'lilerin kendi siyasilerinin kararlarına verdiği desteği de yakından etkilemektedir. Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğuna

---

[383] Reuters, 12 Eylül 2002.
[384] AFP, 28 Ocak 2003.
[385] George W. Bush'un Kongre'ye yolladığı mektubun tam metnine http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030319-1.html adresinden ulaşmak mümkündür.
[386] Colin Powell'ın BM'de yaptığı konuşmanın tam metnine http://www.state.gov/secretary/rm/2003/17300.htm adresinden ulaşmak mümkündür.
[387] AFP, 30 Mayıs 2003.
[388] Reuters, 14 Eylül 2003.
[389] AFP, 28 Ekim 2003.

inananların %73'ü Irak'a askeri operasyonun en iyi seçenek olduğu görüşündedir.[390] Oysa, kitla imha silahlarının bulunmadığına inananlarda bu oran %41'e düşmektedir. Yukarıdaki 3 algıdan birine sahip olanlar hiç olmayanlara göre 2.9 kat, ikisine sahip olanlar hiç olmayanlara göre 8.1 kat, üçüne birden sahip olanlar da hiç olmayanlara göre 9.8 kat daha fazla savaşı destekleme eğilimi göstermişlerdir.

Bu noktada olaylara farklı bir açıdan daha bakarak parantez açmak yerinde olacaktır. Yanlış algıların yaratılmasında medyanın bir araç haline gelmesi konusuna kısaca bir göz atmak gerekmektedir. Yukarıdaki tüm verilere, resmi söylemlere yoğun olarak yer veren medyanın kamuoyu oluşturmadaki gücü de eklenmelidir. Özellikle demokrasilerde siyasetin çok önemli bir girdisi olan kamuyounun oluşturulmasının önemi yadsınamaz boyuttadır. Medya, kamuoyunun şekillenmesinde kullanılan bir araçtır. ABD kamuoyunda oluşan yanlış algıların bir müsebbibi olarak da medyayı göstermek mümkündür. Yanlış algıların haberleri seyretmemekten kaynaklandığı varsayımı yanlıştır. Oluşan yanlış algıların birebir medyadan kaynaklandığını kanıtlamak çok mümkün olmasa da bazı dikkat çekici korelasyonları göz önünde bulundurmak önemlidir. Bu nedenle farklı kanallardan haberleri takip edenlerin savaşa dair algılarında ne tür değişiklikler olduğuna da kısaca göz atmakta fayda olacaktır. Daha önceki bölümlerde el Cezire televizyonunun izleyici profilini incelerken, bu konuda oluşabilecek bazı tereddütler vurgulanmıştır. "İzleyiciler kendi görüşlerine uygun söyleme sahip haber kaynaklarını mı tercih etmektedir, yoksa izleyicilerin görüşleri tercih ettikleri haber kaynakları tarafından mı şekillenmektedir?" sorusunu akılda tutarak, aşağıda yer alan tabloları değerlendirmek yararlı olacaktır.

Tabloda ABD'nin ana akım medyasının temsilcileri olan televizyon kanallarının izleyicilerine dair veriler yer almaktadır. En dikkat çekici cevaplar Fox televizyon kanalının izleyicilerinden gelmiştir. Fox, medya sektörünün en önemli patronlarından Rupert Murdoch'ın sahibi olduğu *Fox Entertainment Group*'a bağlı bir kanaldır. Özellikle savaşın ilk döneminde izleyici sayısını, reytingini ve karını önemli ölçüde artıran Fox, muhafazakar ve Bush yönetimine yakın yayın politikalarıyla

---

[390] Araştırmanın tamamına http://www.pipa.org/OnlineReports/Iraq/IraqMedia_Oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.

tanınmaktadır. Fox kanalının yayınlarındaki kelime seçimleri Bush yönetiminin siyasi diliyle uyuşmaktadır. Kanalda yayınlanan tartışma programlarında ağırlıklı olarak Cumhuriyetçiler konuk olmaktadır, karşılarına çıkan konuklar ise etkisiz ya da aşırı sol kimlikli kişiler olarak seçilmektedir. Fox, resmi söylemle ne kadar kolkola yayın yaptığını, ekranın sol köşesine koyduğu ABD bayrağında ve ilgili tüm haberlerde kullandığı "Irak'a Özgürlük Operasyonu"yazısında görmek mümkündür. "Irak'a Özgürlük Operasyonu" ABD Savunma Bakanlığı'nın askeri operasyon için kullandığı resmi isimdir. Bu tutumundan dolayı eleştiriler alınca Fox kanalının anchor'ı Neil Cavuto "Taraflıyım evet, bu durum hiçbir tarafımın olmamasından iyidir"[391] yanıtını vermiştir. Fox, Irak ile ilgili yayınlarında ABD'li askerlerin insani deneyimlerini irdelemiş, buna karşılık Arap teröristleri ise ötekileştirmiştir. Bu özellikleri el Cezire ile karşılaştıranlar arasında el Cezire'nin de Fox'un Arap versiyonu olduğu sonucuna varanlar da bulunmaktadır.[392]

Fox'un bu seçimi, özellikle savaş dönemlerinde reytinglerde iyi sonuç elde edince CNN ve MSNBC gibi rakipleri tarafından da devamı gelmiş ve taklit edilmiştir. Daha liberal görüşlere sahip olarak tanınan CBS'ın anchor'ı Dan Rather bile, 14 Nisan 2003'te Larry King'in sorularını yanıtlarken, "Ben ABD'liyim. Zaten kimseye kendimi uluslararasıcı gibi göstermeye çalışmadım. Eğer benim ülkem savaştaysa ülkemin kazanmasını isterim. Kanalımın da tüm önyargılardan arınmış ve her tarafa eşit bir yayın yaptığını söyleyemem, söylemem, zaten bunu söylemek yanlış olur"[393] demiştir. Söz konusu yayınların dilinin izleyiciler tarafından da benimsendiğini söylemek doğru olacaktır. Bu konuda aşağıdaki araştırmaya göz atmak faydalı olacaktır. Bu araştırma farklı televizyon kanalı seyircilerinin inançlarındaki değişikliklere dikkat çekmektedir:[394]

---

[391] David Folkenflik, "Fox News defends its patriotic coverage: Channel's objectivity is questioned", *Baltimore Sun*, 2 Nisan 2003.
[392] Steven Kull; Clay Ramsay; Evan Lewis, 'Misperceptions, Media and the Iraq War', **Political Science Quarterly,** 2004: 4, s. 569-598.
[393] Larry King Show, 4 Nisan 2003.
[394] Steven Kull; Clay Ramsay; Evan Lewis, 'Misperceptions, Media and the Iraq War', **Political Science Quarterly,** 2004: 4, s. 569-598.

Tablo 26: ABD kamuoyunun Irak'ta kitle imha silahları bulunduğuna dair inancının farklı televizyon kanalları izleyicilerine göre dağılımı, 2003.

ABD'nin, Irak ile el Kaide arasında organik bağlantı olduğunu gösteren kesin kanıtlara sahip olduğunu düşünüyor musunuz?							
	NBC	CBS	ABC	Fox	CNN	NPR/PBS	Yazılı basın
Evet	49	56	45	67	48	16	40
Hayır	45	41	49	29	47	85	58

Kaynak: Program on International Policy Attitudes/Knowledge Networks (PIPA/KN), 2003.

Anaakım medya kuruluşları arasında, ABD'nin Irak ile el Kaide arasında bağ olduğuna dair kanıtı olduğunu düşünenlerin oranı en yüksek Fox izleyicilerinde çıkmış, en düşük oran ise ABC'de çıkmıştır. Bu sonuç da, muhafazakar eğilimli izleyicilerin Irak ile el Kaide bağlantısına daha çok inandığını ortaya koymaktadır:

Tablo 27: ABD kamuoyunun Irak ve el Kaide arasında organik bağlantı bulunduğu yönünde kanıt olup olmadığına dair inancının farklı televizyon kanalı izleyicilerine göre dağılımı, 2003.

ABD'nin Irak'ta kitle imha silahları bulduğunu düşünüyor musunuz?							
	NBC	CBS	ABC	Fox	CNN	NPR/PBS	Yazılı basın
Evet	20	23	19	33	20	11	7
Hayır	79	75	79	64	79	89	2

Kaynak: Program on International Policy Attitudes/Knowledge Networks (PIPA/KN), 2003.

Benzer şekilde, ABD'nin Irak'ta kitle imha silahı bulduğunu düşünenler incelendiğinde, en yüksek oran yine Fox izleyicilerinde gerçekleşmektedir. Bir diğer

soru da, dünya kamuoyunun Irak'a savaş açma konusunda ABD'yi desteklediğini düşünenlerin profilini ortaya koymaktadır. Bu sorunun cevabında da Fox izleyicileri dünya kamuoyunun ABD'nin Irak'a açtığı savaşı haklı bulduğuna inananların oranına bakıldığında ilk sırada yer almaktadır:

Tablo 28: ABD kamuoyunun dünya kamuoyunun ABD'nin Irak'a savaş açması hakkında düşüncelerine dair inancı, 2003.

Sizce, dünya kamuoyunda çoğunluk ABD'nin Irak'a savaş açmasını haklı buluyor mu?							
	NBC	CBS	ABC	Fox	CNN	NPR/PBS	Yazılı Basın
Evet	20	28	27	35	24	5	7

Kaynak: Program on International Policy Attitudes/Knowledge Networks (PIPA/KN), 2003.

Yukarıdaki tabloların da yer aldığı araştırmada, ABD yönetiminin kamuoyunun algılarını yöneterek savaşı meşrulaştıracak bir zemin hazırladığı görüşü dile getirilmektedir. Birleşmiş Milletler ve müttefiklerinden Irak'a savaş açmak için destek alamayan ABD, kendi kamuoyunun tehdit ve tehlike algılarından hareketle Irak Savaşı'nı 'meşru' göstermiştir.[395]

Bu noktaya kadar ABD kamuoyunun Irak ile ilgili sahip olduğu algıların ne olduğu ve zaman içerisinde nasıl değiştiği irdelenmiştir. ABD kamuoyunun algılarının el Cezire İngilizce yayınlarındaki söylemlerle ne ölçüde paralellik gösterdiğini anlamak için kanalın ABD'de nasıl algılandığına ve nasıl tepkiler aldığına bakmak yararlı olacaktır. el Cezire İngilizce'nin ABD'de nasıl algılandığına dair ipuçlarını kanalın lansmanının Fox kanalında nasıl duyurulduğunda bulmak mümkündür. Daha önceki bölümlerde incelendiği gibi savaş yanlışı yayınlar yapan muhafazakar eğilimli Fox'ta siyasi analiz programın *Special Report with Brit Hume*'u sunan Brit Hume, el Cezire

[395] Steven Kull; Clay Ramsay; Evan Lewis, "Misperceptions, Media and the Iraq War", **Political Science Quarterly,** 2004: 4, s. 569-598.

İngilizce'nin yayına başlayacağını şöyle duyurmuştur:[396]

"*Sonunda bu akşam, el Cezire'nin İngilizce kanalı ABD'de uydu üzerinden yayın yapmaya başlıyor. Bu konuda sözüme güvenebilirsiniz, bu tür tanıtımlarla el Cezire İngilizce ciddi bir başarı elde edecektir... (Video başlıyor) el Cezire Amerika'ya geliyor. Haber, spor ve kaliteli eğlencenin Ortadoğu'daki adresi el Cezire şimdi de 'Büyük Şeytan'ın evinde! Gözyaşı dolu dramlar ve komik sitcom'lar bu kanalda! Şiilerle Dans, Mağaralarda Son Durum, Saddam Karepantalon, Benim Adım Petrol ve tabii ki İsrail'den Herkes Nefret Ediyor, hepsi el Cezire İngilizce'de! Siyonistinizi arayıp hemen uydunuzu kontrol ettirin!"*

Yukarıdaki örnek el Cezire İngilizce'nin (el Cezire Arapça gibi) ABD kamuoyu tarafından nasıl algılandığına bir örnek oluşturmaktadır. el Cezire'nin ABD kamuoyundaki algısı ABD'li yöneticilerin algısıyla paralel seyretmektedir. Burada, ABD'nin Arap medyası, basın özgürlüğü ve el Cezire ile ilişkileriyle ilgili bazı noktalara temas etmek gerekmektedir. Genelde Arap hükümetleri arasında Arap halkları arasında olduğundan daha büyük popülariteye sahip olan ABD yönetiminin özgür ve açık bir Arap medyası dileğiyle ilgili tutumu karmaşık bir niteliktedir.[397] ABD, önceki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alındığı gibi kendisine demokrasi, insan hakları gibi evrensel ilkeleri dünyaya yayma misyonu biçen bir gelenekten gelmekte, bu nedenle ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü teoride kabul etmekte ve cesaretlendirmektedir. ABD, öte yandan, Arap kamuoyunda yine önceki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alındığı gibi anti-Amerikancı duyguların baskın olması dolayısıyla da ifade özgürlüğünü temel alan bir Arap medyasının ağırlıklı olarak anti-Amerikancı yayın politikaları benimsemesinden rahatsız olmaktadır. Özellikle uydu kanalları ya da internet üzerinden yaygınlaşan medya araçları gibi yeni teknolojilerin kullanılması Arap medyasında seslerin çoğalmasına ve çeşitlenmesine yol açmıştır. Irak Savaşı'nda da ABD'nin yukarıda anlatılan 'ikilem'de kaldığını görmek mümkündür. Artan medya araçları ağırlıklı olarak ABD'nin Irak Savaşı'nda yol açtığı ölümlere ve zararlara odaklanmıştır. ABD yönetiminin Araplar'ın uydu kanallarına karşı genel olarak geliştirdiği çelişkili tavır, Arap medyasında ABD'ye karşı sahip olunan şüpheleri daha da artırmış ve Arap

---

[396] Fox, *"Special Report with Brit Hume",* 20 Kasım 2006.
[397] Jon Alterman, *"New Media, New Politics?: From Satellite Television to the Internet in the Arab World"*, The Washington Institute for Near East Policy, Policy Paper No 48.

kamuoyunda var olan 'ABD'nin çifte standart uyguladığı' yönündeki algıyı güçlendirmiştir.[398]

Bu genel bağlam içerisinde, el Cezire televizyonu ABD'li yetkililer tarafından hem Arap dünyasında hem de dünyada seslerinin duyulması açısından önemli bir mecra olarak kabul edilmektedir. el Cezire'nin ABD'li yetkililer gözündeki önemini (en basidinden) Katar'daki ABD Büyükelçiliği'nin iki ülke ilişkilerini ve el Cezire'nin rolünü anlatan raporunda görmek mümkündür:

"*el Cezire Arapça konuşan 60 milyon, İngilizce konuşan 100 milyon kişiye hitap ediyor. Kanalın yaptığı yayınlar ABD için büyük önem teşkil ediyor ve ilişkilerde de çoğu zaman gerilime yol açan bir nitelik taşıyor. Ancak ABD'li yetkililerin de bu mecrada yer alarak ABD görüşünü olabildiği kadar çok anlatabilmeleri ve sesimizin Arap dünyasına ulaşabilmesi çok önemli.*"[399]

el Cezire'nin ve yeni oluşan Arap medyasının öneminin farkında olan Bush yönetimi, Irak Savaşı öncesinde Arap medyasıyla ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. Bunu, üst düzey ABD'li yöneticilerin sık sık el Cezire'ye çıkarak ABD bakış açısını dillendirmesinden anlamak mümkündür. Örneğin, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, o dönem güvenlik danışmanlarından olan, 2005 yılında ABD Dışişleri Bakanı olarak görev yapmaya başlayan Condoleezza Rice, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld el Cezire'ye 2003 yılının şubat ve mart aylarında birden çok kez röportaj vermiştir. Yine, el Cezire ile ilişkilerin yakın tutulma motivasyonu savaş süresince basın ilişkilerinin yürütüldüğü *Central Command*'in (CENTCOM) Katar'da kurulmasında da görülebilmektedir.

Buna rağmen, Irak Savaşı'nın ilk günlerinde el Cezire ile ABD'li yetkililer arasında sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. el Cezire, ABD'nin düştüğü yönünde haber verdiği stratejik kent ya da noktalarda direnişin sürdüğü yönünde haberler yapmıştır. Özellikle Irak'ın güneyinde olay yerinde bulunan gazeteciler nedeniyle el Cezire pek çok haberin ilk kaynağı olmuştur. Bu süreçte, el Cezire ile ABD yönetiminin

---

398 Figenschou, a.g.m, s. 81-96.

399 http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=09DOHA467&q=iraq%20jazeera

ilişkilerinin kırılma noktası savaşın 3. gününde, yani 23 Mart'ta yaşanmıştır.[400] Bu tarihte, el Cezire 4 ölü ABD askerinin görüntülerini yayınlamış, 5 esir ABD askeriyle de röportajlar gerçekleştirmiştir. Bu görüntüler, ABD'li yöneticilerin sert tepkisini çekmiştir. Dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, görüntülerin Cenova Anlaşması'nın esirlerin kamuoyu önünde küçük düşürülecek şekilde ifşa edilmesinin yasaklanması kuralına aykırı olduğunu iddia etmiştir.[401] Katar'da bulunan Central Command'de görev yapan General John Abizaid görüntülerin yayınlanmasını 'kesinlikle kabul edilemez ve mide bulandırıcı bir yaklaşım' olarak değerlendirmiştir.[402] Buna karşılık, el Cezire ise Cenova Anlaşması'nın sadece ulusları ve Uluslararası örgütleri kapsam içine aldığını, medya kuruluşlarının Anlaşma'ya tabi olamayacağını savunmuştur.

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell da, el Cezire'nin ham görüntüler yayınlayarak, ABD'nin çabalarını olumsuz bir pencereden gösterdiğini, ABD'nin çabalarını küçültüp Irak rejiminin küçük başarılarını büyüttüğünü belirtmiştir.[403] ABD'li yetkililer ayrıca el Cezire'yi Irak hükümeti ve istihbaratına çok yakın olmakla suçlamış, kanalı Irak rejiminin propoganda aracı olarak tanımlamıştır. Örneğin, Rumsfeld, el Cezire'nin açık bir şekilde Irak propogandasının bir aracı olduğunu dile getirmiştir.[404] Buna karşılık, el Cezire dönemin tek meşru Iraklı yönetimi olarak Iraklı yöneticileri muhatap olarak almak zorunda olduğu savunmasını yapmıştır.[405]

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, el Cezire gibi büyük önem atfedilen bir mecranın ABD tarafından her şeyden önce olumsuz algılandığını söylemek yanlış olmayacaktır. el Cezire'nin en çok eleştirildiği konulardan bir tanesi el Kaide videolarını yayınlaması olmuştur. Geçici Koalisyon Hükümeti'nin medyadan sorumlu üst düzey yetkilisi Dorrance Smith, Wall Street Journal'a verdiği demeçte bu durumu "Teröristler ile el Cezire arasındaki bağ her zamankinden daha güçlü. Bu ilişkinin tam olarak içeriğini bilemesek de şunu biliyoruz: el Cezire ve teröristlerin normal çalışma şartlarını

400 Figenschou, a.g.m, s. 81-96.
401 Reuters, 23 Mart 2003.
402 Los Angeles Times, 24 Mart 2003.
403 Al Jazeera.net, 24 Mart 2003.
404 Los Angeles Times, 24 Mart 2003.
405 Figenschou, a.g.m, s. 81-96.

aşan bir anlaşmaları var. Teröristler kendi davalarına yardımcı olmak için bir şey yayınlamak istediklerinde el Cezire'ye anında ve güvenilir bir şekilde erişim sağlayabiliyorlar"[406] cümleleriyle anlatmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından başlayan ve en çok eleştirilen el Kaide videolarının yayınlanması süreci, 2005-2006'lara kadar yoğun olarak sürmüş, ilerleyen yıllarda ise azalmıştır. el Cezire'nin Genel Direktörü Waddah Khanfar, bu konuyla ilgili değişen yayın politikalarını Katar'daki ABD Büyükelçiliği'ne şöyle anlatmıştır:

"*Kanala el Kaide'den hala videolar geliyor. Ancak artık bunlar yayınlanmıyor, gündemimizde değil. Bunun nedeni Müslümanlar nezdinde Usame bin Ladin'in kredibilitesini kaybetmiş olması ve bir zamanlar olduğu gibi artık bir sembol olmaması. el Kaide'nin Irak'ta uyguladığı şiddet yöntemi örgütün güçsüzleşmesine ve Müslümanlar adına konuşan bir yapı olmaktan uzaklaşmasına yol açtı*."[407]

Khanfar, Irak yönetimi ile ofisinin kapatılmasından itibaren gerilen ilişkileri düzeltmeye çalışan el Cezire ile ilgili bu açıklamaları da Iraklı yetkililer ile devam eden pazarlık sürecinde yapmıştır. Bu durum, el Cezire'nin yeni Irak yönetimiyle iyi ilişkiler kurmaya yönelik olarak da değerlendirilmektedir.

Burada bir parantez açarak, Khanfar'ın kişisel hikayesinin de aslında el Cezire'nin ABD ile ilişkilerinin boyutunu ortaya koyan nitelikte olduğunu söylemekte yarar olacaktır. el Cezire kanalının ABD'li yetkililerle ilişkilerinin bir örneği de kanalın sekiz yıl boyunca en üst düzey yöneticilerinden biri olarak görev yapan Genel Direktör Waddah Khanfar'ın istifasına kadar giden süreç dikkatlerde tutulmalıdır. Wikileaks'in ortaya çıkardığı ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerinde yer alan ve ABD'nin Katar Büyükelçiliği'nin hazırladığı tutanağa göre Khanfar, Ekim 2005'te ABD Büyükelçisi Chase Untermeyer ile biraraya gelmiş, kanalın Irak ile ilgili yaptığı yayınlarda ABD'li yetkililerin talepleriyle pazarlık yapmıştır. Bu tutanakta, şu ifadeler yer almaktadır:

"*Bu görüşmede Khanfar'a CIA tarafından hazırlanan ve el Cezire'nin Irak ile ilgili yaptığı yayınların eleştirildiği bir rapor gösterildi. Khanfar, el Cezire'nin yayınlarının adil ve*

---

[406] Figenschou, a.g.m, s. 81-96.
[407] http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=08DOHA581&q=iraq%20jazeera

daha önce ABD ile yapılan ve kağıt üzerinde olmayan anlaşmaya uygun olduğunu söyledi. Khanfar, bir haber kanalı olarak yazılı bir anlaşmaya imza atmalarının mümkün olmadığını belirtti. Khanfar aynı zamanda bir hastanede yaralı olarak görüntüleri bulunan çocuklar ve yüzü yaralı bir kadının görüntülerinin ABD'li yetkililerin isteği üzerine yayından kaldırıldığını hatırlattı. Haberdeki bir doktorun şahitliğinin yerleşim bölgelerinde zehirli gaz kullanıldığına dair olduğu, bunun şiddeti artırıcı nitelikte bir yayın olduğu hatırlatıldı. Khanfar, bu görüntülerin kaldırılacağını söylerken, bunu hemen yapamayacağını, 2-3 gün beklemesi gerektiğini, çünkü hemen yaparsa bu durumun çok dikkat çekeceğini belirtti."[408]

ABD'li yetkililer ile yapılan bir sözlü anlaşmaya atıf bulunması ve yayınların içeriğinin taleplere göre değiştirilmesi büyük tepki çektiği bu yazışmaların ortaya çıkması üzerine Khanfar, 20 Eylül 2011 tarihinde el Cezire'den istifa etmiştir.

Sonuçta, ilk başta söylenildiği üzere ABD yönetiminin el Cezire ile ilişkisi olumlu ya da olumsuz ne yönde olursa olsun, ABD'nin el Cezire'nin gücünün farkındığı olduğu sabit bir gerçektir. el Cezire'nin ABD yönetimindeki en somut etkisi Al Hurra adıyla kurulan, ilk yılında ABD Kongresi tarafından 62 milyon dolarlık bütçe ayrılan ve 200 çalışanı bulunan ve Arapça yayın yapan televizyon kanalıdır.[409] 14 Şubat 2004'te yayına başlayan kanalı ABD'li yetkililer Amerikan karşıtı olarak tanımlasa da, kanalın misyonu yayınlanan negatif görüntülerin bertaraf edilebilmesi, şiddete yönelik yayınlarda otosansür uygulayabilen yayın yapma olarak belirtilmiştir.[410] Al Hurra Arap medyası tarafından ise ABD propogandası olarak değerlendirilmiştir.

el Cezire'nin yayınladığı şiddet içerikli görüntülerin ne kadar tepki çektiğini daha iyi anlamak için ABD ana akım medyasının savaş görüntüleri ile ilgili genel yayın politikalarına da göz atmak yerinde olacaktır. Tarihine bakıldığında ABD medyası 1800'lü yıllardan itibaren savaş süreçlerini savaş sırasında orada bulunmayan ressamlar tarafından resmedilmişler, dolayısıyla ana tema ve duygu kahramanlık ve romantizm olmuştur. Daha güncel savaşlara gelindiğinde de savaşın acımasız yüzünü göstermekten kaçınıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı buna en iyi örneklerden bir tanesidir. Bu dönemde ana akım medyasında kan ve ölümden

---

408 http://cablesearch.org/cable/view.php?id=05DOHA1765&hl=jazeera+Waddah+Khanfar+iraq
409 BBC Monitoring, 13 Şubat 2004.
410 The Guardian, 24 Nisan 2004.

olabildiğince uzak bir savaş anlatımı yer bulmuştur. Öyle ki, medyanın bu tutumu savaşı bir video oyununa çevirmek olarak nitelendirilmiştir. Körfez Savaşı'nı teknolojik zafer ve yurtsever kutlaması olarak tanımlayanlar da olmuştur.[411] Bu nitelendirmelerin en önemli nedeni genel olarak ölümlerin, en çok da sivil ölümlerinin neredeyse görmezden gelinmesidir. Bu savaşta ölümlere dair görüntüler medyada hemen hemen hiç yer almamıştır. Medyadaki bu 'temiz savaş'ı sadece gazetecilerin çatışma noktalarından uzak tutulmasıyla açıklamak mümkün değildir. Nitekim Iraklıların ABD'li askerler tarafından toplu mezarlara taşınması ve gömülmesi gibi haberlerin medyada hiç yer almadığına dikkat çeken Cheney, medyayı Beyaz Saray ve Pentagon'un papağanı olmak ve resmi söylemlerin dışına çıkamamakla eleştirmiştir.[412]

Yukarıda özeti geçilen şartlar altında el Cezire İngilizce'nin sivil yaralılara ve ölümlere anaakım medya izleyicilerinin alışık olduğundan daha fazla yer ayırması ve görüntüleri kullanmakta diğer kanallara göre daha cesur davranması kanalın en belirleyici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Arapça kardeş kuruluşundan çok daha temiz dil ve görüntü kullansa da zihinlerdeki el Cezire markasına dair fikirlerin de etkisiyle el Cezire İngilizce, İngilizce yayın yapan diğer uluslararası kurumlara göre alternatif olmuştur. Ana akım medyada Irak'ta ölenlerin sayısının pek fazla ilgi gördüğünü söylemek mümkün değildir. Bunun bir yansıması, dönemin ABD Başkanı George Bush'un 12 Aralık 2005 tarihinde 'Irak'ta hayatını kaybeden Iraklıların sayısı kaça ulaştı?' sorusuna verdiği, daha doğrusu veremediği cevapta da görülmektedir. Bush, bu soruya "30 bin civarı diye biliyorum. Aşağı yukarı bu kadar olsa gerek"[413] diye cevap vermiştir. Oysa *Iraq Body Count* verilerine göre bu tarihte sivil ölümlerin sayısı 40 bini aşmıştır.

ABD ve Irak arasındaki savaşın ABD ve Arap kamuoyları tarafından ne kadar farklı algılandığına dair çeşitli yazılar kaleme alınmıştır. Bu ayrışma ilk kez 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar sırasında somut olarak ortaya çıkmıştır. Bu

---

[411] Daniel Hallin, "Images of the Vietnam and the Persian Gulf Wars in U.S. Television", **Seeing Through the Media: The Persian Gulf War,** Der. Lauren Rabinovitz, Susan Jeffords, New Brunswick, Rutgers, 1994, ss. 45-58.
[412] George Cheney, "We're Talking War: Symbols, Strategies, and Images", **Desert Storm and the Mass Media,** Der. B.S.Greenberg, Walter Gantz, Cresskill: Hampton Press, 1993, ss. 61-73.
[413] Associated Press, 30 Aralık 2005.

tarihten itibaren de (teknolojik gelişmelerin de yardımıyla) farklı kesimlere hitap eden farklı medya kanalları, kendi izleyicilerine yönelik gerçekler yaratmaya ve bunları sunmaya başlamıştır.[414]

[414] George Albert Gladney, "Global village disconnected?", **Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Der. Ralph Berenger, Spokane: Marquette Books, 2004, s.24.

BÖLÜM 3: MEDYANIN KAMUOYU YARATMA GÜCÜ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER İLE ETKİLEŞİMİ

Medyanın uluslararası ilişkiler teorilerinde kendine bir girdi olarak yer bulması son on yıllarda meydana gelen bir gelişmedir. Bu durum özellikle 1980'lerle birlikte hız kazanmıştır. Bu dönem, aynı zamanda siyaset ve uluslararası ilişkiler teorilerinde oyuncuların da yeniden tanımlandığı ve klasik anlamlarını aşıp daha kapsayıcı ve çeşitli hale geldiği bir döneme denk gelmektedir. Kamuoyunun fikrinin siyaset üzerindeki baskısının giderek daha fazla önem kazanması ve daha fazla belirleyici hale gelmesi medyanın da uluslararası ilişkilere dahil olmasının yolunu açan gelişmelerden biridir. Hükümetlerin ya da diğer siyasi yöneticilerin kamuoyuna giderek daha çok hesap vermek ve şeffaflık sunmak zorunda olmaları, üstelik kamuoyunun artık ulusal sınırların ötesinde neredeyse tüm dünya kamuoyunu kapsar niteliğe gelmiş olması bu süreci daha da önemli ve karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle, ulus devletlerin hükümetleri sadece kendi toplumlarını değil, ilgili diğer toplumları da ikna etmek zorunluluğunu taşımaktadırlar. Bu süreç aynı zamanda medya dışındaki diğer devlet dışı oyuncuların da uluslararası ilişkiler bağlamında etkili hale gelmeye başlamasıyla elele ilerlemiştir.

Medyanın uluslararası ilişkiler teorilerine girmesine zemin sağlayan süreci daha iyi anlamak için öncelikle kimlik politikalarının uluslararası ilişkiler teorilerine girmesini incelemek gerekmektedir. Kimlik, tanımı konusunda çeşitli fikirlerin dile getirildiği bir kavramdır. Kimlik, psikoanalitik bir kavram olan 'ben'in sosyolojideki karşılığı olarak tanımlanabilmektedir.[415] Kimlik kavramı farklılık kavramı ile ilişki içindedir, çünkü bireyin kimlik belirlemesi ancak kendisini farklılaştırabileceği bir öteki ile mümkündür.[416] Kimliğin oluşması için gerekli olan öteki de paradoksal bir biçimde kimliğin tehdidi haline dönüşme eğilimindedir.[417]

---

[415] Martin Kohly, "The Battlegrounds of European Society", **European Societies**, Vol. 12, 2000, ss. 113-137.
[416] William Connolly, **Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox**, Minnesota: University of Minnesota Press, 2002, s. 94.
[417] İbid, s. 96.

Kimlik politikalarının sosyal teorilere girmesi 20. yüzyılın sonlarına doğru, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yaygınlaşmıştır. Bu tarihten itibaren daha önce kültür ve kimlik kavramlarını analizlerinde ancak son çare olarak kullanmayı tercih eden dış politika analistlerinin dış politikada kültür ve kimliğin etkileri üzerine çalışmalar yapmaya başladıkları görülmüştür. Kimlik politikalarının uluslararası ilişkiler tarafından dikkate alınır hale gelmesinin Soğuk Savaş bitimine denk gelmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle etnik ayrılıkçı hareketlerin hız kazanmasıyken, ikincisi küreselleşmiş bir dünyada uluslararası ilişkiler teorilerinin çeşitlilik fikrine açılmış olmasıdır.[418] Bu noktada, uluslararası ilişkiler teorilerinin geleneksel kalıplarını aşmak zorunda kalmalarının nasıl işlediğini incelemek yerinde olacaktır. Geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri kimlik kavramına ve kimlik tartışmalarına yer vermemektedirler. Bu teoriler, kimlik kavramını rasyonellik, egemenlik ve yararlılık kategoriler içerisinde algılamaya ve bu kavramlar çerçevesinde irdelemeye yatkın olmuştur.[419] Kimliği modern, bağımsız ve eril olarak resmetmeye meyleden geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri, bu tanımlar dışarısında kalan her şeyi öteki olarak görmüş ve analizine temel girdi olarak kabul etmemiştir.[420] Buna göre, kültür, yaratılmış ortak değerler üzerine kurulmuştur ve kimlik de bu değerlerin evrenselleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.[421] O halde analiz düzeyini ulus devletler üzerinden kuran uluslararası ilişkiler teorilerinde bile gizlenmiş de olsa 'biz' ve 'onlar' kimlik temelli varsayımları da içermektedir. Bu nedenle, modernizmin eleştirisiyle birlikte analiz düzeyinin çeşitlenmesi aynı zamanda analiz yöntemlerinin de değişmesiyle elele ilerlemiştir. Ulus devlet dışı oyuncuların da analiz kapsamına

---

[418] Frederick Buell, **National Culture and the New Global System,** Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1994, s.2.

[419] Connolly, a.g.e, s. 73.

[420] R. K. Ashley, "Living on Border Lines: Man, Poststructuralism, and War", **International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics**, Der. Derian, J., Shapiro, M. J.,Maryland: Lexington Press, 1989, ss. 259-322.

[421] Fuat Keyman, "*Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Öteki' Sorunu*", **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark,** Der. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, ss. 89-106.

girmesi; toplumsal ilişkilerin ve toplumsal yapıların incelenmesini, bu ilişkilerin nasıl kurulduğunu ortaya konmasını da gerektirmektedir.[422]

Kimlik politikalarının uluslararası ilişkiler teorilerine girmeye başlaması her ne kadar Soğuk Savaş bitimine paralel başlasa da, öneminin kaçınılmaz bir şekilde gözler önüne serilmesi 11 Eylül olaylarıyla birlikte olmuştur. 11 Eylül olayları, geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin tanımladığı ulus devlet, güç ve güvenlik kavramlarının açıklamakta zorlandığı, hatta aciz kaldığı bir hadise olmuştur. Ulus devlet dışındaki oyuncuların, marjinalleşmiş ötekilerin analiz edilmesi zorunlu hale gelerek uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin yeniden değerlendirme yapmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.[423] Keyman, bu yeni sürecin özelliklerini "Risk, belirsizlik, yakınlık ve güvensizlik kavramlarının yeniden tanımlandığı bir sistem analizi yapılmalıdır. Çünkü artık iç ve dış siyaset birbirine karışmış, tehdit algıları ve kimlik ilişkilerini yeniden şekillenmiştir. Batı ve İslam'ın radikalleşen kimlik söylemleri tehdit ortamı üretmektedir"[424] tespitleri üzerinden yapmaktadır. Bu tespitler, biz ve onlar algısının ne kadar kuvvetlendiğini, dolayısıyla kimlik politikalarının da yeni uluslararası ilişkiler şartlarını anlamakta nasıl önem taşıdığını göstermektedir.

Kimlik politikalarıyla ilgili bu girişin ardından, kimliğin oluşmasında ve yeniden üretilmesinde çok önemli bir araç olan medyanın da uluslararası ilişkiler teorilerinde kendisine nasıl yer bulduğu önem kazanmaktadır. Bir başka deyişle medyanın uluslararası ilişkiler literatüründe bir girdi olarak kabul görmesi ve teorilerde yer bulmaya başlaması iki ana değişimle, kimlik politikalarının gelişmesi ve kamuoyu eğilimlerinin belirleyiciliğinin artması ile açıklanabilmektedir.[425]

Bazı uluslararası ilişkiler teorisyenleri, bilgi akışı sağlayan medyanın ulusal sınırları aşma kapasitesinden hareketle diyasporaları da biraraya getirme kapasitesine

---

[422] Faruk Yalvaç, *"Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar"*, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, Der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss. 131-184.
[423] Steve Smith, *"Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11"*, **International Studies Quarterly**, Vol. 48,2004, ss. 499-515.
[424] Fuat Keyman, *Kimlik ve Demokrasi*, Der. Atila Eralp, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss. 217-250.
[425] Abdel Samei Marwa, "Public Diplomacy in the Age of Regional Media: Winning the War of Hearts and Minds in the Middle East: Al Jazeera and Al Hurra", Boston, Northeastern University, 2010, s. 41.

dikkat çekmiş, bu nedenle ulus devletlerin tanımlanmasında kullanılan 'hayali cemaatler'in[426] ulusal sınırlarla değil, uluslararası ölçekte şekillenmeye başladığını savunmuşlardır. Fukuyama'nın dile getirdiği bu fikre göre, milliyetçi duygular tek tek ulus devletler ve ekonomiler yerine tek bir küresel pazarın oluşmasıyla birlikte körelecek, bu süreçte ulus devlet sınırları içerisinde olmayan diyasporalar arasındaki bağ da daha çok kuvvetlenecektir.[427] Bu da, uluslararası yayın yapan medya araçlarının giderek daha etkili olmasını beraberinde getirecektir.

Bu teorik girişten hareketle örnekler incelendiğinde (bu çalışma için de el Cezire incelendiğinde) uluslararası ilişkiler bağlamıyla birlikte, yani medyanın siyasi oyuncularla kurduğu ilişkilerin yanı sıra, kamuoyunun medyayla kurduğu ilişki de belirleyicidir. Medyanın sadece uluslararası ilişkiler bağlamında nasıl etkinleştiğini anlamaya çalışmak medyanın herhangi bir süreci etkileme kapasitesine dair fikir vermekle birlikte, bu süreçle hangi tekniklerle ya da ne ölçüde etkileştiğini anlayabilmek açısından yeterli değildir. Bir başka deyişle, medyanın nasıl bir oyuncu olarak işlev gördüğünü analiz edebilmek için bireylerle kurduğu ilişkiyi ve dili de incelemek şarttır. Bu konuyu incelemiş teorilerin en önemlilerinden biri medya bağımlılığı teorisidir. Bu teoriye göre, kişi bilgiye olan ihtiyacını gidermek için ne kadar çok medyaya ihtiyaç duyuyorsa, medya o denli önemli hale gelmektedir. Yani, medyanın etkisi bireyin bilgiye ulaşımında yaşadığı kıtlık ya da bolluk ile açıklanmaktadır, günümüz şartlarında birey bilgiye ulaşımını çoğunlukla medya aracılığıyla sağlamaktadır, ancak medya çeşitlenmesinin getirdiği etkiyle birlikte bilgiye ulaşımda tek bir/kısıtlı kaynağa bağımlı kalındığını söylemek zordur.[428] Bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlara göre bilgiye ulaşım olanakları değişebilse de, genelde tek bir kaynağa bağımlı kalma zorunluluğu çok fazla yoktur. Bireyin genel bilgi kaynağı ağırlıklı olarak medyadır, birey kendisine sunulan medya seçenekleri arasından tercih yapmaktadır. Önceki bölümlerde sözü geçen araştırmalar da, bireylerin daha çok kendi görüşlerine yakın yayın politikaları olan medya kanallarını izleme eğiliminde

---

[426] Daha detaylı bilgi Benedict Anderson'un "*Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*" adlı kitabında mevcuttur.
[427] Francis Fukuyama, **The End of History and the Last Man,** New York: Free Press, 1992, s. 214-236.
[428] SJ Ball-Rokaech, 'Media System Dependency Theory', içinden **The International Encyclopedia of Communication,** Oxford: Blackwell, 2008.

olduklarını ortaya koymuştur. Bu da, bireyin haber kaynağı olarak farklı yaklaşımlara sahip pek çok seçeneği bulunmasına rağmen bu çokluk içerisinden kendisine fikir olarak yakın olanı seçme eğilimi taşıdığını göstermektedir. Bu eğilim, medyanın, bireyin kendi düşünce ve inançlarını daha da sağlamlaştıran bir fonksiyonu yerine getirmesine yol açmaktadır.

Bu çekinceye rağmen, medyanın bilişsel öğrenme ve düşünme süreçlerini etkileme ve buradan hareketle siyaseti etkileme gücü de hafife alınmamalıdır. Bu tez çalışmasında da cevabı aranacak "el Cezire İngilizce televizyonu Irak Savaşı'nı bitirmeye yönelik mi, yoksa beslemeye yönelik mi işlev görmüştür?" sorusunun ipuçları da yukarıda sözü geçen araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlarda yer almaktadır. Farklı ülkelerden izleyicileri olan kanalların, kültürler arası diyaloğu artırmaktan ziyade mevcut siyasi düşünce kalıplarını daha da güçlendiren bir sürece yol açtıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, el Cezire İngilizce'nin yaptığı yayınlar ve yol açtığı etkilerle geleneksel ana akım medyaya karşı bir tehdit oluşturduğu ve el Cezire'nin medyayı çatışma değil, uzlaşı ortamı yaratacak şekilde değiştirdiği görüşünü savunanlar da vardır.[429]

el Cezire ve el Cezire İngilizce ile ilgili olarak önceki bölümlerde ortaya konan bilgi ve görüşler, bu çalışmanın bundan sonraki bölümünde el Cezire kurumunun ve el Cezire İngilizce'nin siyaseti uluslararası ölçekte etkileme gücüne sahip olup olmadığı, eğer varsa bu etkinin çatışmayı bitirmeye mi beslemeye mi yönelik olduğu sorularına cevap aranırken kullanılacaktır. Medyanın giderek artan gücünün uluslararası çatışmaları etkileyen ve zaman zaman yönlendiren bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu durum, özellikle son yıllarda medya kanallarının çeşitlenmesi ve uydu teknolojisi sayesinde ulaşımının kolaylaşması ile birlikte daha da belirginleşmiştir.[430] Yeni medya düzeni, küresel siyaset ile geleneksel medyanın kurduğu ilişkileri de kökünden etkilemiştir.[431] Hatta bu durumu, "Geleneksel sanayi savaşlarının yerini bilgi

---

[429] Nick Couldry, 'Transvaluing Media Studies', **Media and Cultural Theory**, Der. James Curran and D. Morley, Londra: Routledge, s .186.
[430] Manuel Castells, **Communication Power,** Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 24.
[431] Philip Seib, **The Al Jazeera Effect,** Washington DC: Potomac Books Inc., 2008, s. 175.

savaşları almıştır"[432] şeklinde ifade edenler de bulunmaktadır. Bir başka deyişle, uluslararası çatışmalara dair dönen tartışmalarda büyük resmi daha iyi analiz edebilmek için medya çalışmalarının da dikkate alınması giderek daha fazla kaçınılmaz hale gelmektedir, çünkü medya artık uluslararası çatışmaların başlaması, gelişmesi, duraklaması ya da sona ermesinde etkili bir güç haline gelmiştir. Bu etki, hem kamuoyu, hem kamuoyu üzerinden hükümetler, hem de doğrudan hükümetler üzerinden hayat bulmaktadır. Nitekim hatırlanacağı üzere, bu ilişkinin küresel anlamdaki ilk deneyimi 1991 yılındaki Körfez Savaşı ve CNN üzerinden yaşanmıştır. Bu dönemde, deyim yerindeyse tüm dünyanın haber kaynağı konumunda olan CNN'in Körfez Savaşı'nı algılama biçimini derinden etkilediği bir gerçektir. Bu durum, bölge halklarında dahi koalisyon güçlerine gösterilen desteği dikkat çekici biçimde artırmıştır.[433]

Bu bölümde, el Cezire yayınlarının kamuoyu eğilimleriyle ne ölçüde paralel gittiği, örtüştüğü ve ayrıştığı yönler analiz edilecek, ardından da çatışma çözümleri ve barış çalışmaları literatürü ele alınacaktır. Bu literatür bağlamında ve önceki bölümlerde elde edilen veriler ve bulgular ışığında da el Cezire yayınlarının çatışma ya da barış yönünde ne tür etkilerinin olduğu üzerine fikir yürütülecektir.

I- EL CEZİRE YAYINLARI İLE KAMUOYU EĞİLİMLERİNİN ETKİLEŞİMİ

1990'lı yıllardan önce, Arap yöneticilerinin kendi kamuoyu eğilimlerinin aksine davranabilmeleri ve bir meşruiyet ya da hesap verme zorunluluğu hissetmemeleri yaygın bir durum iken, bu durumun 2000'li yıllarla birlikte belli bir ölçüde değişiyor olmasını genel olarak uydu televizyon kanallarının yaygınlaşmasının getirdiği göreli açık toplum anlayışıyla, ama en çok da el Cezire yayınlarıyla da ilişkilendirmek mümkündür. Keza önceki bölümlerde el Cezire'nin yeni bir Arap kamusal alanı yarattığı, çoğunlukla Arap hükümetlerine ve onların politikalarına tehdit oluşturucu nitelikte yayınlar yaptığı, özellikle ilk kuruluş döneminde demokrasi, siyasi reformlar

---

[432] Howard Tumber, Frank Webster, **Journalists Under Fire: Information War and Journalistic Practices,** Londra: Sage, 2006, s. 98.
[433] Naomi Sakr, **Satellite Realms: Transnational Television, Globalization and the Middle East,** Londra: I.B. Tauris Publishers, 2001, s. 102.

gibi Arap yöneticilerinin o döneme kadar iç içe olmadığı ya da adım atmak konusunda kendilerini zorunlu hissetmediği gündem maddeleriyle karşı karşıya bırakıldığı ele alınmıştır. Dolayısıyla, el Cezire ile kamuoyu arasında dönem dönem olumlu ya da olumsuz olabilen güçlü bir bağın var olduğu bir gerçektir.

Bir önceki bölümde ele alınan Arap kamuoyunun eğilimleri göz önünde bulundurulunca, el Cezire'nin yayınlarındaki siyasi üslupla Arap kamuoyunun önceliklerinin ne derece örtüşüp örtüşmediğini görmek mümkündür. el Cezire, Irak'ta ABD müdahalesine muhalif bir tavır takınmıştır. Bunun en belirgin ve en çok tartışılan kanıtı olarak, haber kaynaklarının seçimi, kullanılan dil ve seçilen haber temalarını/görüntülerini göstermek mümkündür. el Cezire, resmi kaynakları da kullanmakla birlikte kendilerine mecra bulamayan ve çoğunlukla sivillerden oluşan kitlelere de yayınlarında yer vermiş, kendilerine yer bulamayan bu kitleler de genelde 'muhalif' olarak tanımlanan kesimlerden oluşmuştur.

Bu genel değerlendirmelerin ardından, kanalın Irak Savaşı yayınlarında öne çıkan tema ve bakış açılarının kamuoyu gündemiyle ne ölçüde örtüştüğüne yönelik yapılan niceliksel bazı araştırmalara da yer vermek yerinde olacaktır. el Cezire'ye ilişkin Irak Savaşı'nın en çok çatışmalı olduğu dönemde yapılan akademik bir araştırma kanalın genel yayın politikasını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada 2004 ve 2005 yıllarında dünyanın sayılı kamuoyu araştırma şirketi *Pew Research* tarafından Arap-İslam dünyasında yapılan kamuoyu araştırmaları ile el Cezire'nin 2005 yılında yaptığı online bir kamuoyu yoklamasının sonuçları temel alınmıştır. Bu sonuçlar, el Cezire'nin en çok izlenen iki programı Karşıt Görüş ve al Rai al Akhar'ın Diğer Görüş'ün 2004 ve 2005 yılları boyunca yayınlanmış bölümlerinin transkriptleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, el Cezire ile kamuoyu gündeminin ne ölçüde ölçüşüp ölçüşmediği konusunda şu bulgulara ulaşılmıştır:[434]

---

[434]Maha Bashri, "The Opinion and the Other Opinion", South Carolina, University of South Carolina, 2007, s. 78. (Yayınlanmamış doktora tezi)

Tablo 29: ABD'nin Irak'ı işgaliyle ilgili belirli konulara kamuoyunun verdiği önem ve haberlerde yer alma sıklığı, 2004-2005.

	Programlarda bahsediliş sayısı	Kamuoyu gündemindeki sırası
ABD'nin petrol ve kaynakları kontrol etme isteği	200	1
ABD'nin dost olmayan hükümetleri hedef göstermesi	73	3
Ortadoğu'nun ABD'nin planındaki 'yeni Ortadoğu' temelinde şekillendirilmesi	70	2
ABD'nin hegemon güç olması	60	4
ABD'nin terörle savaşı	40	8
ABD'nin İslam ile savaşı	35	6
Bölgedeki demokratik reformlar	17	7
İsrail ve çıkarlarının korunması	16	5

Kaynak: Maha Bashri, "The Opinion and the Other Opinion", South Carolina, University of South Carolina, 2007.

Yukarıdaki tabloya göre, el Cezire'nin Irak Savaşı ile ilgili en çok yer verdiği ilk üç konu ile bu konuların kamuoyu gündeminde yer alma sırası aynıdır. Yalnızca sıralamada 'ABD'nin dost olmayan ülkeleri hedef göstermesi' kamuouyu gündeminde 3. sıradayken, yayınlarda yer alma sıklığı 2. sıradadır. Ancak yine de yayınlardaki ilk 3 konu ile kamuoyunun öncelik sırası birebir örtüşmektedir. Sonraki sıralamalarda ise İsrail'in kamuouyu gündeminde daha ön sıralarda olmasına rağmen yayınlarda daha geride kaldığı, bunun dışında sıralamaların aşağı yukarı bir paralellik olduğu göze çarpmaktadır.

el Cezire'nin Irak ile ilgili yayınlarında ezici bir çoğunlukla 'ABD'nin petrol ve kaynakları kontrol etme isteği' yer almaktadır. Bu, ABD'nin önceki bölümlerde incelenen resmi dış politika söyleminde hemen hemen hiç yer almayan, 11 Eylül, demokratikleşme, terörle mücadele gibi kavramlara oldukça uzak, tamamen ekonomik nedenlerin temel alındığı bir anlayışın kabul edildiğini göstermektedir. ABD'nin Irak'ta öne çıkardığı terörle savaş, demokratik reformlar gibi kavramlar hem kamuouyu gündeminde hem de el Cezire gündeminde ancak 6. ve 8. sırada gelebilmiştir. ABD'nin Irak Savaşı'nı meşrulaştırma enstrümanlarının başında gelen kitle imha silahları ise kendi başına bir başlık olarak sıralamada hiç yer almamıştır.

Bu verilerden hareketle varılabilecek sonuç, el Cezire ya da Arap-İslam kamuoyunun ABD'nin Irak Savaşı'na gerekçe olarak sunduğu kavram ve olgulara itibar etmediği yönündedir. Yani, bu itibar etmeme durumu sadece kanalın yaptığı ve kamuoyu gündemiyle örtüşmeyen bir tercih değil, tam tersine kamuoyunun öncelikleri ve tercih ettiği terminoloji ile önemli ölçüde örtüşen bir tercih olmuştur.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer bulgu da ABD'ye atfedilen özellikler, yani ABD'nin karakteristik olarak nasıl algılandığına yöneliktir:

Tablo 30: Arap ve İslam coğrafyasında ABD'ye atfedilen özellikler ve bu özellikler ile ilgili yapılan haber sayıları, 2004-2005.

	Programlarda bahsediliş sayısı	Kamuoyu gündemindeki sırası
Hegemon	211	4
İsrail yanlısı	134	2
Saldırgan	100	3
Bölgedeki sorunların sorumlusu	78	5
İslam düşmanı	76	1

Kaynak: Maha Bashri, "The Opinion and the Other Opinion", South Carolina, University of South Carolina, 2007.

Bu tabloda, bir öncekinden farklı olarak, el Cezire ile kamuoyunun ABD'yi algılaması/sunumu arasında dikkat çekici bir fark ortaya çıkmaktadır. Kamuoyunda

ABD'ye atfedilen ilk özellik ABD'nin İslam düşmanı olarak tanımlanması iken, bu özellik el Cezire yayınlarında son sırada yer almıştır. Buna karşılık, ABD için hegemon sıfatı kamuoyu gündeminde 4. sırada yer alırken el Cezire yayınlarında en çok kullanılan sıfat olmuştur. ABD'nin İsrail yanlısı olması ve saldırgan olması ise hem kanal hem de kamuoyu tarafından 2. ve 3. sıraya konularak kabul gören sıfatlar olmuştur. Yani, el Cezire ABD'yi eleştirirken dini ya da kültürel değil, daha çok siyasi terimler kullanmıştır.

Burada ortaya çıkan ve akılda tutulması gereken en önemli sonuç, ABD'nin kamuouyu tarafından İslam düşmanı olarak görülmesi, ancak el Cezire'nin bu sıfata yayınlarında itibar etmemesidir. el Cezire, ABD eleştirisini din temelli bir çatışmaya bağlamında yapmamaktadır. el Cezire ABD eleştirisini siyasi ve ekonomik bağlamda yapmaktadır. Kanalın ABD'yi tanımlarken hegemon güç, yani siyasi güç ve ekonomik/stratejik kaynaklar üzerinden mücadele eden bir ülke olarak konumlandırmıştır. Bu sonuç, bir önceki tabloda yer alan ve Arap-İslam kamuoyunda Irak Savaşı'nın bir numaralı nedeni olarak gösterilen ABD'nin petrol ve kaynakları kontrol etme isteği ile de örtüşmektedir. Yani el Cezire'nin ABD hakkında sahip olduğu algısı din konusu hariç ekonomik ve siyasi ajandası üzerinden oluşmuş, bu da aslında kamuoyu algısıyla paralellik göstermiştir.

Yine iki tablonun karşılaştırmasından doğan ilginç bir sonuç olarak da, el Cezire tarafından ABD'nin İsrail yanlısı olarak görülmesi, ancak İsrail'in Irak Savaşı'nın nedenleri arasında ilk sıralarda görülmemesi de dikkat çekicidir. Kamuoyu tarafında ise İsrail Irak Savaşı'nın nedenleri arasında daha üst sıralarda yer almaktadır. Yani, kamuoyu ağırlıklı olarak Irak Savaşı'nı İsrail ile ilişkilendirme eğiliminde olsa da el Cezire bu ilişkilendirmeyi çok daha arka sıralara atmıştır.

Araştırmanın bir sonraki sorunsalı, ABD tarafından Irak Savaşı'nın nedeni olarak gösterilen küresel terörün nasıl algılandığına ve neden var olduğuna ilişkin sorudur. Bu sorunun cevabı ABD tarafından sorunun kaynağı olarak konumlandırılan terörün Arap-İslam coğrafyasında ve el Cezire yayınlarında nasıl algılandığı, terörizmle araya mesafe koyulup koyulmadığı, terörizmin haklı bulunup bulunmadığı konularını anlamak için ayrıca önem teşkil etmektedir. Teröre ilişkin algıların yayınlarda ve

kamuoyu algısında hangi noktalarda ayrıştığı ve birleştiği önem taşımaktadır. Araştırmaya göre, bu konuda ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Tablo 31: Arap ve İslam coğrafyasında terörizmi tanımlarken en çok kullanılan terimler-varsayımların el Cezire yayınlarındaki bahsediliş sayısı, 2004-2005.

	Programlarda bahsediliş sayısı	Kamuoyu gündemindeki sırası
Arap-İslam dünyasına yapılan saldırıların bir sonucu	167	8
Filistin-İsrail çatışmalarının bir sonucu	156	1
İslam'a karşı savaş	123	7
el Kaide ve bin Ladin'in ana oyuncular olarak kabul edilmesi	100	3
Sivil ölümler	76	2
Cihad	65	5
İntihar bombacılarının nedenleri	46	4
Gelecek saldırılar	23	6

Kaynak: Maha Bashri, "The Opinion and the Other Opinion", South Carolina, University of South Carolina, 2007.

Bu tabloya göre, kamuoyu gündeminde son sırada yer almasına rağmen el Cezire televizyonu yayınlarında terörizmi Arap-İslam dünyasına yapılan saldırıların bir sonucu olarak sunmaktadır. Buna karşılık kamuoyuna göre ise terörizm Filistin-İsrail çatışmalarının bir sonucudur. Önceki tablolarda, el Cezire'nin ABD'nin İsrail yanlısı olduğu fikrine meyilli olduğunu, ancak Irak Savaşı nedenleri sıralamasında son sırada yer aldığı vurgulanmıştır. Terörizmin nedeni olarak ise İsrail-Filistin çatışmasının 2. sırada yer alması, Irak Savaşı'nın nedeni olarak ABD'nin gerekçelendirdiği gibi terörle mücadele savının destek bulmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçlarla terörizmin ABD'nin savunduğu gibi bir neden değil, bir sonuç olarak algılandığı ortaya

konmaktadır. Ancak yine de, bu tabloda terörizm algısının sorgulanmakta olduğu, Irak'ı ve Irak Savaşı'nı aşabilen çok daha kapsamlı bir algıya işaret edebileceği çekincesi bulunmaktadır.

Araştırmanın bir sonraki sorunsalı da teröre karşı savaş konusu gündeme gelince en çok kullanılar terimlerdir. Bu sorunun cevabı da terörizmin nedenininden ziyade, terörizmin başka hangi düşünce ve uygulamalarla ilişkilendirildiğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Teröre karşı savaşta en çok kullanılan terim ve varsayımlar incelenince şu veriler ortaya çıkmıştır:

Tablo 32: Arap ve İslam coğrafyasında teröre karşı savaş konusunda en çok kullanılan terim-varsayımların el Cezire yayınlarındaki bahsediliş sayısıyla karşılaştırması, 2004-2005.

	Programlarda bahsediliş sayısı	Kamuoyu gündemindeki sırası
ABD ve Batı'nın terörizmi tanımlarken uyguladığı çifte standart	78	1
Bölgede daha çok istikrarsızlığa yol açtığı sonucu	71	2
Dünyada şiddet olaylarını artırması	69	3
Medeniyetler çatışması	52	7
İsrail'in daha çok güçlenmesi	34	4
Irak'ın işgalinin uzaması	25	5
Uzun savaşlar	16	6

Kaynak: Maha Bashri, "The Opinion and the Other Opinion", South Carolina, University of South Carolina, 2007.

Bu sonuç tablosunda, en çarpıcı tespit ne el Cezire gündeminde ne de kamuoyu gündeminde teröre karşı savaş için kullanılan terim ve varsayımlarda olumlu bir ifadenin yer almamasıdır. Kullanılan terim ve varsayımlarda el Cezire kanalı ile

kamuoyunun ilk 3 sırada yer alan sonuçları birbiriyle birebir örtüşmektedir. Teröre karşı savaşta hem kanal hem de kamuoyu her şeyden önce ABD ve Batı dünyasının terörizmi tanımlarken ve bu tanıma göre harekete geçerken çifte standart uyguladığını düşünmektedir. Bu, işin tanımlama boyutudur. Sonuç boyutuna bakıldığında, el Cezire yayınlarının alt metninde 'terörizme karşı savaşın bölgede daha çok istikrarsızlığa yol açtığı ve dünyada şiddet olaylarını artırdığı fikri'ni görmek mümkündür. Sonuçta el Cezire'nin yaptığı yayınlar ile kamuoyu gündeminin ana hatlarıyla uyuştuğunu söylemek mümkündür. ABD ve ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı takınılan muhalif tavır da kamuoyu tarafından destek görmüştür, ABD'ye çoğunlukla olumsuz özellikler yakıştırılmıştır. O halde, el Cezire'nin hedef kitlesi olan izleyicilerin önceliklerini baz alan bir yayın yaptığı sonucuna varmak doğru olacaktır. Bu tartışmaya bir katkı olarak, el Cezire'nin en çok tartışılan sivil ölüm görüntüleri meselesiyle ilgili de izleyicilerin ne düşündüğünü analiz etmek gerekmektedir. ABD'nin 'sivillerin zarar görmediği temiz bir savaş' retoriğine karşı el Cezire seyircilerine kanlı bir savaş sunmuştur. el Cezire'nin hem Arapça hem de İngilizce seyircilerinin tepkilerini masaya yatırarak karşılaştıran bir araştırma, el Cezire seyircisinin büyük bir çoğunluğunun sivil ölümlerin gösterilmesinin kendilerinde rahatsızlık hissi yarattığını, ancak yine de bu görüntülerin yayınlanması gerektiğini düşündüklerini ortaya koymuştur.[435]

Tablo 33: el Cezire Arapça ve İngilizce seyircilerinin şiddet görüntülerine ilişkin düşünceleri, 2010.

	el Cezire Arapça izleyicisi	el Cezire İngilizce izleyicisi
el Cezire Irak ile ilgili kanlı görüntülere yer veriyor.	2.60	1.61
Irak ile ilgili şiddet içeren görüntüleri izlemek benim için doğru bir karardı.	4.33	3.23
el Cezire'ye bu görüntüleri yayınlaması için izin verilmeli.	4.34	4.34

Bilgi: 1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Nötrüm, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum.

[435] Thomas Johnson, Shahira Fahmy, "When Blood Becomes Cheaper Than a Bottle of Water: How Viewers of Al Jazeera's English-Language Website Judge Graphic Images of Conflict", **Media, War and Conflict,** Vol. 3, 2010, s. 43-66.

Buna göre, el Cezire Arapça izleyicileri Irak Savaşı ile ilgili kanlı-şiddet içeren görüntüleri gördüklerine 5 üzerinden 2.6'lık bir oranla katılmakta, yani 'nötr'ün bile altına kalmaktadırlar. Bu veriden hareketle el Cezire Arapça izleyicileri, iddia edildiği gibi, el Cezire'nin sivil ölümlere aşırı yer veren ya da kan-vahşet sahnelerine ekranında normalden fazla yer veren bir kanal olduğu görüşüne katılmamaktadır. 'Irak Savaşı ile ilgili 'kanlı-şiddet içeren' görüntüleri izlemek benim için doğru karardı' diyenlerin oranı ise 5 üzerinden 4.33 olarak çıkmaktadır. Yani, izleyiciler ezici bir çoğunlukla söz konusu görüntüleri görmenin kendileri için doğru bir karar olduğuna inanmaktadır. Yine bu oran kadar yüksek bir oran da el Cezire'nin bu tür görüntüleri yayınlamasına izin verilip verilmemesi gerektiği yönündeki soruya verilmiş cevaplarda bulunmaktadır. Buna göre, izleyiciler 5 üzerinde 4.33'lük bir oranla bu tür görüntülerin yayınlanması konusunda el Cezire'nin engellenmememesi gerektiği görüşünde birleşmeleridir. Bu nedenle, el Cezire izleyicilerinin 'savaşın kanlı yüzü'nü görmenin kendileri için doğru bir karar olduğunu ve bu görüntülerin engellenmemesi gerektiğini düşündüklerini söylemek mümkündür.

el Cezire İngilizce izleyicisi ise el Cezire Arapça'ya göre daha kompleks bir yapıdadır. Söz konusu araştırmadaki el Cezire İngilizce seyircilerinin %61'i doğdukları ülkede yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu da, el Cezire İngilizce izleyicilerinin ağırlıklı olarak göçmenlerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu göçmenlerin önemli bir kısmının da Arap kökenli olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır. el Cezire İngilizce izleyicileri şiddet görüntülerini izlemenin kendileri için doğru olup olmadığı konusunda 'nötr' ile 'katılıyorum' cevapları arasında bir yerde durmaktadır. Ancak dikkat çekici olan husus, her iki kanalın izleyicilerinin de bu tür görüntülerin yayınlanması konusunda el Cezire'nin engellenmemesi gerektiği görüşünde birleşmeleridir. Bu nedenle, el Cezire İngilizce izleyicilerinin savaşın kanlı yüzünü görme konusunda kişisel olarak rahatsız olsalar bile sonuçta bunun doğru bir karar olduğunu ve engellenmemesi gerektiğini düşündüklerini söylemek mümkündür. Ancak el Cezire Arapça'ya göre el Cezire İngilizce seyircisi şiddet görüntüleri hakkında daha çekimser kalmışlardır. el Cezire İngilizce izleyicilerinin çoğunluğunun yurt dışında yaşayan Araplar olduğu, önemli bir kısmının da ABD'de yaşadığı göz önünde bulundurulursa etnik kökeni ne olursa olsun Arap coğrafyasından ve çatışma bölgesinden, bu durumda

Irak'tan da uzak olanların çatışma ve şiddet görüntüleri görmekten imtina ettiklerini söylemek mümkündür.

Bu bölümü bitirmeden önce, algılama farklarıyla ilgili bir noktaya daha değinmek yararlı olacaktır. Bu tez çalışmasının konusu olan el Cezire'nin ABD ve Arap kamuoyları tarafından nasıl farklı algılandığına göz atılacak olursa, ilk tespit kanalın ilk ne zaman tanındığıyla ilgilidir. ABD kamuoyu kanalı Usame bin Ladin kasetleriyle tanımıştır. Oysa Arap kamuoyu ise kanalı çok daha öncesinden Arap toplumlarının tartışmalı ve tabu olarak kabul edilen konularını ele almasıyla birlikte tanımıştır. Dolayısıyla Arap kamuoyu, ABD kamuoyunun aksine, el Cezire kanalının duyulmayan kitlelerin sesini duyurma, 3. dünya ülkelerinin ezilmiş halklarının sesini duyurma gibi iddialarından ve bu yönde yaptığı yayınlardan haberdardır.[436] Bu da, el Cezire'nin Arap kamuoyunun önceki on yıllarda kendileriyle ilgili bile olsa hep 'Batı' olarak tanımladığı bir dünyadan bildirilen haberler yerine, kendi dilinden bir kaynak olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Arap kamuoyunun gözünde el Cezire Irak Savaşı'nı olduğundan fazla kanlı gösteren, şiddete yönlendiren bir kanal değil, daha önce hiç olmadığı kadar sivil halkın acılarını gözler önüne seren bir kaynak olmuştur.

II. ÇATIŞMA SÜRECİNDE VE BARIŞTA MEDYANIN ETKİSİ

Bu noktaya kadar ele alınan el Cezire yayınları ile kamuoyu eğilimlerinin etkileşimini daha iyi analiz edebilmek için söz konusu verileri çatışma ve barış ile ilgili yapılmış çalışmalar ışığında değerlendirmek gerekmektedir. el Cezire ve Irak ile ilgili elde edilmiş verileri teorik bir çerçevede anlamlandırabilmek çatışma çözümleri ve barış çalışmaları literatürünün incelenmesiyle mümkün olabilecektir. Çatışma çözümleri ve barış çalışmaları literatürüyle ilgili bir girişin ardından bu literatürde medyanın kendisine nasıl yer bulduğuna bakılacaktır. Önceki bölümlerde, medyanın kendisine uluslararası ilişkiler teorilerinde yer bulmaya başlamasının nedenleri ele alınmıştır. Bu bölümde ise, artık uluslararası ilişkiler teorilerinde bir girdi olarak kabul edilen medyanın çatışma bağlamında incelenmesinin nasıl bir düşünce sistematiği ve hangi

[436] Catherine Cassara, Laura Lengel, "Move over CNN: Al Jazeera's view off the world takes on the West", **Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Der. Ralph Berenger, Spokane: Marquette Books, 2004, s. 229-234.

yöntemlerle yapılabileceği ele alınacaktır. Bu tez çalışmasının ana sorunsalını oluşturan medyanın çatışma dönemlerindeki rolünü anlayabilmek için öncelikle çatışma çözümleri, barış çalışmaları ve medyanın bu literatürdeki yerini irdelemek gerekmektedir

A. Çatışma çözümleri

Çatışma süreçlerinde ve barış sürecinde, oyuncuların medya ile etkileşiminin nasıl ve hangi yöntemlerle olabileceğini incelemek için öncelikle çatışmayı nelerin oluşturduğunu ve çatışma çözümleri teorilerini ele almak şarttır. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde çatışma çözümleri teorilerinin oluşması 2. Dünya Savaşı'nın sonrasına denk gelmektedir. Her ne kadar siyaset bilimi bağlamında çatışma ve güç kavramlarına ilişkin yüzyıllarca birikmiş kapsamlı bir literatür oluşmuş olsa da çatışma çözümleri ve barış teorileri literatürünün oluşması özellikle 1960'lar ve 1970'lerden itibaren yoğunlaşmıştır. Çatışmaların şiddet yoluna başvurmadan nasıl çözülebileceği, barış kavramının teorikleştirilmesi ve derinleştirilmesi, böylece de barışa ulaşma yolunda atılabilecek adımların teorik çerçeveye oturtulması halen emekleme aşamasında sayılabilecek bir evrededir. Yine de çatışma ve barış teorileri literatürünün tohumları atılmaya başlamış ve değişen dünya konjonktüründe ihtiyaç duyulan, üzerine giderek daha fazla araştırma yapılan bir alan haline gelmiştir.

Her şeyden önce 20. yüzyılda ve sonrasında kavramlaştırıldığı biçimini anlamak için 1960'lardan itibaren oluşan literatürde çatışmanın nasıl tanımlandığına bakmak gerekmektedir. Barış çalışmalarının kurucularından kabul edilen Johan Galtung'a göre, çatışma bir üçgen şeklinde işlemektedir, üçgenin üç köşesinden biri çatışma tutumuna, diğeri çatışma davranışına, üçüncüsü ise çatışmanın kendisine, bir başka deyişle uyumsuzluğa işaret etmektedir.[437] Çatışma dinamiği her toplumda bulunmaktadır, hatta toplumlarda çatışma dinamiğinin bulunması sağlıklı kabul edilmektedir, ancak çatışmanın yönetilemediği ya da uyumsuzluğun çözülemediği durumlarda şiddet oluşabilmektedir.[438] Çatışmanın tüm toplumu etkileyen ölçekte bir

[437] Johan Galtung, "Violence, Peace and Peace Research", **Journal of Peace Research,** Vol. 6, 1969, ss. 167-191.
[438] İbid, ss. 167-191.

silahlı çatışmaya dönüşmesi halinde ise tüm değişkenlerinin aynı olduğu çatışma öncesi şartlara dönmek imkansız olarak kabul edilmektedir.

Çatışmaların neden oluştuğu konusunda yapılan araştırmalar, nedenleri iki ana grupta toplamaktadır. Buna göre, temel nedenler ve doğrudan nedenler çatışmaya neden olabilmektedir.[439] Temel nedenler, uzun dönemli ve kapsamlı yapısal etkenleri içermektedir. Bu kategorideki nedenler çoğu zaman görünür olmayabilmektedirler. Öte yandan doğrudan nedenler ise, çoğunlukla ekonomik ya da siyasi hoşnutsuzluk dönemlerinde bir olaya reaksiyon olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu noktada Galtung, uyumsuzluk, tutum ve davranış olarak 3 madde olarak belirttiği çatışmanın unsurlarına oyuncuyu da eklemektedir. Çatışmaların çoğunlukla hangi şartlar altında oluştuğu incelendiğinde de kısıtlanma-engellenme hislerinin yoğunlaştığı dönemler dikkat çekmektedir.[440] Bu hisler, oyuncuların temel ihtiyaç ya da beklentilerinin karşılanmadığı zamanlarda öne çıkmaktadır. Çatışmanın en önemli nedenlerinden biri oyuncuların siyasi sistemde ya da kaynakların paylaşılmasında etkin bir şekilde var olamadığını hissettiği kısıtlanma-engellenme duygusudur. Etnik çatışmaların çoğu da bu perspektifte meydana gelmektedir. Yine bu duyguyla bağlantılı olarak ortaya çıkan bir diğer kavram da göreli yoksunluk kavramıdır. Göreli yoksunluk bir oyuncu grubun ya da grupların alışık olduğu, eskiden sahip olduğu ekonomik ya da siyasi güce artık sahip olamadığı zamanları tanımlamaktadır.[441] Göreli yoksunluk da çatışmaların oluşmasının ve tırmanmasının en önemli nedenlerinin başında sayılmaktadır.

Çatışma kavramının tanımına ve oluşmasına neden olan şartlara göz attıktan sonra, çatışma çözümleri alanında yapılan çalışmalara geçmek yerinde olacaktır. Çatışma çözümü temel sorunların çözümüne etki edecek yöntemlerin bulunması ve uygulanması konularını içermektedir. Çatışma çözümü "çatışan tarafların, temel anlaşmazlıklarını çözmek, karşı tarafın devam eden varlığını kabul etmek ve birbirlerine karşı her türlü şiddet eylemini durdurmak için girilen anlaşma ve süreçtir."[442] Bir diğer

---

439 İbid, ss. 167-191.
440 Ted Robert Gurr, **Peoples Versus States: Minorities at Risk in the New Century,** Washington: U.S. Institute of Peace Press, 2000, s.147.
441 İbid, s. 147.
442 Peter Wallensteen, **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System,** Londra: Sage Publications, 2002, s. 8.

tanım da, "silahlı çatışan tarafların (gönüllü olarak) uyumsuzluklarıyla yaşamayı ya da uyumsuzluklarını çözmeyi kabul etmeleriyle oluşan toplumsal ortam"[443] olarak yapılmaktadır.

B. Barış çalışmaları

Çatışma kavramında zaman içerisinde olduğu gibi, hatta çatışma kavramında olduğundan daha fazla barış kavramının içeriği de ciddi değişiklikler yaşamıştır. Barış, yüzyıllar boyunca çatışmanın taraflarından birinin etkisiz hale gelmesi olarak algılandığı için barışın ön şartlarından biri de taraflardan birinin zafer elde etmesi olarak düşünülmüştür.[444] Ancak 20. yüzyılda barış çok daha kapsamlı bir sosyal olgu olarak algılanmaya başlamıştır.

Barışın kavramsallaştırılmasında halen en çok dile getirilen ayrımlardan bir tanesi negatif ve pozitif barış anlayışlarıdır. Negatif barış, savaşın olmaması olarak tanımlanmış, dolayısıyla zorunlu ya da gönüllü fark etmeksizin ateşkes yapılmasının yeterli olduğu bir barış anlayışı öne sürülmüştür.[445] Negatif barış, 20. yüzyıla kadar barış kavramının içinin doldurulması için yeterli görülmüştür. Öte yandan pozitif barış kavramında ise barış daha kompleks hale gelmiştir. Galtung, şiddeti bedensel ve zihinsel gerçekliklerin potansiyellerin altında kalması olarak tanımlamış, dolayısıyla şiddetin olmadığı ortamın, yani barış kavramının sınırlarını da yeniden çizmiştir, buna göre barış bireyin ya da toplumların potansiyellerini hayata geçirebildiği sistemlerde mevcuttur.[446] Eğer şiddeti gerçekleştiren birey değil yapı ise, yani potansiyelle gerçek arasındaki farkı yaratan altyapı bireysel değil yapısal ise orada yapısal şiddet bulunmaktadır. Yapısal şiddeti fiziksel şiddetten ayıran en önemli özellik ise yapısal şiddetin daha gizli ve sessiz bir karaktere sahip olması, yok edilmesinin daha zor olmasıdır.[447]

---

[443] İbid, s. 50.
[444] İbid, s. 4.
[445] Johan Galtung, "An Editorial", ***Journal of Peace Research,*** Vol. 1, 1964, ss.1-4.
[446] Johan Galtung, **Peace by Peaceful Means**, Londra: Sage Publications, 1996, s. 2.
[447] Johan Galtung, "Violence, Peace and Peace Research", **Journal of Peace Research,** Vol. 6, 1969, ss. 167-191.

Barış çalışmaları literatürüne teorik anlamda önemli katkıda bulunan bir diğer teori de John Burton'ın problem çözümü anlayışına dayanan ihtiyaç teorisidir. Burton'a göre, çatışmayı anlamak ve sonlandırmak için, çatışmanın insanın doğasından kaynaklanan bir davranış eğilimini nedeniyle mi yoksa sosyal kurumların ve kuralların insan ihtiyaçlarıyla uygunsuz olması nedeniyle mi meydana geldiğini cevaplamak gerekmektedir.[448] Çatışmanın insan doğasından kaynaklandığının kabul edilmesi halinde çatışma daha çok güvenlik politikasıyla azaltılmaya çalışılan kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımızı çıkmakta, ikinci seçeneğin kabulü halinde ise çatışmayı sonlandırmak ve önlemek için insan ihtiyaçlarına uymayan kurum ve kuralların değiştirilmesi gerekmektedir. Burton, çatışmanın insan ihtiyaçlarıyla uyumsuz kurum ve kurallardan kaynaklandığını, barışın da bu kurum ve kuralların insan ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilmesiyle mümkün olduğunu savunmaktadır.[449] Burton'ın temel insan ihtiyaçları olarak tanımladığı ihtiyaçlar kimlik, tanınma, kişisel gelişme, denklik, eşitlik gibi daha önce somut kazanımları temel alan barış teorilerinde yer almayan ihtiyaçlardır.[450]

Burton'ın bu teorisi de pozitif barış kavramının derinleştirilmesine yardımcı olacak niteliktedir. Buna göre, insanın kimlik, anlam gibi evrensel ihtiyaçları doyurulmadan bireyin gerçek anlamda tatmin olması imkansızdır. Bu nedenle bu ihtiyaçlar doyurulmadan bireyin sağlıklı ve uzun dönemli sosyal ilişki kurması da imkansızdır. Bireyin bu ihtiyaçlarına ulaşması engellenirse birey çatışmaya girmeye meyletmektedir.[451] Bir başka deyişle, çatışmanın doğmasına aslında ihtiyaçların var olması değil, bu ihtiyaçların karşılanmamasından doğan kısıtlanma hissi neden olmaktadır.

Bu noktaya kadar ele alınan çatışma çözümleri ve barış çalışmaları literatürü, daha önceki bölümde ele alınan kimlik politikalarının uluslararası ilişkiler literatürüne girme süreciyle paralel düşünülmelidir. Bu tezin sorunsalı olan medyanın çatışmadaki

---

448 John W.Burton, "*Conflict Resolution: The Human Dimension*", **The International Journal of Peace Studies**, Vol. 3, No 1, Ocak 1998, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/burton.htm
449 İbid.
450 İbid.
451 Richard E. Rubinstein, "Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development", **The International Journal of Peace Studies,** İlkbahar 2001, ss. 6-17.

rolünü irdelemek için çatışmanın neden çıktığı ve nasıl önlenebileceğine ilişkin bir tarama yapılmıştır. Buna göre, barış çalışmaları çatışmanın önlenmesi için yiyecek, barınma gibi somut ihtiyaçların yanı sıra, en az onlar kadar önemli olan insan ihtiyaçlarının da karşılanmasını şart koşmaktadır. Çatışma çözümleri bu anlamda bireyin kendi kimliğini ve kimliğini oluşturmak için kullandığı ötekiyi irdelemenin önemine dikkat çekmektedir. Barış için kimliklerin tanınması şarttır, tanınma gerekliliği de medya gibi bir toplu iletişim aracının önemini ilk sıralara çıkarmaktadır.

C. Çatışma çözümleri ve barış çalışmalarında medya

Bu bölüme kadar, çatışma çözümleri ve barış çalışmaları incelenerek, medyanın bu çalışmalar içerisinde neden var olmak zorunda olduğunu anlamak için bir zemin oluşturulmuştur. Bu bölümde ise çatışma çözümleri ve barış çalışmalarında medyanın nasıl yer aldığı incelenecektir.

Çatışma çözümlerini medyayla ilişkilendiren akademisyenlerin genel anlamda ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Birinci grup, her ne kadar teknolojik gelişmelerin iletişimi, siyasetin yöntemini ve dilini değiştirdiğini kabul etse de esas olanın yine siyaset arenasında belirlendiğini, medyanın ise sadece süreci ya da sonucu duyurabilecek güçte olduğunu savunmakta, medyanın kendi kendine çatışma sürecini etkin biçimde değiştirecek kapasitede olmadığını iddia etmektedir. Bu grup, geleneksel teorilerin hala varlığını koruduğunu, güç dengelerinin oluşmasında ya da çatışma süreçlerinde medyanın temel varsayımları değiştirecek kadar kuvvetli olmadığını savunmaktadır. Öte yandan, diğer grup ise çatışma kavramının tanımının baştan aşağı değiştiğini, çatışmanın artık bilgi teknolojilerinde ve medyadaki gelişmelerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini dile getirmektedir. Bu görüşte klasik anlamda devletin ömrünü tamamladığı, ulusal sınırları aşan, oyuncuların değiştiği ve çeşitlendiği yepyeni bir kamusal alanın oluştuğu kabul edilmektedir. Geleneksel anlayışta en önemli oyuncu olan devletin yanına yeni konjonktürde medya, uluslararası şirketler, sivil toplum kuruluşları, resmi olmayan örgütler gibi oyuncular katılmaktadır.

Bu bağlamda, çatışma çözümlerinin medyayla ilişkilendirilebilmesi için çatışma çözümleri teorilerinin ne yönde değiştiğine, ilgili tanımların ne yönde

evrildiğine ve hangi gelişmelerin yaşandığına bakmak şarttır. Klasik görüşü eleştiren ve yeni konjonktürü teorikleştirmeye çalışan yeni literatürü daha iyi anlayabilmek için öncelikle çatışma ve güç kavramlarının nasıl değiştiği konusunu derinleştirmek yararlı olacaktır. Yaşanan değişimlerden en önemlisi, çatışmanın tarafları olarak kabul edilen aktörlerin kimliklerinin değişmesidir. Geleneksel çatışma literatüründe çatışmanın tarafları ulus devletler, aktif çatışma içerisine giren taraflar ise ulus devletlerin görevlendirdiği resmi askerler, ordular iken, yeni çatışma tanımlamasında taraflar çok daha çeşitli olarak tanımlanmaktadır.

Bu noktada medya iki anlamda öne çıkmaktadır. Birincisi yeni çatışma tanımlamasında medyanın kendi kendine bir güç, kimi çevrelerce 4. kuvvet olarak tanımlanan bir güç haline geldiği kabul edilmektedir. İkincisi ise, yine medyanın diğer güçlerin birbirleriyle iletişim kurup birbirlerini etkileyebildikleri, birbirlerine kimliklerini kabul ettirdikleri bir ortak alan haline gelmesi durumudur. Bir başka deyişle, ulus devlete ek olarak çok daha farklı nitelikte kesimler çatışmanın tarafları haline geldiği için bu tarafların her birinin toplumun diğer kesimleriyle ilişkileri de daha önemli hale gelmiştir. Bu ilişkilerin giderek daha fazla önem kazanması da ilişkilerin kurulduğu en önemli mecralardan olan medyanın rolünü daha da artırmaktadır.

Medyanın, siyasetin ve uluslararası ilişkilerin oyuncularıyla nasıl etkileştiğine ilişkin bu tez çalışmasında baz alınacak teorik çerçeve ise Robert Entman'ın 'şelale aktivasyonu' (cascading activation) teorisidir.

Entman, siyasiler, medya ve kamuoyu arasındaki etkileşimi 5 unsur üzerinden açıklamaktadır. Bu unsurlar, siyasiler, diğer elitler, gazeteciler, haber çerçevelemesi (framing) ve kamuoyu olarak tanımlanmaktadır.[452] Entman'a göre, bu 5 unsur bir şelale gibi altalta sıralanmaktadır. Her unsur bir altındakini etkilemektedir, yani siyasiler, diğer elitleri, elitler gazetecileri, gazeteciler haber çerçevelemesini, haber çerçevelemesi de kamuoyunu etkilemektedir. Buna karşılık, yukarı doğru ilişkide de kamuoyu medyayı, haber çerçevelemesi elitleri, elitler de siyasileri etkilemektedir. Bu etkileşim şemasında en önemli kurallardan bir tanesi, yukarıdan aşağıya doğru etki daha kolay

452 Robert Entman, "*Cascading Activation: Contesting the White House's Frame After 9/11*", **Political Communication,** Vol. 20, 2003, ss. 415-432.

olabilmekte, aşağıdan yukarıya doğru etkinin olması ise (aynı bir şelalede olduğu gibi) daha zor olmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru bir etkileşimin olması için aşağıda çok geniş bir ortak fikir, his ve tepkinin oluşması gerekmektedir. Bu şemaya göre, en büyük güç siyaselerdedir, kamuyou ise genelde bağımlı değişkendir. Kamuoyu eğer yukarıdaki unsurlardan çok daha farklı düşünüyorsa etkisini yukarılara hissettirmesi ve fark yaratabilmesi için oldukça geniş kitlelerden oluşmalı ve mücadele etmelidir. Oysa ki elitlerin (daha yukarı basamakta yer almaları dolayısıyla) siyasiler üzerinde baskı kurma gücü ve potansiyeli daha fazladır. Her ne kadar başka akademisyenler bu unsurlardan birine diğerinden daha fazla önem atfetmenin doğru olmadığını savunsalar da, Entman'a göre sistemi en fazla etkileme kapasitesi elitlerin elindedir.

Entman'ın siyaset-medya-siyaset döngüsü adını verdiği bu anlayışa göre, siyaset hala belirleyicidir, ancak medya da hızlandırıcı, güçlendirici bir etki gücüne sahiptir. Bu argümanın temel nedeni de, medyanın herhangi bir olayı başlatıcı güce sahip olmadığı, siyasilerin ise karar alıcı konumunda oldukları için olayları başlatan taraf olduğu, medyanın olanı aktarma fonksiyonuyla hareket ettiği, bu aktarımın ise zaman zaman bazı etkiler yaratabileceği saptamasıdır.

Her ne kadar siyaset ana belirleyici olarak kabul edilse de, siyasilerin aldığı kararların çatışma süreçlerinin ana belirleyicileri olduğu kabul edilse de, daha önce çatışma ve zafer tanımlamalarındaki değişiklikler de mutlaka göz önünde tutulmalıdır. Barışın ancak bireylerin ve toplumların engellenme-kısıtlanma duygusunun yok edilmesiyle, yapısal şiddeti oluşturan toplumsal şartların düzeltilmesiyle mümkün olabileceği anlayışı siyasilerin de tutumlarını gözden geçirmelerine neden olmuştur. Keza ABD siyasetinde 'kalpleri ve zihinleri kazanmak' sözleriyle sloganlaşan, 1990 yılında basılan *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* adlı kitapta Joseph Nye tarafından geliştirilen yumuşak güç kavramı geleneksel anlayıştaki askeri zaferden çok daha fazlasının gerekli olduğuna işaret etmektedir. Nye, bu kitapta ABD'nin bir güç olarak düşüşte olduğu iddiasını tartışmaktadır. Nye'ın 2004 yılında yayınladığı *Soft Power: The Means to Success in World Politics*'te genişlettiği tanımına göre, yumuşak güç başkalarının davranışlarını istenilen sonuç doğrultusunda

etkileyebilme kapasitesidir.[453] Sert güç, bir oyuncunun ekonomik ve akeri imkanları kullanarak başka bir oyuncunun değişikliklerini etkileme becerisiyken, yumuşak güç gündem yaratma, cazibe kullanma ve yanına çekme gibi yöntemleri kullanarak aynı beceriyi gösterebilme kapasitesidir.[454] Sert güçte bir oyuncu havuç olarak adlandırılabilecek kandırmalara ya da sopa olarak adlandırılabilecek tehditlere muhtaçken, yumuşak güçte kullanılan araçlar ikna ederek yanına çekme mantığı üzerine kurulmuştur.[455] Yumuşak gücün kaynakları kurumlar, değerler, kültür ve politikalar olarak öne çıkmaktadır.[456] Ekonomik ve askeri bağlamda gerileme süreci içerisinde olan bir oyuncu ya da ülke uluslararası gündemi şekillendirme yeteneğini kaybetmektedir, yumuşak güce sahip olabilmek için meşruiyet önem taşımaktadır.[457] Çünkü yumuşak güç ortak değerler ve bu değerlere ulaşma arzusu ile gerçekleşmektedir.[458] Yumuşak güç, aynı zamanda medya araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması süreciyle de elele ilerlemektedir. Medyanın yaygınlaşması yumuşak gücün de daha çok oyuncu tarafından kullanılabilmesinin önünü açmıştır.[459] Diğer oyuncuları kendi fikirleri ve tercihleri doğrultusunda yönlendirmek isteyenler meşruiyetlerini kanıtlamak zorundadırlar, medya bu meşruiyetin sağlanması ya da yok edilmesi anlamında da büyük önem kazanmaktadır.[460] Nye'e göre, siyaset meşruiyet ve kredibilite için rekabet etme haline gelmiştir.[461] Bir başka deyişle, bilgi çağında siyaset kimin hikayesinin kazandığıyla belirlenmektedir.[462] Buna göre, zafer, sadece askeri hedeflere ulaşmak değil, sosyo-kültürel olarak zafere ulaşmak, fiziksel güç kullanmadan da istediğini elde etmek ve kabul görmek üzerinden yeniden tanımlanmaktadır. Nye'e göre zafer sadece askeri güçle kazanılamaz.

---

[453] Joseph Nye, *Soft Power and American Foreign Policy*, **Political Science Quarterly**; Vol. 119, 2004, s. 17-32.
[454] İbid, s. 25.
[455] Joseph Nye, **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, New York: Public Affairs, 2004, s. 14.
[456] İbid, s. 15.
[457] Joseph Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları, s. 12.
[458] Nye, a.g.m, s. 7.
[459] Janice Bially Mattern, *"Why Soft Power Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics",* **Journal of International Studies,** Vol.33, 2005, ss. 576-592.
[460] Nye, a.g.m, s. 4.
[461] İbid, s. 106.
[462] İbid, s. 13.

Yumuşak güç çerçevesinde de değerlendirilebilecek bir diğer unsur da, çatışma teorilerinde çatışmanın 4 unsurundan biri olarak belirtilen tutumun belirlenmesidir. Davranıştan daha uzun sürede, daha genel yargı ve altmetinlerin birleşmesinden oluşan 'tutum'un oluşmasında medyanın etkisi büyüktür. Çatışmanın duygusal olarak tanımlanabilecek nedenlerinin arasında yer alan tutumların belirlenmesi yumuşak gücün oluşumuyla paralel ilerleyen bir süreçtir. Tutumlar, tarafların güvenilirliğine ya da meşruiyetine ilişkin yargıları da içerdiği için medyanın taraflara ilişkin çizdiği imaj tutumların oluşmasında belirleyici olmaktadır. Medya tutumların oluşmasında hem kendisi de bir oyuncu hem de farklı oyuncuların iletişime geçtiği bir platform olarak işlev görmektedir.

Çatışma kavramının yeniden tanımlanması sadece aktörlerin ya da zaferin yeniden tanımlanmasından farklı açıları da içermektedir. Bu yeniden tanımlamanın en önemli öğelerinden biri de teknik değişim, yani bilgi teknolojilerinin hem teknik olarak hızlı gelişimi hem de bilginin çok daha ulaşılabilir hale gelmesi olmuştur. Bu gelişme de medyanın çatışma süreçlerindeki rolünü daha da artıran bir diğer etkendir. Bilgi teknolojilerinin gelişimiyle elele giden ve zafer için gerekli şartlardan biri haline gelen yumuşak gücün araçlarından biri kuşkusuz medyadır. O halde, medya bir çatışmayı başlatmak ya da sonlandırmak gibi ani, siyasi kararları veremese de bir süreç içerisinde değerlendirildiğinde sosyo-kültürel konjonktürü oluşturabilmektedir. Bu durum aynı zamanda, medyanın siyasi süreçler için hızlandırıcı-güçlendirici bir etkileme kapasitesi olduğu gerçeğini bir kez daha vurgulamaktadır.

Yeni tanımlar ve değişen çatışma anlayışı perspektifinin analizinin ardından, medyanın hangi işlevleriyle çatışma süreçlerinde etkili olabildiğini incelemek gerekmektedir. Her şeyden önce medya toplumun içerisindeki farklı grupların birbirlerinden haberdar olma ve birbirleriyle iletişime geçmelerini sağlayan bir platformdur. Bu durum çatışma içerisinde olan, çatışmaya girebilecek olan ya da eskiden çatışma yaşamış gruplar için de geçerli olduğu için medyanın çatışmada aktif bir iletken işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Bu gruplar, siyasiler, karar vericiler, sivil toplum liderleri, siyasi gruplar gibi pek çok farklı kesimden gruplar olabilmektedir. Wolsfeld'e göre medya, hem bu farklı grupların yapısından ve gücünden etkilenerek

oluşmakta, hem de farklı grupların yapıları ve güçlerinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bir başka deyişle, sosyal bağlamı oluşturan medyayı sadece aktif olmayan gözlemciler ya da eleksiz iletkenler olarak tanımlanmaktan ziyade yaşayan, etkileyen ve etkilenen bir mecra olarak işlev görmektedir.[463] Bu çift taraflı etkileşim, medyanın toplum içerisindeki güçlü gruplarla, yani siyasi elitler veya ekonomik karar alıcılar gibi gruplarla ilişkisini daha da önemli ve incelemeye değer hale getirmektedir. Çünkü güç, bir toplumda medya aracılığıyla somutlaşıp vücut bulabilmektedir.[464]

Bu noktada gündeme gelen güvenlik ikilemi medyanın çatışma süreçlerinde rolünü artıran bir diğer etkendir. Tehdit algısı ve korku, çatışmanın hızlı tırmanmasını ve silahlı çatışmaya dönmesini birebir etkileyen unsurlardır. Bu bağlamda, tehdit ve korku algılarını yönetmede en etkili araçlardan biri olan medya daha önceki bölümlerde detaylı olarak ele alınan önleyici saldırı uygulamasında da belirleyici bir araç haline gelmektedir. Korku ve tehdit algılarını tırmandırmak için öne çıkan yöntemlerden biri çatışmanın diğer tarafını ötekileştirmek, insani algılanmasının önüne geçmek, canavarlaştırmaktır. Canavarlaştırma ve insanilikten uzaklaştırma süreci bir kez başladığı zaman da çatışan tarafları tekrar uzlaştırmak zorlaşmaktadır.[465] Bu noktada da medya geniş kitlelerin düşünüş biçimine ulaşabilmek için en önemli araçlardan biridir.

Güvenlik, tehdit, korku gibi kavramlar siyasi etkilerinin yanı sıra medyanın kendi işleyişi açısından da sorunlu alanlardır. Çünkü medyayı barıştan ziyade savaş için seferber etmek daha kolaydır.[466] Bunun temel nedeni, haberin gereklilikleri ile barışın gereklilikleri arasındaki doğal zıtlıktır.[467]

Barış süreci sabır gerekliliği, medya ise hız üzerine kuruludur. Barış için sakin bir ortam gerekmekteyken, medya ise ani gelişen, dikkat çeken tehdit, çatışma ve şiddet içeren olaylar üzerine odaklanmaktadır. Barış, kompleks bir sürecin sonucu

---

[463] Gadi Wolfsfeld, **Media and Political Conflict: News From the Middle East**, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 43.

[464] İbid, s. 43.

[465] Kati Spillman; Kurt Spillman, *"On enemy images and conflict resolution"*, **International Social Science Journal,** 1991: 43, ss. 57-76.

[466] Daha detaylı bilgiye http://politics.huji.ac.il/gadiwolfsfeld/pdf/The%20Role%20of%20the%20News%20Media%20in%20Conflict%20and%20Peace.pdf ulaşmak mümkündür.

[467] Wolsfeld, a.g.e, s. 13.

oluşabilmekteyken, medya basit cümleler ve açıklamalar talep etmektedir. Bir başka deyişle, medya için barış sıkıcıdır ve haber değeri taşımamaktadır. Bu konuda yapılmış pek çok çalışma, medyanın çatışmayı artırıcı nitelikte etki yaptığını, barış sürecine katkıda bulunmaktansa çatışma sürecini tırmandırma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır.[468] Medyanın çatışma ya da barışla nasıl bir ilişkide olduğunu belirleyen iki ana unsur var öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, medyanın ne ölçüde sansasyonelliğe yönelik yayın yaptığı, ikincisi de çatışmanın taraflarının ne ölçüde aynı medya kanalını kullanarak haberlerden haberdar olduğudur.[469] Bu iki unsur birbirleriyle ters korelasyona sahiptir. Daha yüksek derecede sansasyonelliğe yatkın olmak medyanın barış süreçlerine zarar verme olasılığını artırmakta, tarafların haber almak için aynı medya kanallarını tercih etmesi de barış sürecini destekler nitelikte etki yapmaktadır. Sansasyonel olarak adledilen duygusal haberler tutkuları ve hisleri keskinleştirme etkisine sahip olmaları nedeniyle sükunet isteyen barış kavramıyla çelişmektedir. Buna karşı savunulan ve sorumlu gazetecilik olarak adlandırılan yöntemde ise gazetecilerin özellikle siyasi meseleleri ele alırken kişisel duygularından arınmasıyla ve tüm taraflara eşit mesafede durmaya çalışmasıyla yapılmaktadır.

Sorumlu gazetecilikte haber sağlamak sıkıcı olmayı göze almak ve eğlence faktöründen kaçınmakla ilişkilendirilmektedir. Buna karşılık sansasyonel habercilikte ise 'biz' ve 'onlar' ayrımı yapma ve 'onlar' üzerine bilgi sağlamaktansa, 'onlar' ile ilgili stereotip yaratma eğilimi ağır basmaktadır.

Tarafların aynı medya kanalını tercih etme meselesi de, eğer bir medya kanalı birden fazla taraf/kesim tarafından takip ediliyorsa hem siyasilerin hem de habercilerin daha ılımlı bir dil kullanmaya meyletmesi üzerine kuruludur. Bu durum medyanın diline de yansıyınca toplumda daha fazla farklı kesimleri de bir araya getirme etkisi, hatta daha radikal kesimlerin de daha ılımlı fikirlere sıcak bakma kapasitesini artırmaktadır. Buna karşılık, medya kanallarının sadece kendi kemik kitlesiyle iletişim kurması halinde ise hem siyasiler hem de gazeteciler kendi kitlesine hitap ederken kimliklerini daha fazla vurgulayan ve daha radikal bir dil kullanabilmektedir.

[468] İbid, s. 15.
[469] Entman, a.g.m, ss. 415-432.

Bu bağlamda, çatışmada medyanın rolünü incelerken öne çıkan en önemli konu başlıklarının en önde geleni şiddet görüntüleri meselesidir. Medyanın 'gerçek'in ve 'tarafsızlık'ın peşinde olması temelde ABD ve Batı dünyası merkezli olan medya etiğinin evrensel olarak kabul edilen özellikleridir.[470] Öte yandan kamuoyunun gerçeği bilme hakkıyla mahremiyet ve etik üslup kuralları arasında bir denge kurulmalıdır.[471] Bu dengeleme, özellikle asker ve sivil ölülerin görüntülerini gösterme ya da göstermeme seçimlerinde önem kazanmaktadır.[472] Yaygın görüşe göre, medya ölüm ve şiddet görüntülerini göstermek konusunda etik üslup kurallarına uymaktansa çoğunlukla hükümetin işaret ettiği sansür kurallarına uyma eğilimi göstermektedirler.[473] Bu eğilim özellikle, savaş zamanlarında kendini çok daha belirgin olarak göstermektedir. Hükümet politikalarına paralel davranma eğilimine ek olarak medya yöneticilerinin de izleyiciler tarafından tahammül edilemeyeceğini varsayarak şiddet görüntülerini yayınlamaktan imtina etmektedirler.[474] Her iki nedenden dolayı, Batı merkezli anaakım medya şiddet görüntülerine yer vermemeyi tercih etmişlerdir.[475] Fotoğraf editörleriyle yapılan bir araştırma medyada şiddet görüntülerini göstermeme kararının ana nedeni kamuoyunu ya da askere verilen desteğin derecesini etkileyeceklerine inanmaları olarak gösterilmiştir.[476] Nitekim yapılan çalışmalar görsellerin özellikle sembol haline gelmiş görsellerin kamuoyunu etkileme ve bilgiyi işleyerek neden-sonuç ilişkisi kurma gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır.[477]

Savaş dönemlerinde hükümetin medya üzerindeki etkisini artırma eğilimine girmesine, 1. Körfez Savaşı'nda ABD'de bayrağa sarılmış asker tabutlarının gösterilmesinin yasaklanmasını göstermek mümkündür. Keza daha yakın bir örnekte de

---

[470] Kai Hafez, *"Journalism Ethics Revisited: A Comparison of Ethics Codes in Europe, North Africa, the Middle East, and Muslim Asia",* **Political Communication,** 2002: 19, ss. 225–50.
[471] R. M. Kratzer; B. Kratzer , *"How Newspapers Decided to Run Disturbing 9/11 Photos",* **Newspaper Research Journal,** 2002: 14, ss. 34–47.
[472] B.W. Silcock; C. B. Schwalbe; S. Keith, *"Secret Casualties: Images of Injury and Death in the Iraq War Across Media Platforms"*, **Journal of Mass Media Ethics***,* 2008: 23, ss. 36–50.
[473] İbid, ss. 36–50.
[474] J. M. Fishman; C. Marvin, *"Portrayals of Violence and Group Difference in Newspaper Photographs: Nationalism and Media",* **Journal of Communication,** 2003: 53, ss. 32–44.
[475] S. Fahmy; D. Kim, *"Picturing the Iraq War: Constructing the Image of War in the British and US Press",* **International Communication Gazette,** 2008: 70, ss. 443–62.
[476] S. Fahmy, *"Photojournalists' & Photo-Editors' Attitudes & Perceptions: The Visual Coverage of 9/11 & the Afghan War",* **Visual Communication Quarterly,** 2005: 12, ss. 146–63.
[477] D. Perlmutter, **Photojournalism and Foreign Policy: Framing Icons of Outrage in International Crisis,** Westport: Greenwood Press, 2008, s. 47.

Mayıs 2006'da Bush yönetimi görevde öldürülen askerlerin görüntülerinin yayınlanmasını yasaklamıştır.[478] Bu yasak Şubat 2009'da Obama yönetimi tarafından kaldırılmıştır. Yapılan çalışmalar, Irak Savaşı'nda ABD anaakım medyasının savaşla ilgili destekleyici yayın yaptığını dile getirmiş[479], bu durumun istisnasını ise Ebu Gureyb Hapishanesi'nden ortaya çıkan işkence fotoğrafları olarak göstermişlerdir.[480] Bu durumun rasyoneli ise elde edilen görüntülerin gözardı edilemeyecek kadar büyük bir haber değeri taşıması olarak değerlendirilmiştir.

Şiddet görüntüleri konusuna iki önemli problematik açısından bakmak mümkündür. Bunların birincisi şiddet görüntülerinin kaynağı, özgünlüğü ve içeriği konusudur. Yukarıda belirtildiği gibi medya yapısı, işlevi ve önemi itibariyle siyasi ve ekonomik elitlerle sıkı bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu yapısal özellik göz önünde bulundurulup bu yapıya bir de çatışmanın hüküm sürdüğü bir ortam olduğu gerçeğinin eklendiği düşünülürse medyanın sunacağı şiddet görüntülerinin hangi kıstaslarla seçilerek yayınlandığı sorunlu bir alan haline gelebilmektedir. İçerik konusundan daha da önemli olan ikinci problematik ise şiddet görüntülerinin çatışmayı ne yönde etkileme potansiyeline sahip olduğu konusudur. Şiddet görüntülerinin giderek daha çok gösterilmesinin izleyiciler üzerinde şiddeti kanıksama, duyarsızlaşma ve normalleştirme eğilimi yaptığını gösteren sayısız çalışma mevcuttur.

Bunlara ek olarak şiddet görüntülerinin çatışmanın yaşandığı ortamda yayınlandığı düşünüldüğünde sonuçların çok daha etkili olacağını savunmak yanlış olmayacaktır. Silahlı çatışma bölgelerinde 2000 yılında yapılmış bir araştırmada, bu bölgelerde yaşayan insanların televizyonlardan yayınlanan şiddet görüntülerini izlemelerinin ardından kaygı düzeylerinin arttığı gözlemlenmektedir. İzleyicilerin şiddet görüntülerine temkinli ve soğukkanlı yaklaşma eğilimli olanları dahi en kötü senaryonun gerçekleşebileceği endişesiyle kaygılanmaktadırlar. Artan kaygı düzeyi de

---

478 Reuters, 22 Mayıs 2006.
479 Philip Seib, **New Media and the New Middle East,** New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 81.
480 K. Anden-Papadopoulos, *"The Abu Ghraib Torture Photographs: News Frames, Visual Culture, and the Power of Images",* **Journalism,** 2008: 9, ss. 5–30.

korku ve tehdit algısını artırmakta ve güvenlik ikileminin güçlenmesini beraberinde getirmektedir.[481]

Bütün bu veriler ışığında, medyanın çatışmanın taraflarına ne kadar süreyle ve nasıl bir üslupla yer verdiği, onların tutum ve davranışlarını nasıl ifade ettiği, tarafları ve süreci anlatırken hangi kelimeleri ve görüntüleri kullandığı, bu kelimeler ve görüntüleri birbiriyle nasıl ilişkilendirdiği sorularının son derece önemli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, şu ana kadar yapılan tartışmaların yanı sıra metodolojik olarak da nasıl analiz yapılabileceğine bakmak gerekmektedir. Bir başka deyişle, çatışma ve medyanın ilişkisine bakarken, medyanın hangi tekniklerle incelenebileceği konusunda oluşmuş teorilere bakmak şarttır.

Medyanın yarattığı/yansıttığı ve yeniden ürettiği dünyayı analiz etme tekniklerini anlamak için 1980'li yıllardan itibaren oluşmaya başlayan medya çerçeveleme (framing) teorisi ele alınmalıdır. Medya çerçeveleme analizi, gündem kurma araştırmalarının ötesine geçerek kişilerin ne hakkında değil, nasıl düşünüp konuştuğunu incelemektedir.[482] Yani medya çerçeveleme oyunculara/sürece dair görüntü/algı oluşturmanın yanı sıra oyuncuların ya da sürecin zihinde yorumlanması ve uyumsuzluk denkleminde konumlandırılmasıdır. Bir başka tanıma göre de, çerçeveleme dağınık kavramsallaştırma ya da algılanan bir gerçekliğin belli yönlerini seçerek bunları bir iletişim metni içerisinde daha önemli hale getirmek ve böylece belli bir problem tanımını, neden-sonuç yorumunu, ahlaki değerlendirmeyi ve çözüm önerisini desteklemektir.[483] Çerçeveleme, anlatımın içinde yer alan anahtar sözcükler, göndermeler, yakıştırmalar, metaforlar ve sembollerde yerleşik bulunmaktadır. Çerçevelemenin siyasal iletişimde ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan bir çalışmaya göre, aynı sözcükler kullanıldığı halde dizilimin değişmesinin bile okuyucu/izleyici üzerinde farklı risk algısı ürettiğini ortaya koymaktadır.[484] Medya

---

[481] Michelle Sloan, *"Response to media coverage of terrorism",* **Journal of Conflict Resolution,** Vol. 44, 2000, ss. 508-522.

[482] Zhongdang Pan, Gerald Kosicki, Framing analysis: an approach to news discourse, **Political Communication,** Vol. 10, 1993, ss. 55-75.

[483] Robert Entman; "Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm", **Journal of Communication,** Vol. 43, 1993, ss. 51-58.

[484] D. Kahneman, "Reference Points, Anchors, Norms, and Mixed Feelings", **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, Vol. 51, 1992, ss. 296–312.

çerçevelemesi aracılığıyla oyuncuların ya da eylemlerin meşruiyetini sağlamak, olumlu-olumsuz etkilemek ya da yok etmek mümkündür. Medya çerçevelemesi, seçili normları ve davranış kalıplarını yaratarak ya da yeniden üreterek sosyal değişimde önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Çatışma bağlamında bakıldığında da, tarafların söylem ya da eylemleriyle ilgili yapılan medya çerçevelemesi çatışmayı besleyici ya da bitirici etki yapabilmektedir. Medya çerçevelemesinin bu gücü aynı zamanda medyanın kamuoyu oluşturma gücünün de temelini oluşturmaktadır. Medya, kamuoyu oluşturma gücü aracılığıyla tarafların (siyasi ya da değil) meşruiyet açıklarını artırma ya da kapatma gücüne de sahiptir.[485]

Çerçeveleme, siyasilerin ve gazetecilerin siyasi gücünü kullandığı en büyük araç olarak tanımlanmaktadır. Riker'a göre, başarılı bir siyasi iletişimin yolu olayları ve kişileri bir tarafı destekleyip diğer tarafı saklayacak şekilde algıları yönetmekten geçmekte, bu yönetim de çerçeveleme ile mümkün olmaktadır.[486] Çerçeveleme, belli algıları yaratmak için kişileri, olayları ve kelimeleri doğru ilişkilendirmek için kullanılmaktadır. Bir çatışma sürecinde de çerçeveleme, taraflardan birini ya da birkaçını stimüle etme kapasitesine sahip olmaktadır. Bu kapasite, çatışmaya yol açan konunun etkisi ve sıklığı üzerinden ölçülebilmektedir. Buna göre bir toplumda etki gücü yüksek bir konunun medyaya konu olması (etnik farklılıklar, çarpıcı cinayetler vs) ya da medyaya konu olan kişi ve olayların düzenli ve sürekli olarak ele alınması medyanın etki kapasitesini belirleyen unsurlardır.

Herhangi bir olayı ele alırken uygulanan medya çerçevelemesinde en çok kullanılan yöntemler, problematik olan durumları tanımlamak, bu durumun nedenlerini göstermek, çerçevelemeye konu olan olay/durumlarla ilgili etik yargılarda bulunmak ve problematik durumun çözümü için çareler önermek şeklindedir.[487] Bu yöntemler arasında problematiği tanımlamak genellikle diğer yöntemleri de belirleyen ve yönlendiren yöntemdir, çünkü bir problematiği tanımlamak siyasilerin bu problematik ile ilgili harekete geçmesi gerektiği mesajını da içinde barındırmaktadır.

---

[485] Ohlson, Thomas;. Soderberg, Mimmi, From Intra-State War to Democratic Peace in Weak States. Uppsala Peace Research Paper No 5., 2002 Uppsala: Uppsala University, metnin tamamına http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/18/18593_UPRP_No_5.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.
[486] William Riker, **The Art of Political Manipulation,** New Haven: Yale University Press, 1986, s.47.
[487] Entman; a.g.m, ss. 51-58.

Medya çerçevelemesini incelemeye alan ve 1980'lerden bu yana kabul göre toplumsal yapısalcılık paradigmasına göre, kitle medyası anlamların sürekli oluşturularak iletişime sokulduğu, çeşitli grup, kurum ve ideolojilerin toplumsal yapıyla ilgili mücadele ettiği sembolik bir arenadır.[488] Medya ve kamuoyu anlamın inşa edildiği iki paralel sistemdir.[489]

Buna göre, medya çerçevelemenin yanı sıra gündem kurma (agenda setting) ve önceleme (priming) analizleri inşa edilen anlamı çözümleyebilmek için önemli iki araçtır. Gündem kurma, medyanın belli konuları gerek sıralama gerek de sıklık olarak öne çıkarmasıyla izleyicilerin söz konusu konulara atfettiği önem arasında birebir ilişki olduğu varsayımına dayanmaktadır.[490] Önceleme ise, kişilerin siyasal değerlendirme yaparken kullandıkları kriterlerdeki değişim olarak tanımlanmaktadır.[491] Yani önceleme bir siyasi grubun ya da liderin başarılı/başarısız adledilmesi için dikkate alacağı kriterlerin belirlenmesidir.

Bu noktaya kadar, medyanın çatışma ve barış bağlamında ne tür etkilerinin olabileceği, çatışmaya ya da barışa etkilerinin hangi yöntemlerle incelenebileceği anlatılmıştır. Bir başka deyişle, "Medya çatışma ve barışta hangi yollarla etkili ya da etkisiz olabilmektedir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Bundan sonraki bölümde ise, daha önce incelenen el Cezire yayınlarıyla ilgili veriler ve gözlemler ile bu bölümde anlatılan medya inceleme yöntemleri birlikte ele alınacaktır. Böylece, el Cezire ile ilgili somut olarak ortaya konan veriler ve tespitler, çatışma ve barış çalışmalarında medya literatürü bağlamında anlamlandırılmaya ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla, değerlendirme bölümünde şimdiye kadar anlatılanların harmanlanarak ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır.

---

[488] Gamson, a.g.e, s. 376.
[489] William A. Gamson; A. Modiglian; "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach", **American Journal of Sociology**, Vol. 95, 1989, ss. 1-37.
[490] Maxwell McCombs; Donald Shaw; "The Agenda-Setting Function of Mass Media", **The Public Opinion Quarterly,** Vol. 36, 1972, ss. 176-187.
[491] Shanto Iyengar; Donald Kinder, **News That Matters. Television and American opinion,** Şikago: University of Chicago Press, 1987, s. 37.

III. Değerlendirme

A- el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarının çatışma ve barış çalışmaları bağlamında değerlendirilmesi

el Cezire, doğuşu ve yayın politikaları itibariyle Doğu'nun ve Güney'in, yani duyulmayanın sesi olma iddiasında olmuştur. Bu tutum, Irak Savaşı yayınlarında da kendini göstermiştir. Bu tez için ilginç ve bir o kadar da önemli olan kırılma noktası ise 2005 yılıdır. el Cezire'nin kurum olarak yayın politikalarının bir değişim geçirdiğinin birinci ağızdan dile getirildiği 2005 yılı, Irak Savaşı'nın da tam ortasına denk gelmektedir. Bu anlamda (önceki bölümlerde ele alınan araştırmalarda da ortaya çıktığı üzere) el Cezire Arapça'nın 2005 yılına kadar olan yayınları ile el Cezire İngilizce'nin internet sitesinin 2005 yılına kadar olan yayınlarındaki duruş paralellik göstermektedir.

Önceki bölümler detayla bir şekilde ele alındığı üzere, Irak Savaşı'nın en şiddetli olduğu dönemlerden biri olan, Felluce İsyanı'nın gerçekleştiği 2004 yılına dair yapılan araştırmalar, el Cezire Arapça ile el Cezire İngilizce internet sitesinin Irak'a yer ayırma süresi ve sıklığının paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, el Cezire Arapça televizyon kanalının haberlerinden oluşan el Cezire Arapça internet sitesinde Irak'ın manşette yer alma sıklığı da, el Cezire İngilizce internet sitesinde yer alma sıklığı da % 15-20 arasındadır. Kullanılan dil de, ABD için kullanılan terminolojinin el Cezire Arapça'da % 82 oranında, el Cezire İngilizce'de % 70 oranında olumsuzdur. el Cezire İngilizce'de de hafif bir yumuşama olduğunu söylemek mümkün olsa da, büyük tablo her iki mecranın da ezici bir çoğunlukla ABD muhalifi olduğu ortadadır.

2006 yılında yayınlarına başlayan el Cezire İngilizce televizyon kanalı ise kuruluş tarihi itibariyle el Cezire kurumunun yeni bir yayın politikası anlayışıyla hareket etmeye başladığı döneme denk gelmektedir. Buna ek olarak, el Cezire İngilizce hitap ettiği kitle anlamında el Cezire Arapça'dan farklılık gösterdiği için yayın önceliklerinin ve dilinin farklı olması da doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. el Cezire İngilizce gerek yayınlarında Irak'a ayırdığı zaman, Irak haberlerine bültenlerinde verdiği öncelik ve seçtiği konuklar ve dil açısından bakıldığında el Cezire Arapça'dan

daha temiz, daha ılımlı bir dil kullanmıştır. Ancak yine de hem el Cezire Arapça'nın hem de el Cezire İngilizce'nin Doğu'nun ve duyulmayanın sesi olma iddiasından tamamen vazgeçtiğini söylemek de doğru olmayacaktır. el Cezire'nin geçirdiği değişimi daha ziyade her iki kanalın da kendi ölçütlerine göre Irak'a daha az yer ayırma ve daha temiz ve ılımlı bir dil kullanma olarak ifade etmek mümkündür. Bu da el Cezire'nin Irak Savaşı'nı gündeminde alt sıralara düşürerek, medyanın gündem kurma ve çerçeveleme fonksiyonlarında yaşadığı değişikliklere işaret etmektedir.

el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarını analiz ederken göz önünde bulundurulması gereken en temel noktalardan biri haberin gereklilikleri ile barışın gereklilikleri arasında doğal bir zıtlık bulunduğu gerçeğidir. el Cezire'nin, diğer bütün haber kanalları gibi, barıştan ziyade çatışmada haber değeri görmekte ve yayınlarında yer verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Haberciler olabildiğince çok kişiye gerçekleri ulaştırma amacını güderken işin doğası gereği süregelen bir huzur sürecinden ziyade ani gelişen bir çatışmayı haberleştirmeye meyletmektedirler, çünkü haber değeri açısından barış sıkıcı, çatışma sürükleyicidir. Bu durum, sadece el Cezire ve Irak özelinde değil, bütün çatışma örnekleri sırasında da böyle işlemiştir ve işlemektedir. Dolayısıyla, el Cezire'nin Irak Savaşı'na yayınlarında ağırlıklı yer vermeye meyletmesi haberciliğin temel özellikleri bağlamında düşünüldüğünde doğaldır.

el Cezire'nin Irak Savaşı'nda kullandığı çerçevelemeye bakıldığında, çerçevelemenin 4 aşamasını dikkate almak gerekmektedir. Daha önce değinildiği gibi çerçeveleminin bu aşamaları problematik olan durumu ya da durumları tanımlamak, bu durumun nedenlerini göstermek, çerçevelemeye konu olan olay ve durumlarla ilgili etik yargılarda bulunmak ve problematik durumun çözümü için çareler önermek şeklindedir. el Cezire'nin 2003-2004 ve 2005 yıllarında Irak Savaşı ile ilgili yaptığı yayınları ortaya koyan niceliksel araştırmalar ışığında bu aşamaları şu şekilde belirlemek mümkündür:

-Problematik: Irak, ABD tarafından işgal edilmiştir.

-Neden: İşgalin nedeni, ABD'nin bir hegemon olarak kaynak paylaşımındaki hedeflerini gerçekleştirme isteğidir.

-Etik yargı: ABD'nin çıkarlarına karşı Irak'ın kendini savunma hakkı vardır.

-Çare: ABD'ye karşı direnmek gerekmektedir.

el Cezire'nin Irak Savaşı için kullandığı bu çerçeveleme ışığında, çatışmanın doğrudan nedenini Irak'ın işgali, temel nedenini ise ABD'nin kendi siyasi ve ekonomik ajandasını gerçekleştirmek, hegemonyasının devamını sağlamak için güç kullanması olarak tanımlamak mümkündür. O halde, ABD'nin Irak'ı işgalinin ilk aşaması bittiğinde, Bağdat düştüğünde ve Saddam Hüseyin devrildiğinde, yani doğrudan neden önemli ölçüde sona erdiğinde dahi çatışmanın sürmesinin nedeni temel nedenin sürmesidir. Temel neden, yani ABD'nin zorla kendi önceliklerini gerçekleştirmeye çalışma motivasyonu devam etmektedir. Temel nedenler, daha kompleks ve uzun dönemli nedenlere işaret ettiği için el Cezire'nin Irak ile ilgili metinlerinde yukarıdaki çerçevelemeye uygun yayınlar yapılmıştır.

Irak tarafında çatışmadaki birincil oyuncular ilk aşamada Saddam Hüseyin ve yakın çevresi olarak konumlandırılmıştır, daha sonra bu durum değişmiştir. Hatırlanacağı üzere el Cezire işgal başlamadan önce de başladıktan sonraki ilk süreçte de Saddam yanlısı olarak yayın yapmakla eleştirilmiştir. Saddam'ın Aralık 2003'te yakalanmasından sonra ise Irak tarafında birincil oyuncular etnik ve dini liderler olarak öne çıkmıştır. El Sadr ve el Sistani yeni dönemin birincil oyuncuları olarak gösterilebilmektedir. el Cezire'nin, Irak'taki direnişi sakinleştiren uzlaşmacı isim olarak bilinen el Sistani'yi eleştiren yayınlar yapması, El Sadr'ın şiddet ağırlıklı direnişine ise destek vermesi de önemli bir ayrımdır. Irak Savaşı'nın en kanlı ve çetin dönemlerinden olan 2004 yılındaki direnişte iki Şii liderin farklı tutumlar benimsedikleri göz önünde bulundurulduğunda el Cezire'nin şiddetli direnişin meşruiyetini olumlayan bir yayın yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu noktada, daha önceki bölümlerde yapısal şiddet terimiyle de açıklanan çatışmanın oyuncularının potansiyellerini gerçekleştiremedikleri bir ortamdan, kısıtlanma ve engellenme hissi yaşadıklarından bahsetmek mümkündür. Mart-Nisan ve Kasım 2004'teki Felluce İsyanı ile de ayyuka çıkan ve fiziksel şiddete dönüşen bu

yapısal şiddet Irak'taki yeni oyuncuların kendi siyasi potansiyellerini henüz hayata geçirememiş olmalarından kaynaklanmıştır. Felluce İsyani, el Cezire'nin Irak ile ilgili yaptığı yayınlarda politika olarak bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Önceki bölümlerde işlenen niceliksel ve niteliksel araştırmaların gösterdiği gibi, el Cezire Felluce'deki insani drama oldukça geniş yer vermiş, bölgedeki tek kaynak olması dolayısıyla neredeyse tüm dünya Felluce'de olanları el Cezire'den öğrenmiştir. ABD Felluce'yle ilgili adım atmadan önce el Cezire muhabirlerinin bölgeden çıkmasını şart koşmuş, bu sırada ABD ve el Cezire yöneticileri arasında ciddi pazarlıklar yaşanmış ve sonuçta el Cezire muhabiri ve kameramanı kentten çıkmış, takip eden süreçte de Felluce isyanları sona ermiştir. Felluce İsyanı'ndan önce kendine siyasi arenada yer bulamayan (yani kısıtlanma/engellenme yaşayan) El Sadr, ılımlı el Sistani'nin de arabuluculuk yapmasıyla direnişi sona erdirmiştir. Nitekim 2005 seçimlerinde el Sistani'nin ruhani liderliğinde kurulan Şii Birleşik Irak İttifakı galip gelmiş, Sadr Grubu'ndan da 30'a yakın temsilci Meclis'e girmiştir. 2005 Irak seçimleri, katılım oranından seçimler sırasında yaşanan şiddet ya da kısıtlamalara kadar pek çok eleştiri noktası olsa da, 2005 yılı öncesinde yaşanan çatışmaların birincil oyuncularının önemli bir kısmını siyasi arenaya çekmiş, bu da oyuncuların göreli yoksunluklarının kısmen de olsa giderilmesini beraberinde getirmiştir.

Çatışmanın oyuncularının ihtiyaçlarını karşılamak için sergilediği mücadele siyasi bir mücadeledir. Medya, bu mücadelede birincil bir oyuncu değildir, yani çatışan taraflardan birisi değildir, ancak bu mücadelenin zaman zaman parçası ya da aracı haline gelebilmektedir. el Cezire, Felluce İsyanı'nın başlatan ya da isyanı gerçekleştiren oyuncu değildir, ancak isyanın kitlelere aktarılmasında, dolayısıyla isyanı gerçekleştiren oyuncuların gücünün daha kitlesel ve katlanarak büyüyen bir güce dönüşmesinde etkili olmuştur. Geleneksel bakış açısıyla çatışmanın tarafı olan oyuncular ABD ve Irak'taki direnişçiler (El Sadr, el Kaide, Sünniler vs...) olsa da bu oyuncular güçlerini el Cezire üzerinden büyütmüş ya da küçültmüş ve yaymıştır. Bu tespiti, daha önce anlatılan Entman'ın şelale aktivasyonu şemasıyla da incelemek yerinde olacaktır. Hatırlanacağı üzere, bu teoriye göre siyasiler, medya ve kamuoyu arasındaki etkileşim, yukarıdan aşağıya sırasıyla siyasiler, diğer elitler, gazeteciler, haber çerçevelemesi (framing) ve kamuoyu üzerinden gerçekleşmektedir. Her unsur sırasıyla aşağıdaki unsuru

etkilemekte, yukarıdan aşağıya etki kolay ve çabuk, aşağıdan yukarıya etki ise zor ve uzun sürede işlemektedir. Belirleyici olan siyasettir, ancak medya süreci hızlandırıcı etki yapabilmektedir. Buna göre, kamuoyundan siyasilere etki olabilmesi için geniş kitlelerin, muhtemelen uzun süre mücadele etmesi gerekmektedir. Felluce'de de tam olarak böyle olmuştur. Felluce'de kamuoyundan gelen tepkilerin etkileri siyasilere kadar çıkmıştır, siyasiler Felluce'de olanlara kafalarını çevirememiş, bu krizin çözümü için adım atmak zorunda kalmışlardır. Çünkü el Cezire'nin Felluce İsyanı'ndaki haber çerçevelemesi kamuoyunun fikrini belirleyen unsurlardan biri olmuştur. O halde el Cezire'nin neyi amaçlayıp amaçlamadığı tartışmasından bağımsız, yaptığı yayınlar çatışmanın taraflarının algılanma şeklini etkilemiş, bu da çatışmanın tarafları pazarlık masasına oturduğunda ellerinin ne kadar güçlü olduğuna etki yapmıştır.

el Cezire, Irak Savaşı'nda hem Irak'ta hem de Arap coğrafyasında ABD'yi karşı taraf olarak üretmiş ve yansıtmıştır. Bu algı üretimi, tabii ki var olduğu toplumsal ve siyasi bağlamdan hareketle gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, el Cezire toplumda hiçbir karşılığı olmayan bir algı üretmeye soyunmamıştır. Ancak yine de ABD'nin karşı taraf olarak yeniden üretilmesi toplumsal ve siyasal bağlamdaki olumsuz algıları güçlendirmiştir. Dolayısıyla, el Cezire'nin ABD için kullandığı hegemon, kaynaklar için Irak'ı işgal eden, İsrail yanlısı gibi sıfatlar kamuoyu nezdinde pekişmiştir. Biz-öteki ayrımını yaratan ve görüş ve karşıt görüş sloganıyla yayın yapan el Cezire'nin bu tutumuyla yarattığı ikilik ABD'li siyasilerin de benimsediği 'Ya bizdensiniz ya da onlardan' söylemiyle paralellik göstermektedir. Bu noktayı çerçeveleme bağlamında da ele almak gerekirse, ABD açısından olaylar şöyle gelişmektedir:

-Problematik: 11 Eylül saldırıları ve terörizm.

-Neden: ABD'nin yaşam tarzını hedef alan, uluslararası terörizmi besleyen şer ekseni olarak tanımlanan ülkeler.

-Etik yargı: ABD, dünya liderliği misyonu olan bir ülke olarak terörizme engel olma yetkisini ve sorumluluğunu taşımaktadır.

-Sonuç: ABD, Irak gibi terörizmi destekleyen ülkelere müdahale etmelidir.

Bu çerçeveleme mantığını el Cezire'nin çerçeveleme mantığıyla bir arada ele alınca bu iki düşünce sisteminin birbirinin varlığını beslediğini ve çatışmanın temelindeki mantığı oluşturduğunu söylemek mümkündür. el Cezire yayınları ABD'nin temel problematik olarak gördüğü terörizmin nedenini ABD'nin ve İsrail'in Arap ülkelerine yaptığı saldırılar olarak tanımlamaktadır. Yani, el Cezire'ye göre problematiğin nedeni yine ABD'dir. Bu iki problematiğin çatışmacı bir ortam doğurması aslında ABD'nin Irak'taki varlığını da meşrulaştırıcı bir sebep oluşturmaktadır. Buna göre ABD, (el Cezire'nin beslediği şekilde) Irak (ve Arap) kamuoyundaki düşman algısı nedeniyle tehdit altındadır. Bu nedenle de ABD bu tehdidi bertaraf etmek için harekete geçme hakkına sahiptir. Medyanın tehdit algısı yaratma ve iletme gücünü baz alan bu güvenlik ikilemi sorunsalı, diğer tarafın canavarlaştırıldığı bir ortam yaratma eğilimi göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında esas amacı ne olursa olsun el Cezire yayınlarının sonuçlarının, ABD'nin Irak'taki varlığını devam ettirmesi açısından yararlı olduğu sonucuna varmak mümkündür.

el Cezire'nin hangi fonksiyonlarıyla çatışmanın oyuncuları için önem arz edebileceği konusunda birkaç değerlendirme daha yapmak yerinde olacaktır. Medya, her şeyden önce toplumun içerisindeki farklı grupların birbirlerinden haberdar olmaları, birbirleriyle iletişime geçmeleri ve birbirlerinin zihinlerinde algı oluşturabilmeleri işlevine sahiptir. Bir başka deyişle güç bir toplumda veya toplumsal hafızada medya aracılığıyla somutlaşıp vücut bulabildiğinden el Cezire de çatışmaya taraf oyuncuların, özellikle Irak tarafındaki oyuncuların ne kadar güçlü olduklarını ilgili diğer taraflara iletebilmeleri açısından son derece önemli bir araç olmuştur. Örneğin, Felluce'de Şiiler'in ne kadar güçlü bir oyuncu haline gelebileceğini sadece Irak'a değil, tüm dünyaya gösteren isyanı anlatan ve görüntüleyen en önemli mecra el Cezire olmuştur.

el Cezire çatışmada herhangi bir tarafa daha fazla ya da taraflı yer vermediği iddiasında, sadece bir köprü vazifesi gördüğü iddiasındadır. Bütün tarafların yer bulduğu ve birbiriyle iletişim kurabildiği köprü analojisi pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bazıları, 'köprü'nün tanım gereği iki taraflı bir akışı sağlaması gerektiğini vurgulamış, el Cezire'nin ise dikkat çekici biçimde ekranlarında ABD'li yetkililere yer vermediğini, dolayısıyla eskiden Batı'dan Doğu'ya olan tek taraflı akışı,

Doğu'dan Batı'ya tek taraflı akış olarak değiştirdiğini, ancak bir köprü olmadığını ifade etmiştir.[492] Bu görüşe, el Cezireli yetkililer ise her haberde mutlaka ABD'lilerin de açıklamalarına yer verdikleri şeklinde yanıt vermişlerdir.[493] Örneğin Washington haber şefi Hafez al Mirazi el Cezire'nin her bin Ladin kaydı yayınladığında stüdyoya mutlaka ABD'li bir yetkili çağırdıklarını ve kaydın her noktasında hemen cevap verme imkanı sağladıklarını anlatmıştır.[494]

Sonuç olarak, el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarının 2005 yılı ortası-sonuna kadar olan kısmının ABD'nin Irak'taki varlığını meşrulaştıran tehdit ve çatışma algısını besleyen nitelikte işlev gördüğünü söylemek mümkündür. el Cezire'nin bu konuda gelen eleştirilere karşı yaptığı "Şiddeti biz yaratmıyoruz, savaş kanlıdır, bu kanlı yüzü göstermek bizim gazetecilik görevimizdir"[495] açıklaması ise şiddet olaylarına dair istatistiklerle sekteye uğramaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, Irak'ta şiddet olayları ve ölümler 2006 ve 2007 yıllarında zirve yapmıştır, oysa el Cezire'nin yayınları 2005'ten sonra daha yumuşak ve dengeli olmuş, yayınlarda Irak'a ayrılan yer azalmış, kullanılan görüntülerde daha seçici davranılmıştır. Bu durumda el Cezire'nin şiddet görüntülerinen yayınlarken yaptığı gazetecilik görevi açıklamasının geçerliliğini yitirmesine neden olmaktadır.

el Cezire, Irak yayınlarında seçici davranmıştır, bu seçicilik de 2003-2004 ve 2005 yıllarında daha sert bir yayın politikasının tercih edilmesi şeklinde olmuştur. el Cezire ilerleyen yıllarda şiddet olayları artsa bile ilerleyen yıllarda yayın politikasını yumuşatmıştır. Bu noktada, el Cezire yöneticilerinin yaptığı "Aslında 2006 yılından sonra da bize el Kaide videoları geliyordu, ancak artık halk onların güvenilirliğine inanmıyordu. O yüzden biz de yayınlamıyorduk"[496] açıklaması hatırlanmalıdır. Bu açıklama, her ne kadar dikkate alınması gereken önemli bir çekinceyi dile getiriyor olsa da el Cezire'nin Irak'taki şiddetin her türlüsüne aynı gözlüklerle bakmadığını da ortaya koymaktadır. Bu sözlerle el Cezire, şiddet ve ölüm görüntülerini yayınlamaya değer bulup bulmamayı belirli tercihler üzerinden yaptığını kabul etmektedir. el Cezire,

[492] Miles, a.g.m, 2005, s. 417.
[493] Sakr, 2004, s. 158.
[494] Lamloum, 2004, s. 50.
[495] İbrahim Hilal röportajı, BBC, 24 Mayıs 2003.
[496] http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=08DOHA581&q=iraq%20jazeera

Iraklılar'ın, Şiiler'in ABD'ye karşığı yürüttüğü direnişini ve bu direnişte şiddet kullanmasını meşru bulmuş, bu nedenle onların şiddet içerikli görüntülerini yayınlamaya değer görmüş, ancak ilerleyen yıllardaki el Kaide'nin şiddetini 2006'dan itibaren yayınlamaya değer görmemiştir. O halde sivil ölümlerin kendisi, ne kadar arttığı noktası değil, sivil ölümlerin nereden kaynaklandığı el Cezire'nin seçme kriteri olmuştur.

B- el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarında şiddet görüntülerinin çatışma ve barış çalışmaları bağlamında değerlendirilmesi

el Cezire'nin Irak Savaşı yayınlarındaki şiddet görüntüleri kullanma tercihini analiz etmeden önce, görüntünün ya da fotoğrafın algı yaratmadaki önemine ilişkin bir giriş yapmak gerekmektedir. Görüntü ya da fotoğraf, yani görsellik haberin inandırıcılığının ve meşruiyetinin artması için en önemli araçlardan biridir, çünkü bir haber için kullanılan görüntü sözcüklerle ifade edilen anlamın gerçekliğini onaylamakta, güçlendirmekte ya da yalanlamaktadır.[497] Bir haberde kullanılan sözcüklerin oluşturduğu anlama ve verilmek istenen mesaja görüntü eklendiği zaman haberin doğruluğu yönünde oluşan hissiyat kuvvetlenmektedir. Bir başka deyişle, haber görüntüyle kanıtlanmaktadır. Haber ile görüntü arasındaki gücün bu kadar kuvvetli olmasının bir nedeni görüntüde de kodlanmış bir dilin olmasıdır. Görüntü, bireylerin ve toplumların hafızasında yer ederek haberin akılda kalması ya da gündem oluşturabilmesi yönünde işlev gören bir araçtır.[498] Bu konuda, Hiroşima, Vietnam Savaşı, 1. Körfez Savaşı gibi tüm dünya kamuoyunun hafızalarına bazı spesifik karelerle yer etmiş olayların örnek göstermek mümkündür.

el Cezire kanalının kullandığı görüntülerin toplumsal hafıza oluşturmadaki etkinliği kanalın etki gücünden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, el Cezire'nin yarattığı etkiyi CNN Etkisi'nden hareketle el Cezire Etkisi olarak değerlendirenler bulunmaktadır. Buna göre, el Cezire yayınları Arap-İslam coğrafyasında ortak bir

[497] Jonathan Bignell, **Media Semiotics: An Introduction**, Manchester: Manchester University Press, 1997, s. 103.
[498] Stuart Ewen, **PR! A Social History of Spin,** New York: Basic Books, 1996, s. 152.

kamusal söylem yaratacak ve kamuouyunu etkileyecek güce sahiptir.[499] el Cezire yöneticileri yayınlarını Arap perspektifinden algılayarak yaptıklarını kabul etmekle birlikte[500] bunun nedenini uzun yıllar ve hala Batı merkezli yayın yapan CNN ve Fox gibi kanalların karşı odağı, alternatifi olabilmek olarak ifade etmişlerdir.[501] İşte bu nedenle etki alanı böylesine güçlü bir kanalın Irak Savaşı'nı haberleştirirken kullandığı görüntüler de çok geniş kitlelerin zihinlerinde yer edeceğinden son derece önemlidir.

Son 50 yılda yapılan çeşitli çalışmalar şiddet görüntüleri izlemenin saldırgan davranışlarda bulunma olasılığını artırdığını ortaya koymaktadır.[502] Bu çalışmalar aynı zamanda şiddet görüntülerinin sadece saldırgan davranışta bulunma olasılığını değil, saldırgan düşünceleri, duyguları, fiziksel değişimleri de artırdığını ortaya koymaktadır.[503] Söz konusu artışlar cinsiyet, yaş ya da lokasyona göre değişmemektedir.

el Cezire'nin Irak Savaşı süresince diğer haber kanallarından daha fazla ve açık şekilde şiddet görüntüleri yayınladığı önceki bölümlerde ortaya konan bir tespittir. Bu bölümde incelenecek olan ise normalden fazla şiddet görüntülerine yer verme seçiminin nasıl değerlendirilebileceğidir. el Cezire yayınlarında bir kırılma noktası olan 2005 yılına kadarki olan sürede şiddet görüntülerine hem Arapça kanalında hem de İngilizce internet sitesinde yaygın bir şekilde yer vermiştir. el Cezire izleyicileri de görüntüleri rahatsız edici bulsa da, kanalın bu görüntüleri yayınlama politikasını desteklemektedirler. Önceki bölümlerde sonuçları tartışılan ve izleyicilerin şiddet görüntülerinin yayınlanmasını ne derecede onayladığını ortaya koyan araştırmada deneklerden birinin "Görüntüler ve videolar uydurulmamış, sonuçta bunlar gerçek, yaşanmış, dolayısıyla rahatsız oluyorsanız 'Bu görüntüler neden yayınlanıyor?' diye soramazsınız, 'Bu görüntüler neden yaşanıyor?' diye sorabilirsiniz. Görüntüler değil,

---

[499] R. Berenger, **Global Media Go to War: The Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Spokane: Marquette Books, 2004, s. 227.
[500] M. Zayani, M. I. Ayish, *"Arab Satellite Television and Crisis Reporting: Covering the Fall of Baghdad",* **International Communication Gazette,** Vol. 68, 2006, ss. 473–497.
[501] N. Hickey, *"Perspectives on War: Different Culture, Different Coverage",* **Columbia Journalism Review**, tam metne http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286–25191795_ITM adresinden ulaşmak mümkündür.
[502] BJ Bushman, LR Huesmann, *"Short-term and long-term effects of violent media on aggression in children and adults",* **Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine,** Vol. 160, 2006, ss. 348–352.
[503] İbid.

gerçek rahatsız edici" sözleri araştırmanın sonuçlarının ruhunu da ortaya koymaktadır. Bu cevap aynı zamanda Zillmann'ın "Bütün bireyler şoke olsalar ya da iğrenseler bile şiddet barındıran içerik arar, çünkü şiddet içeren görüntülerin de toplumsal bir işlevi vardır"[504] argümanını da desteklemektedir. O halde el Cezire izleyicilerinin şiddet görüntülerinden rahatsız olsalar da bu görüntüleri görmeyi tercih ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İzleyiciler her ne kadar liberal görüşlü olsa dahi (ki el Cezire izleyicilerinin profilinin önemli bir kısmını liberallerin oluşturduğu ele alınmıştır) şiddet görüntüleri ister istemez tehdit algısı ve güvenlik ikilemi tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Bir başka deyişle, izleyiciler gördükleri şiddeti onaylamamakla birlikte bu görüntüler zihinlerinde huzursuzluk yaratmakta ve kendilerini koruma refleksini harekete geçirmektedir. el Cezire'nin yayınladığı şiddet görüntülerini savaşın gerçeği, görüntüler değil, gerçek rahatsız edici diye değerlendiren izleyiciler aynı zamanda bu rahatsız edici gerçeğin bir parçası haline gelmişlerdir.

Burada önemli olan bir diğer nokta da, el Cezire Arapça ile el Cezire İngilizce izleyicilerinin Irak Savaşı ile ilgili yakınlık-uzaklık farkıdır. el Cezire Arapça, izleyicileri Irak veya Irak'a komşu ülkelerden olduğu için Irak'taki şiddete daha yakın, şiddeti uygulama olarak gören ve yaşayan kitlelere yayın yapmaktadır. el Cezire İngilizce ise, her ne kadar anaakım medyaya muhalif olmaya meyilli kitleler olsa da, Irak'a daha uzak coğrafyalardaki kitlelere hitap etmektedir. Dolayısıyla el Cezire Arapça izleyicisi ile el Cezire İngilizce izleyicisinin Irak'taki şiddeti görme toleransı ya da görüntülere vereceği tepkiler farklı olacaktır. el Cezire Arapça izleyicisi hem Irak'ta neler olduğunu daha çok görmek isteyecek, hem de gördükleri karşısında daha duygusal tepki verebilecektir.

el Cezire'nin yayınladığı görüntüler elbette ki ABD tarafında da tepkiler doğurmuştur. ABD'li resmi yetkililer, el Cezire'nin şiddet içeren yayınlarını ABD karşıtı duyguları körüklemekle, etik üslup kurallarına uymamakla ve ajitasyon yapmakla eleştirmişlerdir.[505] Önceki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alındığı gibi el

[504] J. H. Goldstein, **Why We Watch: The Attractions of Violent Entertainment,** New York: Oxford University Press, 1998, ss. 179–211.
[505] D.C. Hanley, "*Al Jazeera* World Forum Takes a Hard Look at Freedom of the Press', *Washington Report on Middle East Affairs"* metne http://www.wrmea.com/archives/Oct_2004/0410014.html adresinden ulaşmak mümkündür.

Cezire'nin Irak yayınları da ağırlıklı olarak insan ölümlerine ve çekilen acılara yoğunlaşmıştır.[506] el Cezire yetkilileri ise ölümlere ve acılara yoğunlaştıklarını kabul ederken, bunu Batı merkezli medyanın savaşın gerçek ve kanlı yüzünü göstermeme eğilimiyle oluşan boşluğu doldurmak için yaptıklarını söylemişlerdir.[507]

---

[506] H. Wessler, M. Adolphsen, *"Contra-flow from the Arab World? How Arab Television Coverage of the 2003 Iraq War Was Used and Framed on Western International News Channels",* **Media, Culture & Society,** Vol. 30, 2008, ss. 439–461.

[507] The Independent, 8 Ağustos 2004.

SONUÇ

Her şeyden önce bu çalışmanın perspektifinin ‘Medyanın çatışmayı bitirmeye yönelik bir fonksiyonu olmalı mıdır? Medyanın etik bir fonksiyonu var mıdır? Yoksa yalnızca olanları olduğu gibi aktarma fonksiyonu mu vardır?’ sorularına yanıt aramadığının altını çizmek gerekmektedir. Bu tartışma, yine çok gerekli bir başka tartışma olmakla beraber, bu tez çalışmasının perspektifini oluşturmamaktadır. Bu tez çalışmasında cevabı aranan sadece medyanın (el Cezire'nin) yaptığı yayınların çatışmayı artırma yönünde mi yoksa azaltma yönünde mi etkilerinin olabileceği sorunsalıdır. Bir başka deyişle, bir örnek vakadan hareketle (Irak Savaşı'nda el Cezire) medya ve çatışma süreçleriyle ilgili olması gerekeni değil, olanı ortaya koyma iddiası vardır. Nitekim, medyanın fonksiyonunun ne olması gerektiğine dair tartışmayı yapmadan önce de medyanın fonksiyonlarının nasıl işlediğini ortaya koymak gerekmektedir. Barışa hizmet eden bir medya amaçlansa dahi öncelikle medya pratiklerinin çatışmayla ne tür bir ilişkide olduğunun fotoğrafının çekilmesi şarttır. Bu çalışmanın amacı da, bu fotoğrafı çekmektir. Ancak bu fotoğraf çekildikten sonra medyanın barışa katkı sağlama misyonunun olup olmadığı, varsa pratiklerinde ne yönde değişiklik yapılırsa bu misyona hizmet edebileceği tartışmasını yapmak mümkündür.

20. yüzyılda pek çok akademisyen küreselleşmeyle birlikte uluslararası bir medyanın oluştuğu, buna bağlı olarak da küresel bir kamusal alanın oluştuğu fikrini savunmuş ve geliştirmiştir. Bu konuda özellikle CNN’e ulaştığı kitlenin büyüklüğü ve 24 saat haber yayını yapan uluslararası kanalların ilki olması nedeniyle özel önem atfedilmiştir. CNN’e atfedilen uluslararası bir kamusal alan yaratma iddiası dünyanın her yerinden haberlerin de homojen bir üslupta dile getirilmesiyle elele gitmektedir.[508] Volkner’e göre, uluslararası haber kanalları dünyanın değişik coğrafyalarını alıp ortak, sembolik bir alan yaratmaktadır, bunun sonucu da küresel sivil toplum olmaktadır.[509] Bu görüşe gelen eleştiriler, ortak bir kamusal alan yaratıldığını kabul etmekle birlikte,

[508] Ingrid Volkner, **News in the Global Sphere: A Study of CNN and Its Impact on Global Communication,** Londra: University of Luton Press, 1999, s. 6.
[509] İbid, s. 222.

bu kamusal alanın tek olmadığını, yaratılan farklı kamusal alanlarda dünyanın çeşitli yerlerinden insanların kendi düşünce yapısına uygun başka insanlarla iletişim kurduğunu, buna karşılık benzer düşünce yapısında olmayan kamusal alanlarla ise iletişim kurulmadığını dile getirmektedir.[510] Bu durumun nedeni ise, medyanın liderlik eden değil, takip eden bir yapı olmasıyla açıklanmaktadır. Örneğin, Hafez, medyanın ana akım görüşe rakip olabilecek farklı görüşleri dile getirmektense, ulusal politikaların meşruiyetini sağlayıcı bir yapısı olduğunu savunmaktadır.[511] Volkner'i teknoloji optimisti olarak tanımlayan Hafez, medyaya küresel bir bilinç ve kamuoyu yaratmak gibi misyonlar ve anlamlar yüklemenin halen ulusal sınırlar içerisinde faaliyet gösteren medya kanallarının yapılarını dikkate almamakla eleştirmiştir.[512]

Bu tür eleştirileri destekleyecek bir araştırma *Pew Global Attitudes Project* tarafından 2006 yılında yapılmıştır. Buna göre, Batılıların çoğu Müslümanları fanatik, saldırgan ve hoşgörüsüz olarak tanımlamış, Müslümanlar da Batılıları bencil, ahlaksız ve açgözlü olarak tanımlamışlardır.[513] Bu sonuçlar, küresel medyanın farklı kültür ve anlayışları birbirine tanıtmak ya da ortak bir dil yaratmaktan ziyade, farklı görüşteki kitlelerin kendi dünya görüşüne uygun medya kanallarını tercih ettikleri fikrini desteklemektedir.

Küresel medyayla ilgili ana tablonun ardından el Cezire'nin bu tabloda nerede durduğuna bakmak gerekmektedir. Bugüne kadar el Cezire ile ilgili yapılmış araştırmalar ya da ortaya konmuş düşünceleri 3 ana grupta toplanabilmektedir. Birinci grupta, el Cezire'yi Arap nüfus arasında radikalizmi besleyen bir güç olarak görenler yer almaktadır. Bu isimler arasında Fuad Acemi, Thomas Friedman, Daniel Brumberg'i göstermek mümkündür. İkinci grupta, el Cezire'nin demokrasi, düşünce özgürlüğü gibi Batılı değerlerin Arap nüfusuna taşınması işlevini gördüğünü, bu nedenle uzun vadede el Cezire'nin ılımlılaştırıcı bir güç olduğunu savunanlar bulunmaktadır. Bu isimler arasında da Jon Alterman, Mohammed el Nawawy ve Adel Iskandar, Marc Lynch'i

---

[510] Todd Gitlin, "Public Sphere or Public Spherecules", Der. T. Liebes and James Curran , **Media, Ritual, and Identity,** Londra: Routledge, 1998, ss. 168-174.
[511] Kai Hafez, **The Myth of Media Globalization,** Cambridge: Polity, 2007, s. 54.
[512] İbid, s. 173.
[513] http://www.pewglobal.org/2006/06/22/the-great-divide-how-westerners-and-muslims-view-each-other/

saymak mümkündür. Üçüncü grup ise, el Cezire'yi radikal-ılımlı paradigması çerçevesinde değerlendirmeyi reddetmekte, el Cezire'yi siyasi-tarihi bağlam içerisinde değerlendirmek gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş, el Cezire'nin tarihi bir anomali olduğu fikrini reddetmekte, kuruluş amacı itibariyle diğer Arap medya kanallarıyla paralellik gösterdiğini dile getirmektedir. Bu amaç da, sınırları içerisinde kurulduğu devletin, yani Katar'ın stratejik çıkarlarına hizmet etmek olarak ifade edilmektedir. Bu grupta da, Rami Khouri, Naomi Sakr, Mohammed Zayani'yi saymak mümkündür.

Bu tez çalışmasında, üçüncü grupta yer alan anlayış benimsenmiştir. Bir başka deyişle, el Cezire'yi anlamak için toplumsal ve siyasi dönüştürme gücünden önce Katar politikalarıyla ilişkisini ele almak ve analiz etmek gerekmektedir. Bu anlayış, el Cezire'nin toplumsal ve siyasi dönüştürme gücüyle ilgili tartışmaları yok saymamakta, ancak bu tartışmaları el Cezire'yi siyasi ve toplumsal bağlamda anlamlandırmak için kullanmayı amaçlamaktadır.

Bu noktada, önceki bölümlerde anlatılan Entman'ın teorisinin en önemli varsayımlarından biri olan siyasetin belirleyici olduğu gerçeğini unutmamak gerekmektedir. Dolayısıyla, el Cezire'yi de bir siyasi oyuncu olarak incelemek gerekirse ortaya nelerin çıkabileceğine bakmak yerinde olacaktır. Sonuçta el Cezire de bir vakumda faaliyet gösteren bir organizasyon-işletme-medya kanalı değildir. el Cezire, sahibi Katar Emirliği olan, icra yönetiminde Emirlik'ten şahısların etkin olduğu ve uluslararası olma iddiasında bir kanaldır. Benzer şekilde, sahibi olan kadro ve editoryal kadrosu da belli bir uluslararası konjonktürde, toplumsal bağlamda, öncelik ajandalarına göre faaliyet göstermektedir. Bir başka deyişle her ne kadar açıklamalarda bağımsızlığı vurgulansa da el Cezire'yi Katar Emirliği'nin siyasi ajandasından bağımsız düşünmek fazlasıyla naif bir tutum olacaktır. Bu nedenle, el Cezire'nin Katar Emirliği için ne ifade ettiğine göz atmak gereklidir. Hatırlanacağı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1916 yılında imzalanan bir anlaşmayla İngilizler'e tabi olan Katar, 1970 yılında İngilizler'in Katar'dan çekilmesiyle Şeyh Ahmed bin Ali Al Tani'ye emirlik unvanı vermiştir. Katar yönetimini, Körfez'deki diğer monarşiler gibi, Said'in gözüyle şöyle değerlendirmek mümkündür:

"Bağımsızlığını yeni kazanmış ulusun tüm heyecanına, gayretine karşın, orta sınıfın zayıflığı, altyapının ve bilgi birikiminin eksikliği, uluslararası baskılar, arzu edilen büyük atılımın gerçekleştirilmesini engellemiş; özellikle sosyal yapı aşağı yukarı aynı kalmıştır. Sıradan insanların hayal kırıklığı, yeni yönetimin otoriter tedbirleriyle kontrol altına alınmıştır. Bu arada, liderin saygınlığı da yavaş yavaş bir kült biçimine dönüşmeye başlamıştır. Sonunda, sömürgeci gücün kovulmasıyla kazanılan bağımsızlık, pek çok alandaki başarısızlıklarla ağır ağır uzaktan kumandalı bir sömürgeciliğe geçiş yapmıştır. Eski kolonyal güç, artık fiziki anlamıyla orada olmasa bile iktidarını büyük ölçüde tekrar kurmuştur."[514]

Katar da, sömürgeci Batı tarihinin ardından bağımsızlığını ilan etmiş olsa da bugün ABD'nin Ortadoğu'daki en önde gelen müttefiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Katar'ın ABD ile savunma anlaşmalarının tarihi kökleri 1922 yılına kadar uzanmaktadır, 1995'te kansız darbeyle yönetim değişikliği yaşanmasının ardından çok daha etkin ve kapsamlı bir politik yönelime gidilmiştir. Yine çarpıcı olan bir diğer nokta, 2001 yılında El Udeyd; 2003 yılında da Es Sayliyya askeri üsleri ABD'nin kullanımına açılmıştır ve bu üsler Irak işgali sırasında etkin olarak kullanılmıştır. O halde Katar Emirliği ABD'nin Irak'a işgaline üs sağlarken ve yardım ederken sahibi olduğu el Cezire Irak'ın işgaline muhalefetin en şiddetli yapıldığı mecra haline gelmiştir. Bu çelişki, göz ardı edilemeyecek kadar kuvvetli bir çelişkidir. Katar'ın dünyadaki en tanınan markası haline gelen ve ülkenin bilinirliğini ve prestijini artıran el Cezire'nin ABD'nin Irak Savaşı'na nasıl bu kadar aleyhte yayın yapabildiği üzerinde düşünülmesi gereken bir sorudur. Bu noktada bir sonuca varmaya çalışırken, Katar Emirliği'nin ya da ABD'nin niyetini okumaktan çok, durumlara ve sonuçlara bakmak daha yararlı olacaktır.

Her şeyden önce Katar Emirliği'nin dış politikasının daha önce değinilen çoklu denge stratejisine dayandığını hatırlamak gerekmektedir. Özellikle 1995'ten sonra uluslararası arenada prestijini artırmak isteyen Katar'ın diğer Körfez monarşilerinde olduğu gibi 2 çelişen baskı arasında kaldığını görmek mümkündür. Bunlardan birincisi kamuoyunda sömürgecilerine karşı var olan düşmanca hisler, diğeri ise yöneticilerinde var olan (Said'in dediği gibi) sömürgecilerle yine, yeniden ilişki kurma ihtiyacıdır.

---

[514] Kaan Durukan, **"Doğu-Batı İkilemi'ne Dört Bakış, Montesquieu, Fanon, Galeano, Said",** İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 69.

Katar'ın çoklu denge politikasıyla bu iki baskıyı birleştirince, el Cezire'nin kamuoyunun siyasiler üzerindeki baskısını dengelemek için bir araç olarak işlev gördüğü sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Buna karşılık Katar Emirliği ise ABD gibi bir müttefikini kaybetmemek ve hatta ilişkilerini güçlendirmek için askeri üslerini açmış ve Irak'ın işgalinin kendi toprakların üzerinden gerçekleşmesine müsaade etmiştir.

Dolayısıyla Katar'ın ABD ile ilişkilerinde Arap halkının kendi kimliğini emperyalist Batı olarak tanımlanabilecek öteki üzerinden tanımladığı göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle, Katar gibi eski sömürgeci monarşik yapılar emperyalistlere direndiği ölçüde halkların gözünde meşruiyet kazanabilmektedirler. Bir başka deyişle, otokratik iktidarlar meşruiyetlerini moderniteye ve emperyalizme karşı Batı'ya direnebildikleri izlenimi verebilmelerine dayanan bu geleneğe borçludur.[515] Bu anlamda aslında el Cezire'nin başarılı olması Katar için kazan-kazan anlamına gelmektedir. Katar böylece hem ABD'nin Irak işgaline karşı duran bir uluslararası medya platformu yarattığı için Arap kamuoyunun hoşuna gitmekte, hem de gerek ABD gerek diğer ülkelerle ilişkilerinde el Cezire'yi bir güç unsuru olarak kullanabilmektedir. Aynı zamanda, el Cezire (en azından işgalin ilk döneminde yaptığı yayınlarla) ABD'nin Irak'taki varlığını meşrulaştıran tehdit algısını besleyen zemini de hazırlayarak bir işlev daha görmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler göz önünde bulundurularak varılacak sonuç el Cezire'nin yaptığı yayınlarda kullandığı dilin Batı'da yaratılan 'ya bizdensin ya değil' anlayışının Arap/Müslüman dünyasında yaratılmış karşılığı olduğudur. el Cezire, daha Irak Savaşı başlamadan önce yaptığı yayınlarla ABD'li siyasilerin kamuoyuna anlattığı ve kamuoyu tarafından çoğunlukla Müslümanlarla bağdaştırılan anlayışın ekranlara yansımasına destek sağlamıştır. el Cezire'nin "Bizi düşman olarak gören ve yaşam tarzımıza tehdit oluşturan, her an saldırabilecek öfkeli potansiyel teröristler var" anlayışının meşruiyetine zemin sağlayan yayınlarına örnek olarak bin Ladin görüntülerini göstermek mümkündür. Burada tekrar el Cezire'nin yayınlarında editoryal kadro için bir niyet okuması yapmaya çalışılmadığının altını çizmek gerekmektedir.

[515]Amin, El Kenz, a.g.e, s. 6.

Ancak, örneğin bin Ladin görüntülerinin yayınlanması ABD siyasilerinin kendilerine yönelik tehdide kanıt olarak gösterebileceği bir yayındır. Bu algının yaşatılması ve beslenmesiyle ABD önleyici saldırı stratejisine hayat verecek bir zemin bulabilmiştir. Bu örneği Irak'ta 2005 yılına kadar yapılan yayınlarla genişletmek mümkündür. ABD'nin Irak'ta askeri varlığına meşruiyet zemini sağlayacak tehdit algısı Irak'ta devam etmiştir. Bu argüman, tehdidin aslında olmadığı, el Cezire'nin bu tehdidi yarattığı anlamını taşımamaktadır. Ancak el Cezire'nin tehdidin kamuoyu nezdinde bilinmesi ve algıda büyütülmesi anlamında bir işlev gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

2004 yılında Felluce'den yapılan yayınlarda el Cezire'nin önemi görülmüştür. Bu tarihlerde, önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, el Cezire ABD'nin Irak ile ilgili planlarında bir pazarlık unsuru haline dahi gelmiştir. 2005 yılından sonra ise yapılan yayınlarda daha temiz bir dilin ve görüntülerin kullanılmasını da bu konjonktür içerisinde okumak mümkündür. Irak'ta şiddetin ve ölümlerin rakamsal olarak en yüksek olduğu yıl 2006 olmasına rağmen el Cezire bu tarihte Irak fokusunu azaltmıştır. Bu durum, el Cezire'nin yeri geldiği zaman yayın politikalarında ölümleri göstermemeyi tercih ettiğini, şiddeti sansürleyebildiğini ortaya koymaktadır. O halde, el Cezire'nin bu tarihten önce yaptığı yayınlarda da pür bir yansıtıcı olmadığını, o yayınlarda da siyasi tercihlerin belirleyici olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır.

el Cezire, bugün dünyanın en tartışmalı kanallarının başında gelmektedir. Libya ve Suriye'ye ilişkin yayınlar tartışmanın şiddetini daha da artırmıştır. Bu tez çalışması, bu tartışmaların en azından bir dönemine ışık tutmayı amaçlamıştır. el Cezire, ilerleyen yıllarda da tarihi ve siyasi konjonktür bağlamında değerlendirilmeye ve tartışılmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

-RESMİ BELGELER

- Christopher Blanchard, “Qatar: Background and US Relations”, **CRS Report for Congress,** Congressional Research Service, 2008.

-KİTAPLAR

- ALTERMAN, Jon **New media, new politics? From satellite television to the internet in the Arab world,** Washington: Washington Institute for Near East Policy, 1998.
- AMIN, Samir; EL KENZ, Ali **Avrupa ve Arap Dünyası,** İstanbul: Versus Yayınları, 2006.
- ARI, Tayyar **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi,** İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- BAER, Robert **Sleeping with the Devil: How Washington Sold our Soul for Saudi Crude**, New York: Crown Publishers, 2003.
- BERENGER, Ralph **Global Media Go to War: The Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Spokane: Marquette Books, 2004.
- BIGNELL, Jonathan **Media Semiotics: An Introduction**, Manchester: Manchester University Press, 1997.
- BLIX, Hans **Disarming Iraq,** New York: Pantheon, 2004.
- BOYD, Douglas **Broadcasting in the Arab world: A survey of the electronic media in the Middle East,** Iowa: Iowa University Press, 1993.

- BOYD-Barrett, Oliver; THUSSU Daya Kishan **Contra-flow in Global News: International and Regional News Exchange Mechanisms,** Paris: Academia Research Monograph, 1992.

- BRZEZINSKI, Zbigniew **Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower,** New York: Basic Books, 2007.

- BUELL, Frederick **National Culture and the New Global System,** Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1994.

- CARLISLE, Rodney; BOWMAN J. Stewart **America At War: Iraq War,** New York: Facts on File Publishers, 2004.

- CASTELLS, Manuel **Communication Power,** Oxford: Oxford University Press, 2009.

- CONNOLLY, William **Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox**, Minnesota: University of Minnesota Press, 2002.

- DAALDER, Ivo; LINDSAY, James **America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy,** Washington: Brookings Institution Press, 2003.

- DAWISHA, Adeed **Iraq: A Political History from Independence to Occupation,** New Jersey: Princeton University Press, 2009.

- DIAMOND, Larry **Squandered Victory: The American Occupation and the Bungled Effort to Bring Democracy to Iraq,** New York: Henry Holt, 2006.

- DURUKAN, Kaan **Doğu-Batı İkilemi'ne Dört Bakış, Montesquieu, Fanon, Galeano, Said",** İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

- EL KENZ, Ali **Avrupa ve Arap Dünyası**, İstanbul: Versus Yayınları, 2006.

- EL MUSAWI, Muhsin **Reading Iraq Now,** Londra: I.B. Tauris, 2006.

- EL NAWAWY, Mohammed, ISKANDAR, Adel **Al Jazeera, How the Free Arab News Network Scooped the World and Changed the Middle East,** Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- EWEN, Stuart **PR! A Social History of Spin,** New York: Basic Books, 1996.
- IYENGAR, Shanto; KINDER, Donald **News That Matters. Television and American opinion,** Şikago: University of Chicago Press, 1987.
- FOUSEK, John **To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold World,** Carolina: University of North Carolina, 2000.
- FUKUYAMA, Francis **The End of History and the Last Man,** New York: Free Press, 1992.
- FUKUYAMA, Francis **After the Neocons: America at the Crossroads,** Londra: Profile, 2006.
- GOLDSTEIN, J. H.; **Why We Watch: The Attractions of Violent Entertainment,** New York: Oxford University Press, 1998.
- GURR, Ted Robert **Peoples Versus States: Minorities at Risk in the New Century,** Washington: U.S. Institute of Peace Press, 2000.
- HAFEZ, Kai **The Myth of Media Globalization,** Cambridge: Polity, 2007.
- HAMMOND, Andrew **Pop Culture, Arab World! Media, Arts and Lifestyle,** Santa Barbara: ABC Clio, 2004.
- HERMAN, Edward, McCHESNEY Robert **The Global Media: The New Missionaries of Global Capitalism,** Londra: Continuum, 2001.
- JAMAL, Amal **The Culture of Media Consumption Among National Minorities: The Arabs in Israel,** Nazareth: Ham, 2006.

- KAYAR, Mustafa **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu,** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003.

- KRISTOL, Irving **Neoconservatism: Autobiography of an Idea,** New York: Ivan R Dee, 1999.

- LEWIS, Bernard **From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East,** Londra: Weidenfeld and Nicolson, 2004.

- LIVINGSTON, Steven **Clarifying The CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention**, Cambridge: Harvard College, 1997.

- LYNCH, Marc **Voices of the new Arab public: Iraq, Al Jazeera and Middle East politics today,** New York: Columbia University Press, 2005.

- MACBRIDE, Sean **Many Voices One World: Towards a New More Just and More Efficient World Information and Communication Order**, New York: Unipub, 1980.

- MCCRISKEN, Trevor **American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy Since 1974,** Houndmills: Palgrave, 2004.

- MEARSHEIMER, John **Hans Morgenthau and the Iraq War: Realism Versus Neo-conservatism,** Londra: OpenDemocracy, 2007.

- MILES, Hughes **Al-Jazeera: The Inside Story of the Arab News Channel that is Challenging the West**, New York: Grove Press, 2005.

- MURRAY, Douglas **Neoconservatism: Why we need it,** Londra: Social Affairs Unit, 2005.

- NYE, Joseph **Soft Power: The Means to Success in World Politics,** New York: Public Affairs, 2004.

- NYE, Joseph **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları, 2003.

- PAINTER, James **Counter-hegemonic News: A Case Study of Al-Jazeera English and Telesûr,** Oxford: University of Oxford, 2008.

- PEHLİVANOĞLU, Öner **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2004.

- PERLMUTTER, David **Photojournalism and Foreign Policy: Framing Icons of Outrage in International Crisis,** Westport: Greenwood Press, 2008.

- RICKS, Thomas **Fiasco, The Americian Military Adventure In Iraq,** Londra: Penguin Books, 2006.

- RIKER, William **The Art of Political Manipulation,** New Haven: Yale University Press, 1986.

- RUGH, William **Arab Mass Media: Newspapers, Radio and Television in Arab Politics,** Westport: Praeger Publishers, 2004.

- RUMSFELD, Donald **Known and Unknown: A Memoir,** Sentinel: New York, 2011.

- RUSHING, Josh **Mission Al Jazeera,** New York: Palgrave Macmillan, 2007.

- SAKR, Naomi **Satellite Realms: Transnational Television, Globalization and the Middle East,** Londra: I.B. Tauris Publishers, 2001.

- SEIB, Philip **New Media and the New Middle East,** New York: Palgrave Macmillan, 2007.

- SEIB, Philip **The Al-Jazeera Effect,** Washington D.C.: Potomac Books, Inc, 2008.

- SREBERNY, Annabelle, PATERSON, Chris **Introduction. Shouting from the Rooftops: Reflections on International News in the 21st Century**, Londra: John Libbey, 2004.

- TELHAMI, Shibley **The Stakes: America in the Middle East: The Consequence of Power and the Çhoice for Peace,** Colorado: Westview Press, 2004.

- THUSSU, Daya Kishan **Media on the Move: Global Flow and Contra-Flow,** Londra: Routledge, 2007.

- TUMBER, Howard, WEBSTER, Frank **Journalists Under Fire: Information War and Journalistic Practices,** Londra: Sage, 2006.

- VICTOR, David; JAFFE, Amy; HAYES, Mark **Natural Gas and geopolitics from 1970-2040**, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

- VOLKNER, Ingrid, **News in the Global Sphere: A Study of CNN and Its Impact on Global Communication,** Londra: University of Luton Press, 1999.

- WALLENSTEEN, Peter **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System,** Londra: Sage Publications, 2002.

- WOLSFELD, Gadi ***Media* and Political Conflict: News From the Middle East**, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

-MAKALELER

- ABDEL MAGEED, M. "Online News Sites and Journalism: Al Jazeera Arabic", **Triple C**, Vol. 6 (2), 2008, ss. 59-76.

- AGAMBEN, G., "Security and Terror", **Theory and Event,** Vol. 5, no: 4, 2001.

- ALTERMAN, J., “New Media, New Politics?: From Satellite Television to the Internet in the Arab World”, **The Washington Institute for Near East Policy,** Policy Paper No 48.

- AMIN, Hussain “Mass Media in the Arab States: Between Diversification and Stagnation”, Der: Kai Hafez, **Mass Media, Politics and Society in the Middle East,** New York: Hampton Press, 2001, ss. 23-42.

- AMIN, Hussain “Egypt and the Arab World in the Satellite Age”, Der: John Sinclair, Elizabeth Jacka, Stuart Cunningham; **New Patterns in Global Television,** Oxford: Oxford University Press, 1996, ss. 101-124.

- ASHLEY, R.K. “Living on Border Lines: Man, Poststructuralism, and War”, Der: Derian, J., Shapiro, M. J., **International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics**, Maryland: Lexington Press, 1989, ss. 259-322.

- AUTER, P.; ARAFA, M., AL JABER, K., “Who Is Al Jazeera's Audience? Deconstructing the Demographics and Psychographics of an Arab Satellite News Network”, **TBS Archives,** İlkbahar-Yaz 2004.

- AYISH, M., “Political communication on Arab world television: evolving patterns”, **Political Communication,** Vol. 19, no: 2, 2002, ss. 137-154.

- AYISH, M., “Beyond Western Oriented Communication Theories: A Normative Arab-Islamic Perspective”, **Javnost,** Vol. 10, no: 2, 2003, ss. 79-92.

- BAHRY, L., “The New Arab Media Phenomenon: Qatar's Al-Jazeera”, **Middle East Policy,** Vol. 8(2), 2001, ss. 88-99.

- BALL-ROKEACH, SJ, “A Theory of Media Power and a Theory of Media Use: Different Stories, Questions, and Ways of Thinking”, **Mass Communication & Society,** Vol. 1, no; 2, 1998, s. 5–40.

- BOLER, Megan; MAGNAN, Nathalie; SCHMIDT, Andrea, “Al Jazeera English: An Interview with Hassan Ibrahim”, Der: Megan Boler, **Digital Media and Democracy: Tactics in Hard Times,** Cambridge: MIT Press, 2008, ss 301-320.

- BRADLEY, J., “Fit top rint?”, **Al Ahram Weekly,** 27 Kasım- 3 Aralık 2003, s. 16.

- BUSHMAN, B.; HUESMANN, L, “Short-term and long-term effects of violent media on aggression in children and adults”, **Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine,** Vol. 160, 2006, ss. 348–352.

- CASSARA, Catherine; LENGEL, Laura “Move over CNN: Al Jazeera’s view off the world takes on the West”, Der: Ralph Berenger, **Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Spokane: Marquette Books, 2004, ss. 215-222.

- CHENEY, George “We’re Talking War: Symbols, Strategies, and Images”, Der: B.S.Greenberg, Walter Gantz, **Desert Storm and the Mass Media,** Cresskill: Hampton Press, 1993, ss. 61-73.

- COULDRY, Nick ‘Transvaluing Media Studies’, Der: J. Curran and D. Morley, **Media and Cultural Theory**, Londra: Routledge, 2006, ss. 177-194.

- CUNNINGHAM, B., “Interview with Dave Marash: Why I Quit”, **Columbia Journalism Review,** Vol. 2, 2008, ss. 36-48.

- DA LAGE, Olivier, “The Politics of Al-Jazeera or the Diplomacy of Doha”, Der: Mohammed Zayani, **The Al Jazeera phenomenon critical perspectives on new Arab media,** Boulder: Paradigm Publishers, 2005, ss. 45-57.

- EBERT, B. G. “The Gulf War and Its Aftermath: An Assessment of Evolving Arab Responses” , **Middle East Policy,** Vol.4, 1992, ss. 77-95.

- EL KASIM, F., “Freedom of the Press in the Arab World, Crossfire, The Arab Version”, **The Harvard International Journal of Press/Politics**, Vol.3, 1999, ss. 93-97.

- EL NAWAWY, M., POWERS, S., “Al Jazeera English and Global News Networks: Clash of Civilizations or Cross-Cultural Dialogue?”, **Media, War & Conflict,** Vol. 2, 2009, ss. 245-263.

- ENTMAN, R.; “Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm”, **Journal of Communication,** Vol. 43, 1993, ss. 51-58.

- ENTMAN, R., “Cascading Activation: Contesting the White House’s Frame After 9/11”, **Political Communication,** Vol. 20, 2003, ss. 415-432.

- EWALD, François “The Return of Descartes’ Malicious Demon: An Outline of a Philosophy of Precaution”, Der. Tom Baker, Jonathan Simon, Embracing Risk: The Changing Culture of Insurance and Responsability, Chicago: University of Chicago Press, 2002, ss. 280-300.

- GAMSON, W.; MODIGLIAN, A.; “Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach”, **American Journal of Sociology**, 1989: 95, ss. 1-37.

- GITLIN, T., “Public Sphere or Public Spherecules”, Der: T. Liebes and James Curran , **Media, Ritual, and Identity,** Londra: Routledge, 1998, ss. 168-174.

- FAHMY, S.; “Photojournalists’ & Photo-Editors’ Attitudes & Perceptions: The Visual Coverage of 9/11 & The Afghan War”, **Visual Communication Quarterly,** Vol. 2, 2005, ss. 146-163.

- FAHMY, S.; KIM, D.; “Picturing the Iraq War: Constructing the Image of War in the British and US Press”, **International Communication Gazette,** Vol. 70, 2008, ss. 443-462.

- FIGENSCHOU, T. “A Voice for the Voiceless? A Quantitative Content Analysis of Al Jazeera English’s Flagship News”, **Global Media and Communication,** Haziran 2010, ss.65-85.

- FIGENSCHOU, T. “Courting, Criticism, Censorship and Bombs: The Bush Administration’s Troubled Relations with al-Jazeera Channel from September 11 to the War in Iraq”, **Nordicom Review**, Vol. 27, 2006, ss. 81-96.

- FISHMAN, J.M.; MARVIN, C.; “Portrayals of Violence and Group Difference in Newspaper Photographs: Nationalism and Media”, **Journal of Communication,** Vol. 53, 2003, ss. 32-44.

- GALTUNG, J., “Violence, Peace and Peace Research”, **Journal of Peace Research,** Vol. 6, 1969, ss. 167-191.

- GHAREEB, E., “New media and the information revolution in the Arab world”, **Middle East Journal,** Vol. 54, 2000, ss. 403-417.

- GLADNEY, George Albert “Global village disconnected?”, Der: Ralph Berenger, **Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Spokane: Marquette Books, 2004, ss. 15-28.

- HAFEZ, K., “Journalism Ethics Revisited: A Comparison of Ethics Codes in Europe, North Africa, the Middle East, and Muslim Asia”, **Political Communication,** Vol. 19, 2002, ss. 225-250.

- HALLIN, Daniel “Images of the Vietnam and the Persian Gulf Wars in U.S. Television”, Der: Lauren Rabinovitz, Susan Jeffords, **Seeing Through the Media: The Persian Gulf War,** New Brunswick: Rutgers, 1994, ss. 45-58.

- KAHNEMAN, D.; “Reference Points, Anchors, Norms, and Mixed Feelings”, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, Vol. 51, 1992, ss. 296-312.

- KEYMAN, Fuat “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Öteki’ Sorunu”, Der: Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu, **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, ss. 89-106.

- KHOURY-MACHOOL, Makram “Propoganda and Arab media audiences: resisting the ‘hearts and minds’ campaign”, Der: Ralph Berenger, **Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War,** Spokane: Marquette Books, 2004, ss. 313-320.

- KRATZER, M.; KRATZER, B., “How Newspapers Decided to Run Disturbing 9/11 Photos”, **Newspaper Research Journal,** Vol. 14, 2002, ss. 34-47.

- SILCOCK, B.W.; SCHWALBE, S.; KEITH, “Secret Casualties: Images of Injury and Death in the Iraq War Across Media Platforms”, **Journal of Mass Media Ethics**, Vol. 23, 2008, ss. 36-50.

- SINCLAIR, John, JACKA, Elizabeth, CUNNINGHAM, Stuart, “Peripheral Vision”, Der: John Sinclair, Elizabeth Jacka, Stuart Cunningham, **New Patterns in Global Television**, Oxford University Press, 1996, ss. 12-20.

- HAMILTON, JM; JENNER, E., “Redefining Foreign Correspondance”, **Journalism,** Mayıs 2004, ss. 11-21.

- ISKANDAR, A., “Is Al Jazeera Alternative? Mainstreaming alterity and assimilating discourses of dissent”, **TBS Archives,** 2005.

- JOHNSON, T. ; FAHMY, S., “When Blood Becomes Cheaper Than a Bottle of Water: How Viewers of Al Jazeera’s English-Language Website Judge Graphic Images of Conflict”, **Media, War and Conflict,** Vol. 3, 2010, ss. 43-66.

- KELLEY, E., “Al Jazeera: Mouthpiece for terrorists, lackey for Israel, or voice for democracy?”, **The Washington Report on Middle East Affairs,** Vol. 21, 2002, ss. 66-67.

- KEYMAN, Fuat “Kimlik ve Demokrasi”, Der: Atila Eralp, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss. 217-250.

- KOHLY, M., “The Battlegrounds of European Society”, **European Societies**, Vol. 12, 2000, ss. 113-137.

- KRISTOL, I., “The Neoconservative Persuasion”, **The Weekly Standard,** Vol. 47, 2008, s. 2.

- KULL, S., RAMSAY, C., LEWIS, E., “Misperceptions, Media and the Iraq War”, **Political Science Quarterly,** Vol. 4 , 2004, ss. 569-598.

- KUTTAB, D., “The Media and Iraq: A Blood Bath For and Gross Dehumanization of Iraqis”, **International Review of the Red Cross,** Aralık 2007, ss. 879-891.

- MATTERN, J., “Why Soft Power Isn’t So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, **Journal of International Studies,** Vol.33, 2005, s. 589.

- MCCOMBS, M.; SHAW, D.; “The Agenda-Setting Function of Mass Media”, **The Public Opinion Quarterly,** Vol. 36, 1972, ss. 176-187.

- NAJJAR, A., “How Arab is al Jazeera English? Comparative Study of al Jazeera English and al Jazeera Arabic News Channels”, **Global Media Journal,** Vol. 8, 2009, ss. 143-178.

- NYE, J., “Soft Power and American Foreign Policy”, **Political Science Quarterly**; Vol. 119, 2004.

- OBAMA, B., “Renewing Leadership”, **Foreign Affairs,** Temmuz-Ağustos, 2007, ss. 2-16.

- PAN, Z.; KOSICKI, G.; “Framing analysis: an approach to news discourse”, **Political Communication,** Vol. 10, 1993, ss. 55-75.

- PAPADOPOULOS, K.; “The Abu Ghraib Torture Photographs: News Frames, Visual Culture, and the Power of Images”, **Journalism,** Vol. 9, 2008, ss. 5-30.

- RICE, C., “Promoting the National Interest”, **Foreign Affairs,** Vol. 79, Ocak-Şubat 2000, ss. 34-46.

- RUBINSTEIN, R., “Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development”, **The International Journal of Peace Studies,** Vol. 1, İlkbahar 2001, ss. 6-17.

- SAKR, Naomi Sakr, ‘Al-Jazeera: Challenger or Lackey? The Politics of News on Al-Jazeera’, Der: Daya Kishan Thussu, **Media on the Move: Global Flow and Contra-Flow,** Londra: Routledge, 2007, ss. 104-118.

- SALTER, Mark “Risk and Imagination in the War on Terror”, Der. Louise Amoore, Marieke de Goede, **Risk and the War on Terror,** Londra: Routledge, 2008, ss. 233-246.

- SHAPIRO, S., “The War Inside the Arab Newsroom”, **New York Times Magazine,** Ocak 2001.

- SHEARMAN, S., LEVINE, T., ‘Dogmatism Updated: A Scale Revision and Validation’, **Communication Quarterly,** Vol. 54 (3), 2006, ss. 275-291.

- SLOAN, M..; “Response to media coverage of terrorism”, **Journal of Conflict Resolution,** 2000:44, ss. 508-522.

- SMITH, D., “The enemy on our airwaves”, **Wall Street Journal,** 25 Nisan 2005.

- SMITH, Steve “Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11”, **International Studies Quarterly**, Vol. 48,2004, ss. 499-515.

- SPILLMAN, K.; SPILLMAN, K.; “On enemy images and conflict resolution”, **International Social Science Journal,** Vol. 43, 1991, ss. 57-76.

- SULLIVAN, S., “Courting Al-Jazeera, the Sequel: Estrangement and Signs of Reconciliation”, **TBS Archives,** Sonbahar-Kış 2001, ss. 23-34.

- WAYNE, W., CRAFT, S., “US Public Concerns in the Aftermath of 9-11: A Test of Second Level Agenda Setting, **International Journal of Public Opinion Research,** Vol. 16 (4), 2004, ss. 456-463.

- WESSLER, H.; ADOLPHSEN, M.; “Contra-flow from the Arab World? How Arab Television Coverage of the 2003 Iraq War Was Used and Framed on Western International News Channels”, **Media, Culture & Society,** Vol. 30, 2008, ss. 439–61.

- YALVAÇ, Faruk “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, Der: Atila Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss. 131-184.

- ZAYANI, M.; AYISH M.; “Arab Satellite Television and Crisis Reporting: Covering the Fall of Baghdad”, **International Communication Gazette,** Vol. 68, 2006, ss. 473-497.

- ZAYANI, Mohammed “Witnessing the Intifada: Al Jazeera's Coverage of the Palestinian-Israeli Conflict”, Der: Zayani, Mohammed, **The Al Jazeera phenomenon critical perspectives on new Arab media,** Boulder: Paradigm Publishers, 2005, ss. 171-182

- ZEDNIK, R., “Perspectives On War: Inside Al Jazeera”, **Columbia Journalism Review,** Mart-Nisan 2002, ss. 34-45.

- YAYINLANMAMIŞ DOKTORA TEZİ

- Abdel Samei Marwa, “Public Diplomacy in the Age of Regional Media: Winning the War of Hearts and Minds in the Middle East: Al Jazeera and Al Hurra”, Boston, Northeastern University, 2010, s. 41.

- Burcu Kaya Erdem, “Doğu-Batı İkileminde el Cezire”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 226.

- Maha Bashri, “The Opinion and the Other Opinion”, South Carolina, University of South Carolina, 2007, s. 78.

- Shawn Powers, “The Geopolitics of the News: The Case of Al Jazeera”, Kaliforniya, University of Southern California, 2009, s. 14.

- ARAŞTIRMA

- “Al-Jazeera and Al-Arabiya: A Comparative Study”, Intermedia Research, 2005.

-KONFERANS-SEMİNER NOTLARI

- AL-EMAD, Mohammed; FAHMY, Shahira, “The Iraq War on *Al-Jazeera* Websites: Did the English- andArabic-language users experience different online coverage?”, **Association for Education in Journalism and Mass Communication, Ağustos 2008.**

- HAFEZ, Kai, ‘The West and Islam in the Mass Media: Cornerstones for a New International Culture of Communication in the 21st Century’, **Center for European Integration Studies Discussion Paper,** 2000.

- JOHNSON, Thomas; FAHMY, Shahira, “See no evil, hear no evil, judge as evil?: Examining the degree to which users of Al-Jazeera English-language websitetransfer credibility views to its satellite network counterpart” ICA **Yıllık Konferansı sunumu,** Haziran 2006.

- MAGEED, Mohammed Abdel; HERRING, Susan, "Arabic and English News Coverage on Al Jazeera", **Proceedings of Cultural Attitudes Towards Technology and Communication Seminar,** 24-27 Haziran 2008.

- NEMATT, Salameh, Address to the conference on Neue Kommunikationsmedien in der arabischen Welt. Berlin: Haus der Kulturen der Welt, 26 Haziran.

- ZOGBY, John, "America as Seen Through Arab Eyes: Polling the Arab World After September 11th", **The US in the Middle East: Manifest Destiny Conference,** 27 Mart 2003.

- OHLSON, Thomas; SODERBERG, Mimmi; "From Intra-State War to Democratic Peace in Weak States", metnin tamamına http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/18/18593_UPRP_No_5.pdf adresinden ulaşmak mümkündür.

-ANSİKLOPEDİ

- BALL-ROKAECH, SJ, 'Media System Dependency Theory', içinden **The International Encyclopedia of Communication,** Oxford: Blackwell, 2008.

- BASIN

- AFP.
- Al-Ahram.
- Al-Hayat.
- Al-Quds Al-Arabi.

- Al-Sharp Al Awsat.
- Baltimore Sun.
- BBC.
- Chicago Sun-Times.
- CNN.
- Daily Star.
- Financial Times.
- Fox.
- Gulf News.
- Hürriyet.
- Milliyet.
- Newsweek.
- New York Times.
- Reuters.
- The Guardian.
- The Post Star.
- Time.
- Vatan.
- Wall Street Journal.

-BELGESEL

- Control Room, 2004.

-ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- http://cablesearch.org/cable/view.php?id=05DOHA1765&hl=jazeera+Waddah+Khanfar+iraq
- http://cablesearch.org/cable/view.php?id=05DOHA1765&hl=jazeera+Waddah+Khanfar+iraq
- http://csis.org/files/media/csis/pubs/arab_spring.pdf
- http://diglib.princeton.edu/ead/getEad?eadid=MC076&kw
- http://earthweb.ess.washington.edu/~jelte/Articles/Ruckus/February2005/IraqElections.pdf
- http://edition.cnn.com/2002/US/08/23/cnn.poll.iraq/index.html?related
- http://english.aljazeera.net
- http://english.aljazeera.net/aboutus/2006/11/2008525185733692771.html
- http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010918-10.html
- http://media.usip.org/reports/iraq_study_group_report.pdf
- http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2916309.stm

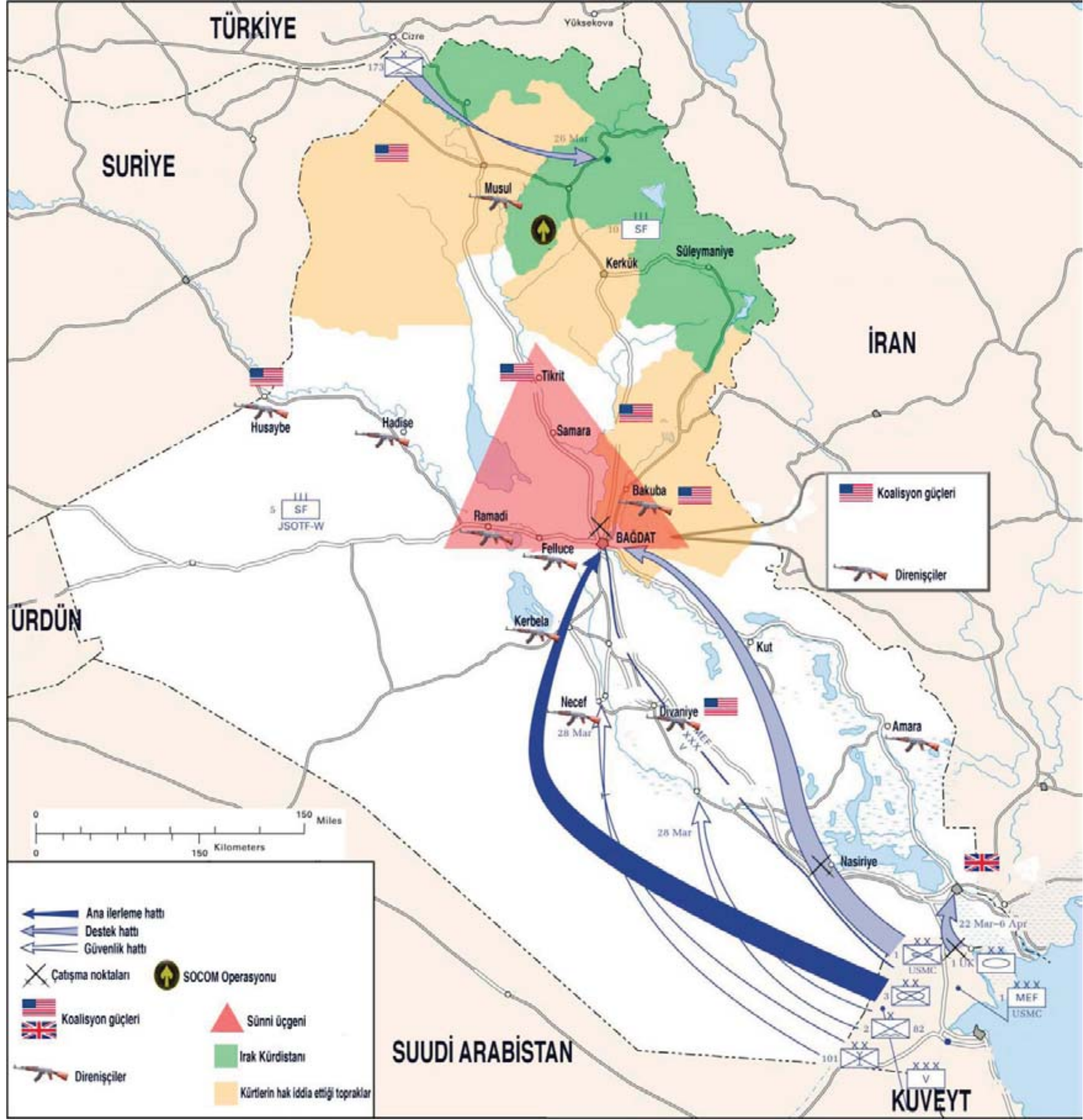
- http://politics.huji.ac.il/gadiwolfsfeld/pdf/The%20Role%20of%20the%20News%20Media%20in%20Conflict%20and%20Peace.pdf
- http://seattletimes.com/html/nationworld/2001786164_democracy08.html
- http://www.aei.org/docLib/20050805_IRAQ0805.pdf
- http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286–25191795_ITM
- http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid539439
- http://www.aljazeera.com/aboutus/
- http://www.aljazeera.net/news/arabic/2003/3/3-25-27.htm
- http://www.aljazeera.net/news/arabic/2003/3/3-25-27.htm
- http://www.al-bab.com/arab/docs/iraq/const2004.htm
- http://www.americansworld.org/digest/regional_issues/Conflict_Iraq/multilat_support.cfm
- http://www.apfw.org/data/annualreports/2001/english/2001annualreport.pdf
- http://www.apfw.org/data/report/english/2004/spe1100.pdf
- http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_sep2002.pdf
- http://www.breakingnews.ie/world/mhausncwcwgb/
- http://www.brookings.edu/fp/saban/iraq/index20040920.pdf
- http://www.brookings.edu/fp/saban/iraq/index20041215.pdf
- http://www.brookings.edu/~/media/Files/Centers/Saban/Iraq%20Index/index20081218.pdf

- http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=10DOHA71&q=iraq%20jazeera
- http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=08DOHA581&q=iraq%20jazeera
- https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook
- http://www.cdi.org/terrorism/iraqaction.cfm
- http://www.cpj.org/Briefings/Iraq/Iraq_danger.html
- www.cpj.org/news/2005/Qatar23may05na_report.html
- http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2011/Oct-26/152269-qatar-admits-it-had-boots-on-ground-in-libya.ashx#axzz1lNO5bJ7o
- http://www.defense.gov/specials/desert_fox/
- http://www.democracynow.org/2006/2/22/exclusivealjazeerareportersgivebloody
- Linda Tischler, “Al Jazeera’s Global Mission”, http://www.fastcompany.com/magazine/104/open_aljazeera.html
- http://www.gallup.com/poll/6964/top-ten-findings-about-public-opinion-iraq.aspx
- http://www.gvnews.net/html/DailyNews/alert2709.html
- http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB326/doc06.pdf
- http://www.iaea.org/newscenter/statements/2003/ebsp2003n005.shtml
- Yasemin Koçak, Güven Sezer Yaman, “El Serif: Yeni Bir CNN, BBC Yarattık”, http://ilef.ankara.edu.tr/netgorunum/yazi.php?yad=10533
- http://www.iraqbodycount.org/database/

- http://www.iraqcoalition.org/regulations/index.html#Regulations
- http://www.islam-online.net/English/News/2004–09/26/article06a.shtml
- http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/121712
- Tanıl Bora, "Arap Medyası– Suudi Sermayesinin Kıskacında", http://www.medyakronik.net/arsiv/tbora_arv_201201.htm
- http://www.menareport.com/en/business/179353
- http://www.nytimes.com/2002/06/01/international/02PTEX-WEB.html?pagewanted=all
- http://www.nytimes.com/2010/11/29/world/29cables.html?_r=2
- http://www.pewglobal.org/2006/06/22/the-great-divide-how-westerners-and-muslims-view-each-other/
- http://www.pipa.org/OnlineReports/Iraq/IraqMedia_Oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf
- http://www.stanhopecentre.org/iraqmediapoll.shtml
- http://www.medyakronik.net /arsiv/tbora_arv_201201.htm
- Abdullah Schleifer, A dialogue with Mohammed Jasim Al Ali, http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall00/al-Ali.htm
- http://www.un.org/Docs/scres/1991/scres91.htm
- http://www.un.org/Docs/scres/1997/scres97.htm
- http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm
- Kahlil Byrd, Theresse Kawarabayashi, Al-Jazeera The Opinion and the Other Opinion, Sustaining a Free Press in the Middle East, http://web.mit.edu/cms/mit3/papers/byrd.pdf

- http://www.vakithaber.com/haber.php?haber_id=35887
- http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030319-1.html
- http://www.worldscreen.com/interviewsarchive.php?filename=jazeera.txt
- Washington Report On Middle East, http://www.wrmea.com/archives/Sept_Oct_2007/0709024.html
- http://www.wrmea.com/archives/Oct_2004/0410014.html
- http://www.zdnet.co.uk/news/it-strategy/2003/04/25/americans-went-overseas-for-war-news-2133893/
- http://www.911commission.gov/report/911Report.pdf

EKLER

Irak'ın işgalini takiben ortaya çıkan güçleri bölgesel olarak gösteren harita, 2003.

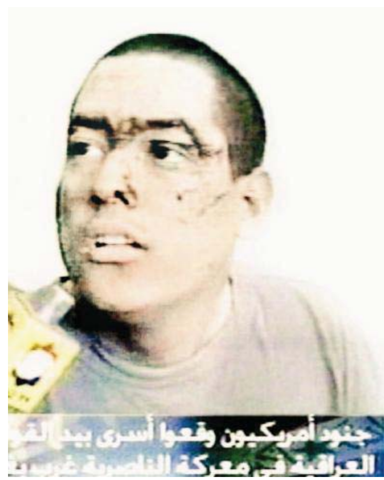

Katar ve komşu coğrafyasını gösteren siyasi harita.

l

el Cezire, esir alınan ABD'li asker görüntüsü, Irak, Mart 2003.

el Cezire, esir alınan ABD'li asker görüntüsü, Irak, Mart 2003.

el Cezire, esir alınan İngiliz asker görüntüsü, Irak, Mart 2003.

el Cezire, Iraklı canlı bombalar yayında intikam yemini ediyor, Irak, Nisan 2003.

el Cezire, kaçtığı iddia edilen Saddam Hüseyin'in Iraklılar ile kucaklaşması ve yeni olduğu iddia edilen görüntüleri, Irak, Nisan 2003.

ABD ateşi altında öldürülen el Cezire muhabiri Tarık Ayoub, Nisan 2003.

el Cezire, kaçırılan ABD askerinin görüntüleri, Irak, Haziran 2004.

el Cezire, Felluce İsyanı'nda patlama görüntüleri, Irak, 2004.

el Cezire, kaçırılan ABD'li askerin görüntüleri, Irak, 2004.

el Cezire, Felluce İsyanı'nda ABD'li 4 müteahhitin öldürülmesi görüntüleri, Irak, 2004.

el Cezire, Güney Koreli esirin görüntüleri, 2004.

el Cezire, patlamada ölen sivillerin görüntüleri, 2004.

el Cezire, patlamada yaralanan çocuk görüntüleri, Irak, 2004.

AP, Iraklılar Felluce'de olanları el Cezire'den izliyor, Irak, 2004.

el Cezire, kaçırılan ABD'li görüntüleri, Irak, Nisan 2005.